

ૐ શ્રીજિનાયનમઃ

શ્રીસમયસાર નાટક વનારસીદાસ કૃત ગુજરાતી
જાપામાં અર્થ સહિત પ્રારંભઃ

ઉપોદ્ઘાત.

આ ગ્રંથની દિગંબરી વનારસીદાસે શુદ્ધ હિંદુસ્થાની જાપામાં પદ્યાત્મક ગ્રંથરૂપ રચના કરીઠે. એ ગ્રંથકર્તા પોતે મહાપંક્તિ તથા કવીશ્વર હોવાથી વિવિધ પ્રકારની ઉંદરચના કરીને તેણે પોતાની શ્રેષ્ઠ કૃતિ દેખાડી આપીઠે. પદલાલિત્યતા તથા અર્થ ગૌરવતાદિક જે કાવ્યના સારા ગુણ વર્ણન કસ્યાઠે, તે આ ગ્રંથની કવિતામાં સારી રીતે દીઝામાં આવેઠે. અલંકારવડે કવિતા સારીરીતે રૂપિત કરીઠે. આ ગ્રંથ આધ્યાત્મિક વિષયવાલો હોવાથી આમાં માત્ર શાંત રસજ મુખ્ય ઠે પણ પ્રસંગાનુસારે વાકીના રસ પણ ક્વચિત્ દીઝામાં આવેઠે. જોકે આ ગ્રંથ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નિન્હ વાદિકમાં ગણાયલા દિગંબરીનો રચેલોઠે, તોપણ એનો વિષય આધ્યાત્મિક હોવાથી તે સર્વેને ઉપયોગીઠે; માટે આપુસ્તકમાં અમે નાખ્યોઠે. એ ગ્રંથની વ્યાખ્યા કોઈ રૂપચં દઝી નામના પંડિતે કરીઠે, તે પણ હિંદુસ્થાની જાપામાં હોવાથી સર્વે જનને સમ જ્યામાં આવે નહીં, માટે તેનો આશ્રય લઈને અમે ગુજરાતી જાપામાં વ્યાખ્યા કરી ઠે. વ્યાખ્યા કરતાં આદિમાં મંગલાચરણનો દોહરો કસ્યોઠે તે આપ્રમાણે:-

॥દોહાઃ॥-શ્રીજિન વચન સમુદ્ગકો, કૌલગિ હોઈ વલ્લભ; રૂપચંદ તોહૂ લિલે, અપની મતિ અનુમાન. ॥ ૧ ॥

અર્થ:-વ્યાખ્યાકર્તા રૂપચંદઝી કહેઠે કે, શ્રી જિનવચનરૂપ સમુદ્ગનો ક્યાંસુધી વ્યાખ્યાન થાય, તોપણ હું મારી મતિને અનુમાને લક્ષી જણાવુંઠું. ॥ ૧ ॥

હવે ગ્રંથકર્તા આરંભમાં મંગલાચરણરૂપ શ્રીપાર્શ્વનાથ સ્વામીની સ્તુતિ કરેઠે-
॥કવિત્ત, ઇક્તીસા સર્વ હસ્વાકરઃ॥-કરમ ખરમ જગ તિમિર હરન લગ, ડરગ લલન પગ શિવ મગ દરસિ; નિરલત નયન જલિક જલ વરલત, હરલત અમિતજલિક જન સરસિ; મદન કદન જિત પરમ ધરમ હિત, સુમિરત જગત જગતસવ ડરસિ; સજલ જલદ તન મુકુટ સપત પન, કમલ દલન જિન નમત વનરસિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-જગમાં જે આઠ કર્મરૂપ તિમિર ઘટલે અંધકારઠે તેનું હરણ કરવાને લગ ઘટલે સૂર્યરૂપ ઠે. જેના ચરણનેવિષે સર્પનું ચિન્હ ઠે. જે મોક્ષના માર્ગને દેખા ડનારા ઠે. જેનેનેથ્રે કરી નિરલતાં કલ્યાણરૂપ જલ વર્ષે, તેણે કરી અમિત

के० प्रमाणविना जव्यलोक रूप सरोवर महा हर्षने पामेठे. जे कामदेवना ह्य करनार ठे, अने जेनुं उत्कृष्ट सहज सुखरूप धर्मेने अर्थे जक्तजन स्मरण करी रह्याठे. तेथी तेनुं सव डरसिके० सात जयरूप जे शीत ठे, ते नाशी जायठे. जेनुं शरीर जलसहित मेघना जेबुं नीलवर्ण ठे. जेना मुकुटनेविषे सात फण ठे. जेणे कमठ नामे असुरनुं मान जंजन कछुंठे. एवा जिन के० श्रीपार्श्वनाथ जगवान, तेने वनारसीदास नमस्कार करेठे ॥ १ ॥

फरीथी विशेषे श्री पार्श्वनाथ स्वामीनी स्तुति करेठे.

॥ सर्वे लघु स्वरांत अक्षर युक्त ठप्पय ठंद. ॥ एने चित्रकाव्य पण कहेठे:-सकल करम खल दलन, कमठ सठ पवन कनक नग; धवल परम पद रमन, जगत जन अमल कमल खग; पर मत जलधर पवन, सजल घन सम तन समकर; पर अघ रज हर जलद, सकल जन नत जव जय हर; यम दलन नरक पद ठय करन, अगम अतट जव जल तरन; वर सवल मदन वन हर दहन, जय जय परम अजय करन. ॥ २ ॥

अर्थ:-सर्व कर्मरूप खलके० दुष्ट वैरीने दलवा वाला ठो. कमठ नामना महा मूर्ख असुर तेरूप पवन आगल मेरु पर्वतनी परे अरुग ठो. धवलके० निर्मल सिद्ध स्थानकनेविषे रमनारा ठो. जगतना लोकोरूपी उज्ज्वल कमलने विकस्वर करवाने अर्थे खगके० सूर्य जेवा ठो. एकांत नयवादी जे पर मत, तेरूप मेघने मटारवाने अर्थे पवनना जेवा ठो. जल सहित मेघ घटाना जेबुं श्याम जेनुं शरीर ठे. समकरके० उपशमना करनार ठो. परके० शत्रुरूप अधके० पाप रजने हरण करवाने मेघ जेवा ठो. जेने सकल लोक नमे ठे, अर्थात् त्रिजुवन पूज्य ठो. जन्म मरणरूप जे जव जय तेने हरण करनार ठो. लोकोना मृत्युने दलवावाला ठो. जव्य प्राणी अने नरक पदना ह्य करनार ठो. अगम एटले अथाग अने अतटके० अपार एवो जे संसाररूप समुद्र तेने तरवावाला ठो. सर्व दोषोमां वरके० प्रधान अने वलवान जे कंदर्पवन, तेने बालवाने हरके० रुझना नेत्रनी अग्नि जेवा हे ! जगवान तमे जयवंता थाथ्यो ! वली तमे परम अजय पदना करनार ठो, एटले जय जंजन ठो. ॥ २ ॥ आ ठप्पय ठंद वडे परमेश्वरना महीमां वरुण कछुं. अने पोतां काव्य चातुर्य दर्शवुं ठे.

आ ग्रंथना कर्ता वनारसीदास कहेठे के जेना प्रसादथी परगसेन पिताने घेर जन्म थयो एवो हुं श्री पार्श्वनाथ जगवाननी स्तुति करुं.

नैय। इकतीताः॥-जिन्हके वचन उर धारत जुगल नाग, जये धरनिंदप दमा

वति पलकमें; जाके नाम महीमासें कुधातु कनक करे, पारस पापान नामी जयो हे खलकमें; जिनकी जनमपुरी नामके प्रजाव ह्म, अपने खरूप खख्यो जानसो जलकमें; तेई प्रजु पारस महारसके दाता अब, दीजे मोहि साता दग लीलाके ललकमें. ॥३॥

अर्थ:—ज्यारे श्री पार्श्वनाथ जगवाननी कुमारावस्थाहती त्वारे कोई एक समये श्री बनारसी नगरीविषे एक तापसनी साथे अज्ञानतपश्चर्यानी निर्जर्त्तना पूर्वक वाद थयो, ते प्रसंगे ते तापसनी धूषीमांनां लाकडांमां नाग ठे एवी रीते श्री पार्श्वनाथ जगवाने कहुं, ते वातने पेला तापसए गणकारी नही, तेथी ते लाकडां फोमीने ते नागने वाहेर कहाव्यो; पण ते अधवड्यो थयो हतो तेथी तडफनवा लाग्यो, तेना अंतना समयमां श्री पार्श्वनाथ जगवाने तेने “ ॐ असिश्चाउसाय नमः ” ए मंत्र संजलाव्यो ते वचन तेणे सारी रीते हृदयमां धारी लीधुं. एटलामां तेना शरीरनी शांति घई गई. तेना अंतना सारा परिणामोने लीधे ते धरणेंद्र थयो; तेनी श्री पद्मावती घई; ए कथा श्री पार्श्वनाथ चरित्रमां प्रसिद्ध ठे. ते अद्भुत महीमाने दर्शावतां ठां ग्रंथकर्त्ता उपमालंकारवडे पारसमणि थने श्री पार्श्वनाथना ए गुणनी सादृश्यता देवाडेठे:—

जेनां वचन हृदयनेविषे धारण करीने नाग थने नागणी ए वझे पलकमां धरणेंद्र थने पद्मावतीरूपे घयां. आहीं नाग थने नागणी कहेवाची दिगंबरोनुं मत जा एवुं. श्वेतांवरी तो एक नागनेज कहेठे. वली पार्श्वपापान, खलक एटले डुनिया मां, प्रसिद्ध ठे, एटले पारस मणि नामना पापाणनो स्पर्श यतांज खोखंन नामनी कुधातु सोनुं घायवे. तो ए पापाणमां एवो महीमा किहांची उत्पन्न थयो ? तेनो उत्तर कहेठे:— पार्श्व एवुं नाम श्री पार्श्वनाथने तुल्य ठे. तेना महीमा घकी एटले मात्र पार्श्व एवुं नाम ठे ते नामनाज महीमायकी ते पार्श्वरूप पापाणमां एवो गुण थयोठे. वली जेनी जन्म पुरीनुं नाम बनारसी नगरी ठे, थने ग्रंथकर्त्ता कहे ठे के, मारुं नाम पण बनारसी हुं पान्यो. ते मात्र नामना प्रजावची में मारुं आत्मस्वरूप जाणी लीधुं. ते केवी रीते जेम प्रजात समयमां सूर्य पोताना रूपने जलकमां स्वयं प्रकाशे ठे, तेनीपरे मारुं रूप पण प्रकाशी एवुं ठे. ए पण श्री पार्श्वनाथ जगवानना महीमानो प्रतापठे. तेज श्री पार्श्वनाथ जगवान महा शान्त रसने देवावाजा ठे. ते हृदये दग लीलाकी खलकमेंके० आंख नीचीने उघाडीए थयांत एक पलक मात्रनी मत्तानां मुजने आत्मसमाधिरूप साता थापो. एवी निवृत्ति मुक्तीनी सूचना करी ठे ॥ ३ ॥

सिद्ध जगवाननी स्तुति करेठे:—

॥ अद्भिष्ट वंदः॥— अविनारी अद्विकार, परम रसधाम हे; समाधान सरथंग, महज

अजिरामहे; शुद्ध बुद्ध अविरुद्ध अनादि अनंत है; जगत शिरोमणि सिद्ध सदा ज यवंत है ॥ ४ ॥

अर्थ:- जेनोविनाश नहीं, अने जेने कोई विकार लागे नहीं, एवो परम रस ए टले कोई केवलीगम्य जे सहजानंद उत्कृष्ट शांतरस, तेना जे धाम एटले घर ठे; माटे सर्वांगने विषे सहजनी जे अनंत सुखरूप समाधि तेणेकरी जे अजिराम ए टले अति मनोज्ञ ठे. चौदराजलोकनी उपर विराजमान होवाथी सर्व दोषही रहित शुद्ध ठे. सर्वज्ञता पाम्बाथी बुद्ध ठे. अने सर्वना ईश्वर माटे अविरोध ठे, एवी अव स्थाप करी ते अनादि अनंत ठे. अने चउद राजलोकना उपर विराजमान ठे तेथी जगत्ना शिरोमणि ठे एवा जे श्रीसिद्ध जगवान ते सदासर्वदा जयवंत थाश्चो ॥४॥

साधुरूप जगवाननी स्तुति करेठे:-

॥ सर्वेया इक्षिताः॥-ज्ञानके उजागर सहज सुख सागरसुगुणरतनागर वैराग रस जख्यो है; सरनकी रीत हरे मरनको जै न करै करनसों पीठ दे चरण अनुसख्यो है; धरमको मंडन जरमको विहंगन जु, परम नरम व्हे के करमसो लख्यो है; ऐसो मु निराज जुअ लोकमें विराजमान, निरखि वनारसी नमस्कार कख्यो है ॥ ५ ॥

अर्थ:- जे ज्ञाननो उद्योत करनार ठे. आत्मद्रव्यनुं जे सहजसुख तेना जे समुद्र ठे. अने सुगुणजे ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप रत्नत्रयीनी आकर एटले जे खाण ठे. पांच इंद्रियोना विषयनेविषे जे वैराग्य ते रूप रसेकरी जे परिपूर्ण थयाठे. कोई परिपह् आवीने प्राप्तथयाथी गृहस्थनीपरे जे शरणनी रीति राखे नहीं. आत्माने शाश्वतद्रव्य जाणीने जेणे मरणनो जयमुकी दीधो ठे. पांच इंद्रियोने पूठ आपी तेना विषयोथी विमुख थयाथकी जे चारित्रने अनुसख्या ठे; वली जेनो आश्रय लेवाथी धर्मपदार्थ विराजमान थाय माटे धर्मना मंरुन करनाराठे. मिथ्या मतिरूप जे जरम तेनुं विशेषेकरीने जे खंडन करनारा ठे; जे परम दयावान थईने कर्मोनीसाथे युद्ध करेठे. (दयावानने युद्धकरवुं संजवे नहीं तेम उतां कबुं ते माटे विरोधालंकार जाणी लेवो.) एवी विशेषताने लीधे जे मुनिराज एटले कृपीश्वर जुअ लोकमां पिस्तालीश लाख मनुष्य क्षेत्रविषे विराजमान ठे तेने हृदय कमलथी जो ईने वनारसीदास नमस्कार करेठे. ॥ ५ ॥

हवे पांच अनुव्रत लीधा ठे जेमणे एवा समकित्तीनी स्तुति करेठे.

॥ सर्वेया तेईसाः॥-जेद विज्ञान जग्यो जिनके घट, शीतल चित्त जयो जिम चंदन; केलि करै शिव मारगमे जगमांहि जिनेश्वरके लघु नंदन; सत्य स्वरूप सदा जिन्ह

कें प्रगट्यो अवदात मिथ्यात निकंदन; संत दशा तिन्हके पहिचान करे कर जोरि वनारसि वंदन. ॥ ६ ॥

अर्थ:- जे मंदबुद्धि ठे ते जीव अने शरीरने एक करी जाण्टे; जेद जाणता नथी. पण जे समकित पाम्यो ठे, तेना हृदयमां जड अने चेतननुं जिन जिन ज्ञान थयुं ठे; एतुं जेदविज्ञान जाणत धवाथी जेनुं चित्त चंदननी पेठे शी तख थयुं ठे; जे मुक्ति मार्गमां केलि करे एटले खेल करी रह्या ठे; आ जगत्मां श्री जिनेश्वरना जे न्हाना पुत्र ठे. अने साधु जे ठे ते सर्वज्ञपुत्र कहेवायठे, माटे ते मोटा पुत्र ठे. वली आत्मा सदा निश्चयकरी सत्यरूपमांज ठे, पण मिथ्यात्ववडे मळि न थईरखोठे. ते फरी सत्यस्वरूप जेनुं निर्मल प्रगटताने पाम्युंठे, अने मिथ्यात्वनुं निकंदन थयुंठे, एटले मिथ्यात्व रळुं नथी, चार अनंतानुबंधीनी जड तुटी गइंठे. एवी तेमनी शुद्धशा उलखीने वनारसीदास वळे हाथजोडी वंदना करेठे. ए सर्वेयामां सम्यक्त्वनी दृढता वतावीठे. ॥ ६ ॥

पूर्ण सम्यक्त्व दशाववानेअर्थे फरी तेनीज स्तुति करेठे.

॥ सर्वेया इकतीसाः॥-स्वारथके साचे परमारथके साचे चित्त, साचे साचे वेन कहे सा चे जेनमतीहै; काहुके विरोधी नांहि परजायबुद्धि नांहि, आतम गवेपी न ग्रहस्थहै न यती है; सिद्धि रिद्धि वृद्धि दीसै घटमें प्रगट सदा, अंतरकी लक्षसों अजाची लक्षपती है; दास जगवंतके उदास रहे जगतसों, सुखिया सदीव ऐसे जीव समकिते हैं. ॥७॥

अर्थ:- जेनी स्वार्थ एटले आत्मा पदार्थनेविषे साची प्रतीति ठे. तथा परमार्थ ते मोक्ष पदार्थनेविषे साची प्रतीति ठे, जेनुं चित्त निर्मल ठे. जे सत्यवचनना बोख नारा ठे. जे साचा जिनमतने ग्रहण करी रह्याठे. जेनुं मन कटपना करतुं नथी. केम के, ते साते नयनुं शुद्धस्वरूप जाण्टे तेथी कोईना दर्शनना विरोधी नथी. जेम बोध-मतानुसारी पर्याय बुद्धिवाळा ठे पण डव्य बुद्धिवाळा नथी, तेथी जीवने क्षणजंगुर मानेठे, तेम समकित्तीपर्याय बुद्धिवंत नथी. पण आत्मडव्यनी गवेपणा करनार ठे, तेथी तेने परवस्तुमां मोह नथी; माटे ग्रहस्थ पण नथी, अने महा व्रत लीधा नथी तेथी यति पण नथी. पोताना घटनेविषे शुद्ध आत्म डव्यने सिद्धसमानज जुएठे. तेथी घटमांज प्रगट सिद्धि देखेठे. अने ज्ञानदर्शन चारित्ररूप रिद्धिनी वृद्धि जेना घटमां सदा प्रगट देखायठे. जे अंतर परमात्मा देव ठे तेनुं जेने लक्ष थयुं ठे तेथी अयाची एटले कोईनी पासे कांई मागे नही, एवा लक्षपति ठे. वलीजे ए पूर्वोक्त प्रकारना प्रगट स्वरूपने पामेळा श्री वीतराग जगवंतने पामीने तेना दास थयाठे;

અને જતુગથી ઉદાસ રહેવે. જે આર્ત અને રોડ એ વે ધ્યાનથી વિમુક્ત થયાવે, તેથી સદેવ સુખની સન્મુખ થયાવે, એવા સમકિતી જીવ મહા સુખમયી છે. ॥ ૩ ॥

ફરી પોતાના ઉદ્ધાસથી સમકિતીની સ્તુતિ કરેવે:-

॥ સવેયા શ્કતીસા:॥-જાકે ઘટ પ્રગટ વિવેક ગનધરકોસો, હિરદે હરખ મહા મો
હકોં હરતુ હૈ; સાચો સુખ માને નિજ મહીમાં અનોલ જાને, અપુહીમં આપનો સુજાવલે
ધરતુહૈ; જેસે જલ કર્દમ કતક ફલ જિન્ન કરે, તેસે જીવ અજીવ વિલગન કરતુ હૈ;
આતમ સગતિ સાધે જ્ઞાનકો ઉદો આરાધે, સોઈ સમકિતી જવસાગર તરતુ હૈ ॥ ૭ ॥

અર્થ:- જેવી રીતે “ ઉપ્પનેવા, વિગમેવા, ધુવેવા, ” એ ઘણ પદ સાંજલીને ગણ
ધરના હૃદયમાં પ્રગટ વિવેક ઉત્પન્ન થાયવે; અને અર્થનેવિપે કોઈ સંદેહ રહે નહીં.
તેથી રીતેજ સમકિતીના ઘટમાં વિવેક પ્રગટ થયોવે, તેણેકરી સ્વસ્થ થઈ પોતાના
હૃદયમાં આનંદને પામી મહા મોહને હરણ કરેવે. પોતાનું મિથ્યાત્વ છૂર કરીને સ
મ્યક્ત્વ કરેવે. હવે સમ્યક્ત્વની વ્યવસ્થા કહેવે:-જે વિપયસુખ છે તે તો અનિત્ય છે;
માટે જૂઠા છે, અને સહજ સમાધિ સુખ જે છે તે શાશ્વતા છે તેથી તે સુખનેજ સાચું
માનેવે. અને પોતાનો જ્ઞાતારૂપ મહીમા અડોલ જાણેવે. તથા જ્ઞાન દર્શન અને
ચારિત્ર જે છે તે પોતાનો સ્વજાવ છે, તેને પોતામાંજ ધારેવે. પહેલાં જીવ મિથ્યાત્વ
વશામાં જીવ અને શરીરને એક કરી જાણતો હતો, અને હમણા જીવ અને અજી
વને જિન્નજિન્ન લક્ષણે કરી જાણેવે. જેમ પાણી અને ચીકણ એકઠાં થઈગયાં હોય,
તેને કતકફલનિર્મલીનું ચૂર્ણ નાલવાથી પાણી તથા કાદવને તે રેણુ જિન્નજિન્ન
કરી નાલેવે, તેમ જીવ અને અજીવને જુદો જુદો લેવે. ચારિત્રમાં આત્માની
શક્તિને સાધે, અને મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનનો ઉદય થવાની ઇચ્છા કરેવે. મતિ
અજ્ઞાન તથા શ્રુતઅજ્ઞાનને ગમાવી દિયેવે. તે સમકિતી જીવ જવસમુદ્વજનો તર
નાર કહેવાયવે; એ રહસ્ય છે ॥ ૭ ॥

હવે સમકિત પામ્યાઠતાં મિથ્યાત્વદષ્ટિમાંજ રહેવે, તેનું વર્ણન કરેવે.

॥ સવેયા શ્કતીસા:॥-ધરમ ન જાનત વહાનત ચરમરૂપ, ઘોર ઘોર ઘાનત લરાઈ પઠ
પાતકી, જૂલ્યો અજિમાનમેં ન પાઠં ધરે ધરનીમેં, હિરદેમેં કરની વિચારે ઇતપાતકી,
ફિરેલાવાડોલસેં કરમકે કલોલનમેં, વેરહી અવસ્થાસોં વયૂલાકેસે પાતકી, જાકી
ઠાતી તાતી કારી કુટિલ કુચાતી જારી, એસો વ્રહ્મઘાતી હૈ મિથ્યાતી મહાપાતકી॥ ૧૧ ॥

અર્થ:-જે વસ્તુના સ્વજાવરૂપ ધર્મને જાણે નહીં, અને નર્મરૂપ મિથ્યાવાણીને
વસ્ત્રાણે; તથા ઠેકાણે ઠેકાણે, પોતાનું મત સ્થાપવાને પક્ષપાતની લગાઈ કરે અને
પોતાના અજિમાને જૂલ્યો ચકો ધરતી ઉપર પગ રાખે નહીં, પોતાનેજ તત્ત્વવેચા

જાણે; (એમાં અધર પગવમેકરી ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર જાણવો.) અને હૃદયામાં જેથી ઉત્પાત
 ઉપજે એવીજ કરણીનો વિચાર કરે, અને આ સંસારરૂપ સમુદ્રવિપે કર્મરૂપ, કલ્લો-
 લોના ધકાયે કરી ચારે ગતિમાં રામાનોલ કરતો ફરેટે; જેમ વંટોલિયા વાયુમાં
 આવીગણું પાનહું આકાશમાં ઝમીને જમ્યાં કરેટે, પણ કોઈ ટેકાણે સ્થિરથઈ ર
 હેતું નથી; તેવીજ એની અવસ્થા થઈ રહીટે. જેની ઠાતી રાગદ્વેષવડે તત્ત થઈ રહેટે;
 તે તાપે કરી કાલી એટલે માયા તેને રાખવાથી કુટિલ થઈ રહેટે. અને કુવાતી
 એટલે જે માઠી વાતોનુંજ ચિંતવનકરી રહેટે, તથા પાપેકરી જરેલીટે માટે જારી જા
 એવી એવી જેની ઠાતી ઠે, એવો વ્રહ્મઘાતી એટલે આત્મઘાતનો કરનાર મિથ્યાત્વી
 જીવ મહાપાતકયુક્ત ઠે ॥ ૯ ॥

॥દોહરાઃ॥-વંદો શિવ અવગાહના, અરુ વંદો શિવપંથ, જસુ પ્રસાદ જાપા કરો,
 નાટક નામે ગરંધ. ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:-જિહ્વાં સિદ્ધનો અવગાહ થઈ રહ્યોઠે, તે ક્ષેત્રને હું વંદન કરું, અને જ્ઞાન
 દર્શન ચારિત્ર એ મોક્ષનો પંથકે માર્ગ ઠે, તેને હું વંદન કરું. એ મંગલાચરણ કરી
 હવે પોતાનું પ્રયોજન કહેટે:-જેના પ્રસાદ થકી સમયસાર નાટક ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં
 હતો તે પ્રાકૃત જાપારૂપ કરું. એ પ્રયોજન કહું. ॥ ૧૦ ॥

હવે આ ગ્રંથના અધિકારી વનારસીદાસ પોતેજ ઠે; અને એમાં કહેવા લાયક ને
 તાનું આત્મદ્રવ્ય ઠે તેનું વર્ણન કરેટે:-કવિવર્ણન.

॥સવૈયા તેઈસાઃ॥-ચેતનરૂપ અરૂપ અમૂર્તિ સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો; નિહન
 હાતમ આતમ અંગ કિયો પરસંગ મહાતમ ધેરો; જ્ઞાનકલા ઉપજી અવ મોહિ અવ
 યુનનાટક આગમ કેરો, જાસુ પ્રસાદ સધે શિવમારગ વેગ મિટે ઘટવાસ વેગમારગ.

અર્થ:-વાહ્યાત્મામાં અંતરાત્માને અને અંતરાત્મામાં પરમાત્માના સ્વરૂપને જોઈને
 મારો નિશ્ચયરૂપ પદ કહેવા યોગ્ય થાયઠે. તે ચેતનરૂપી અનુપમ અમૂર્તિ સિદ્ધ સ
 માન ઠે, જો તે નિશ્ચયરૂપ પદ એવું ઠે તો પઠી તે પ્રગટ કેમ જાણાવું નહીં. તેનો
 ઉત્તર એમ ઠે કે, મોહકર્મનું કોઈ એવું મહાત્મ્ય ઠે, તે પ્રસંગથી આત્મકેવે આત્મ
 પ્રદેશનેવિપે મહાઅંધકારનો ધેરોટે તેથી પ્રગટ લલાતુંનથી. હમણાં જે જ્ઞાન કલા
 મુજને ઉપની ઠે તે કલાનો અંશ પ્રગટ થયોઠે. તેથી નાટક સિદ્ધિ મેરું આત્મકેવે
 કરું, જે આગમના પ્રસાદવડે મોક્ષમાર્ગ સિદ્ધ થાય અને જહાનમે અમરિયો
 વસવાનું મટી જાય, એટલે અશરીરપણું સિદ્ધથાય. ॥ ૧૧ ॥

હવે આ ગ્રંથનું ગૌરવપણું વતાવીને કવિરાજ પોતાની કૃતિને નિરૂપિત કરે.
 ઘુતા જણાવે ઠે:- સધુતા વર્ણન:-

॥सवेया इकतीसाः॥—जेसे कोउ मूरख महासमुद्र तरिवेको, जुजानिसों उद्यत जयो हे तजि नावरो; जेसे गिरिउपर विरपफळ तोरिवेकों वामन पुरुष कोउमंग उता वरो; जेसे जखकुंरुमें निरखी शशि प्रतिविंब ताके गहिवेकों कर नीचो करे नावरो; तेसं मे अक्षपबुद्धि नाटिक आरंजकीनो, गुनीमोहि हसंगे कहेंगे कोउ वावरो ॥११॥

अर्थः—जेम कोई मूरख मनुष्य महासागरने तरवा चाहे अने वाहाणने ठोडी हाथबडे तरवानो उद्यम करे, तो कार्य केमवने; जेम कोई वामन पुरुष होय अने पहाड उपर गृद्ध होय तेनां फलनोडवाने उतावखो थको उमंग करे, ते कार्य केयी रीते वनी शके? वस्ती एक प्रीजो दृष्टांत कहेते के, जेम पाणीना कुंरुमां चंडनुं प्रतिविंब पड़ेयुं जाईने कोई नादान तेने साचो चंड समजी हाथ नीचो करे तो तेना हाथमां चंडमा केयी रीते आवे? तेमज हुं अक्षपबुद्धि हुं, अने आवा ना टकग्रंथनो आरंज में कीपो ठे. ते मारोआरंज सफल नही यशे तेवारे बीजा गुण पान पुरयो फदेशेके, जुउं आ ग्रंथनो आरंज करेते एवुं कहीने गुणीजनो मने पावरो जाणी दर्शा फाटशे ॥ ११ ॥

पत्ती ए कार्य करवाने साहस करेते पुनः

॥सवेया इकतीसाः॥—जेसे कोउ रतनसों बांध्यो हे रतन कोउ, तामें सूत रेशमकी दोरी पोइ गई हे, तेसे बुद्धीटीका करीनाटिक सुगम कीनो तापरि अक्षप बुद्धि सुद्धि परिनिर्द्ध हे; जेसे फाटु देसके पुरुष जेसी जाया कहे, तेसी तिनहुके बाखकनी सिखखई हे, तेसे ज्यो गरंथको अर्थ कयो गुरु त्यों हमारी मति कहिवेकों सावधान चई हो ॥१२॥

अर्थः—जेम कोई हीरानी कणीवने कोई कठण रतनने आगखत्रीवींधी राग्युं होय, ने ते पत्ती तेमां पटुवो रेशमनी दोरी परोवे ते सुगम चाखीजाय तो तेम आ कार्य पण यशे. केमके मुनि अमृतचंद अने पंकिराजमख जेवा पंडितो थया तेमणे आ १ टीका बाखबोधमां करीने आ नाटकग्रंथने सुगम कयोते, तो तेउपर मा २ बुद्धि ठे तोपण आ ग्रंथमां सुधी रीते परणमी गई ठे, तेयी आ कार्य महारी समयाज्ञो दृष्टांत देखाहुं तुंः—जेम कोई देशनो बसनारो पुरुष पो देशजापामां पोसे अने तेनो बाखक होय तेपण तेनीपामे रदेनोयको ते जाया ३ से ठे; तेमज आ कार्य पण ठे. केमके मारा गुरु आ ग्रंथनो अर्थ मने क ४, तेज प्रमाणे आ ग्रंथनो अर्थ केहेवाने मारि बुद्धि सावधान चईते. पटसे ५ कहेखो पथाताप मदो ॥ १२ ॥

हवे पोनाना सामर्थ्यनुं कारण बतावेते.

॥सवेया इकतीसाः॥—कयहों सुमति च्छे कुमतिको विनाश करे, कयहों विमल ज्यो

तिथंतर जगति है; कवहों दया वहे चित्त करत दयालरूप, कवहों सुखालसा वहे लोच न लगति है; कवहों कि आरती वहे प्रभु सन्मुख आवे, कवहों सुचारती वहे बाहरि वगति है; धरे दसा जैसी तव करे रीति तेसी एसी, हिरदे हमारे जगवंतकी जगति है॥१४॥

अर्थ:-अमारा हृदयमां जगवंतनी जक्ति रहीठे, ते क्यारेकतो सुमतिरूप थईने कुमतिनो नाश करेठे, क्यारेक अंतरूपि ते जक्ति विमल ज्योतिरूप थईने जायत थायठे, अर्थात् सम्यक्त्व-चेतना तेज जगवंतनी जक्ति ठे; क्यारेक तेज जक्ति दयारूप थईने चित्तने दयारूप करेठे, अने क्यारेक ते जक्ति पोताना आत्मईश्वरने जो वानी लालसा के० लगन थकी, एटखे लयलागवामां, लोचनोने स्थिर करेठे. अने क्यारेक तो ते जक्ति आरति के० अति रंगेकरी प्रभु सन्मुख थई रहेठे (वीजे अरथे प्रभु सन्मुख आरति करेठे ते) अने क्यारेक तो ते जक्ति सुचारती के० जखी वाणीरूप थईने बाहार वगति के० शब्द करी रहेठे. जेवी जेवी दशा धारेठे ते वारे तेवी तेवी रीतनी करनारी ठे, ते एवी जगवंतनी जक्ति अमारा हृदयमां वसी रहीठे तेथी आ नाटकग्रंथ रचनारूप कार्यमां पण एक जगवंतनी जक्तिज कारण ठे. एतात्पर्यार्थ ठे. ॥ १४ ॥

हवे आ ग्रंथनो महीमा वर्णवेठे. अथ नाटक वर्णन:-

॥सवैया इकतीसा:॥-मोख चलवेकों सोन करमको करे वोन, जाको रस जौन बुध लोन ज्यों घुलति है; गुनको गरंथ निरगुनको सुगम पंथ, जाको जस कहत सुरेश अ कुलित है; याहीके जु पठी सो उडत ज्ञान गगनमें, याहीके विपठी जन जालमें रुलत है; हाटकसो विमल विराटकसो विसतार, नाटक सुनत हीय फाटक खुलत है॥१५॥

अर्थ:-जेम जखा सुकनवरे कार्य सिद्धि थायठे, तेम आ ग्रंथपण मोक्षमार्गे चाल नारने कार्यसिद्धिनो करनार ठे; तथा आ ग्रंथ कर्मरूप केफनी जाल काढवाने वमन करवानुं थोपध ठे; अने जैन ग्रंथनो रस ठे ते रस जौन के० पामिने तेमां पंक्ति लोक लौननीपरे गर्क थईरहा ठे. वलीजेमां गुणजे ज्ञान दर्शन चारित्र तेनी ग्रंथ के० रचनाठे; परमतिनी अपेक्षाये निर्गुण जे मोक्षपद तेनो सुगम पंथ ठे. ते निर्गुण कहेवो ठे, जेनो यश अक्षय सुख ठे; जेने कहेवाने इंद्र पण अकलायठे अने आ ग्रंथनो जेणे पद्म द्वीधो ठे, ते तो आ ग्रंथरूप पांखना प्रज्ञावथी ज्ञानरूप आकाशमां पद्मीनी परे उडी रह्याठे अने जे आ ग्रंथना विपक्षित ठे ते पांखरहित पद्मीनी परे जगतरूप पाराधिनी जालमां रुली रह्याठे; तेमाटे आ नाटकनाम ग्रंथ ते हाटक एटखे सुवर्णसमान ठे; अने जेम गीता ग्रंथमां श्रीकृष्ण वैराटरूप म्होटा विस्तारे करी

દેખાણું તેણે આ ધંધ પણ વિસ્તારવંત છે, એવા આ નાટક ધંધને શ્રવણ કરતામાં દે
યાનાં કમાન તે પાટક કેવું સુસી જાયતે ॥ ૧૫ ॥

॥દોદરાઃ॥-કદ્દોં શુરૂ નિદ્દેને કયા, કદ્દોં શુરૂ વિવહાર; મુક્તિ પંથ કારન કદ્દોં,
અનુજોનો અધિકાર ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:-જે શુરૂ નિધયરૂપ કયાતે તે કદ્દીશ. અને શુરૂ વ્યવહાર જે છે તે પણ
કદ્દીશ અને મુક્તિ પંથનું કારણ જે છે તે પણ કદ્દીશ અને અનુજવનો જે અધિકાર
છે તે પણ છું કદ્દીશ ॥૧૬॥

અનુજવ પદાર્થનું સદ્ગુણ કહેતે:- અનુજવ વર્ણન

॥ દોદરાઃ ॥ યન્નુચિચારત પ્યાવતે, મન પોવે વિશ્રામ; રસ સ્વાદન મુલ્લ ઝપ્પજે, અ
નુજો પાકો નામ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-અજાણીચનુ જાણવાને મનમાં વિચાર કર્યાથી તથા તેનું ચિંતન કર્યાથી
મન મોજનાં મોજનાં ગ્યારે મનમાં ઠીક ગરે, સારે સત્ય સમજ્યાના રસનો સ્વાદ પ્રાપ્ત
પાપ ને સોપી મુલ્લ ટપ્પજે તેનું નામ અનુજવ છે ॥ ૧૭ ॥

॥દોદરાઃ॥-અનુજો રતન ચિનામણિ, અનુજો દે રસરૂપ; અનુજો મારગ મોલ્લકો,
અનુજો મોલ્લ સરૂપ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ ॥ અનુજવ જેવે તેજ ચિનામણિ રત્ન છે, અને તેજ અનુજવ રસાયનની કુપી
છે; અનુજવ તેજ મોલ્લનો મારગ છે અને અનુજવજ મોલ્લ સરૂપ છે ॥ ૧૮ ॥

અનુજવ મદ્દીમા.

॥સવેપા ઇક્કનીમાઃ॥-અનુજોકે રમકોં રમાયન કદ્દન જગ, અનુજો અન્યાસ વહે
તોરપકી ઘોર દે; અનુજોકી જો રમા કદ્દવે સોદે પોરસા મુ, અનુજો અધોરસા
મુ ટરપકી દોર દે; અનુજોકી કેસી વહે કામવેનુ ચિત્રાવેસી, અનુજોકો સ્વાદ
પંચ અમૃતરો કોર દે; અનુજો કરમ તોરે, પરમમાં પ્રીતિ જોરે, અનુજો સમાન
ન પરમ કોરે ઓર દે ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-જગત્વાસી છોક્ર અનુજવના રસને રમાયન કેદ્દેવે, કેમકે જેમ રસાયન
છોદાનું સુવર્ણ કરેતે. તેમ અનુજવ જેવે તે મિષ્ટાન્નને ફેટીને સમ્પન્ન કરેતે; જેમ
તીર્થની ઘોર જવાબી અપાવન દોષ તે પાવન પાવતે. તેમ ધંધવિષે અનુજવનો અ
ન્યાસ તે અજાણને જાણ કરેતે. અને અનુજવની જે રમા કેવું પૃથ્વી તેજન સુવર્ણ
પોરસા છે. પરંતુ અનુજવની ટલનિ છે, તે મોલ્લ પોરમાની પરે વૃદ્ધિ પામેતે. અને
અધોરસા કેવું પાતાણ છોક્ર, તે પણ અનુજવ રૂપમાં છે, અને જાતે છોક્રની દોર તે પણ

अनुजवरूपमांज ठे, एटले अनुजवमांज स्वर्ग नरक ठे, अने अनुजवनी केलि के० र-
मत ते कामधेनुरूप ठे, ते आपणीकृद्धिने वधारनारी ठे, अने ते अनुजवनी जे केलि
ठे ते अक्षय कृद्धि करवाने चित्रावेली ठे, अने अनुजवनो स्वाद ते पंचामृतना कौर
के० प्राप्त जेवो ठे. अनुजव करमने तोढेठे, ने परमात्मानी प्राप्ति जोढे ठे; एटले अनु
जवथी खोजतां परमात्मानी प्राप्ति घायठे; तेथी सर्व धर्म धारण करवामां अनुजव जेवो
वीजो कोई धर्म नथी. एटले अनुजव ज्ञान जाणवाथीज मोक्ष मार्ग नजीक ठे. ॥१९॥

हवे अनुजव साधवाने ठ डव्यनुं वर्णन करेते. तेमां प्रथम जीव डव्य वर्णन:-

॥ दोहराः॥—चेतनवंत अनंत गुण, पर्यय सकति अनंत; अखल अखंडित सर्वगत,
जीव दरववीरतंत ॥ २० ॥

अर्थ:-जाणवा मात्रने चेतन कहेठे तद्रूप शक्तिमान ठे, जेना अनंत गुण ठे. जेमां
पर्यय के० नामांतरपणुं पामवानी अनंत शक्ति ठे, इंद्रिय अगोचर ठे, तेथी अखल
ठे, देहना खंड थाय पण आत्मा अखंडित ठे, सर्व लोकमां जख्यो ठे तेथी सर्वगत
ठे, एतुं जीव डव्यनुं स्वरूप ठे. ते कह्यो. ॥ २० ॥

हवे पुजल डव्यनुं लक्षण कहेठे. अथ पुजल डव्य यथा:-

॥ दोहराः॥—फरस वर्न रस गंधमय, नरद पास संताण; अणुरूप पीपुजल दरव, नज
प्रदेश परमान ॥ २१ ॥

अर्थ:-स्पर्श वर्ण रस गंध ए गुणमय सदा रहे, नरद जे सोगठीरूप राग तेना
पासामां सूक्ष्म, घृत्त, अस्त्र, चतुरस्त्र, आयत ए पांच संस्थान ठे; तेथी एतुं नाम संस्थान
ठे. पोत पोतानी वर्गणा योग्यरूप ग्रहण करे, तेथी ए पुजल डव्य अनुरूपी अथवा पर
माणुरूपी ठे. जेम आकाशप्रदेश अनंत ठे, तेम ए पण अनंत प्रमाण ठे ॥ २१ ॥

हवे धर्म डव्यनुं लक्षण कहेठे. धर्म डव्य यथा.

॥ दोहराः॥—जैसे सखिल समूहमें, करे मीन गति कर्म; तैसे पुजल जीवको, चल
न सहार्ध धर्म. ॥ २२ ॥

अर्थ:-जेम पाणीना जरावमां माठुं गमन क्रिया करेते, तहां क्रियानो कर्त्ता मा
ठुं ठे, अने सखिल समूह जे पाणीनो जराव ते क्रियानो साधक ठे तेम पुजल डव्य
नी तथा जीव डव्यनी चलन क्रियानो साधक धर्मास्तिकाय डव्य ठे. ॥ २२ ॥

हवे अधर्मास्तिकाय डव्यनुं लक्षण कहेठे. अधर्म डव्य यथा:-

॥ दोहराः॥—ज्यों पंथिक ग्रीपमसमें, बैठे ठाया मार्हि; त्यों अधर्मकी जूमिमें, जड
चेतन ठहरांहि. ॥ २३ ॥

अर्थ:-जेम कोई बटेमार्थ वेसवानी क्रियानो कर्त्ताठे, ने क्रियानी साधक ठाया ठे,

તેમ અધર્માસ્તિકાયની જૂમી કે^૦ અથગાહના તેમાં જરુ જે પુજા ને ચેતન જે જીવ તે ઘને સ્થિર થાયઠે, તેથી અધર્માસ્તિકાય ડ્રવ્ય સ્થિરતાનું કારણ ઠે. ॥ ૨૩ ॥

દ્વે આકાશ ડ્રવ્યનું લક્ષણ કહેઠે. આકાશ ડ્રવ્ય યથા.

॥દોહરાઃ॥—સંતત જાકે ઉદરમેં, સકલ પદારથ વાસ; જો જાજન સવ જગત્કો, સોઢ દરય આકાશ. ॥ ૨૪ ॥

અર્થ:—સંતત કે^૦ નિરંતર જેના ઉદરમાં સમસ્ત પદાર્થ વસી રહ્યાઠે, અને જે સર્વ જગત્નું જાજન કે^૦ આધારજૂત ઠે, તે આકાશ ડ્રવ્ય જાણવું. ॥ ૨૪ ॥

દ્વે કાલ ડ્રવ્યનું લક્ષણ કહેઠે. કાલ ડ્રવ્ય યથા.

॥દોહરાઃ॥—જો નવકરિ જીરન કરે, સકલ વસ્તુ થિતિ ઠાન, પરાવર્તવર્તન કરે, કાલ દરય સો જાન. ॥ ૨૫ ॥

અર્થ:—જે ડ્રવ્ય ઘટે સઘસી વસ્તુની સ્થિતિ બંધાય પડેલે પેઢેલાં સકલ વસ્તુને નથી પતાયે, ને પઠરાગેની તે સઘસીને જુની કરી દેગાઠે, અને ઊલટ પાલટ વર્તી પયાની દશાપરે તે કાલ ડ્રવ્ય જાણવું. ॥ ૨૫ ॥

દ્વે આ પ્રંપમાં પહેલા લાપક નવ તત્ત્વ ઠે તેનું વર્ણન કરેઠે:—તેમાં પ્રથમ જીવત્ત્વની સમજ પાડેઠે. નવતત્ત્વ વર્ણન, જીવતત્ત્વ યથા.

॥દોહરાઃ॥—સમતા રમતા ઠરથતા, જ્ઞાયકના મુલ્લજાસ; વેદકતા ચેતન્યતા, એ સવ જીવ વિલાસ. ॥ ૨૬ ॥

અર્થ:—સર્વ જીવ ઘરાઘર ઠે એ સમતા, ઘટઘટમાં રમી રહેઠે એ રમતા, ઝલ્લે દિશે ગમન કરવું એ ઠરથતા, સર્વ પદાર્થનો જાણનાર તે જ્ઞાયકતા, મુલ્લમય જાસે ઠે તેથી મુલ્લજાસ, મુલ્લજુઝ્વ વેદે એ વેદકતા, અને ચેતના ગુણથી ચેતન્યતા એ સ પસો જીવ તત્ત્વનો વિલાસ ઠે. ॥ ૨૬ ॥

અથ અજીવતત્ત્વ યથા.

॥દોહરાઃ॥—તનતા મનતા વચનતા, જડતા જડ સંમેલ; લઘુતા ગુરુતા ગમનતા, એ અજીવકે સેલ. ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:—શરીરપણું, મનપણું, વચનપણું, જગવસ્તુમાં શેલનેલ, થવાપણું, લઘુપણું, ગુરુ પણું, ગમનપણું એ સર્વ અજીવતત્ત્વના સેલઠે. ॥ ૨૭ ॥

અથ પુણ્યતત્ત્વ યથા.

॥દોહરાઃ॥—જો વિશુદ્ધ જાવનિ વધે, અરુ ઝરથ મુલ્લ દોય; જો મુલ્લદાયક જગતમે, પુન્ય પદારથ, સોય. ॥ ૨૮ ॥

अर्थः—जेपदार्थ विशुद्ध परिणामधी बघे, अने जेनुं ऊर्ध्वमुखठे, ऊर्ध्वगति एज चनेठे, जे पदार्थ जगत्मां सुखदायकठे, ते पुण्य पदार्थ जाणवो. ॥ २८ ॥

अथ पापतत्त्व यथा.

॥दोहराः॥—संकलेसि जावनि घवे, सहज अधोमुख होय; दुःखदायक संसारमें, पाप पदारथ सोय. ॥ २९ ॥

अर्थः—जे पदार्थ संक्लेश जाव वने कपायनीवृद्धिधी बघे, सहजे जेनी गति नीची ठे, अधोमुखठे, अने जगत्मां जे दुःखदायक ठे तेज पाप पदार्थ केहेवायठे. ॥ २९ ॥

अथ आश्रवतत्त्व यथा.

॥दोहराः॥—जोई करम उद्योत धरि, होई क्रिया रस रत्त; करपे नुतन करमको, सोई आश्रव तत्त्व. ॥ ३० ॥

अर्थः—जे कर्मनो उद्य धरीने शुज तथा अशुज क्रियाना रसमां रत थई रहे, त्वारे नवां करमनुं करखे के० खेचवुं करे ते आश्रव तत्त्व केहेवाय. ॥ ३० ॥

अथ संवरतत्त्व यथा.

॥दोहराः॥—जो उपयोग सरूप धरि, वरते जोग विरक्त; रोके आवत करमकों, सो हे संवर तत्त्व. ॥ ३१ ॥

अर्थः—जे शुद्ध उपयोग सरूपने धारीने मन वचन कायाना जोगधी विरक्त थको वत्त अने नवां करम आवताने रोकी राखे ते संवर तत्त्व कहिये. ॥ ३१ ॥

अथ निर्झरातत्त्व यथा.

॥दोहराः॥—जो पूरव सत्ता करम, करि पिति पूरण आठ, खिखेकों उद्यत जयो, सो निर्झरा सरसाठ. ॥ ३२ ॥

अर्थः—जे पूर्य कासनेविषे आयुविना सात कर्म सत्तारूप ह्तां अने आयु कर्म वर्तमान कासमां सत्तारूप ठे तेनी स्थिति पूर्ण करीने पठी नीरस कर्मने विखेरवामां जे जीव उद्यमयंत थयो ए निर्झरानुं सदाण जाणवुं. ॥ ३२ ॥

अथ वंशतत्त्व यथा.

॥दोहराः॥—जो नव कर्म पुरानसों, मिसे गंठि मिट होई; सकति घटावे वंशकी, वंश पदारथ सोई. ॥ ३३ ॥

अर्थः—जे नवां कर्म जूना कर्म साचे आधी मडे, अने तेनी गांठ हट वंशाय, अने आगस जतां ते कर्मना वंशनी शक्ति चढती पाय, ते वंश पदारथ केहेवाय. ॥ ३३ ॥

अथ मोक्ष तत्त्व यथा.

॥दोहाः॥—धिति पूरन करि जो करम, पिरे बंध पद जानि; हंस अंस उज्ज्वल करे,
मोक्ष तत्त्व सो जानि. ॥ ३४ ॥

अर्थः—जे कर्मनी स्थितिने पूर्ण करीने कर्मने खेरे के० ह्यकरी नाखे अने बंध
पद के० सत्तावन प्रकारे बंधस्थान तेने जानि के० जांगीने हंस के० परमात्माना
अंसने क्रमे उज्ज्वल करे तेज मोक्ष तत्त्व जाणवुं. ॥ ३४ ॥

हवे कवित्त ठंदमां पदार्थनी नाममाला एटले प्रयोजनवाला नामनी नाममाला
लखी जणावेतेः—

अथ नाममाला सूचनिका मात्र लिख्यते. अथ समुच्चय वस्तुके नाम.

॥दोहराः॥—जाव पदारथ समय धन, तत्त्व वित्त वसु दर्व; डविन अर्थ इत्यादि
वहु, वस्तु नाम ए सर्व. ॥ ३५ ॥

अर्थः—प्रथम सामान्यपणे वस्तुनां नाम कहेते. जाव, पदार्थ, समय, धन, तत्त्व,
वित्त, वस्तु, डव्य, डवीण, अर्थ, इत्यादि घणां वस्तुनां नाम ठे. ॥ ३५ ॥

अथ शुद्ध जीव डव्यके नामः—

॥सवैया इकतीसाः॥—परमपुरुष परमेश्वर परमज्योति, परब्रह्म पूरन परम प्रधान है;
अनादि अनंत अविगत अविनाशि अज, निरुंद मुक्त मुकुंद अमलान है; निरा
बाध निगम निरंजन निरविकार, निराकार संसार सिरोमनि सुजान है; सरव दरसी
सरबज्ञ सिद्ध साई शिव, धनी नाथ ईश जगदीश जगवान है. ॥ ३६ ॥

अर्थः—परमपुरुष, परमेश्वर, परमज्योति, परब्रह्म, पूर्ण, परमप्रधान, अनादिअनंत,
अव्यक्त, अविनाशी, अज, निर्द्वन्द्व, मुक्ति, मुकुंद, अमलान, निराबाध, निगम, निरं
जन, निर्विकार, निराकार, संसारशिरोमणि, सुजान, सर्वदर्शी, सर्वज्ञ, सिद्ध, स्वामी,
शिव, धनी, नाथ, ईश, जगदीश, जगवान, कह्ये. ॥ ३६ ॥

हवे कर्म व्यास अशुद्ध जीव डव्यना नाम कहेतेः—संसारी जीव डव्यके नाम.

॥सवैया इकतीसाः॥—चिदानंद चेतन अखख जीव समसार, बुद्धरूप अबुद्ध अशुद्ध
उपयोगी है; चिदरूप स्वयंभू चिन्मूर्ति धर्मवंत, प्राणवंत, प्राणि जंतु चूत जव
जोगी है; गुणधारी कलाधारी ज्ञेयधारी विद्याधारी, अंगधारी संगधारी जोगधारी जोगी
है; चिन्मय अखंरु हंस अपर आतमराम, कर्मको करतार परम विजोगी है. ॥ ३७ ॥

अर्थः—चिदानंद, चेतन, अखख, जीव, समयसार, बुद्धरूप, अबुद्ध, अशुद्ध, उप-
योगी, चिद्रूप, स्वयंभू, चिन्मूर्ति, धर्मवंत, प्राणवंत, प्राणी, जंतु, चूत, जवजोगी, गुण

धारी, कलाधारी, ज्ञेयधारी, विद्याधारी, श्रंगधारी, संगधारी, योगधारी, योगी, चिन्मय अखंभ, हंस, अक्षर, आत्माराम, कर्मकर्त्ता, परमवियोगी कहिये ॥ ३७ ॥

अथ आकाशके नाम:-

॥दोहा:॥-पं विहाय अंबर गगन, अंतरिक्ष जगधाम; व्योम वियत् नज मेघपथ, ए आकाशके नाम ॥ ३८ ॥

अर्थ:-खं, विहाय, अंबर, गगन, अंतरिक्ष, जगधाम, व्योम, वियत्, नज, मेघपथ, ए आकाशनां नाम ॥ ३८ ॥

अथ कालके नाम.

॥दोहा:॥-यम, कृतांत, अंतक, त्रिदश, आवर्त्ती मृतस्थान; प्राणहरन, आदित तनय, कालनाम परमान. ॥ ३९ ॥

अर्थ:-यम, कृतांत, अंतक, त्रिदश, आवर्त्तिक, मृतस्थान, प्राणहरण, आदित्य तनय, एवां कालनां नाम ठे ॥ ३९ ॥

पुण्यके नाम यथा.

॥दोहा:॥-पुण्य सुकृत ऊर्ध्ववदन, अकर रोग शुच कर्म; सुखदायक संसारफल, जागवद्दीर्घमुख धर्म. ॥ ४० ॥

अर्थ:-पुण्य, सुकृत, ऊर्ध्ववदन, अकररोग, शुचकर्म, सुखदायक, संसार फल, जाग, वद्दीर्घमुख, धर्म, ए पुण्यनां नाम ठे ॥ ४० ॥

अथ पापके नाम यथा.

॥दोहा:॥-पाप अधोमुख एन अघ, कंप रोग दुःखधाम; कलिल कजुप किलविप डुरित, अशुच कर्मके नाम ॥ ४१ ॥

अर्थ:-पाप, अधोमुख, एन, अघ, कंप, रोग, दुःखधाम, कलिल, कजुप, किलविप, अने डुरित, ए अशुच कर्मनां नाम जाणवां. ॥ ४१ ॥

अथ मोक्षके नाम.

॥दोहा:॥-सिद्धदेव त्रिजुवन मुकुट, शिवमग अविचल ध्यान; मोपसुगति वैकुण्ठ-शिव, पंचम गति निरवान ॥ ४२ ॥

अर्थ:-सिद्धदेव, त्रिजुवनमुकुट, शिवमार्ग, अविचलस्थान, मोक्ष, मुक्ति, वैकुण्ठ, शिव, पंचमगति अने निर्वाण ॥ ४२ ॥

अथ बुद्धिके नाम यथा.

॥दोहा:॥-प्रज्ञा धिपना सेमुखी, धी मेधामति बुद्धि; सुरति मनीषा चेतना, आशय अंसविशुद्धि ॥ ४३ ॥

अर्थः—प्रज्ञा, धिपना, सेमुपी, धी, मेधा मति, बुद्धि, सुरति, मनीषा, चेतना, आशय, अंशविशुद्धि कहिये ॥ ४३ ॥

अथ विचक्षण पुरुषके नामः—

॥दोहाः॥—निपुण विचछ विबुध बुध, विद्याधर विद्वान्; पटु प्रवीण पंक्ति चतुर, सुधी सुजन मतिमान् ॥ ४४ ॥ कलावंत कोविद कुशल, सुमन दक्ष धीमंत; ज्ञाता सज्जन ब्रह्मविद्, तत्त्वज्ञ गुनीजन संत ॥ ४५ ॥

अर्थः—निपुण, विचक्षण, विबुध, बुध, विद्याधर, विद्वान्, पटु, प्रवीण, पंक्ति, चतुर, सुधी, सुजन अने मतिमान् ॥ ४४ ॥ कलावान्, कोविद, कुशल, सुमन, दक्ष, धीमंत, ज्ञाता, सज्जन, ब्रह्मविद्, तत्त्वज्ञ, गुणीजन अने संत ॥ ४५ ॥

अथ मुनीश्वरके नामः—

॥दोहाः॥—मुनि महंत तापस तपी, जिह्नुक चारित्रधाम; यती तपोधन संयमी, व्रती साधु रिपि नाम ॥ ४६ ॥

अर्थः—मुनि, महंत, तापस, तपी, जिह्नुक, चारित्रधाम, यति, तपोधन, संयमी, व्रती, साधु ए रूपिनां नाम जाणवां ॥ ४६ ॥

दर्शनके नामः—

॥दोहाः॥—दरस विलोकन देखनो, अवलोकन ड्रिगचाल; लखन दृष्टि निरखन जु वन, चिंतवन चाहन जाल ॥ ४७ ॥

अर्थः—दर्शन, विलोकन, देखनुं, अवलोकन, ड्रिगचालन, लखनुं, दृष्टी, निरीक्षण, जोनुं, चिंतवन, चाहन, ने जालनुं ॥ ४७ ॥

शुरू ज्ञान तथा चारित्रके नामः—

॥दोहाः॥—ज्ञान बोध अथगम मनन, जगतज्ञान जगजान; संयम चारित आचरण, शरन वृत्ति धिरवान् ॥ ४८ ॥

अर्थः—ज्ञान, बोध, अथगम, मनन, जगज्ज्ञान, जगजान, संयम, चारित्र, आचरण, शरण, वृत्ति, धैर्यवान् ॥ ४८ ॥

अथ साचके नामः—

॥दोहाः॥—सम्यक् सत्य अमोघ सत, निसंदेह निरधार; ठीक यथार्थ उचित तथ, मिथ्या आदिअकार ॥ ४९ ॥

अर्थः—सम्यक्, सत्य, अमोघ, सत्, निसंदेह, निर्धार, ठीक, यथार्थ, उचित, तथ, मिथ्या आदि शब्दने अकार लगानीने बोलीये तो अमिथ्या शब्द थाय ते पण एनुं नाम जाणनुं ॥ ४९ ॥

अथ फूठके नामः—

॥दोहाः॥—अजधारथ मिथ्या मृपा, वृथा असत्य अलीक; मुधा मोघ निष्फल वि
तथ, अनुचित असत अलीक ॥ ५० ॥

अर्थः—अजधारथ, मिथ्या, मृपा, वृथा, असत्य, अलीक, मुधा, मोघ, निष्फल, वि
तथ, अनुचित, असत्य, अने, अलीक, ॥ ५० ॥ इति नाममात्रा समाप्ता.

अथ समयसारके द्वादश द्वार वर्णनः—

॥सवैया इकतीसाः॥—जीव निरजीव करता करम पुण्य पाप, आश्रव संवर निरजरा
बंध मोघ है; सरव विशुद्धि स्याद्वाद साधिसाधक दुश्वासद दुवार धरे समेसार
कोप है; दरवानुयोग दरवानुयोग छुरि करे, निगमको नाटक परम रस पोष है; ऐसो
परमागम बनारसी बखाने यामें, ज्ञानको निदान शुद्ध चारितकी चोप है ॥ ५१ ॥

अर्थः—जीवद्वार, अजीवद्वार, कर्त्ता कर्म क्रियाद्वार, पुण्यपाप द्वार, आश्रवद्वार, सं
वरद्वार, निर्जराद्वार, बंधद्वार, मोक्षद्वार, सर्व विशुद्धिद्वार, स्याद्वादद्वार, साध्य सा
धकद्वार, आ समयसारना ए वार द्वाररूप कोप के० कोठार ठे; आ ग्रंथमां द्रव्या-
नुयोग के० द्रव्यनो विचारकरवो, पठी द्रव्यानुयोग छुर करवो, ने शुद्ध आत्मसत्ता
नोज विचार करवानुं अने निगमके० परमात्मानुं नाटक एमां परम शांतरसनो पोष
ठे, ए परम सिद्धांतने वणारसीदास बखानेठे. वही आ ग्रंथमां ज्ञाननुं निदानके०
मूसबिबरो तथा शुद्ध चारित्रनी चोखी क्रिया कही वताववानीठे ॥ ५१ ॥

अथ ग्रंथारंजको नमस्कार मंगलाचरण रूप.

॥दोहराः॥—शोजित निजअनुचूतियुत, चिदानंद जगवान; सार पदारथ आतमा,
सकल पदारथ जान ॥ ५२ ॥

अर्थः—जे पदार्थ पोताना अनुभव युक्त शोजित ठे, चित्तके० चेतना अने आनंद
तेचिदानंद कहियें; तथा जगवान के० ज्ञानवंत ठे, एवो साररूप पदार्थ संसारमां
आत्मा ठे, जे समस्त पदार्थनो जाणनार महोदो इताता ठे ॥ ५२ ॥

अथ आत्मानुं वर्णन करी नमस्कार करेठेः—

॥सवैया तेईसाः॥—जो अपनी छुति थापु बिराजत, है परधान पदारथ नामी; चेतन
अंक सदा निकलंक मद्गमुखसागरको विसरामी; जीव अजीव जिते जगमें तिनको गुन
ज्ञायक अंतरजामी; सो शिवरूप बसै शिवधानक, ताहि चिखोकनमें शिवगामी ॥ ५३ ॥

अर्थ ॥ जे पोतानी छुतिवगेज पोते बिराजमान ठे, एटखे पोताधी पोते नासीरह्यो
ठे, एण पीजा पदार्थवडे जेनो जास पतो नपी एवो कोई प्रधान पदार्थ नामी प्र

સિદ્ધ છે. જેનું ચેતનરૂપ અંક કે ૦ લક્ષણ છે; જે સદા નિકલંક છે; નિરંજન છે; મહોદા સુલસમુદ્રમાં જેનો વિશ્રામ થઈ રહ્યો છે, એટલે એકાગ્રચિત્તે જે સદેજે સમાધિસુલમાં રમી રહ્યો છે; જગતમાં જેટલા જીવ અજીવ પદાર્થ છે, તે સર્વેના ગુણનો ગ્રાહક છે, અને અંતરજામી છે. જે ઘટઘટમાં વિરાજમાન છે. તેહજ શિવરૂપ કે ૦ સિદ્ધરૂપ થયો થકો લોકાગ્રજાગે સિદ્ધાવસ્થામાં વસે છે; જેને જ્ઞાન દૃષ્ટિવડે જોઈને મુક્તિ ગામી જીવ નમસ્કાર કરે છે ॥ ૫૩ ॥

હવે જગવાનની વાણીને નમસ્કાર કરે છે. અથ જિનવાણી વર્ણન.

॥ સવૈયા તેજ્ઞાઃ ॥—જોગ ધરે રહિ જોગસુંજિઘ્ન અનંત ગુનાતમ કેવલ જ્ઞાની; તાસહદે ડહસોં નિકસી સરિતા સમ વહે શ્રુત સિંધુ સમાની; યાતેં અનંત નયાતમ લઘન; સત્ય સરૂપ સિદ્ધાંત વલાની; બુદ્ધલલે ન લલે દુરબુદ્ધિ સદા જગમાંહિ જગે જિનવાની ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:—જે ત્રણ યોગને ધારે છે તથાપિ તે મન વચન કાયના જોગથી પ્રથક્ રહે છે, અલિસ રહે છે, અને અનંત ગુણ પ્રગટતાને લીધે જેનો આત્મા કોઈ કેવલ જ્ઞાની પુરુષ છે તે કેવલ જ્ઞાનીના રૂદય રૂપ ડહ છે, તેમાંથી જે નદીરૂપ થઈને નિકલી તે શાસ્ત્રરૂપ સમુદ્રમાં જઈ નલી છે, જ્યાંથી અનંતા નય સ્વરૂપ લક્ષણ સત્ય સ્વરૂપે જિનજીયે સિદ્ધાંતમા વલાણી છે, એવી જે વાણી તે તો બુદ્ધિવંત તત્ત્વ દર્શી હોય તેજ લલે, અને હુબુદ્ધિ મિથ્યામતિ હોય તે લલે નહી, જાણે નહી, એવી જિનેશ્વરની વાણી જગતમાં સદા જાગૃત થઈ રહી છે. ॥ ૫૪ ॥

હવે જીવ દ્વારનો વિચાર લે છે, તે જીવ કવીશ્વર પોતેજ છે માટે પોતાની વ્યવસ્થા કહે છે. અથ જીવદ્વાર કવિ વ્યવસ્થા કથન:—

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ ॥—હોં નિહચેં તિહું કાલ, શુદ્ધ ચેતનમય મૂરતિ; પર પરિનતિ સંયોગ, જઈ જડતા વિસ્ફુરતિ; મોહ કર્મ પર હેતુ, પાઈ ચેતન પર રચે; જ્યોં ધતૂર રસ પાન, કરત નર વહુ વિધ નચે, અવ સમય સાર ધર્મન કરત, પરમ શુદ્ધતા હોઝ મુજ; અ નયાસ બનારસિ દાસ કહિ, મિટો સદ્જ બ્રમકી અરુજ. ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:—શુદ્ધ નિશ્ચયનયવળે અતીત અનાગત વર્તમાન કાલમાં હું શુદ્ધ ચેતના મય પિંડ તું, એહિજ મારી મૂર્તિ છે, તે એવી છે, ત્યારે શુદ્ધ સ્વજાતિ ઠાંત્રીને વિજ્ઞા વમાં કેમ પરિણમ્યો છે? એનો ઉત્તર કહે છે જે, કર્માદિક પરવસ્તુ છે, તેનું અહીં પ રિણમન થયું, તેથી તેની જડતા અહીં વિસ્ફુરતિ થઈ, એટલે જન્મતા ફેલી. શિષ્ય પૂછે છે કે, એવો શુદ્ધ સ્વજાતિ હતો ત્યારે પરપરિણતિ કેમ ગ્રહણ કરી? તેનો ઉત્તર, મોહ કર્મ રાગ દ્વેષ રૂપ જે છે તેજ પરહેતુ ઉલ્કૃષ્ટ કારણ પામીને ચેતન આત્મા પરની સાથે મોહિત થયો છે; તેનો દ્રષ્ટાંત કહે છે:—જેમ ધતુરાનો રસ પાન કરી મા

एत तरेद्वार रीते नाचवा लागे, तेम अनादिनुं मोह कारण पामीने चेतन जे ठे ते पोतानो शुद्ध स्वभाव गंभीने विज्ञावधी मूर्ख पामी रहोठे. हवे समयसार के० आत्मानुं वर्णन करताज मुळने परम शुद्धताना स्वभावनी ओखलाणथई एटखे शुद्ध स्वभावनी खबर पडी तेथी विज्ञापणु नाश पाम्युं. तेथी अनायास के० घणा ग्रंथ बांचवानो प्रयास कीधा विनाज वणारसीदास ज्ञाता कहेठे, के सहज के० आत्माने संगे अनादिथी भ्रमनी अरुण ते मिथ्यामत मग्नता लागी रहीठे ते मारी मिथ्यामत मटी जाथो. ॥ ५५ ॥

हवे आ जीवनी शुद्धता ते आगमथी पामीये, माटे आगम वर्णवेठे. अथ आ गम व्यवस्था कथन.

॥सवैया इकतीसा॥-निहचैमें रूप एक विवहारमें अनेक, याही ने विरोधमें जगत् जरमायो है; जगके विवाद नासिवेको जिन आगम है, जामें स्याद्वाद नाम खद्यन सुहायो है; दरसन मोह जाको गयो है सहजरूप, आगम प्रमान जाके हिरदेमें आयो है; अनेसो अखंनित अनुतन अनंत तेज, ऐसो पद पुरन तुरत तीन पायो है. ॥५६॥

अर्थ:-सर्व आगम ज्ञानरूप निश्चयनयमां एकरूप देखाय ठे, अने व्यवहार न यनी अपेक्षावडे अनेक रूप देखाय ठे; एण व्यवहार नयमां नयनो विरोध महोठो ठे, एज नय-विरोधमां जगत् जरमायुं ठे, अने एज भ्रमवने जगत्मां वादविवाद उपज्यो ठे, माटे जगत्तनो विवाद मटानवाने वचमां प्रमाणिक साक्षीरूप जिनेश्वरनो आगम ठे; जे आगममां स्याद्वाद नाम खेवाथी सर्वपदार्थनुं खद्याण सर्वने सो हावे ठे; स्यात् एटखे केवारेक डव्य दृष्टि देखीए त्यारे ए नय साचोने केवारे क पर्याय दृष्टि जोइये त्यारे ए नय साचो; एतुं कहे थके शिष्य पुठेठेके एवो स्याद्वाद सहित जिन आगम प्रमाण ठे, त्यारे सर्वना दृश्यामां केम आवतो नथी? जे पुरुषनो अनादि काखनो मिथ्यादर्शनमोह गयो ठे, तेना दृश्यामां ए जिन आगम प्रमाणरूप आव्योठे, एण मिथ्यादर्शनमोहवाखाना रुदयमां ए आवे नही; हवे स्याद्वादना जाणनारने केतुं फल मखे ते कहेठे:-जे पद नय रहित ठे, एटखे नयनी पेठे नथी, केमके, नयतो एकांत ग्राही ठे, ते पूर्ण पदने केम ग्रहण करी शके? अने पूर्ण पद अखंनितठे, ने ते वली अनादि काखथी ठे, माटे अनूतन के० पुरातन ठे एतुं अनंत तेजवायुं पूर्ण पद तेने ते तुरत पाम्यो ठे ॥ ५६ ॥

हवे निश्चय अने व्यवहार नयने सीधे आगम कल्यो, तेवारे शिष्य पुठेठे के एवे नयमां कार्य सिद्धिकारी नय कयो ठे? तेनो उत्तर गुरु आपे ठे.

અથ નિશ્ચય વ્યવહાર કથન.

॥સર્વેયા તેઈસાઃ॥-જ્યોં નર કોઝગિરે ગિરિસોં તિહિ, સોઝ હિતુ જુ ગદે દિઢ બાંહી, ત્યોં બુઢકોં વિવહાર જલો તવલોં જવલોં શિવ પ્રાપતિ નાહી; યદ્યપિ યોં પર વાન તથાપિ સધે પરમારથ ચેતનમાંહી; જીવ અવ્યાપક હૈ પરસોં વિવહાર સુતો પરકી પરઠાંહી ॥ ૫૭ ॥

અર્થ:-જેમ કોઈ પુરુષ પાઢાડની ઉપરથી નીચે પત્તો હોય ને બીજો પુરુષ તેનો હાથ મઝબુત જાલી રહી તેને પત્તો અટકાવી રાખે તે તેનો હિત કરનાર કહેવાય; તેમ પંક્તિતોને જ્યાં રૂઢી શિવસુખની પ્રાપ્તિ નથી થઈ, ત્યાં સુધી વ્યવહાર જલો ઠે; ઇટલે ચોથા ગુણઘાણાથી લઈને ચૌદમા શૈલેસીકરણ ગુણઘાણાસુધી વ્યવહારનું આલંબન ઠે; યદ્યપિ એ રીતે વ્યવહાર આલંબન પ્રમાણ ઠે, તથાપિ પરમાર્થ જ્ઞાન દર્શન ચા રિત્રનું શુરૂપણુ ચેતનમાંજ સધાય; બીજાથી ન સધાય; અને જીવ જે ઠે તે પોતાના ગુણમયી ઠે, પોતાના ગુણમાં વ્યાપી રહ્યોઠે; પરંતુ પર કે ૦ કર્માદિક જડજીવ સત્તાથી ન્યારા, તે સાથે જીવ અવ્યાપક ઠે. અને વ્યવહાર ઠે તેતો પરની ઠાયામાં રહેઠે, એ ટલે પરની નિશ્રાવિના વ્યવહાર ન હોય માટે વ્યવહાર કરતાં નિશ્ચયનય શુરૂ ઠે॥૫૭॥

હવે શુરૂનિશ્ચયનયથી જે સમ્યગ્ દર્શન પ્રગટે ઠે તેની વ્યવસ્થા વિશેષપણે જાણ વાને અર્થે કહેઠે, અથ સમ્યગ્ દર્શન વ્યવસ્થા કથન.

॥સર્વેયા ઇક્તીસાઃ॥-શુરૂ નય નિહચૈ અકેલો આપુ ચિદાનંદ, અપનેહી ગુણ પરજા યકો ગદ્દતુ હૈ; પ્રન વિજ્ઞાન ઘન સોહૈ વિવહાર માંહિ, નવતત્ત્વરૂપી પંચ ડ્રવ્યમેં ર દ્દતુ હૈ; પંચ ડ્રવ્યનવતત્ત્વ ન્યારે જીવ ન્યારો લખે, સમ્યગ્ દરસ યહૈ ઈરતેન ગદ્દતુ હૈ; સમ્યગ્ દરસ જોઈ આતમસરૂપ સોઈ મેરે ઘટ પ્રગટ્યો વનારસી કદ્દતુ હૈ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ:-શુરૂ નિશ્ચય નયની અપેક્ષા લેવાથી ચેતનામય જે પદાર્થ ઠે, તે પોતાની સ ત્તાયે પોતે એકલોજ ઠે; અને પોતાનાજ જ્ઞાનાદિક ગુણના પર્યાયના અવસ્થા જ્ઞેદને તે ગ્રહી રહ્યોઠે. અને તેજ સામાન્ય જ્ઞાનને શોધો. જે પદ્ ડ્રવ્યાદિક વિશેષ જ્ઞાન તેને વિજ્ઞાન કહીયે; અને તેનું પૂર્ણ ઘન કે ૦ પિંડ તે એ વ્યવહાર નયમાંજ દેખાયઠે; અને એજ વ્યવહાર નયથી નવતત્ત્વરૂપ લઈ ધર્માદિક પાંચ ડ્રવ્યમાં એકત્ર થઈ રહેઠે. અને એવાજ વ્યવહારમાં શુરૂ નિશ્ચય કેવલના પાંચ ડ્રવ્ય ન્યારા ઠે એમ જાણવું અને નવતત્ત્વને પણ ન્યારા જાણવા; એવી ડ્રવ્ય દૃષ્ટિથી અન્ય ઉપાધિનો આશ્રય ગ્રહણ કરે નહી, તેનેજ સમ્યગ્ દર્શની કહીયે, અને જે સમ્યગ્ દર્શન ઠે, તેજ આત્મસરૂપ મારા ઘટમાં પ્રગટ્યું એવું વર્ણારસીદાસ કહેઠે ॥ ૫૮ ॥

शिष्ये पुत्र्युं के जीव इव्यथी नव तत्व अने पंच इव्य जुदा केम जाणीए तेनो उत्तर गुरु कहेठे:- अथ जीवइव्य व्यवस्था अग्नि दृष्टांत.

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जैसे तृन काठ वांस आरने इत्यादि ओर, इंधन अनेक विध पावकमें दहिये; आकृति विलोकत कह्यै आगि नानारूप, दीशें एक दाहक सुजात जब गहिये: तैसे नव तत्वमें जयो है बहु जेखी जीव, शुद्धरूप मिश्रित अशुद्धरूप कहिये; जाही तिन चेतना शक्तिको विचार कीजे, ताही तिन अखख अजेदरूप कहिये. ॥५९॥

अर्थ:-जेम अग्निमां तृण, काठ, वांस अने आरने के० वननो बीजो कचरो इत्यादि क अनेक तरेहुना इंधण वालीये ठइयेने जेवी जेवी इंधननी आकृति एटखे (आकार) तेवी तेवी आकृतिनो अग्नी देखाय: ए रीते अग्नि नाना प्रकारना रूपनो कहेवायठे; एण ते वधा अग्निनो स्वभाव एक सरखो दाहक ठे; एम जो ग्रहण करिये तो वधो अग्नि एकरूप ठे. तेमज नव तत्वमां जीव जेठे ते ज्ञातज्ञातना जेप धारी रखो ठे माटे जीव एण बहु वेशी के० नाना प्रकारनो ययो एटखे शुद्धरूप जीव ठे, ते मिश्रित ययो, ल्यारे ए जीवने अशुद्धरूप कह्यो एनुं नाम व्यवहार नय ठे; अने जे ह्णमां नवे तत्वमां एक चेतना शक्ति विचारिये, ते बखते शुद्ध निश्चयनये केवसीवडे नव तत्वनो प्रपंच अमुख्य राखीने अखक्षरूप जीव ठे, ते सवेत्र ते अजेदरूप पामिये शुद्ध निश्चय नय जाणवो ॥ ५९ ॥

फरी बीजी रीते शुद्धजीव व्यवस्था कहेठे, अथजीव व्यवस्था घनवारी दृष्टांत:-

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जैसे घनवारीमें कुधातुके मिलाप हेम, नाना ज्ञांति जयो पे तथापि एक नाम है, कसिके कसोट्टी लीक निरखे सराफ तांही, घानके प्रमान क रिलेतु देतु दाम है; तैसेही अनादि पुनससों संयोगी जीव, नव तत्वरूपमें अरूपी मदा धाम है; दीशें उनमानसो उयोत घान ओर ओर, दूसरो न थोर एक था तमाहि राम है ॥ ६० ॥

अर्थ:-जेम सोनानी मूतनां चोगुं सोनुं गाल्युं अने सोनाधी दीण धातु ते कुधातु कहिये, तैनां नाम कहेठे:-रूपुं, प्रांनुं, सीनुं, जसत, कथीर, इत्यादि वस्तुनो जु दोजुदो हेमनी सापे मिलाप ययो तेथी जुदी जुदी जातनुं सोनुं ययुं, ते उतां एक सोनाने नामे थोखखायठे; अने ते अशुद्ध सोनाने सराफ कसोट्टी पप्पर उपर क सीने तेनी खकीर जुये ने तेउपरयी सोनुं केवुं ठे ते प्रमाण करे, जेम था दस रु पीषाना जाबनुं ठे ने था थगीपार रुपीषाना जाबनुं ठे, ने ते माफक तेना दाम थापे छिए ठे, तेमज अनादि काजधी ए जीव पुनस इव्यनो संयोगी माटे ए जीव नव तत्वरूप व्यवस्था धारी. गतिपणे. स्थितिपणे, जाजनपणे, वर्तमानपणे, आधारपणे,

ए पांचे डव्य ग्रहण कीधां थने नवतत्त्वरूप धारण कर्यां पण एमां कोई अरूपी मद्दा तेजवंत डव्य ठे ते तो कोई प्रत्यक्ष प्रमाणे ग्रहण थतुं नथी, अने अनुमान वडे खड्ये ठड्ये, तेवारे शिष्ये पुत्र्युंके, अनुमान केवुं करीये ? त्वारे गुरु कहेवे गोर गोर उद्योतवान प्रकाशवान डव्य देखाय, तेतो धीजुं कोई डव्य नही, पण एक आत्मारामज जागवो; ए अशुद्ध निश्चय नयथी जीव कह्यो. ॥ ६० ॥

हये एथी रीते जे खोजना करीने परिचय पामिये तेने अनुभव कहिये, ते अनुभवनुं स्वरूप केथी रीते ठे ? एवं शिष्ये पूठे थके गुरु सूर्यना दृष्टांते कहेवे:-

अथ अनुभव व्यवस्था सूर्य दृष्टांत.

॥सवेया इकतीसा॥-जेसे रविमंडलके उदे महिमंडलमें, आतप अटल तम पटल पिछातु हे; तेसे परमात्मको अनुजो रहत जो लों. तो लों कहूं छविधा न कहू पत्र पातु हे; नयको न शेष परमानकोन परवेश, निवेपके वंसको विधंस होतु जातु हे; जे जे पन्तु साधक हैं, गेउ तहां पाधक हैं, पाकी रागदोषकी दशाकी कोन बातु हे॥६१॥

अर्थ:-जेम मूर्धमंडलना उदयथी पृथ्वीमंडलमां आतप के० तावरो अटल थडे जाय, अने तम के० थंधकारना पगल नासी जाय, प्रकाश उद्योत थाय, तेमज शुद्ध निधपनपना पप्रवडे उपांमुधी थंतरात्मानेविषे परमात्मानो अनुभव रहेवे, उपांमुधी बांई पण छिविधता न देखाय, पोतपोताना मननो परूपात न रहे, अने अर्ही न पनो शेष के० थंश न पामिये. नय तो ते ठे के, जेणेकरीने वस्तुनुं साधन कराय अने अनुभव तो सिद्ध वस्तुनो होय माटे अर्ही अनुभवमां नयनो लेश नथी अने एमां प्रत्यक्ष परोक्षादिक प्रमाणनो पण प्रवेश नथी, केमके जे प्रमाण होय ते तो असिद्धनुं साधन करे पण सिद्ध वस्तुने शुं साधशे ? अने नाम, स्थापना, डव्य, नाय ए चार निदोषा ठे, तेपण असिद्ध वस्तुनुं साधन करे ठे, तेतो जेवारे परमात्मानो अनुभव सिद्ध थयो त्वारे निदोषाना वंशनो विष्यंमज थयो. जेम मूर्धना प्रकाशवडे थंधकारनो नाश पावठे. तेम ए सर्व विषय थाय ठे. आ परमात्माने नयप्रमाण निरूपेणादिक वस्तु जे जे साधक ठे ते सर्व वस्तु परमात्माना अनुभवमां बाधक ठे; उपांमुधी नयप्रमाण अने निदोषानो परिवार होय तां सुधी शुद्ध अनुभव न होय पटसासार ए बाधक ठे. बाकी राग रूप दशानी शुं बात केहेवी ? तिहां तो नयादिक केहेवाज जोड्ये. ॥६१॥

हये अनुभवमां शुद्ध रूप जीवज सख्यो तेनी व्यवस्था वचन गोंगर जेवी होय तेवी केहेवे:- अथ जीव व्यवस्था विवरण छार.

॥छविजु वंदः॥-आदि अंत पुरन सुवाच संयुक्त हे; पर स्वरूप परनोग कल्पनामुक्त हे; सदा एव रस प्रगट कही हे जैनने. शुद्ध नयानवस्तु विराजे वैनमें ॥ ६२ ॥

अर्थः—आदि निगोद अने अंत सिद्ध अवस्था, तेनी वच्चे चेतना रूप पोताना पूर्ण स्वज्ञावेकरी संयुक्त ठे; अने ए चेतनामां पर स्वरूप जे जड स्वरूप, अने परजोग जे पुनल संयोग, तेनी दशा, कटपना-विचारणा तेणेकरी मुक्त ठे. आदि अंतसुधी एकज स्वज्ञाव ठे. सदा एक चेतना रसमय प्रगट वस्तु ठे; ते शुद्ध निश्चय नयनुं आलंबन खईने जैन आगममां कही ने जेवी कही तेवी वचन व्यवहारमां पण विराजमान ठे. ॥ ६२ ॥

ह्वे एवुंज स्वरूप वचन छारवने गुरु हितोपदेश रूप केहेठेः—अथ हितोपदेश. ॥कवित उंदः॥—सतगुरु कहै जव्य जीवनरिसों, तोरहु तुरत मोहकी जेल; समकित रूप गहो अपनो गुन, करहु शुद्ध अनुजवको खेल; पुद्गल पिंन जाव रागादिक, इनसों नही तुमारो मेल; ए जरुप्रगट गुप्त तुम चेतन, जैसे जिन तोय अरु तेलने॥६३॥

अर्थः—अहो जव्यलोक ! बेला थारु, मोहनो बंध तोडो. अने तमारो पोतानो समकित गुण ठे, ते ग्रहण करो; अने ते खईने पोताना शुद्ध अनुजवनो खेल खेलो. अने देखवामां जे आ शरीर ठे ते पुद्गल पिंन ठे. अने कर्म पण पुद्गल पिंन ठे. अने आ पुद्गल पिंडनो राग द्वेषादिक जाव ते स्वज्ञाव ठे, पण ए वस्तु साथे त हारो मिलाप नयी. केमके, ए वस्तु तो जरुठे, ने प्रगट ठे, एटखे देखवामां आवेठे, ने तमे तो चेतन ओ तथा गुप्त ठे. ल्यारे ते पुद्गल पिंडनी ने तमारी जिनता ठरी; जेम पाणीने तेल जिन ठे, तेनीपरे जाणी लेवुं. ॥ ६३ ॥

ह्वे एवो उपदेश सांचलीने ते ज्ञाता पुरुष थयो तेनो विलास कहेठे. अथ ज्ञाताविलास.

॥सवैया इकतीसाः॥—कोठ बुद्धिवंत नर निरखै शरीर घर, जेद ज्ञान छटिसों विचारै वस्तु वासतो; अतीत अनागत वरतमान मोहरस, जिग्यो चिदानंद खलै बंधमें विलासतो; बंधको विचारि मद्दा मोहको सुजाळ नारि, आत्मको ध्यान करी देखो परगासतो; कर्म कलंक पंक रहित प्रगटरूप अचल अबाधित विलोकै देव सासतो. ॥ ६४ ॥

अर्थः—कोई बुद्धिवंत सम्यग्दृष्टि मनुष्य होय ते पोताना शरीरमां घरने जुये; अने जड चेतननो जिन जिन स्वज्ञाव जाणवो ते जेद ज्ञान कछुं; तेमां दृष्टि आपीने वस्तु वासतो के वस्तु स्वज्ञावनो विचार करे. अतीतकाल, अनागतकाल ने वर्तमान कालमां मोहरसविषे जीनो थको, कर्मबंधमां विलास करतो थ ने पोताना चिदानंद परमात्माने खखे. ते पठी क्रमेक्रमे बंधने विदारतोज जाय. एवुं कार्यकरी मोहना स्वज्ञावने मूकतो जाय अने पोताना आत्मानुं ध्यान करे, अने अनुजवमां प्रकाशरूप

દેલે. ત્યારે કર્મ કલંક તેહિજ પંક કેળ કાદવ તેથી રહિત પ્રગટરૂપ અચલ અવાધિત સર્વ વાધ રહિત એવો શાશ્વત નિરંજન દેવ પરમાત્મા પોતે છે, એવું દેલે. ॥ ૬૪ ॥

અથ ગુણ ગુણી અજ્ઞેદ કથન વ્યવસ્થા.

॥સવૈયા તેઈસાઃ॥-શુદ્ધ નયાતમ આતમકી અનુજૂતિ વિજ્ઞાન વિજૂતિહિ સોઈ; વસ્તુ વિચારત એક પદારથ નામકે જ્ઞેદ કહાવત દોઈ; યૌં સરવંગ સદા લલિ આપુહિ, આ તમધ્યાન કરે જવ કોઈ; મેટિ અશુદ્ધિ વિજ્ઞાવદશા તવ સિદ્ધ સરૂપકિ પ્રાપતિહોઈ॥૬૫॥

અર્થ:-હવે શુદ્ધ અનુજવ જે છે તે ગુણ છે, એક આતમા ગુણી છે, તેનું જેવું અજ્ઞેદ સ્વરૂપ છે તેવી અજ્ઞેદ અવસ્થા કહી વતાવેઃ-શુદ્ધ નિશ્ચય સ્વરૂપી આત્માનો અનુજૂતિ કેળ જે અનુજવ છે, તેજ વિજ્ઞાન વિજૂતી કેળ વિશેષ રૂપ જ્ઞાન સંપદા છે. અહીં આત્મા ગુણી છે ને અનુજવજ્ઞાન ગુણ છે. હવે એ વે વસ્તુ શું છે? એવો જો વિચાર કરીયે તો એકજ આત્મા પદાર્થ જાણે છે. એકજ પદાર્થમાં આ ગુણ અને આ ગુણી એવાં વે નામ છે. તેજ જ્ઞેદ કેહેવાયઠે. એમ સરવંગ કેળ સર્વ પ્રકારે પોતાનેજ ગુણગુણી રૂપ લલિને જ્યારે કોઈ આત્મધ્યાન કરે, ત્યારે અશુદ્ધિવિજ્ઞાવ દશા મટીને સિદ્ધસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય. ॥ ૬૫ ॥

અથ જ્ઞાતા ચિંતવન સ્વરૂપ કથન.

॥સવૈયા શ્કતીસાઃ॥-અપનેહી ગુન પરજાયસૌં પ્રવાહરૂપ, પરિનયો તિહૂં કાલ અપને આધારસૌં; અંતર્ વાહિર પરકાસવાન એક રસ, ચિદ્રતા ન ગહે ચિદ્ર રહે જો વિકાર સૌં; ચેતનાકે રસ સરવંગ જરિ રહ્યો જીવ, જૈસે લૌન કાકર જયૌં હે રસ ઠારસો; પૂરન સરૂપ અતિ ઝજ્જલ વિજ્ઞાન ઘન, મોકૌં હોદુ પ્રગટ નિશેષ નિરવારસો ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-હવે એજ વાતને જેમ જ્ઞાતા લોક પોતાના ચિત્તમાં ચિંતવે તેવુંજ સ્વરૂપ કહી દેલાઠેઃ-આ જે કોઈ આત્મા કેહેવાયઠે, તે તો વિજ્ઞાન ઘન છે; વિશેષ જ્ઞાન મય પિંડ છે; તે અતીત, અનાગત ને વર્તમાન એ ત્રણે કાલમાં પ્રવાહરૂપ કહ્યાથી અવિચિદ્ર ધારાયે પોતાનાજ ગુણ પર્યાયે કરીને પોતાનાજ જ્ઞાનાદિક ગુણની અવસ્થા જે દને લીધે અને પોતાના આધારથી પરના આશ્રયવિના પરિણામી રહે છે. અને એ વિજ્ઞાન ઘનનો એવો મહીમાઠે કે તેથી માંહે અને વાહિર એક ચિત્ત ચેતના રસવને પ્રકાશવાન થયો જે પોતાને જાણે તે અંતર્ પ્રકાશ અને વાહ્ય વસ્તુને જાણે તે વાહિર પ્રકાશ એવાં કાર્યમાં ચિદ્રતા ગ્રહણ ન કરે; અને જવ વિકારથી ન્યારો રહી સર્વ પ્રદેશવિષે ચેતનના રસે કરી જીવ જરપૂર થઈ રહ્યો છે. એ ઉપર દૃષ્ટાંત કહે છે કે, જેમ લુણના કાંકરા ધાર રસથી ખરેલા છે, તેમ ચેતના રસથી જીવ જરપૂર થઈ રહ્યો છે. એવું પૂર્ણ સ્વરૂપ તે અલંબિત ઘણુંઝજ્જલ જે વિજ્ઞાન ઘન પૂર્વે વલાણું તે મને પ્રગટ થાયો.

નિશેષ નિરવાર તે સમ વિજ્ઞાવ દશાનું નિવારણ કરીને પઠી એ રીતે જ્ઞાતા પુરુષ મનમાં ચિંતવે અને ઇમાંજ સ્થિર રહે ॥ ૬૬ ॥

અથ ડ્રવ્ય પર્યાય અજ્ઞેદ કથન વ્યવસ્થા.

॥ કવિત્ત ઠંદઃ ॥— જદેં ધ્રુવ ધર્મ કર્મ ઠય લઘન, સિદ્ધ સમાધિ સાધ્ય પદ સોઃ; સુ ધોપયોગ જોગ મહિ મંક્તિ, સાધક તાદિ કહે સય કોઃ; યોં પરતઠ પરોઠ સ્વ રૂપ સુ, સાધક સાધ્ય અવસ્થા દોઃ; હુદુકો એક જ્ઞાન સંચય કરિ, સેવે શિવ વંઠક ધિર હોઃ. ॥ ૬૭ ॥

અર્થઃ— વિજ્ઞાન ઘન છે તે ડ્રવ્ય છે, અને જ્ઞાતા કેહેવાય તે પર્યાય છે, એમ વિજ્ઞાન અને જ્ઞાતા એકજ છે, તેથી ડ્રવ્ય પર્યાયનું અજ્ઞેદપણું ઘતાવે છેઃ— ડ્યાં સકલ કર્મનો દ્વાય લલિયે એવો ધ્રુવ ધર્મ જે નિશ્ચલ સ્વજ્ઞાવ છે, એવું કોઈક સિદ્ધપણાનું થયું તે તો પદ સાધ્ય કેહેવાય છે, અને શુદ્ધ ઉપયોગ લેતા થકા એ મન વચન કાય યો ગમાં મંક્તિ થકા તીર્થંકર સાધુ પ્રમુખ પર્યાય લઈ રહ્યા છે; તેમને સહુ કોઈ સાધુ કેહેવે. એવું સાધુપણું તે પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ છે; અને સાધ્યપણું તે પરોક્ષ સ્વરૂપ છે. એ વસ્ત્રે અવસ્થા લઈને એક વિજ્ઞાન ઘન છે. મોઢને ઇચ્છનાર સાધ સાધ્ય વસ્ત્રેને એક જ્ઞાન સંચયવડે સેવે, તે વસ્ત્રે પદમાં વિજ્ઞાન ઘન એક છે; અને એ વસ્ત્રે પદની સેવામાં સ્થિર થઈ રહેવે ॥ ૬૭ ॥

અથ ડ્રવ્ય ગુણ પર્યાય જ્ઞેદ વ્યવસ્થા કથન.

॥ કવિત્ત ઠંદઃ ॥— દર્શન જ્ઞાન ચરન ત્રિગુનાતમ, સમલ રૂપ કહિયે વિવહાર; નિ હ્વે દૃષ્ટિ એકરસ ચેતન, જ્ઞેદ રહિત અવિચલ અવિકાર; સમ્યગ્ દશા પ્રમાણ જ જે નય, નીર્મલ સમલ એકહી વાર; યોં સમકાલ જીવકી પરિનતિ, કહે જિનંદ ગહે ગનધાર. ॥ ૬૮ ॥

અર્થઃ— શિષ્ય પૂઠે છે કે, સ્વામી ! તમે અજ્ઞેદ વ્યવસ્થા કહી તે કયા નયના વલ વડે કહી ? ગુરુ કેહેવે કે, વ્યવહાર નય વડે ડ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની જ્ઞેદ અવસ્થા છે તે કહું તું.— જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણે આત્માના ગુણ છે; એ સ્વરૂપથી જે વ્યવહાર કહીએ તે સમલ રૂપ છે; અને એજ નિશ્ચય દૃષ્ટિથી જોઈયે તો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એક ચેતના રસમય દેશાય છે, અને ચેતનાજ ચેતન છે, તેણે કરીને જ્ઞેદરહિત અવિચલ અવિકાર નિર્મલ રૂપ છે. નિશ્ચય નય ને વ્યવહાર નય એ વસ્ત્રે છે તે સમ્યગ્ દશામાં પ્રમાણ છે; જે નય છે તે તો અજ્ઞિપ્રાય વિશેષ છે, માટે એકજ અવ્યક્ત રૂપ નિર્મલ તથા સમલ રૂપ જાણિયે. એમ સમકાલે નિર્મલ અને સમલ જીવની પરિણતિ થઈ રહી છે, તે શ્રી જિન દેવ કહે છે અને ગણધર દેવ સર્વદે છે. ॥ ૬૮ ॥

અથ વ્યવહાર કથનં.

॥ દોહરા: ॥— એક રૂપ આત્મ દરવ, જ્ઞાન ચરન દગ્ ત્રીન; જેદ જાવ પરિનામ સો વિવહારે સુ મલીન. ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:— હવે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું ત્રિક ઠે તે વ્યવહાર નયત્રી યાય ઠે; તે કહે ઠે:—આત્મ ડ્રવ્ય જે ઠે તે એકરૂપ ઠે, ને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણ જે ઠે તે જેદ જાવ પરિણામ ઠે; ત્યારે એકવિષે ત્રણ જેદ થયા તેથી એ વ્યવહાર નયવડે સમલ રૂપ થયું. ॥ ૬૯ ॥

અથ નિશ્ચય સ્વરૂપ કથન.

॥ દોહરા: ॥— યદપિ સમલ વિવહારસોં, પર્યય શક્તિ અનેક; તદપિ નિયત નય દેખિયે, શુદ્ધ નિરંજન એક. ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:—નિશ્ચયનયેકરી નિર્મલ સ્વરૂપમાં જ ધ્યાવું જાણું ઠે તે કેહેઠે:—યદપિ વ્યવહારનયની અપેક્ષાથી આત્માને વિષે અનેક શક્તિ અનેક પર્યાય દેખાયઠે; માટે તે સમલ ઠે; તોપણ નિશ્ચય નયની અપેક્ષાથી શુદ્ધ નિરંજન એક જ જાણ્યામાં આવેઠે. ॥ ૭૦ ॥

અથ શુદ્ધ કથન.

॥ દોહરા: ॥— એક દેખિયે જાનિયે, રમિ રહિયે ઇક ઘોર; સમલ વિમલ ન વિચારિયે, યદે સિદ્ધિ નહિ ઓર. ॥ ૭૧ ॥

અર્થ:— હવે શુદ્ધરૂપી જ ઉપાદેય ઠે એવું કેહેઠે:—જે એક શુદ્ધ ચેતનામય રૂપ જ દેખવું તે દર્શન, તેમજ જાણવું તે જ્ઞાન; અને તેમાં જે રમિ રહેવું તે ચારિત્ર ઠે; તે નયની અપેક્ષાએ સમલ અથવા વિમલ રૂપ વિચારવું નહીં. એહિજ સિદ્ધિ કહિયે, પણ વીજા સ્વરૂપમાં સિદ્ધિ નથી. ॥ ૭૧ ॥

અથ શુદ્ધ અનુજવ પ્રશંસા:

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥— જાકે પદ સોદ્ધ સુલઘન અનંત જ્ઞાન, વિમલ વિકાસવંત શોતિ સદ્સદી હૈ; યદપિ ત્રિવિધ રૂપ વ્યવહારમેં તથાપિ, એકતા ન તજે યોનિયત કહી હૈ; સો હૈ જીવ કેસીદૂ જુગતિકે સદીવ તાકે, ધ્યાન કરિવેકોં મેરી મનસા હૈ; જાતે અવિચલ સિદ્ધિ હોતુ ઓર જાંતિ સિદ્ધ, નાંહિ નાંહિ નાંહિ યામેં નાંહિ સદી હૈ. ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:—હવે એવા સ્વરૂપનો અનુજવ સ્થિર રહેવો તે પુર્વજ ઠે, માટે સર્વ જ્ઞાતા મનોરથ કરે ઠે. જેને વિષે અનંત જ્ઞાનરૂપ સુલક્ષણ શોજેઠે, અને વિમલ વિકાસ પોતાનું તથા પરનું જાણવું એવી જ્યોતિ જેને વિષે સદ્સદી ઠે, અને યદપિ નયનામાં યાદાત્મા, અંતરાત્મા, તથા પરમાત્મા એ ત્રિવિધ રૂપ ઠે, તથાપિ નિશ્ચય અપેક્ષાથી એકતાને ત્યજે નહીં એવું એકરૂપી કહ્યું ઠે; તે એવો પદાર્થતો જીવ

ठे. हवे ते युक्तियी करी आगख केहेशे. ते युक्तिये करी निरंतर तेनुं ध्यान करवाने मारी होंस मनमां ठमंगी रही ठे. जेना ध्यानथी पोतानी ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप रुद्धि अविचल धायठे, एज रीते सिद्धि ठे, एण बीजे कोई प्रकारे सिद्धि नथी. एमां कई धोखो नथी, एटखे जूतुं नथी, एज बात साची ठे. ॥ ३१ ॥

अथ ज्ञाताकी व्यवस्था वर्णन.

॥सर्वेया तेईसाः॥— के अपनो पद आपु सँजारत, के गुरुके मुखकी सुनि धानी; जेद विज्ञान जग्यो जिनके प्रगटे, सु विवेक कला रज धानी; जाव अनंत जये प्रतिविधित, जीवन मोप दशा उदरानी; ते नर दर्पनज्यो अविचार रहे थिर रूप सदा सुखदानी ॥ ३२ ॥

अर्थः— हवे जेद विज्ञानबडे एनो अनुजब धाय ठे तेथी मुक्ति मखे तेज परमार्थ कहेठेः— कोई तो पोतानुं पद जे पोतानु निराखंय स्वरूप, ते पोतेज संजारीने पोताव ठे ग्रंथी जेद करी पोताने उलखेठे. कोई तो गुरुना मुखनी बाणी शंजलीने पोताने उलखेठे; अने जेना घटमां जन्म-चेतननुं जेद विज्ञान जाग्युं तेणे करी पोताना चेतन रूपनी जे न्यारी कला ठे, तेनी राजधानी जे तेनुं ईश्वरपणुं जेना घटमां प्रगटयुं; अने एज राजधानीमां अनंत जाव पदार्थ प्रतिविधित थया, तेना ज्ञायक थया एटखे जी वता चकाज मोह दशा उरी, मुक्त स्वरूपी थया. अने एमां अनंतजाव प्रतिविधित थया तोपण समस्वरूप न थया, तेथी ते मनुष्य दर्पण एटखे आरीसानीपरे विकार र हित थया. स्थिररूप थया, अने सुखदायक थयाठे ॥ ३३ ॥

अथ जेद ज्ञान प्रशंसा कथन.

॥सर्वेया इकतीसाः॥— याही वर्त्तमान समै जव्यनिको मिट्यो मोह, लग्यो हे अथा दिको परयो हे कर्म मखसो; उदो करे जेदज्ञान महारुचिको निधान, उरको उजारो जारो न्यारो छुंद दखसो; याते थिर रहे अनुजो विखास गहे फिरि कवहों, थपनपो न कहे पुदगखसो; यहै करतुति पों जुदाइ करे जगतसों, पावकज्यों जिन करे कंचन उपखसों ॥ ३४ ॥

अर्थः— हवे जेदविज्ञाननी उत्पत्ति अने महीमा कहेठेः— आ वर्त्तमानकाख विपे जव्यलोकनो मोह भ्रम टसी जाय; जे मोह कर्म, आत्माने अनादिकाखथी लाग्यो ठे; अने कर्ममखमां व्यापी रखेठे; ते मोह भ्रम मटवाथी जेद विज्ञाननो उदय धाय, ते जेद विज्ञान केवुंठे? महारुचिनुं निधान ठे. ए जेद विज्ञानमां महोटी रुचि पानीचे विपे एटखे महारुचिनुं कारण ठे. जेद विज्ञानथी गरिष्ठ उरतुं अजबाधुं प्रगट धाय ठे, ते अजबाधुं केवुंठे?

एटखे महा धाम धुनथी न्यारोठे; छंछ दशाथी नीकसी स्थिरतामां रहे, अने पों

ताना अनुभवनो विलास ग्रहण करे, पोताने सत्त्वार्थपणे जाणे, पठी ए ज्ञेद विज्ञान पाम्या थकी शरीर कर्मादि पुज्य रूपी जाणीने पोतानुं न कहे. आत्मा रूप न कहे करतुति के० ए जे ज्ञेदविज्ञाननी क्रिया तेज जगत्थी जुदाईने करे, पांच द्रव्यथी जुदाई करे, अर्ही दृष्टांत घतावेठे:- जेम थप्पि, माटी पापाणने कंचनथी जुदां करे ठे तेम जाणी लेवुं ॥ ७४ ॥

अथ परमार्थ शिक्षा कथन.

॥ सवेया इकतीसा:- वनारसी कहे जेया जव्य सुनो मेरी शीख, केहुं जांति कसे हुके एसो काज कीजिए; एकहु सुदुरत मिथ्यातको विध्वंस होइ ज्ञानको जगाइ अंस हंस खोजि लीजिये; बाहीको विचार बाको ध्यान यहै कोतुहल, योंही जरि ज नम परम रस पीजिए; तजी जववासकी विलास सविकाररूप, अंतकरि मोहको थ नंत काल जीजिए. ॥ ७५ ॥

अर्थ:- हवे शुरू जीवद्रव्यमां रहेवुं तेज परमार्थ ठे तेनी शिक्षा कहेठे:- वणार सीदास कहेठे:- अहो जाई जव्य जीवो, मारी शिक्षा सांजलो. कोइ पण रीतेथी कोइ द्रव्य क्षेत्र काल जाव पामीने एवुं काम करवुं के जेणे करीने एक मुहूर्त्तमात्र मां मिथ्यात्व मोहनो विध्वंस थाय अने ज्ञाननो अंश जगावी लेवो, अने “सोई हंसो” एवी ध्वनि करतो हंस जे आत्मा तेने खोजी लइयें. पठी तेनुं लक्षण विचारवुं, पठी तेने लखखीने तेनुं ध्यान करवुं. एवी एनी कला खोजीने कुतूहल जे खेल ते कद्या करिये; अने तेज जन्म पर्यंत परम रस पीवो. एरीते सविकार रूपथी फेळी रहो एवो जववासनो विलास तेने तजीने तथा मोहनो अंत आणीने अनंत कालसुधी जीजिए. जयवंता वर्तिये ! एटला प्रकारे सिद्ध थवाय ठे. ॥ ७५ ॥

अथ तीर्थंकरकी स्तुति, बाह्यरूप कथन:-

॥ सवेया इकतीसा:- जाकी देहडुतिसों दसो दिशा पवित्र जई, जाके तेज आगे सब तेजवंत रुके हैं; जाको रूप निरखी चकित महारूपवंत, जाकी वपुवाससों सुवास और लुके हैं; जाको दिव्य धुनी सुनि श्रवणकों सुख होत, जाके तन लखन अनेक आइ टूके हैं; तेई जिनराज जाके कहे विवहार गुन, निहचे निरखि सुरू चेतनसों चुके हैं ॥ ७६ ॥

अर्थ:- हवे चेतन महीमावान थायाथी पुज्यपण महिमावान थाय माटे कवि राज तीर्थंकरना बाह्य शरीररूपपुज्यनो महीमा कहेठे:- जेनी देहनी युति एवी पसरी रहीठे के जेथी दशे दिशा पवित्र थई जायठे; एटले शोजायमान थायठे अने जेना तेज आगस सर्व तेजधाखा रुपी जायठे एटले सर्व देवता मंद तेजवंत थायठे. अने जेनुं रूप जोईने महारूपवंत पंच अनुचरवासी देवता पण चकित थइ रहेठे अने

जेना शरीरनी सुवासथी अन्य सुवासी वस्तु सर्व लुकी जायते. अने जेनी दिव्य ध्वनि सांजलीने श्रवणने सुख थाय ठे, एटले जव्य अजव्य सर्वने ते वाणी मीठी लागेते अने जेना शरीरमां अनेक शुज लक्षण आवी दुकी रखावे एवा श्री जिनराज देव ठे, तेमना एटला गुण कक्षा ते अशुद्ध व्यवहार नयनो आश्रय लझे कक्षा पण, निश्चयनयथी ए कहेला गुण सर्व शुद्ध चेतननी ज्ञानता दशविवे. ॥ ७६ ॥

अथ जिन स्तुति व्यवहाररूप पुनः—

॥ सर्वेया इकतीसाः॥—जामें बालपनो तरुणपनो वृद्धपनो नाहि, आयु परजंत महारूप महा बल है; बिनाहि जनत जाके तनमें अनेक गुन, अतिसै विराजमान काया निर मल है; जेसै विनुपवन समुद्र अविचलरूप, तेसै जाको मन अरु आसन अचल है, ऐसो जिनराज जयवंत होय जगतमें, जाकी शुजगति महा सुकृतिको फल है ॥ ७७ ॥

अर्थः—हवे फरी व्यवहारनय बडे जिन स्तुति करे ठेः—जेमां जन्मथी मांडीने मरण पर्यंत महारूप अने महाबल समान रहेठे; पण बालपण, तरुणपण, वृद्धपण, ए त्रण जे अवस्थाना जेद तेमां रूपमां अने बलमां जेद न पामे, जेना सहज स्वजावे जतनबिना शरीरमां अनेक गुण आवी रहेठे; अने जेने विपे चोत्रीस अतिशय गुण विराजमान थई रखा ठे; अने जेनी काया प्रस्वेदरहित निर्मल रहेठे; जेम पवननी दहेर बिना समुद्र अचलरूप थई रहेठे, तेम जेनुं मन अचल ठे; ने आसनपण अचल ठे; अही गतिनी अपेक्षाबिना आसन अचल कहुं ठे, पण निरंतर अचल आसन संजवे नही, एवा जिनराजदेव जगतमां जयवंत थाउ. जेनी रूढी जक्ति करवाथी महामुक्ति फलनी प्राप्ति थाय ठे. ॥ ७७ ॥

यथार्थ कथनः—

॥ दोहराः॥—जिन पद नाहिं शरीरकों, जिन पद चेतन मांहि; जिन वर्नन कतुं और हैं, यह जिन वर्नन नांहि. ॥ ७८ ॥

अर्थः—एटली व्यवहार स्तुति करीने हवे सत्यार्थ बात कहे ठेः—ए जे जिन नाम ठे ते जीव विपाकी ठे पण पुज्य विपाकी नथी, तेथी जिनपद ते शरीरनुं नथी, जिनपद तो चेतननुं ठे; तेथी जिनेश्वरनी स्तुति कोई उरज ठे पण पूर्वे जे जिनेश्वर नी स्तुति करी ते जिन स्तुति नथी. इहां शरीर जरु ठे अने आत्मा चेतन ठे ए वने जाव जिन स्वजावमां ठे तेनुं दृष्टांत आपेठे. ॥ ७८ ॥

अथ जरु चेतन जिनजाव दृष्टांत कथनः—

॥ सर्वेया इकतीसाः॥—उंचे उंचे गढके कंगुरे यों विराजत हैं, मानो नज लोक लील बेकों दांत दियो हैं; सोहे चिहोंउर उपवनकी सघनताई, घेरा करि मानो जूमि लोक

घेरि लियो है; गहरी गंजीर खाई ताकी उपमा बनाई, नीचो करि आनन पाताल जल पियो है; ऐसो है नगर यामें नृपको न अंगकोउ, योही चिदानंदसो शरीर जिन कियो है ॥ ७९ ॥

अर्थ:- जेम कोई गढ़ना उंचा उंचा कांगरा विराजे ठे (अहिं कवि उत्प्रेक्षण करे ठे.) पण ते कांगरा नथी पण मातुं हुं जे आ नगरमां स्वर्गलोकने गली जवाने दांत आप्यां ठे; एटले जाणे स्वर्ग लोकने गली जशे. अने एनी चारे तरफ उपवन एटले चाग वाडीनी सघनता एवी शोजी रही ठे के जाणे जूमिलोक एटले मनुष्य लोक तेणे घेरी लीधो ठे. अने ए नगरनी चारे वाजुए उंसी खाहीवनी ते जाणे नीचुं आ नन एटले मुख करीने पातालज पाणी पातो होयनी ए रीते जेणे त्रणे लोक जीत्या ठे एतुं नगरतुं वर्णन कीधुं पण ए नगरमां कोइराजाना अंगतुं कांइ वर्णन कीधुं नथी मतलब के चिदानंद थकी शरीरने जिन करी बताव्युं. ॥ ७९ ॥

अथ तीर्थंकरकी निहचै स्तुति सरूप कथन वस्तु वर्णन.

॥ सवेया इकतीसाः॥- जामें लोकांलोकके सुजाउ प्रतिज्ञासे सब, जगी ज्ञान सगति विमल जैसी आरसी; दर्शन उद्योत लियो अंतराय अंतकीउं, गयो महामोह जयो परम महारसी; संन्यासी सहज जोगी जोगसों उदासी जामें, प्रकृति पंचाशी लगि रहि जरि ठारसी; सोहै घटमंदिरमें चेतन प्रगटरूप, ऐसो जिन राजतांहि वंदत बनारशी ॥ ८० ॥

अर्थ:- ह्वे तीर्थंकरपदने लेइ रहेली जे वस्तु ठे तेमा स्वरूपतुं वर्णन करे ठे:- जेमां लोक अने अलोकनो स्वभाव एटले खट् डव्य जाव प्रतिज्ञासी रहे, एवी ज्ञान शक्ति निर्मल प्रगटी ठे. जेम आरीसामां पदार्थना जाव जासेठे, एवी रीते जेना ज्ञानमां सर्व जाव जासेठे, एटले ज्ञानावरण गयुं, अने दर्शनावरणना नाश थवाथी के वल दर्शन, उद्योत थयो. अने अंतराय नाश कथ्यो, तेथी अनंतवीर्य धैर्यवंत थयो; अने महा मोह कर्म जे ठे ते नाश पाम्युं; तेथी परम उत्कृष्ट महर्षि थयो; तेणे करी यथाख्यात चारित्रनो संन्यास एटले तेनो धारण करनार ज्ञान दर्शनचारित्र आदि जे सहजयोग ठे तेनो धरनार, मन वचन कायना योग्यी उदास थइने अधातिक चार कर्मनी पंचासी प्रकृति सत्ताये रहि ठे, ते पण वलीने खाख जेवी थइ रही ठे; अने जेना घटमंदिरमां चेतन देव ठे ते प्रगटपणे साक्षी रह्यो ठे. एवा श्री जिन राज देव तेने वणारसीदास वंदन करेठे. ए निश्चय स्तुति कही ॥ ८० ॥

ह्वे एवा शुरू चेतननी स्तुतितुं दृष्टांत देखाडीने निश्चय व्यवहारनो निर्णय करे ठे. अथ श्री निश्चय व्यवहार तीर्थंकर स्तुति कथन:-

॥ कवित्त ठंदः॥- तनु चेतन विवहार एकसें, निहचे जिन्न जिन्न हैं दोइ; तनु स्तु ती विवहार जीव धुति, नियत दृष्टि मिथ्या धुति सोइ; जिन सो जीव जीव सो जिनवर, तनु जिन एक न माने कोइ; ता कारन तनकी अस्तुतिसों, जिनवर कीअ स्तुति नहि होइ. ॥ ७१ ॥

अर्थ:- शरीर अने आत्मा ए वने व्यवहारमां एक सरखा ठे; अने निश्चयथी जोइये तो वने जुदा जुदा ठे. एमाटे तननी स्तुति करतां जीवनी स्तुति करिये ए व्यवहार ठे. अने निश्चय दृष्टिथी जोतां ते मिथ्या स्तुतिठे. जिनपद कर्म जे ठे ते जीव विपाकी ठे, पण पुनस्र विपाकी नथी, तेथी जिन ते जीव ठे, अने जीव ते जिन ठे; पण शरीर अने जिन एक करी न मानीए; ते कारणे तननी स्तुति करी ते जिनव रनी स्तुति यई नही. ॥ ७१ ॥

अथ वस्तु स्वरूप कथन दृष्टांत करी डिढाश्यतु हे:-

॥ सवेया तेईसाः॥ - ज्यों चिरकाल गडी वसुधा महि, जूरि महानिधि अंतर गूजी; कोळ लखारि धरे महि ऊपरि, जो दृगवंत तिन्है सव सूजी; त्यों यह आतमकी अनुभूति पगी जरु जाव अनादि अरुजी; नैजुगतागम साधि कही गुरु, लछन वेदि विचछन वूजी. ॥ ७२ ॥

अर्थ:- शिष्य पुठेठे के एवो अनुपम महीमानो धारक जीव आ शरीरमां केम पा मिये? त्वारे गुरु दृष्टांत आपी न्यारी अद्भुत स्वरूप वस्तु आ शरीरमां दृढावे ठे:- जेम कोई महानिधि घणा काल सूधी धरतीनी अंदर दटाई रही होय, ते अंतर गुप्त यई रहेली खड्गीने कोई खोदी काढी जमीन उपर मूके त्वारे जे नेजवंत पुरुष ठे तेने वधी देखाई आवेठे. तेम आ आत्मानो अनुभव अनादि कालथी जड पटले पुनस्र ड्रव्यमां दटाई रह्यो ठे, तेने नयसहित आगम जे सिद्धांत तेणेकरी गुरुप साध्य पटले साधने करी सिद्ध करी दीधायी विचक्षण पुरुष तेने सारी पठे जाणी लियेठे. ॥ ७२ ॥

हवे तेनो जेद ज्ञान पान्याधी उपादेय वस्तुनुं उपादान करवाथी आवे ते उपर धोवीनुं दृष्टांत बतावे ठे:- अथ जेदज्ञान स्वरूप कथन धोवीको दृष्टांत:-

॥ सवेया इकतीसाः॥ - जैसे कोळ जन गयो धोवीके सदन तिन्ह, पहिख्यो परायो वख मेरो मानि रह्यो हे; धनी देखि कस्यो जेया यहु तो हमारो वख, चीन्ह्यो पहिचा नतहीं त्याग जाव खस्यो हे; तैसेही अनादि पुदगलसों संयोगी जीव, संगके ममत्वसों विजावतामें बह्यो हे; जेद ज्ञान जयो जब आपो पर जान्यो तय, न्यारो परजावसों स्वजाव निज गह्यो हे. ॥ ७३ ॥

अर्थ:- जेम कोई मनुष्य धोवीने घेर गयो अने पारकुं वख पोतानुं मानी नृखमां

खईने पेहेखुं, एटखामां ते वखनो खरो मालक मखो, तेणे जोईने कछुं के, जाई, आ वख जे तें पेहेखुं ठे, ते महारं ठे. ते वखते पेखा मनुष्ये ते वख जोयुंने परा युंज ठे एवुं जाण्युं, तेवारे ते वखनो त्याग जाव उपज्यो, ने तेणे ते वख तेना धणीने ह्वाले कीधुं. तेमज जीवने अनादि कालची पुज्जनो संयोग थयो ठे, एटले शरीर तथा कर्मनो संयोगी जीव अनादि कालनो ठे, ते संगना ममत्वची विजावता एटले उलटा जावमां वही रह्यो हतो ते ज्यारे जड चेतननी जित्ततानुं ज्ञान थयु त्यारे ते पोताना स्वरूपने तथा परना स्वरूपने समज्यो; अने ते पर रूपची जुदो थयो ने पोताना स्वरूपनुं ग्रहण कीधुं. ॥ ८३ ॥

ज्यारे निश्चय पोतानुं स्वरूप जाण्युं त्यारे ज्ञाता एवो विचार करवा लागे ते केहेठे:-

अथ निश्चय स्वरूप कथन:-

॥ अमिह्व ठंदः॥- कहै विचछन पुरुष सदा हों एकहों, अपने रससों जख्यो आपनी देकहों; मोह कर्म मम नांहि नांहि भ्रम कूप है; शुद्ध चेतना सिंधु हमारो रूप है. ॥ ४ ॥

अर्थ:- विचक्षण पुरुष केहेठे के, हुं सदा एक पणे रहुं तुं; चेतना रस वडे जर पूर तुं, अने पोताना आधारची रहुं तुं, मने बीजानो आश्रय नथी, अने जे जात जातनो मोह कर्मनो प्रपंच ठे ते महारं स्वरूप नथी, ए भ्रम रूप कूप ठे ते मारं स्वरूप नथी; पण शुद्ध चेतनानो सिंधु के० समुद्र ते मारं रूप ठे. ॥ ८४ ॥

हवे एवा पोताना स्वरूपने जाण्वाथकी केवी अवस्था प्राप्त थई ते केहेठे:-

अथ ज्ञान व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः॥- तत्त्वकी प्रतीतिसों खख्यो हे निज पर गुन, दृग ज्ञान चरन त्रिविध परिनयो है; विसद विवेक आयो आठो विसराम पायो, आपुहीमें आपनो सहारो सोधि खयो है; कहत बनारसी गहत पुरुषारथकों; सहज सुजाउ सों विजाउ मिटि गयो है; पन्नाके पकाय जैसे कंचन विमल होतु, तैसे शुद्ध चेतन प्रकाश रूप जपो है. ॥ ८५ ॥

अर्थ:- एवी जीव तत्त्वनी प्रतीति यइतेणे करीने ज्ञानादिक निजगुण अने परगुण ते बीजा द्रव्यना गुण जे गति, स्थिति, अवगाह, वर्तना, वर्णादिक ए सर्व खखीने दर्शन, ज्ञान अने चारित्र ए ग्रणे गुणनेविषे परिणमी रह्यो ठे; निर्मल विवेक आव्याथी सारो विश्राम पाम्यो ते स्थिरता पामीने पोतानो विषेज पोतानो सहज स्वभाव शोधी खीधो. अर्ही वणारसीदास केहेठे के त्यारे आ पुरुषार्थ ते आत्मस्वरूप अर्थ तेनुं ग्रहण करीने सहज स्वभावमां राग द्वेष मोहरूपी विजाव जे अनादिकासनो हतो

ते मटी गयो. अहीं दृष्टांत कह्ये:- जेम पाकी इंटनी जगीमां गालवाधी सुवर्ण निर्मल थायवे, तेम शुरू चेतन निर्मलरूप धईने प्रकाश रूप थयोवे. ॥ ८५ ॥

हवे विज्ञाव वृटवाधी निज स्वरूप प्रगटताने पामे तेउपर नटी जे नाचनारी स्त्री, तेनुं दृष्टांत कही देखावे वे:- अथ वस्तु स्वरूप कथन पातरको दृष्टांत:-

॥सवैया इकतीसा:॥- जैसे कोठ पातर बनाय वस्त्र आचरण, आवति अखारे निशि आडो पट करिके; डुहू उर दीवटि संवारि पट दूरि कीजे, सकल सजाके लोक देखे दृष्टि धरिके; तेसे ज्ञान सागर मिथ्यात ग्रंथि जेद करि, उमग्यो प्रगट रह्यो तिहुं लोक जरिके; ऐसो उपदेस सुनि चाहिये जगत जीव, सुद्धता संजारे जग जालसों निकरिके. ॥ ८६ ॥

अर्थ:- जेम कोई नाचनारी स्त्री आनो पट करीने तथा वस्त्राभूषणवडे पोतानो वेप मनोहर बनावीने रातना वस्त्रे अखानामां आवी ऊजी रहे, ते आना पटधी रात्रीनेविषे देखाय नही, ने ज्यारे अंतरपट डूर करी वेहु तरफ हाथमां काकडा स लगावी परिठद डूर करे त्यारे सर्व सजाना लोक दृष्टि धरीने तेनां रूप शणगार व गेरेनी शोभा प्रगट जोई रीके वे, तेम ज्ञाननो सागर एवो जे आत्मा, ते मिथ्यात्व रूप आना पटधी प्रवन्न रह्यो हतो, ते कोई समे मिथ्यात्व ग्रंथी रूप पटने जेदीने प्रगट थयो; ते ज्ञान समुद्र ग्रण लोके जरी रह्यो वे; एटले ग्रणे लोक ए आत्माने विषे जासी रह्यो वे. हवे गुरुकहेवे के अहो ! जगत्वासी जीव, में जे पूर्वे उपदेश दीधो एवा उपदेशनुं श्रवण करुं तारे जरुनुं वे; ते सांजली जगत् जाल मांथी नि कलीने तारी शुरू दशाने संजारी खेईश. ॥ ८६ ॥

॥इति श्रीसमयसारनाटिकना प्रथम जीव द्वारनुं निरूपण बालबोध सहित समाप्त थयुं.॥

॥दोहरो:॥-जीव तत्व अधिकार यह, कह्यो प्रगट समुजाइ; अथ अधिकार अजीवको, सुनो चतुर मन लाइ. ॥ ८७ ॥

अर्थ:- जीवतत्त्वनुं जेवुं स्वरूप वे तेनो ए अधिकार एटले स्वरूप, लक्षण, गुण, प्रगट समजाव्यां. हवे बीजो जे अजीवद्वारवे, तेमां अजीवनो अधिकार मुख्यपणे करीने कह्युं; ते चतुर लोको चित्त दर्शने सांजलजो. ॥ ८७ ॥

हवे अजीवने पण ज्ञानबडेज जाणवानुं वनेवे अने आ ग्रंथमां अजिधेय ज्ञानवे माटे संपूर्ण ज्ञाननी अवस्था निरूपण करेवे:-अथ ज्ञानकी व्यवस्था कथन:-

॥सवैया इकतीसा:॥-परम प्रतीति उपजाइ गनधरकीसी, अंतर अनादिकी विजावता

विदारी हे; जेदज्ञान दृष्टिसों विवेककी सकति साधि, चेतन अचेतनकी दशा निरवारी हे; करमकी नासकरी अनुजों अज्यास धारी, हियेमें हरख निज शुद्धता संजारी हे; अंतराय नास गयो शुद्धपरकास जयो, ज्ञानको विवास ताकों बंदना हमारी हे. ॥७५॥

अर्थ:- प्रथमथी जे ज्ञानबडे जव्य लोकना आत्मां गणधरनी माफक तत्त्वनी परम प्रतीति उपजावी, अने समकालपणे अंतरात्मानेविषे अंतरनी जे अनादिनी विजावता (मूढता) तेने विडारीवे; अने जड चेतन ए बने जिन ठे एवुं जेदज्ञान प्रगत्युं तेनी दृष्टि तेज विवेकनी शक्ति ते साधि एटले जुदा जुदा गुण पर्याय जाण्वा, अने जुदा जुदा जाणीने चेतन तथा जड तेनी दशा ठीक कीधी, ते पठी गुण श्रेणिने धरीने क्षेपेक्षेपे कर्मनी निर्जरा करवा लाग्यो, ते करी अनुजव अज्यास कीधो, एटले सत्य प्रत्ययमां पेठो, अने हृदयानेविषे हर्ष पाम्यो अने पोतानी शक्ति उत्कृष्ट कीधी. ए कार्य यतां अंतराय कर्म जांग्युं, अने केवल रूप प्रकाश पाम्युं, एवो कोई क्रमे क्रमे करी ज्ञाननो विवास उत्पन्न थयो, तेने अमारी बंदनावे. ॥ ७५ ॥

शिष्य पूछे ठे के, स्वामी! तमे जे ज्ञान विवास कह्यो, तेतो तेवोज ठे, पण ते पावुं दुर्लभ ठे. ते उपर गुरु परमार्थनी शिक्षा दिये ठे:-अथ परमार्थ शिक्षा कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः॥- जैया जगवासी तूं उदासी व्हेके जगत्सों, एक ठ महीना उपदेस मेरो मानु रे; और संकल्प विकल्पके विकार तजि, बैठके एकंत मन एक ओर आनु रे; तेरो घट सर तामें तुंही हे कमल ताकों, तुंही मधुकर हें सुवास पहचावु रे; प्राप्ति न व्हे हे कहु ऐसो तूं विचारतु है, सही व्हेहे प्रापतिस्वरूपयाही जानुरे ॥७६॥

अर्थ:- थरे जीव जगत्वासी जाई तुं जगत् के० जव भ्रमणा तेनु कारण (शब्द, स्पर्श, रूप, रसने, गंध,) एने आचारांग सूत्रना वचनथी जगत् कहियें, तेथी उदास यईने, एक ठ महीना सूधी अखंर धाराए मारो उपदेश शांजल एटले मान्य कर. एमां ठ महीना कहा ते उपलक्षणथी जाणवा, पण नियम नथी, अने आर्त्तरोद्रध्या नथी अज्ञान दशामां संकल्प विकल्प घणा ऊठे, तेथी आत्मानेविषे विकार उपजेवे, माटे तेना विकारने तजीदे अने एकांत आसने वेसी मनने एक ठेकाणे परिणामथी राख; तारो घट के० शरीर तेनेज सरोवर जेवो देख; अने तेमां एक उज्ज्वल कमल जोइयें, ते कमल तुंज ठे; अने तुंज उज्ज्वल रूपने लीये मधुकर रूपे था; एम कर वाधी तुं सहस्र दल कमलमां विवास कर; ए पिंस्य ध्यान लगावुं एटलुं कार्य क रवाथी पोताना स्वरूपनी प्राप्ति न थशे एवुं तुं क्यारे पण विचारीश नही. एवा प्राणा यामबडे कमल कोप खुलशेने पोताना रूपनी प्राप्ति थशे; एज रीते ज्ञानगुण खुलशे ॥७६॥

हवे जीवने अजीव एक सरखा थई रखावे, ते जुदा जुदा लक्षणबडे देखावें.

अथ वस्तु व्यवस्था वर्णनः—

॥दोहराः॥—चेतनवंत अनंत गुण, सहित सु आत्मराम, याते अनमिल श्रौर सब,
पुनसके परिणाम ॥ ए० ॥

अर्थः—चेतनावंत ठे अने अनंत गुणसहित जे पदार्थ ठे ते तो आत्मराम
जाणवो; अने जे एटलां लक्षणोधी मलेवा नथी ते सर्व अपर पुनसना परिणाम
जाणवा. ॥ ए० ॥

ह्वे एवी पिठान अनुजवविना न होय माटे अनुजवनी प्रशंसा कहेठेः—

अथ अनुजव प्रशंसाः—

॥कवित्त ठंदः॥—जव चेतन सँचारि निज पोरुप, निरखे निज दृगसों निज मर्म,
तव मुखरूप विमल अविनाशक, जानै जगत शिरोमनि धर्म; अनुजो करे शुद्ध
चेतनको, रमे सुजाठ वम सव कर्म, इहि विधि सधै मुक्तिको मारग, अरु समीप
आवे शिव सर्म. ॥ ए१ ॥

अर्थः—ए चेतन जे ठे, ते ज्यारे पोतानुं पुरुष के० पराक्रम सँचारे, ने पठी पोतानी
दृष्टि करी पोतानुं मर्म जे चेतनपणुं ठे ते निरखे; त्यारे पोतानो धर्म के० स्वभाव मुख
रूप जे निर्मल पणुं, अविनाशी पणुं, जगत्शिरोमणीपणुं, सद्ज स्वरूप तेने जाणे.
एज अनुजव पटखे जे निःसंदेह यथार्थ ज्ञान ठे तेज चेतनने शुद्ध करेठे, अने एज
अनुजव जे ठे ते पोताना स्वभावमां रमे अने सर्व कर्मने छूट करे, एरीते अनुजव
वहे मुक्ति मार्ग सिद्ध थायठे; अने शिवसर्म के० मोहनुं सुखते पामेठे ॥ ए१ ॥

ह्वे ए अनुजवघकी चेतनविपे पोतानुं अस्तित्व साधीने परनुं नास्तित्व साधेठेः—

अथ अनुजव प्रशंसाः—

॥ दोहराः॥—परनादिक रागादि जरु, रूप दमारो नांदि; एक ब्रह्म नहि दूसरो,
दीसे अनुजव मांदि. ॥ ए२ ॥

अर्थः—आ शरीरमां जे वर्ण, गंध, रस, स्पर्श राग द्वेषादिक पदार्थनेविपे मोह ठे ते
मारुं आत्मरूप नथी; अने अनुजवविपे पोतानुं एकज जाणपणानुं रूप अमे जोइये
वइये, पण धीजुं रूप जोता नथी. ॥ ए२ ॥

ह्वे जीव अजीव एक दोआवगाही पया ते जुदा केम कहेवाय ? ते उपर दृष्टांत
कहेठेः—अथ वस्तु विचारः—

॥ दोहराः॥—सांजो कहिये फनकको, फनक न्यान संयोग; न्यारो निरमल न्यान
सों. सोह कहे सय लोग. ॥ ए३ ॥

અર્થ:- જે સોનાની મ્યાનમાં રાખેલી તણવાર લોક જાપામાં સોનેરી કહેવાય છે, તે સોનેરીનો યોગનો મ્યાન ઉપર છે: જ્યારે તરવારને સોનેરી મ્યાનમાંથી ધાર કાઢી જોડાયે ત્યારે તરવાર લોઢાની જણાય, પણ સોનેરી નહીં જણાય. તેમ અંતરા માં માંદે જાગવો. ॥ ૯૩ ॥

દુષ્ટ વ્યવહાર નય વડે વાહ્યાત્મા અને અંતરાત્મા કહેવાય છે: પણ ઇમાંજ નિશ્ચય નયથી પરમાત્મા છે: ઇવો વસ્તુનો વિચાર કહી સમજાયે છે. અથ નિશ્ચય વ્યવહાર વ્યવસ્થા વિચાર કથન:-

॥ શોદરાઃ- ધર્માદિક પુદ્ગલ દગા, ધરે જીવ વહુ રૂપ: વસ્તુ વિચારત કરમ સોં, નિમ્ન ઇક નિમ્ન. ॥ ૯૪ ॥

અર્થ:- ધર્માદિક તે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શરૂપ એ પુદ્ગલ સજાત છે, તેને નથી નથી જીવ જીવ ધારત કરે છે. તેથી જીવ વહુ રૂપ ધારી કહેવાય છે. અને પુદ્ગલ જે છે તેનો વર્ણને પણ વસ્તુનો વિચાર કરવાથી એ કર્મ અજીવિયે: અને ચિદ્રૂપ નિવાનંદ છે તેનો વર્ણને પણ વસ્તુ છે. તે તે એ અજીવથી નિમ્ન છે. ॥ ૯૪ ॥

દુષ્ટ વ્યવહારનો દર્શાવ વચાથે છે:- અથ વ્યવહાર દર્શાવ કથન:-

॥ શોદરાઃ- ઇવો ઇક કદિયે ધીઠકો, ઇકો રૂપ ન ધીઠ: સો વરનાદિક નામ સોં, ઇરતા હદે ન ધીઠ. ॥ ૯૫ ॥

અર્થ:- વ્યવહારમાં માર્ટીનો ઇવો કહેવાય છે, તેમ ધૃતનો પણ ઇવો કહેવાય છે: પણ ઇટાનું રૂપ જેથી માર્ટી છે તેવું ધૃત નથી. તેમજ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ પ્રમુખ નામ વર્ણે અજીવ રૂપ ઇક છે, તેના મંયોગથી જીવ જમણુ પામે નહીં. ॥ ૯૫ ॥

દુષ્ટ વ્યવહારનો નિવાનું ચેતનનું મર્યાદા દર્શાવ કહેવું:-

અથ ચેતનકો માહાત્મ મર્યાદા કથન:-

॥ શોદરાઃ- નિગવાથ ચેતન અણમ, જાને સદ્જ મુકીઠ, અણમ અનાદિ અનંત નિમ, પ્રમટ જમણે ધીઠ. ॥ ૯૬ ॥

અર્થ:- જેની કોઈ પણ રીતે મંચના નથી તેથી નિગવાથ ઇવો ચેતન પુણ્ય છે: તે વધી દિવિય જ્ઞાનવડે મર્યાદા ન જાય: તેથી અણમ છે: અને મર્યાદા જે પોતાનો સ્વરૂપ જ્ઞાનવડે તેને પોતેજ જાણે પણ ધીજા અણ જ્ઞાનાંતરવડે ન જણાય. અણમ મર્યાદાને ધીજે અનાદિ, અનંત, નિમ, માશ્વત, ઇવો જીવ જમણમાં પ્રમાણ છે. ॥ ૯૬ ॥

દુષ્ટ જીવ મેળનો અનુદાર પોતેજ કરે છે પણ નિર્મામક નેયાદિક પ્રમુખ જેમ ધી જાણી કહે તેને તેમ નથી તે સમજાયે છે:- અથ અનુદાર વિચાર કથન:-

॥ सर्वेया इकतीसाः॥—रूप रसवंत मूरतीक एक पुदगल, रूप विन उर युं अजीव दर्व छुधा है; च्यारि हैं अमूरतिक जीवजी अमूरतिक, याहितें अमूरतिक वस्तु ध्यान मुधा है; औरसों न कवहू प्रगट आपु आपहीसों, ऐसो थिर चेतन सुजाउ शुरू सुधा है; चेतनको अनुजो आराधैं जग तेई जीउ, जिन्हके अखंर रस चाखिवेकी तुधा है. ॥६९॥

अर्थः— जेम रूपवंत तथा रसवंत कहेवाय ठे तेम गंधवंत तथा स्पर्शवंत ए लक्ष्ण जाणवाथी मूर्त्तिक एटखे मूर्त्तिवंत ते एक पुदगल अव्य जाणवुं; अने रूपादिक विना धीजा अमूर्त्तिक चार अव्य ठे; ए रीते अजीव अव्यते वे प्रकारनुं ठेः— हवे ए अजीव अव्यमां धर्म, अधर्म, आकाश, काल ए चार अमूर्त्तिक ठे; अने जीव अव्य पण अमूर्त्तिक ठे; तेथी कोई अमूर्त्तिक वस्तुनुं ध्यान करवाथी मुक्ति ठे एम कहेनारा मूर्ख ठे. एथी कोई अन्य धर्मनुं आलंबन लई आत्मा अव्य प्रगट न थाय एवो स्थिर चे तननो खजाव ठे, एज शुरू सुधा के० निर्दोष अमृत रस तेज चेतनने प्रगट करे ठे, एवो जे जगत्ने विषे चेतना खजाव ठे ते चेतननो अनुजव के० यथार्थ ज्ञान आरा धे तेज शुरू जीव अव्यना आराधक ठे. अने जे अखंर रसना छुधावंत ठे ते एना आराधक ठे. ॥ ६९ ॥

हवे कोई कहे ठे के, जीव अंगुष्ठ प्रमाण ठे, तंडुल प्रमाण ठे इत्यादि कहिने जे जीवने मूर्त्तिमान थापे ठे, तेनी मूढता बतावे ठे. अथ मूर्त्तिवर्णनः—

॥ सर्वेया तेइसाः॥— चेतन जीव अजीव अचेतन, लघन जेद उजै पद न्यारे; स म्यग् दृष्टि उद्योत विचछन, जिन्न लखें लखिके निरधारे; जे जगमांहि अनादि अखंरित, मोह महामदके मतवारै; ते जरु चेतन एक कहै, तिन्हकी फिरि टेक टेर नहि टारे. ॥७०॥

अर्थः— जीवनुं लक्षण चेतन ठे, ने अजीवनुं लक्षण अचेतन ठे; एटखे जरुता ठे; ए लक्षण जेदथी उजय पदार्थ जुदा जुदा ठे; पण जेना घटमां समकित दृष्टिनुं अज वालुं पड्युं ठे, तेज विचक्षण पुरुष ए वेहुने जिन्न जिन्न जाणे ठे. अने जीव अजी व जुदा निरधार करेठे. अने जे जगत्नेविषे अनादि कालना अखंडित, मूर्ख, अने म हामोहमदवने मतवाला ठे, ते लोक जरु चेतनने एक कहै ठे. अने जीवने मूर्त्तिमा न मानेठे. ते मिथ्यादृष्टिने लीधे मानेठे; तेमनी टेक टालवाथी टखे नही एवी होयठे. ॥७०॥

हवे अजीव पुदगलमां जीवविलास जूदोज ठे, पण अविवेकी पुरुष ते जाणतो नथी अने जे ज्ञानी होय ते जाणे ते कहै ठेः— अथ ज्ञाता विलासः—

॥ सर्वेया तेईसाः॥— या घटमें भ्रमरूप अनादि विलास महा अविवेक अखारो; ता मंहि उर सरूप न दीसत, पुजल नृत्य करै अति जारो; फेरत जेप दिखावत कोतुक, सो जखिये घरनादि पसारो; मोहसुं जिन्न जुदो जडसों चिन्, मूरति नाटक देखनहारो. ॥७१॥

અર્થ:- આ ઘટમાં અનાદિ કાલનો વિસ્તારવંત બ્રમરૂપ મહા અવિવેકનો અલામો મંદાઈ રહ્યો છે, તે અલાદામાં વીજું કોઈ શુદ્ધ સ્વરૂપ તો દેખાતું નથી; અને પુન્નવ ડ્રવ્ય જે છે તે અત્યંત મહોટું નૃત્ય કરી રહ્યો છે, એજ અવિવેકની આજ્ઞા તે અજીવ પુન્નવ ડ્રવ્ય છે. તેહિજ એકેંડ્રિયાદિકના વેપમાં લેવરાવી ફેરવી ફેરવી વર્ણાદિકના પસારની સામગ્રી લેવરાવી કોતુક દેખાતી રહ્યો છે. હવે હ્રદાં વિવેકરૂપ જે છે તે મો દૃષ્ટી જે પુન્નવ જરુ તેથી જૂદો છે. તેહિજ ચિન્મૂર્તિ પટલે ચેતન રાજા છે તે તો હ્રદાં નાટિકનો દેખનારો છે ॥ ૧૧ ॥

હવે જે જીવ અને અજીવનું એકતાપણું મિથ્યા જ્ઞાનમાં જાસે છે, તેતો જ્ઞાન શુદ્ધિથી જિજ્ઞાસુ રૂપ દેખાય છે, તે કહે છે:- અથ જ્ઞાન વિલાસ કથન:-

॥ સર્વેયા શક્તીસાઃ ॥- જેસે કરવત એક કાઠ વીચિ સ્વં કરે, જેસે રાજહંસ નિર વારે દૂધ જલકો; તેસે જ્ઞેદજ્ઞાન નિજ જ્ઞેદક શક્તિસંતિ, જિજ્ઞાસુ કરે ચિદાનંદ પુદગલકો; અવધિકો ધ્યાવે મનપયેંકી અવસ્થા પાવે, ભમગિકે આવે પરમાવધિ કેવલ કો; યાદી જાંતિ પૂરન સરૂપકો ઊયોત ધેર પ્રતિવિવત પદારથ સકલકો ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ:- જેમ એક લાકમ્બને કરવતી વેહેરીને વે જાગ કરે છે, ને જેમ રાજહંસ દુધ ને પાણી એકઠા હોય તેને જુદા જુદા કરી નાલે છે. તેમ જેને જિજ્ઞાસુ પરિપાકે જ્ઞેદજ્ઞાન પ્રગટે તે પોતાની જ્ઞેદક શક્તિવળે ચિદાનંદ તથા પુન્નવ એકમેક હોય તેને જુદા જુદા કરે છે. અને તેજ જ્ઞેદજ્ઞાન પોતાના દ્યોયોપશમ માફક પોતાની અવધિને ધ્યાવે પટલે પોતાના અવધિ જ્ઞાનરૂપ પર્યાયને પામે, પછી તેહિજ જ્ઞેદજ્ઞાનથી વિશુદ્ધ થયેલા મનપર્યાય અવસ્થાને પામે; અને તેથી વિશુદ્ધ થઈને પરમાવધિ સુધી પોંચે; એમ વધતે વધતે જ્ઞેદજ્ઞાન થકી પોતાનું વર્ણ સ્વરૂપ ઊયોતવંત ધારણ કરે, પટલે કેવલ અવસ્થા ધારે; અને સર્વ પદાર્થને પ્રવિધિત કરે ॥ ૧૦૦ ॥

॥ ઇતી શ્રી સમયસાર નાટકનો ઘોજો અજીવધાર વાલાવચોધ સહિત સમાપ્ત થયો. ॥

॥ દોહરાઃ ॥- યદ્ અજીવ અધિકારકો, પ્રગટ થલાન્યો મર્મ; અવ સુતુ જીવ અજી વકે, કરતા કિરિયા કર્મ. ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ:- અજીવ દ્વાર પરીતે સમજાવીને કહ્યો; એનું રહસ્ય એ છે કે અજીવ પદાર્થ તેથી જીવ પદાર્થ જુદો જાણવો; તેનું વર્ણન કયું છે. હવે જીવનેવિપે કર્તા ક્રિયાનો વિચાર અને અજીવનેવિપે પણ કર્તાકર્મક્રિયાનો વિચાર ગુરુ કહે છે ને - ૫ શાંતસે ॥ ૧૦૧ ॥

હવે કર્તાપણામાં જીવની મિથ્યા દૃષ્ટિ છે તે જ્ઞેદજ્ઞાનથી જુદે, માટે જ્ઞેદજ્ઞાનનું મ કહે છે:- અથ જ્ઞેદ જ્ઞાન મહાત્મ્ય વર્નન:-

॥ सवेया इकतीसाः॥- प्रथम अज्ञानी जीव कहै में सदीव एक, दुसरो न थोर मेंही करता करमको; अंतर विवेक आयो आपापर जेद पायो, जयो बोध गयो मिटी चारत जरमको; जासे ठहों दरवके गुण परजाय सच, नासे दुःख लख्यो मुख पूरन परमको; करमको करतार मान्यो पुन्रगल पिंग, आपुं करतार जयो आतम धरमको. ॥ २ ॥ जाहि समें जीव देहबुद्धिको विकार तजे, वेदत सरूप निज जेदत जरमको; महा परचंड मति मंमन अखन रस, अनुजो अन्यास परकासत परमको; ताही समें घटमें न रहै विपरीत जाव, जैसे तम नासे जानु प्रगट धरमको, ऐसी दशा आवे जय साधक कहावे तव, करता चहै कैसे पुन्रस करमको. ॥ ३ ॥

अर्थ:- प्रथमयी अज्ञानी जीव जे ठे, ते पोताना रूपनी जूलवडे एमज कहेठे के निरंतर कर्मनो कर्त्ता हुंज तुं, योजो कोई नथी. एरीते जीवनी अपेक्षा लईने कर्मनो कर्त्ता बनेठे. पत्री ज्यारे घटमां विवेक प्राप्त पाय, त्वारे निजरूपनो जेद समज्यो ए टखे बोध घयो, अने भ्रम के० मिथ्यात्वनो खेळ मटी गयो; ने भ्रम नाश यता ठए डल्पना गुण पर्याय आत्मानेविषे जासवा लाग्या, दूण दूण अवस्था जेद ते पर्याय कहीए. अने पूर्णपुरुष जे ठे तेनुं मुख दीतुं, तेणे करीने कर्मनो कर्त्ता पुन्रगलपिंग मान्यो. अने पोते अकर्त्ता घयो अने आत्मिक धर्म जे ज्ञापकता, वेदकता, तथा चे तनता इत्यादिक स्वज्ञावनो हुं पोते कर्त्ता तुं एम मान्युं, एटखे मर्मनो अकर्त्ता अने पोताना स्वज्ञावनो कर्त्ता एम केहेवा लाग्यो. ॥ २ ॥

जे प्रस्तावे जीव ठे, ते श्रेणिनुं आरोहण करे, अग्रमत्तता पामे, देहबुद्धिनो विकार तजे, एटखे बाह्यात्माने पोतापणे जाणवो ए विकार ठांडे, ने पोतानुं स्वरूप जुहुंज वेदे, अने भ्रमनो जेद करे, यणी तीक्ष्णबुद्धिनी शोचानो करनार, अने जेनो रस अ खंग ठे, पूर्ण रसस्वाद ठे, एवो जे शुद्धात्मानो अनुभव ठे तेनो अन्यास करी अंते परमात्मानो प्रकाश करे तेज प्रस्तावे घटपिंडमां विपरीत जाव रहै नही, एटखे अ हंयुद्धि बने जे अकर्त्ताने कर्मनो कर्त्ता करी मान्यो; ए विपरीत जाव दूतो ते रहै नही. ते उपर दृष्टांत कहेठे:-जेम जानुधर्म के० सूर्यना तीक्ष्ण तेजना प्रकाशवायी तम जे अंधकार ते सवे पामेठे; तेम एवी अग्रमत्त दशा ज्यारे प्राप्त पाय, त्वारे ते आत्मस्वज्ञावनो साधक घयो; ते यत्नत कर्मनो कर्त्ता केम पाय! अने पुद्गलरूपी कर्मने केवी रीते करे! एनो अही उपयोग नथी. ॥ ३ ॥

एवे अही प्रथम आत्माने कर्मनो कर्त्ता नानीने पत्री तेने अकर्त्ता मानवो ते ज्ञाना सामर्थ्य धरे बनेठे ते कहेठे:-अथ ज्ञानतामर्ष्यवर्णनः-

॥ सवेया इकतीसाः॥- जगमें अनादिको अज्ञानी कहै मेरो कर्म, कर्त्ता में पाफो

किरियाको प्रतिपत्नी है; अंतर सुमति जासी जोगसों जयो उदासी, ममता मिटाय परजाय बुद्धि नाखी है; निरजै सुजाउ लीनो अनुजोंके रस जीनो, कीनो व्यवहार दृष्टि निहचैमें राखी है; जरमकी दोरी तोरी धरमको जयो धोरी, परमसों प्रीति जोरी करमको साखी है ॥ ४ ॥

अर्थ:- संसारनेविषे जीव अनादिकालधी अज्ञानीज ठे, ते कहेठे के शुभ अने अशुभ कर्मनो कर्ता हुंज हुं क्रियानो प्रतिपद्दी के० कर्मनी क्रियानो पकराखनारो हुं, पठी ज्यारे अंतरमां सुमतिनो जास थयो, अने मन वचन तथा कायाना यो गथी उदास थयो, एटखे ए योगने पररूप समज्यो, तथा ए योगनी ममता मटी गई, अने परजाय बुद्धि के० मन वचन अने कायाना योगनी जे बुद्धि तेनाखी दीधी; अने अव्यबुद्धि राखीने आत्मानो जे निर्जय स्वभाव ठे, तेनुं ग्रहण कीधुं अने ए स्वभावनो जे अनुभव रस तेमां जीनो के० मग थई रह्यो, अने सर्व व्यवहारमां प्रवृत्ति करी रह्योठे, पण दृष्टिमां श्रद्धा तो निश्चयमां राखी ठे, एम करतां जरमनी दोरी तोरी नाखी, एवुं उद्वस्यपणुं सूकी दीधुं, अने आत्मिक धर्म जे पोतानो स्वभाव तेनो धोरी के० धरनारो थयो; परम साथे प्रीति जोडी, एटखे सिद्धपदमां प्रीति राखीने मर्मनो साखी थयो; एटखे पुनलकर्मने करे तेनो साही थयो ठे. ॥ ४ ॥

शिष्य पूछेठे के, चेतन तथा अचेतन एकहेत्रमां रहेठे, अने कर्म करेठे, त्यां चे तनने कर्मनो अकर्ता केम मनाय ? गुरु कहेठे के, ज्ञानशक्तिवके अकर्ता मनाय. ते कहेठे:- अथ जेदज्ञानको सामर्थ्यपनो कथन:-

॥सवैया इकतीसा:॥- जैसो जो दरव ताके तैसे गुन परजाय, ताहुसों मिलत पें मिले न काहु आनसों; जीव वस्तु चेतन करम जड जाति जेद, अमिल मिलाप ज्यों नितंव जुरे कानसों; एसो सुविवेक जाके हिरदे प्रगट जयो, ताको त्रम गयो ज्यों तिमिर जग्यो जानसों; सोइ जीव करमको करतासो दीसे पें अकरता कह्योहै शुद्धताके परवानसों. ॥ ५ ॥

अर्थ:- जे जेवुं अव्य होय तेना तेवा गुणपर्याय होय ठे, ते तेज अव्यसाथे म पण बीजा अव्यसाथे मलता नथी; जेम कोई स्निग्धगुणवाडे घृतादिक अव्य पो ताना पर्यायधी स्निग्ध गुणवाला अव्यसाथे मले, पण रुद्ध गुणवालासाथे मले नही; तेम ए जीव वस्तु चेतनजाति ठे, अने कर्म जे ठे ते जरुजाति ठे, एवो जातिजेद ठे. दोषी चेतन तथा जडने अमिन्नता ठे, पण कांई युक्ति मिलाप नथी. जेम केरना आगनी नीचे पश्चिम प्रदेश नितंव ठे, ते उपर रहेला कानसाथे केम मले ? एवो गुणपर्यायनो विवेक जेनां हैयामां प्रगट थयोठे, तेना हैयामां पूर्वनो उपजेखो त्रम

नाश पाम्यो, ते उपर दृष्टांत कहेवे के, जेम सूर्यनो उदय थवाथी अंधकार नासेवे, तेम नाश पामेवे; एवा त्रिवेकवालो जीव जेठे ते कर्मनो कर्त्ता तो देखायवे पण शुद्धता जे पोतपोताना द्रव्यनी गुण परिणति तेना प्रमाणथी जीवने कर्मनो अकर्त्ताज कखो. ॥ ५५ ॥

हवे जीव अने पुजलना लक्षणना जेद देखाडीने एज वात दड करेवे:-

अथ जीवपुजललक्षणजेदकथन:-

॥ अर्थः ॥ - जीव ज्ञानगुणसहित, आपगुण परगुण ज्ञायक; आपा परगुण लखै, नांहि पुजल इहि लायक; जीवरूप चिद्रूप, सहज पुदगल अचेतजरु; जीव अमूर्ति मूर्तीक पुदगल अंतर वरु; जवलन न होइ अनुजो प्रगट, तवलगु मिथ्यामति लसे; करतार जीव जड करमको, सुबुधि विकाशक त्रम नसे ॥ ६ ॥

अर्थ:- जीवजे ठे ते ज्ञानगुणसहित ठे, अने जेम पोताना गुणनो ग्राहक ठे ते मज पारका गुणनो पण ग्राहक ठे. अने एज गुणना जेदे करीने पोताने तथा परने लखै के० जुएवे; एवी कळा शक्ति लायक पुजल क्यारे पण वनी शके नही. जीवतुं स्वरूप चिद्रूप के० चेतनारूप ठे, अने पुजलतो सेहेज जावे अचेतनारूप ठे; एटले जरु ठे. वली जीव अमूर्ति ठे अने पुजल मूर्ति ठे, ए मोटुं अंतर ए वने वसेवे. ज्यां सुधी शुद्धचेतननो अनुजव प्रगट न थाय. त्यांसुधी मिथ्यामति लसे के० दीति वंत होयवे अने जडस्वरूपी कर्मनो कर्त्ता जीव ठे, ते त्रमबुद्धि ठे; पण ए अनादि कालनो त्रम ते सुबुद्धिना विकाश थवाथी नाश पामेवे. ॥ ६ ॥

हवे कर्त्ता, कर्म अने क्रिया ए त्रणे स्वरूप कहेवे:- अथ कर्त्ताकर्मक्रियास्वरूपकथन:-

॥ दोहराः ॥ - करता परिणामी दरव, करमरूप परिणाम; किरिया परजैकी फिरनि, वस्तु एक त्रय नाम. ॥ ७ ॥

अर्थ:- रूपांतरने जजे ते परिणामी कहेवाय, एवुं जे द्रव्य, ते कर्त्ता कहिये; रूपां तर वहुं ते परिणाम, एने कर्मनुं स्वरूप कहिये; अने पर्यायनुं क्रमे क्रमे फरवुं तेने क्रिया कहिये. ए रीते कर्त्ता, कर्मने, क्रिया एवो त्रण नाम ठे पण वस्तु तो एकज ठे. ॥ ७ ॥

हवे कर्त्ता, कर्म, ने क्रिया ते केहेवामां नाम जिन्न जिन्न ठे पण वस्तु एकज ठे ते कहेवे:- अथ कर्त्ताकर्मक्रियैकत्वकथन:-

॥ दोहराः ॥ - कर्त्ता कर्म क्रिया करै, क्रिया कर्म करतार; नाउ जेद बहु विधि जयो, वस्तु एक निरधार ॥ ८ ॥

अर्थ:- कर्त्ता त्यारे कहेवाय के ज्यारे क्रिया करे, अने क्रिया त्यारे कहेवाय के ज्यारे कर्म करे, एम नाम जेद जातजातनो पड्यो पण करवाची कर्त्ता, करवाची कर्म ने करवाची क्रिया ए त्रणे एकज वस्तु ठे. ॥ ८ ॥

हृये एक कर्म क्रियानो कर्त्ता एकज होयते, ते स्थापन करेते:-अथ कर्त्ता कर्मकि याप्रतिस्थापना:-

॥मोहाः॥- एक कर्म कर्त्तव्यता, करे न कर्त्ता होय; दुधां द्रव सत्ता सु तो, एक जाय क्यों होय. ॥ ए ॥

अर्थ:- ए बात तो सुद्धी ठे के, एक कर्मनी कर्त्तव्यता के० क्रिया ते एकज होयते. अने तेनो कर्त्ता पण एकज होयते, पण वे कर्त्ता एकज क्रियाना करना नहोय. अर्थां चेतन इव्यसत्ता अने पुनस्रइव्यसत्ता ते तो दुधा के० वे प्रकारे जुदी जुदी ठे, ते माटे एक जाय एक कर्म केम वने ? ॥ ए ॥

हृये कर्त्ता कर्म ने क्रियानो विचार कहेते. अथ कर्त्ताकर्मक्रियाविवरण:-

॥सर्वेया इकतीसाः॥- एक परिणामके न करता द्रव होय, दोय परिणाम एक द्रव न भग्नु हे; एक करतूति दोइ द्रव कव्हों न करे, दोई करतूति एक द्रव न करतु हे; जीव पुदगस एक सेन अथगाही दोई, अपने अपने रूप कोठ न टरतु हे, जड प रिणामनिफो फग्ना हे पुदगस, चिदानंद चेतन सुजाठ आचरतु हे ॥ १० ॥

अर्थ:- एक परिणामना वे इव्य कर्त्ता न होय, अने एक इव्यजे ठे ते वे परिणाम पारण करे नही; ए रीने वे इव्य मलीने एक करतूती के० क्रिया क्यारे पण नज करे. तेमज एक इव्य वे क्रिया पण नहीज करे; ए व्यवस्था बुद्धि कहेवा सायक कहेते के, जीव अने पुदगस एकमेक यई रखां ठे; तेथी ए वने एक केत्रावगाही ययां पण पोत पोताना स्वजावयी कोई टले नही; तेथी पुनस्र जे ठे ते जड ठे; ते जडपरिणाम नोज कर्त्ता थाय; अने चिदानंद चेतन ठे ते चेतन स्वजावने आचरे ॥ १० ॥

हृये सम्यक्त्वव्यवस्थामां कर्मनो अकर्त्ता अने मिथ्यात्वव्यवस्थानेविपे कर्मनो कर्त्ता ठे एम कहेते:-अथ सम्यक्त्वमिथ्यात्वकथन:-

॥मोहाः इकतीसाः॥- महा डीठ दुःखको वसीठ पर दर्वरूप, अंध कूप काहुये निवार्यो नहि गयो हे; ऐमो मिथ्याभाव खग्यो; जीवकों अनादिहीको, याही अहं बुद्धि विपे नाना नांति नयो हे; काहू समे काहूको मिथ्यात अंधकार जेइ, ममता टगेरि शुद्ध नाठ परिणयो हे; तिनही विवेक धारि बंधको खिलास नारि, आत्म गरुतिमो जगन जीति खयो हे. ॥ ११ ॥

अर्थ:- महाभूट अने दुःखनो पदु आत्मइव्य ते परइव्य के० पुनस्रइव्य जेतुं रूप ठे, निड ठे. अने जेमां मय दृष्टि पोची सकनी नथी, तेमाटे अंधकूप समान ठे; अने कोईयी निवार्यो नही यनो, एयो मिथ्याभाव जे मिथ्यात्व मोह कर्म ते जीवने थ नादि बाध अर्थां खामेनुं ठे, एयी परइव्य तरफ जीवनी अहंबुद्धि खानी, तेथी जीव

नाना प्रकारनो थयो. अने कोई समये यथाप्रवृत्तिकरण कोई जव्यजीवनो मिथ्यात्व अंधकार जेदायो, ते मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने अने सर्व कार्यनेविषे जे अहंबुंझिवडे रहे ली समता हती, तेने ठेदीने शुद्ध चिदानंद जावमांज परिणमी रह्यो, ते समये ते जव्यजीव जेद विज्ञान के० जड चेतननो विवेक धारण करीने अविरति, कषाय, योग तथा प्रमाद ए जे बंधनाहेतु हता, तेनो विलास ठोडीने आत्मशक्तिवडे एटखे पोता ना वीर्यवलवडे जगत्ने जीति लीयेथे; जगत्थी निरालो थाय ठे. ॥ ११ ॥

हवे जेम कर्मनो कर्त्ता आत्मा नथी तेम ए कर्म आत्माना करेसां नथी; अने कर्त्ताने कर्म एक रूपज ठे ते कहेथे:—अथ यथा कर्म तथा कर्त्ता एकरूपकथन:—

॥ सर्वेया इकतीसा:॥— शुद्धजाव चेतन अशुद्धजाव चेतन, दुहुंको करतार जीव थोर नही मानीये; कर्मपिंडको विलास वर्न रस गंध फास, करता दुहुंको पुद्गलपर मानिये; ताते वरनादि गुन ज्ञानावरनादि कर्म, नाना परकार पुद्गलरूप जानिये; स मल विमल परिणाम जे जे चेतनके, ते ते सब अलख पुरुष यों बखानिये. ॥ १२ ॥

अर्थ:— चेतनानेविषे शुद्ध जाव तथा अशुद्ध जाव जे जाणवामां आवेथे, ते तो परिणामरूप कर्म ठे; तेथी ते बनेनो कर्त्ता जीवज ठे, बीजो कोई कर्त्ता मानवो नही. अने ज्ञानने ढांकुं, दर्शनने ढांकुं, इत्यादि कर्म पिंनो विलास ठे; अने वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, इत्यादि जे कार्य अने कर्म ठे, ए बनेनो कर्त्ता पुद्गलद्रव्यनेज प्रमाण राखिये; तेणे करी ने वर्णादि के० वर्ण, रस, गंध, स्पर्श गुण ठे ते अने ज्ञानावरण, दर्शनावरण प्रमुख जे कर्म ठे ते सर्व नाना प्रकारना पुद्गलरूप जाणवां; जेम कथुं ठे के, “जोगापयडिपयेसा,” के० जोगवडे प्रकृतिप्रदेशबंध थाय, ने तेनेविषे चेतनना समलपरिणाम के० अशुद्ध परिणाम अने विमलपरिणाम के० शुद्ध परिणाम ए जे कर्मरूपक ठे ते ते सर्व अल द पुरुषरूप ठे, माटे कर्त्ता कर्मने एकज बखाणीए. ॥ १२ ॥

हवे ए बातना रहस्यने मिथ्यादृष्टि जाणे नही, तेना उपर हस्तिनो दृष्टांत:—

अथ मिथ्यादृष्टि वर्ननं हस्तिको दृष्टांत:—

॥ सर्वेया इकतीसा:॥— जैसे गजराज नाज घासके गरास करि, जठत सुनाय नहि जित्त रस लियो हे; जैसे मतवारी नहि जाने सिखरनि स्वाद, जुगमें मगन कहै गज हूष पियो हे; तेसे मिथ्यामति जीव ज्ञान रूपी हे सदीव, पयो पाप पुन्य सों सहज सुल हियो हे; चेतन अचेतन दुहुकों मिश्र पिंड लखि, एकमेक मानेन विवेक कबु कियो हे. ॥ १३ ॥

अर्थ:— जेम हाथीने अनाज साचे घास जेखबीने घास थापेथे ते खायथे. हाथीनो स्वजाव एवोठे के, घासने अनाजनो जुदो स्वाद लेतो नथी. वही कोई माणस मद्य

पीने मतवारो थयो होयने तेने दहीने खांकथी वनेलुं शीखरण जमवाने आपीये ने पुठीये के एनो स्वाद केवोठे, तो ते कहेसो के गायनुं छुध पीये तेवोठे. पण तेने दा रुनी जुममां जुदा स्वादनी खबर पडती नथी, तेम जीव मिथ्यामतिवालो थईने जो पण अनादि कालनो ज्ञानरूपी ठे एटखे ज्ञानमय ठे तो पण पापकर्म अने पुण्यकर्म मां लीन थई रह्यो ठे, माटे सहज जावे शुन्यहृदय थयोठे; त्यारे चेतन अचेतन जे पुजल ते वेउने मिश्र के० एक पिंज जोईने एकमेक मानेठे; पुजलना जेखथी चेतनने पण पुजलकर्मनो कर्त्ता मानेठे पण कदी विवेकनी नजरथी जोतो नथी. ॥ १३ ॥

हवे जीवने कर्मनो कर्त्ता मानवो ए त्रमवडे मनायठे; ते उपर दृष्टांत आपेठे.

अथ त्रमस्वरूपकथनदृष्टांतः—

॥ सवैया इकतीसाः॥—जैसे महाधूपकी तपतिमें तिसीयो मृग, जरमसों मिथ्याजख पीवनकों धायो है; जैसे अंधकारमांहि जेवरी निरखी नर, जरमसों जरपी सरपमानि थायो है; अपने सुजाय जैसे सागर सुथिर सदा, पवन संजोगसो उठरि अकुलायो है, तैसे जीव जडसों अव्यापक सहजरूप, जरमसों करमको करता कहायो है. ॥१४॥

अर्थः— जेम वेशाख ने जेठना घणा सरुत तापनी गरमीवडे मृग तरस्यो थईने मृगजलने जोई तेने जल जरेलुं तलाव मानी ते मिथ्या जलने पीवाने दोक्ते; तथा जेम अंधारे पडेली दोरडीने जोइने कोई मनुष्य जरमवडे तेने साप जाणी करीजायठे; वली जेम समुद्रनो स्वजाव स्थिर ठे पण पवनना संजोग थकी उठलतो देखायठे, तेम जीव निश्चय थकी जोतां जड वस्तुथी अव्यापक ठे, पण अनादि कालनो सह जरूपी त्रम तेणे करीने ते जीवने कर्मनो कर्त्ता कहेठे. ॥ १४ ॥

हवे जे सम्यग् दृष्टि थाय ते सम्यक् स्वजावे करीने त्रम डूर करे; अने जुदो जु दोज जाव जाणे, ते उपर राजहंसपद्मीनो दृष्टांत आपेठे. अथ सम्यग् दृष्टिस्वजाव वर्णन, राजहंसके दृष्टांतः—

॥ सवैया इकतीसाः॥—जैसे राजहंसके वदनके सपरसत, देखिये प्रगट न्यारो वीर न्यारो नीर है, तैसे समकित्तीकी सुदृष्टिमें सहजरूप, न्यारो जीव न्यारो कर्म न्यारोई शरीर है; जब शुरू चेतनाको अनुजो अज्यासे तब, जासे थापु अचल न जुजो उर सीरहै; पूरय करम उदै थाइके दिखाई देहि, करता न होइ तिन्हको तमासगीर है. ॥१५॥

अर्थः— जेम राजहंसनुं वदन के० मुखनी अंदरनी जीत, तेना अडकवाथी छुधने पाणी एकमेक होय ते फाटीने छुध जुडुं ने पाणी जुडुं थाय ठे; तेमज सम्यग्दृष्टि वडे सहजरूपे जीव ठे ते जुदोज जणाय ने कर्म पण जुडुंज जणाय; अने शरीर पण जुडुंज जणाय, एटखे बाह्यात्मा, अंतरात्मा ने परमात्मा ए त्रणे जुदा जणाय. ज्यारे

શુરુ ચેતન અનુજવનો અગ્યાસ કરે ત્યારે પોતેજ દેખાય. કર્માદિકનો વીજા કોઈ સાથે જોલ નથી. પૂર્વ સંચિત કર્મ જે છે તે નિજ સ્થિતિ પૂર્ણ થયે અથવા ઉદીરણા કરી કે^૦ કર્મ ઉદય આવ્યાથી દેખાય, પણ જીવ કાંઈ કર્મનો કર્તા નથી, પણ તે કર્મ ના ઉદયનો તમાસો જુએ ॥ ૧૫ ॥

હવે શિષ્ય પૂછે છે કે, હૈં સ્વામી! જીવ તથા પુજલ એકમેક થઈ રહ્યાં છે, ત્યારે તે ઝનેવિપે એવો જુદો જુદો સ્વભાવ કેમ જાણીયે? ત્યારે ગુરુ તેનો ઉત્તર આપતાં પાણિનું તથા શાકનું દૃષ્ટાંત આપેઃ—અથ કર્તૃત્વ સ્વભાવ તસોદક તથા વ્યંજનનો દૃષ્ટાંત:—

॥ સવૈયા દ્રક્તીસા:॥—જેસે ઝસનોદકમેં ઝદક સુજાઝ સીરો, આગિકી ઝસનતે પર સ જ્ઞાન લલિયે; જેસે સ્વાદ વ્યંજનમેં દીસત વિવિધ રૂપ, લોનકો સવાદ ખારો જીજ જ્ઞાન ચલિયે; તેસે યાહિ પિંમમેં વિજાવતા અજ્ઞાનરૂપ, જ્ઞાનરૂપ જીવ જેદ જ્ઞાનસો પરલિયે, જરમસોં કરમકો કરતા હૈં ચિદાનંદ, દરવ વિચાર કરતાર જાવ નલિયે. ॥૧૬॥

અર્થ:— જેમ ઝહોદક કે^૦ ઝનું પાણી તે પાણીનો પોતાનો સ્વભાવ તો સીરો કે^૦ શીતલજ છે, પણ તેનો સ્પર્શ કરતાં ગરમ હાગે છે, તે ગરમી આગની છે. અને સ્વાદિષ્ટ વ્યંજન કે^૦ શાકમાં જાત જાતનો સ્વાદ હોય છે અને લોન કે^૦ નિમકનો ખારો સ્વાદ જુદોજ જણાય છે, તે જીજ જ્ઞાનવડે જણાયે; તેમજ ઘટપિંમમાં વિજાવતા જે કર્મની સાથે ચેતનનું મલબું તેતો જેમ મેં આ કીધું એમ માનું, એતો અજ્ઞાનરૂપ છે. અને જીવ છે તે શુરુ જ્ઞાનરૂપી છે, એનેતો શુરુ જાણવો એજ એનું કાર્ય છે. એ વાત જેદ જ્ઞાન વડે જણાય છે. એ ચિદાનંદ જે છે તેને કર્મનો કર્તા માનવો તે ભ્રમવડે મ નાય છે! પણ દ્રવ્યનો વિચાર કરતાં એનો કર્તા જાવ વને નહીં પણ જ્ઞાતા જાવજ વને એ રહસ્ય છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે નિશ્ચય પ્રમાણવડે જે જેનો કર્તા છે તેને જુદો ચતાવે છે. અથ કર્તૃત્વવિવરણ:

॥ દોહા:॥— જ્ઞાન જાવ જ્ઞાની કરે, અજ્ઞાની અજ્ઞાન; દરવ કરમ પુદગલ કરે, યહ નિહવે પરવાન. ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:— જ્ઞાની હોય તેતો જ્ઞાનજાવ કરે એટલે જાણવારૂપજે કાર્ય છે તે કરે છે; અને અજ્ઞાની હોય તે હું કર્તા હું એમ માની અજ્ઞાનજાવ કરે; દ્રવ્યરૂપ જે કર્મ છે તેને પુજલજ કરે, નિશ્ચયપ્રમાણમાં એનું સ્પષ્ટ છે. ॥ ૧૭ ॥

શિષ્ય પૂછે છે કે હૈં સ્વામી! જ્ઞાનજાવ જ્ઞાની કરે એ વાત કહેતાં જ્ઞાનનો કર્તા જી વ ઠરે છે, તે કયા નયથી ઠરે છે? તેનો ઉત્તર ગુરુ આપેઃ—અથ વ્યવહાર કર્તૃત્વકથન:—

॥ દોહા:॥— જ્ઞાનસરૂપી આતમા, કરે જ્ઞાન નહિ ઝર; દરે કર્મ ચેતન કરે, યહ વિવહારી દોર. ॥ ૧૮ ॥

अर्थ:- आत्मा ज्ञानस्वरूपी ठे माटे ज्ञानने तो तेज करे, पण धीजो नही, ए निश्चय; अने जे एम कहे ठे के, अव्यक्तमनो कर्ता पण चेतन ठे तेतो व्यवहारमां कहेवाया ॥१७॥

हवे शिष्य प्रश्न:- कर्तृत्वकथन:-

॥ सर्वेया तेईसाः॥-पुद्गल कर्म करे नहि जीव कही तुम में समुज्जी नहि तेसी; कोन करे यहू रूप कही अथ, को करता करनी कहु कैसे; आपुहि आपु मिले विचारे जड क्यों करि मोमन संशय ऐसी; शिष्य संदेह निवारन कारन बात कहे गुरु हे कहुं जैसी. ॥१८॥

अर्थ:- हवे शिष्य पूछे ठे के, जीवने निश्चयनयथी ज्ञाननो कर्ता कह्यो ने कर्मनो अकर्ता कह्यो, तेनुं शुं कारण? हे गुरु! पुद्गल अव्यक्त कर्मने जीव करे नही एवी जे बात तमे कही, ते बात हुं यथार्थ समज्यो नही. ए पुद्गलरूपी कर्मनो स्वभाव करे? इहां कर्ता तो उरावता नथी अने तेनी क्रिया केवी ठे ते कही. वही पुद्गल कर्मनो कर्ता पुद्गलनेज बनाबोवो त्यारे कर्ता कर्म धने जरू थयां, ते पोतानी मेले मखनुं वृत्ता थावुं केम बनी शके? ए मारा मनमां संदेह ठे. शिष्यनो संदेह निवारवाने आ प्रश्ननो यथार्थ उत्तर गुरु हवे कहेठे:- ॥ ११८ ॥

अथ गुरु उत्तर कथन:-

॥ दोहाः॥-पुद्गल परिणामी दरव, सदा परिणमे सोय; याते पुद्गल करमको, पुद्गल कर्ता होय ॥ २० ॥

अर्थ:- हे शिष्य! पुद्गल जे ठे ते परिणामी अव्य ठे. क्षण क्षणमां तरेहवार बनी जायठे तेमाटे सदा परिणामी रह्यो ठे, ते युक्तिथी पौञ्जलिक कर्मनो कर्ता पुद्गल ज थई शकेठे. ॥ २० ॥

अथ पुनः शिष्य प्रश्न:-

॥ अङ्गिल ठंदः ॥-ज्ञानवंतको जोग निर्जरा हेतु है; अज्ञानीको जोग बंध फल देतु है; यह अचरजकी बात हिये नहि आवही; बूझे कोऊ शिष्य गुरु समुजावही. ॥२१॥

अर्थ:-हवे शिष्य पूछेठे के, ज्ञानभाव ज्ञानी करे एवं कहेवाथी जोग निर्जरारूपी याय ठे ते केम? ज्ञानी जोग जोगवे ते कर्मनी निर्जरा करेठे, त्यारे तो ज्ञानीनो जोग निर्जरानो हेतु ठे अने अज्ञानी जे जोग जोगवे ते कर्म बंधन करेठे; त्यारे तो अज्ञानीनेज जोग बंध फलदाई कह्यो एतो अचरजनी बातठे; केमके जोग जोगव मां समान होय ने एकनो जोग निर्जरानो कारक अने दीजानो जोग बंधनो का एम केम धने? अने ए बात हृदयमां उतती नथी. थावुं शिष्यनुं केहेवुं सांज लीने गुरु तेनो उत्तर कहेठे:- ॥ २१ ॥

अथ गुरु उत्तर कथनः—

॥ सर्वेया इक्षतीसाः ॥— दया दान पूजादिक विषय कपायादिक, दोहू कर्म जोग पे छुहूको एक खेतु है; ज्ञानी मूढ करम करत दीसे एकसे पें, परिनाम जेद न्यारो न्यारो फल देतु है; ज्ञानवंत करनी करे पें उदासीन रूप, ममता न धरे ताते निर्जराको हेतु है; वहे करतूति मूढ करे पे मगन रूप, अंध जयो ममता सो बंध फल खेतु है. ॥ २१ ॥

अर्थः— दया पाखवी, दान देवुं, पूजा प्रमुख करवी, एक एवी रीतनां कर्मठे, अने पांच इंद्रियोना विषयनुं सेवन करवुं. कपायनुं सेवन करवुं; एक एवी रीतनां कर्म ठे, ए वंने कर्मनो संसारमां जोग ठे, पण हेतु एक ठे, तेथी वंने बंधरूप ठे. अने ज्ञानी पण ए वे कर्म करे ठे, तथा अज्ञानी पण करे ठे, अने ए कर्म करतां तो ज्ञानी अज्ञानी एक सरखाज देखाय ठे, पण एना परिणाम जेद जुदा जुदा ठे माटे ए कर्मनुं फल जुहुं जुहुं आपे ठे. ज्ञानवान जे कर्म क्रिया करेठे, ते उदासीन रूप अईने करे ठे, एटखे एनी मेले उदय आघेवुं कर्म करेठे, पण ममता धरतो नथी; ए माटे निर्जरानो हेतु ठे. अने एज कर्म क्रिया मूढ करे ठे, पण ए क्रिया कर वामां आनंद रूप रहे ठे; ने निजात्मशुद्धिने विसरी जाय ठे; एटखे अंध जेवो वनी जाय ठे, अने ममता धारण करे ठे, तेथी बंध फलने लिये ठे; एज माटे अ ज्ञानी अज्ञाननो कर्ता ठे ठे. ॥ २१ ॥

हये कुंजारनुं दृष्टांत आपीने मूढनुं कर्त्तापणुं सिद्ध करेठेः—

अथ मूढ कर्तृत्व कथन कुलाख दृष्टांतः—

॥ ठप्पय ठंदः ॥— ज्यों माटीमहि कलस, होनकी शक्ति रहै ध्रुव; दंड चक्र चीवर कुलाख बाहिज निमित्त ध्रुव; त्यों पुदगख परवानु, पुंज वरगना जेप धरि; ज्ञानी वर नादिक सरूप विचरंत विविध परि; बाहिज निमित्त बहिरातमा, गहि संसे अज्ञान मति; जगमांहि अहंछत जावसों, करम रूप व्हे परिममति. ॥ २२ ॥

अर्थः— जेम कलसरूप कार्य थवामां माटी अव्ययी शक्ति ध्रुव के० निश्चय ठे. अने ते कार्यनेविषे तेने फेरववानो दंड अने चक्र के० चाकने चीवर उतारवानी दोरी ने कुंजार ए सर्व बाह्य निमित्त थयां, तेम परमाणु पुज्जलनो पुंज ते बंधपणु ध रीने कार्मणवर्गणानो जेप धरीने ज्ञानावरणी, दर्शनावरण, वेदनीय, मोहनीय, आ पुप, नामकर्म, गोत्रकर्म, अंतराय ए स्वरूपे विविध के० ज्ञात ज्ञातनो पुज्जल खंध वि चर्यो; अहीं बहिरात्मा एटखे देव मनुष्यादिरूपी बाह्यात्मा बाह्यनिमित्त अईने ब्रम

रूपी अज्ञान ग्रहीने अहीं कारण वन्यो; त्यारे जगत्मां अहंकारबुद्धिनी संगति ते हिज पुनलखंध कर्मरूप वनीने परिणम्यो ठे. ॥ २३ ॥

हवे निश्चये जीवतुं अकर्त्तापणुं मानीने एना अनुभवमां रेहेतुं तेतुं महात्म्य कहेवे:-

अथ शुद्धानुभव महात्म्य कथन:-

॥ सवैया तेईसा: ॥- जे न करै नयपक्ष विवाद धरे न विपाद अलीक न जाखे; जे उदवेग तजे घट अंतर, शीतलजाव निरंतर राखे; जे न गुनी गुन जेद विचारत, आकुलता मनकी सव नाखे; ते जगमें धरि आत्मध्यान अखंडित ज्ञानसुधारस चाखे ॥ २४ ॥

अर्थ:-जेम मिथ्यात्वी लोक पोतपोताना नयनो पक्ष धरीने पोतपोतामां विवादक रेवे तेम न करतां जे सहज आनंदमां रहेवे; ने विपाद धरता नथी, अने छूतुं बोख ता नथी, अने छुष्ट ध्यान धरता नथी एटले उदवेगनो त्याग करेवे; अने हमेश पो ताना हृदयनेविपे शीतल जाव राखेवे, ने एवा शुद्ध आत्माना अनुभवमां मखेवे. जेथी आत्मा गुणी ठे ने ज्ञानगुण ठे, एवो जेने जेद विचार रखोज नथी, अने वि कल्प के० व्याकुलताने मनमांथी काढी नाखे, एवा जे शुद्ध अनुजवी थाय, तेज आ त्मध्यान धरीने जगत्नेविपे संपूर्ण केवल ज्ञानरूप अमृत रस तेने चाखेवे. ॥ २४ ॥

हवे निश्चय नय थकी अकर्त्तापणानी स्थापना अने व्यवहार नयवडे कर्त्तापणानी स्थापना प्रमाण करी बतावे ठे:-अथ निश्चय व्यवहारनय प्रमाण स्थापना:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- विवहार दृष्टिसों विलोकत बंध्योसो दीसे, निहचे निहारत न बांध्यो यह किनही; एक पष्ठ बंध्यो एक पष्ठसों अबंध सदा, दोउ पष्ठ अपने अ नादि धरे इनही; कोउ कहै समल विमल रूप कोउ कहै, चिदानंद तैसोई बखान्यो जैसो जिनही; बंध्यो मानै खुदयो मानै छुहुनको जेद जानै, सोई ज्ञानवंत जीव तत्व पायो तिनही. ॥ २५ ॥

अर्थ:-चतुर्गतिरूप संसारमां त्रमण करवानो आत्मानो व्यवहार जोइए तो आत्मा कर्त्ताज देखाय ने बंधमां पण जणाय, अने निश्चयनयवडे ज्ञाननोज कर्त्ता अने ज्ञानस्वरूपी जोइये तो एज आत्मा कशामां बंधायलो नही जणाय; तेथी ए कलो व्यवहार पक्ष ग्रहीये तो आत्मा बंधमां ठे, ने एकलो निश्चयपक्ष ग्रहीये तो आत्मा सदा अबंध जणाय, एवा वने पक्ष अनादिकालना ग्रहण कीधा ठे. कोईव्य होय ते जीवने समल कहेवे, ने कोई निश्चयनयवालो होय ते एने विमल कहेवे. पण जेणे जेयो पोतानी बुद्धिथी चिदानंदने बखान्यो तेवोज चिदानं दवे. हवे जे सम्यग्दृष्टि होय तेतो आत्माने बंधायलो पण माने, अने अबंधपण

माने, पण ए मानवामां वेहुनयनो जेद जे जाणें तेज झानी कहेवाय, अने तेणेंज जीव तत्त्वनुं स्वरूप उंझळ्युंते ॥ २५ ॥

हवे वेळ नयने समान राखीने समकित राखेथी समरस जावमां रहे तेनी प्रशंसा करेते:-अथ समरसी जाव प्रशंसा कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- प्रथम नियत नय झूजो विवहार नय, छुडुकों फळावत अ नंत जेद फले है; ज्यों ज्यों नय फले त्यों त्यों मनके कलोल फले, चंचल सुजाय लोका लोक्यों उठलै है; ऐसी नय कहु ताको पहु तजि झानी जीव, समरसी जये एकतासों नही टले है; महा मोह नासे शुरू अनुजो अन्यासे निज, बख परगासे सुख राशि माहिं रले है ॥ २६ ॥

अर्थ:- पहिलो तो निश्चय नय ठे, अने वीजो व्यवहार नय ठे; ए वेळ नयने एक एक डव्य साथे फळाविये तयारे अनंत डव्यनी अपेक्षाने लीधे नयना अनंत जेद फले ठे. हवे ए नयना अनंत जेद मननाज विचारथी फले ठे, तेथी जेम जेम नयनुं फळाव घाय तेम तेम मनना तरंग पण अनंत जेदे फलेठे, अने मनना कलोल जे टळा होय तेटळा चंचल स्वभावमनना थई जाय, एनुं प्रमाण पट्टगुणी हानि वृद्धि खेले लोकालोक प्रदेश परिमाण होय एवी जे नय कदा के० नयने थंगीकार करी तेनो पक्षपात त्यजीने जे झानी जीव समरसी जावमां रखा अने सधला नयना विस्तारमां चेतनानी एकता होय तेथी टले नही ते तो समरसी जाव वाला महा मोह के० भ्रमनो नाश करीने अने शुरू चिदानंदना अनुभवनो अन्यास करीने, एटले कृपकश्रेणि आरोहण करीने परमात्मानुं जे बख ठे तेनो प्रकाश करीने सुख राशि जे मोह पद ठे तेनेविषे मली जायते ॥ २६ ॥

हवे निश्चय व्यवहार वतावीने पोतपोतानुं जे सत्य स्वरूप खडाण ठे तेहिज क हेठे:-अथ सम्यक् स्वरूप खडन कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जैसे काहु घाजीगर चौहटे बजाई डोख, नाना रूप धरी के जगस विद्या ठानी है; तैसे में अनादिको मिष्यातके तरंगनिसों जरममें धाई बहु काय निज मानी है; अथ ज्ञान कखा जागी जरमकी दृष्टि जागी, अपनी पराई सब सोंझ पहिचानी है; जाके उदे होत परवान एसी जाति जई, निदचे हमारी ज्योति सोई हम जानी है. ॥ २७ ॥

अर्थ:- जेम कोई घाजीगर चौटामां डोख बगानीने जात जातना रूप धरीने पो तानी जगस विद्या प्रसारे ठे, ने तेने लोको साची मानेठे, ते रीते हुं अनादि का सची मिष्यात्व तरंग के० व्हेरोमां मगन यनी रखो तेथी जगसविद्या जानाराने न्याये

त्रममां धायो थको घणी कायाउं पामीने पोतानी मानी लीधी ह्ती, ते हाख मने ज्ञान कला प्राप्त थवाथी त्रमनी दृष्टि दूर थई गई, त्यारे पोतानी तथा पारकीसोंज के० सामग्री ते सर्वने ओलखी लीधी; जे ज्ञान कलाना उदय थवाथी वस्तुतुं परमाण थायठे एवी रीत थई तेथी पोतानी परंपरानी शुद्धि आवी, एवा निश्चयथी अमारी ज्योति जे अमार्हं स्वरूप तेने अमे ओलखी लीधुं ॥ २७ ॥

ह्वे जे ज्ञाता होय ते सम्यक् स्वरूपने शुद्ध अनुभवनेविषे विचारी लिये ते कहे ठे:- अथ शुद्धानुभव चिंतन ज्ञान विलास:-

॥ सवैया इकतीसा:॥- जैसे महा रतनकी ज्योतिमें लहरि उठे, जलकी तरंग जैसे लीन होइ जलमें; तैसे शुद्ध आत्म दरवपरजाय करी, उपजे विनसे थिर रहे निज थलमें; ऐसे अविकलपी अजलपी आनंद रूपी, अनादि अनंत गहि लीजे एक पलमें; ताको अनुभव कीजे परम पिऊप पीजे, बंधको विलास नारि दीजे पुदगलमें ॥ २७ ॥

अर्थ:- जेम हीरा, लाल, पन्ना अने रत्ननी ज्योतिमां लहरी उठे, ने ज्योतिमांज समाइ जाय ठे, वही जेम पाणीना मोजां पाणीमांज समाई जाय, तेम शुद्ध आत्म द्रव्यना जे ज्ञान प्रमुख गुणना पर्याय ठे ते समये समये उपजे ठे, ने वणसे ठे, अने द्रव्य पोताना द्रव्य स्थानने विपेज रहेठे. उपजवुं ने वणसवुं ए विकल्प पर्यायने आ थये थाय ठे; पण द्रव्यमां तो थिरता रही ठे, द्रव्यमां विकल्प नथी माटे जे अवि कल्पक अने अजलपी के० स्थिरठे सर्वथा वचन गोचर नथी, अने आनंदरूपी ठे, तेथी सहज समाधि थईठे, एवुं कोइ आत्म द्रव्यठे, तेनुं अनादि अनंत काल सुधी एक रूपमां ग्रहण करवुं, अने तेज द्रव्यनो अनुभव करवो, एटखे तेने विपेज उपयो ग राखवो, ए अनुभवमां परम पिऊप के० परम अमृतरस उपजे ठे ते पीवो. अने जे आश्रव बंधनो विलास आत्मांमां ठे तेने पुनलनी सामग्रीमां नाखी देवो, एटखे पु नलरूप जूझुंज ठे ॥ २७ ॥

आत्मानो शुद्ध अनुभव परम पदार्थ ठे, तेनी प्रशंसा करेठे:- अथ अनुभव प्रशंसा:-
॥ सवैया इकतीसा:॥- दरवकी नय परजाय नय दोउ नय, श्रुत ज्ञानरूप श्रुतज्ञा परोप है; शुद्ध परमात्माको अनुजो प्रगट ताते, अनुजो विराजमान अनुजो है; अनुजो प्रबान जगवान पुरुष पुरान, ज्ञान थो विज्ञानघन महासुखपोष है, पर योही अनुजो अनंत नाम, अनुजोविना न कहीं उर ठोर मोप हे ॥ २८ ॥

अथ प्रवर्तें ठे, एक द्रव्यार्थिक नय वडे द्रव्यनो थाय ठे, ए वंने नय श्रुतज्ञानरूप परमात्मानो अनुभव जे ठे

तेतो प्रगट के० प्रत्यक्ष प्रमाणमां थावे ठे, तेथी अनुभवज महा वलवान थको विराजमान घई रह्योठे, एथी अनुभव ते अवोप के० शुरू ठे. हवे अनुभवनां नाम कहेठे, अनुभव कहिये, प्रमाण कहिये, जगवान कहीये, एनेज पुराण पुरुष कहीये, एनेज ज्ञान कहीये, एनेज विज्ञानघन कहीये, एनेज महा सुखनुं पोष कहीये, एनेज परम पवित्र कहिये, एवा अनुभवनां अनंत नाम ठे. अने ए शुरू अनुभव शिवाय बीजे कोई स्थानके मोक्ष नथी ॥ २९ ॥

हवे शुरू अनुभवविना संसारमां जमे अने शुरू अनुभव प्राप्त थये मोक्ष पामे ते कहे ठे. अथ अनुभव साम्यर्थ जखको दृष्टांतः—

॥ सवैया इकतीसाः ॥— जैसे एक जल नाना रूप दरवानुयोग, जयो बहु जाति पहिचान्यो न परतु है; फीरि काल पाई दरवानुयोग छूरि होतु, अपने सहज नीचे मारग ढरतु है; तेसे यह चेतन पदार्थ विजावतासों, गति योनि जेप जव जावर जरतु है; सम्यक सुजाइ पाइ अनुजौके पंच धाइ, बंधकी जुगती जानि मुगति करतु है ॥३०॥

अर्थः— जेम पाणी एक रूप ठे तथापि तेनेविषे नाना प्रकारनी माटी प्रमुख ऊ व्यनो मिलाप थये पाणी पण तरेहवार जातनुं थाय ठे, हवे देखवामां तो माटी प्रमुख देखाय ठे, पण पाणी ओलखानुं नथी. फरी कोई औपधादिकथी ते व्यनो मिलाप छूर थयो अने पाणी तरी आव्युं त्वारे पोतानुं सहज रूप छईने नीचाण तरफ ढ खवा लाग्युं; ते रीते जे चेतन पदार्थ ठे ते विजावतासों के० पोतानी जुल थकी चार गतिमां चोरासी लाख जीव योनिनेविषे जेप के० एक फोड सामासत्ताणुं लाख कुल कोनीमां जातजातना जवकरतो जावरी के० फरी रेहे ठे, एज जीव कोई अवसर स म्यग जाव पामीने पोताना अनुभवना मारगमां दोनीने अने बंधनना बिलासने तो नीने कर्मनी मुक्ति करे ठे. ॥ ३० ॥

हवे मिथ्यादृष्टि होय ते अनुभव शिवाय कर्मनो कर्ता होयज ते कहे ठेः— अथ मिथ्यादृष्टि कर्तृत्व कथनः—

॥ दोहाः ॥— निशिदिन मिथ्या जाव धहु, धरे मिथ्याती जीव; ताते जावित कर मको, करता कह्यो सदीव. ॥ ३१ ॥

अर्थः— रात ने दिवस पोतानी जूलनेविषे मिथ्यात्वी जीव होय ते फलाणुं में कीधुं में लीधुं, आमारुं इत्यादिक मिथ्या जाव धारे ते माटे अशुरू चेतनाजे ठे ते विजावित कर्मठे तेनो कर्ता सदीव के० निरंतर कह्यो. ॥ ३१ ॥

हवे ज्ञानी अने मूढ कर्म करे ठे, ते एक सरखां देखाय ठे, तथापि मूढ जीवने

કર્મનો કર્તા કયો ને જ્ઞાની જીવને કર્મનો અકર્તા કયો તેનું કારણ કહે છે:- અથ મૃદ કર્મનો કર્તા જ્ઞાતા અકર્તા યદુ કથન:-

॥ ગોરાઈઃ ॥- કર્મ કરમ સોઈ કરતારા; જો જાને સો જાનનદારા; જો કર્તા નહિ જાને મોઈઃ જાને મો કરતા નહિ હોઈ. ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:- જે કર્મને કરે તે જ કર્તા કહેવાય અને જે જાણે છે તેને તો જાણનાર કહીયે; જે કર્તા છે તે જ જાણનાર નથી અને જે જાણનાર છે તે કર્તા નથી ॥ ૩૨ ॥

હવે જે જાણનાર છે તે અકર્તા છે તે સમજાવે છે:- અથ જ્ઞાતા અકર્તા કથન:-

॥ મોરનાઃ ॥- જ્ઞાન મિથ્યાન ન એક, નહિ રાગાદિક જ્ઞાનમહિ; જ્ઞાન કરમ અ નિરેક, જો જ્ઞાતા કરતા નહી. ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:- જ્ઞાન ત્રાય અને મિથ્યાત્ર ત્રાય એક કહેવાય નહી; અને રાગાદિક જે રાગ રૂપ મોહ દ્વેષાદિક ત્રાય જ્ઞાનમાં હોય નહી; એથી જ્ઞાન જે છે તે કર્મથી અતિરેક થઈ જાય છે. મોરનાં જે જ્ઞાતા હોય તે કર્તા ન હોય ॥ ૩૩ ॥

હવે જે મિથ્યાથી ગીર છે તે પુત્રપદ્મ રૂપ કર્મનો અકર્તાજ છે અને ત્રાય કર્મનો કર્તા છે તે કહે છે:- અથ ગીરપદ્મ કર્મનો અકર્તા યદુ કથન:-

॥ ટપ્પપટ્ટરઃ ॥- કરમ પિંડ અથ રાગ, ત્રાય મિશ્રિ એક હોઈ નહિ; વોજ નિશ્ચ સ્વરૂપ, વગદિ વોજ ન ગીરમહિ; કરમ પિંડ પુત્રપદ્મ વિનાય રાગાદિ મૂઢ વ્રમ; મહત્તર એક પુણ્ય અને વ કિમ ધરદિ પ્રકૃતિ ગમ; નિજ નિજ વિશ્વાસ જુન જગત મહિ, જપા મહત્તર પરિનમદિ નિમ; કરનાર ગીરજગ કરમનો, મોહ વિકલ્પ જન વદદિ હમ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ:- પુત્રપદ્મ પદ્મ રૂપ કર્મ પિંડ અને રાગ દ્વેષાદિક ત્રાય એ ધંને મણીને એક રૂપ થાય નહી, એ ધંને ત્રાય નિશ્ચ સ્વરૂપમાં છે, પણ એ વેગ ત્રાય ગીરમાં રહેતા નથી. એનો વિચારો કહે છે:- કર્મપિંડ છે તેનો પુત્રપદ્મથી છે. અને જે રાગાદિક વિનાય છે તેનો મૃદ ગીરનો અમ છે; અલ્પ જીવ છે તેનો એકતા રીતે રહ્યો છે અને પુત્રપદ્મ અ નિશ્ચને છેડે રહ્યો છે. તો કર્મનું કર્તાણું એથી મમ પ્રકૃતિ વેગ કેમ ધારણ કરશે? અમત્તર મારે કોઈ રોગરોગના સ્વભાવ વિશ્વાસમાં યુક્ત થઈ રહ્યા છે, જેનો પોતાનો સ્વ રૂપ સ્વભાવ છે તેવો જ અગિયમી રહ્યો છે એ ન્યાયની વાત છે, તેથી ગદ્ ગદ્ કર્મનો કર્તા ગીર છે. એવું વચન જે ગીર મોહથી વિકલ્પ હોય છે તે કહે છે ॥ ૩૪ ॥

હવે મમરૂ પ્રકારે કરીને નિશ્ચાંત સમજાવે છે. અથ મમ્મસત્ર પ્રભાવ કથન:-

૬૩૫૫૫૫૫૫૫- ગીર મિથ્યાન ન કર્મ, ત્રાય નહિ ધોર તમમ મત્ર; જ્ઞાન જ્ઞાન રમ રમે. હોઈ કરનારિય પુત્રપદ્મ; અસંખ્યાન પરદેશ, મકનિ જગમે પ્રગટે અતિ; ગિદ્ ગિ

सास गंजीर, धीर धिर रहे विमल मति; जब लागि प्रबोध घटमहि उदित, तब लग
अनय न पेखिये; जिम धर्मराज वरतांतपुर, जह तह नीति परेखिये ॥ ३५ ॥

अर्थ:- जीव ठे ते मिथ्यारूपी कर्म करे नहीं, एनो हेतु कहेठे के, भ्रममल रूपी
जे चार ठे तेने ए जीव धारण करे नहीं. अने ज्ञान ज्ञाननाज रसमां रसे एटखे ज्ञा
तापणामां रहे. अने कर्मादिक जे ज्ञानावरणादिक राग द्वेषादिक तेतो पुज्जसाम
घीठे. अने ए जीवना तो असंख्यात प्रदेशनेविषे एवी शक्ति अति प्रगटपणे जग
मगी रही ठे. ते कहीये ठइये के, चिद्विलास के० ज्ञान विलासनेविषे गंजीरठे,
धीर ने विमल मतिवंत यको स्थिरता धई रखो ठे; एवुं प्रबोध सम्पग् ज्ञान जां
सुधी घट पिंनमां प्रकाशमान धई रखुं ठे त्यांसुधी अनय के० अन्याय स्वरूपने दे
खीये नहीं, ते उपर दृष्टांत कहेठे जेम पुर नगरमां धर्मराज वर्तता यका जहां तहां
नीतिज जोचामां आवे ॥ ३५ ॥

॥ इति श्रीसमयसार नाटक कर्त्ता कर्म क्रिया द्वार तृतीय बालबोध सहित समाप्त ॥

॥ दोहरा: ॥- करता किरिया करमको, प्रगट बखान्यो मूल; अब वरनों अधिकार
यह, पाप पुण्य समतुल ॥ ३६ ॥

अर्थ:- कर्त्ता क्रिया अने कर्म एउनुं मूल के० रहस्य ते प्रगट करी बखाण्युं. हवे
पाप अने पुण्य ए घने बराबर ठे तेनो अधिकार वर्णन करुं ठुं ॥ ३६ ॥

हवे पाप पुण्य द्वार विषे प्रथम ज्ञानचंद्रनी कलाने नमस्कार करेठे:-

अथ ज्ञानचंद्र कला वर्णन:-

॥कवित्तदंडः॥-जाके उदे होत घटअंतर, विनसे मोह महातम रोक; सुज अरु अशु
ज करमकी छुविधा, मिटे सहज दीसे इक थोक; जाकी कला होतु संपूरन, प्रतिजासे
सब लोक अलोक; सो प्रबोध शशि निरखि बनारसि, सीश नमाइ देतु पग धोक ॥ ३७ ॥

अर्थ:- जे प्रबोध चंद्रना प्रकाशवाधी समान घटमां जे मोहरूप महातम के०
घोर अंधकारनुं रोक जे अटकाव ते नाश पामे, अने जेम अंधकार गयार्थी एक कर्म
शुज अने एक कर्म अशुज एवी जे कर्मने विषे द्विविधा ठे ते मटी जाय, अने स
हज जावे कर्म बंधरूप ठे एवुं एक थोक देखाय अने जेने प्रबोधचंद्रनी सर्व संपूर्ण
कला प्रगट थयेथके सर्व लोका लोकनो प्रतिज्ञास थाय ते प्रबोधरूपी चंद्रकलाने नि
रखीने बनारसीदास माधुं नमावीने पगधोकदेतुहे के० प्रणाम करेठे. ॥ ३७ ॥

हवे मोहमां शुज अशुज कर्मनी द्विविधता देखायठे ते एकरूपपणे देखाडेठे:-

अथ गुणागुण एकत्वीकरणः—

॥सर्वेया इकतीसाः॥—जेसे काहु चंडाळी जुगल पुत्र जने तिन्ह, एक दियो वामन कूं एक घर राख्यो हे; वामन कहायो तिन्ह मय मांस त्याग कीनो, चंमाल कहायो तिन मय मांस चाख्यो हे; तेसे एक वेदनी करमके जुगल पुत्र, एक पाप एक पुण्य नांठ निन्न जाख्यो हे; छुहां माहि दोरधुप दोउ कर्म बंधरूप, पाते ज्ञानवंतने न कोउ अजिखान्यो हे. ॥ ३७ ॥

अर्थः—जेम कोई चंमालनी स्त्री जुगल पुत्र के० वे पुत्र जणे ने पत्नी एक ठोकरो ब्राह्मणने थापे, ने एक ठोकरो पोताना घरमां राखे, ह्वे जे ठोकरो ब्राह्मणना घरमां उठने ते ब्राह्मण केहेवाय, ने ते मय मांसनो त्याग करे, जे चंमालना घरमारहे ते चंमाल केहेवाय, ने ते मय मांस पण चाले, ते रीते एक वेदनीय कर्मनां वे पुत्र ठे, एक पाप ने धीनो पुण्य, एनां जुदां जुदां नाम कहावै, पण धनेनो खजाव एक ठे, एटसे वेठने पिरे दोरधुप के० वेदनानी सत्ता ठे. एटसे लेदसंताप ठे वही पापने पुण्य ए वेठ कर्म पंधरूप ठे, एटसा वासते ज्ञानीजने ए वेठमांथी कोइनो पण अजिखाने पीपो नथी. ॥ ३७ ॥

एसे पाप तथा पुण्य ए वेठने समान कहां तेउपर शिष्य प्रश्न पुठेठेः—

अथ शिष्य प्रश्नः—

॥ चोपाईः ॥— कोऊ शिष्य कहे गुरु पांढी; पाप पुण्य दोऊ सम नांही; कारण रस सुनाय फल न्यारे; एक अनिष्ट खगे इक प्यारे. ॥ ३८ ॥

अर्थः—कोई शिष्य गुरुनी पासे थावी कहे के, स्वामी पाप ने पुण्य ए वेने समान कहां पण ते समान देखातां नथी केमके, ए वेनां कारण, रस, खजाव तथा फल ते तो जुदां जुदां ठे; वही एमांथी एक प्रिय खागे ठे, ने एक अप्रिय खागे ठे. ॥ ३८ ॥

ह्वे शिष्य ए वेठनां कारण प्रमुख जुदां जुदां कहे ठेः— अथ शिष्य कथनः—

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥— मंकिसेस परिणामनिमो पाप बंध होइ, विशुद्धसो पुण्य बंध हेतु नेद मानिये; पापके उदे अज्ञाना नाको हे कटुक व्याद, पुण्य उदे साना मिष्ट रस नेद जानिये; पाप मंकिसेस रूप पुण्यहिं विशुद्ध रूप, दुर्हको सुनाउ निन्न नेद सो दयानिये; पापमो कुगति होय पुण्यसो सुगति होय, ऐसो फल नेद परतउ परवानिये. ॥ ४० ॥

अर्थः—सीध कथायमय जे परिणामते तेनुं नान मंकेस परिणाम, तेणे करीने पापना बंध वादठे; अने कथायनुं जे मंदराणुं तेने विशुद्ध कहिये; तेवडे पुण्यनो बंध वाद; एका हेतु एटसे कारण नेद मानिये उदये. अने पापना उदयथी अज्ञाना वाप

ठे, तेनो स्वादतो कटुक होय ठे. ने पुण्यना उदयवडे शाता उपजे ठे, तेनो मिष्ट स्वाद होय ठे. एटले पाप ने पुण्य ए वेठने विपे रसजेद थयो; वली पापकर्म क्लेश रूप ठे, तीव्र कपाय रूप ठे; अने पुण्य कर्म विशुद्ध रूप ठे. मंद कपायरूप ठे; ए वंने कर्मनो जिन जिन स्वभाव थयो, ते एज उपरथी ए वंने कर्मनो जेद वखाणीये ठइये; अने पापथी कुगति के० नर्क गति तिर्यंच गति, धाय ठे, अने पुण्यवडे मनुष्यगति, देवगति एवी सुगति धाय ठे; ए रीते पाप पुण्यरूप कर्मनेविपे फलनो जेद प्रत्यक्ष प्रमाणथी ठे.॥४०॥

हवे शिष्यना प्रश्ननो गुरु उत्तर करे ठे:- अथ गुरु उत्तर वचन यथा:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- पाप बंध पुन्य बंध डुहूमें मुगति नांहि, कटुक मधुर स्वाद पुगलको पेखिये; संक्लेश विशुद्धि सहज दोउ कर्म चाखि, कुगति सुगति जग जाखमें विशेषिये; कारनादि जेद तोहि सूफत मिथ्यातमांहि, ऐसो छेत जाव ज्ञान दृष्टिमें न लेखिये; दोउ महा अंधकूप दोउ कर्म बंध रूप, डुहू को बिनास मोप मारगमें देखिये. ॥ ४१ ॥

अर्थ:- पापनो पण बंध धाय ने पुण्यनो पण बंध धायठे; ने ज्यां बंध होय त्यां मुक्ति न होय, एटले वेठथी मुक्ति नही ते माटे वेठ समान ठे; अने जे कटुक र समां पाप ठे ने मधुर रसमां पुण्य ठे ए वेठ रस पुद्गलना ठे तेथी पापने पुण्य स मानज ठे. वली जे संक्लेश स्वभावने लीये पाप ठे, ने विशुद्ध स्वभावथी पुण्य ठे; पण ए वेठ स्वभाव जे ठे ते कर्मनी चाख ठे. अने कुगति तथा सुगति ते पाप पुण्यनां फल ठे, ते जेदवडे जगत् जाखनी विशेषता ठे, तेथी पाप पुण्य समानज ठे. अरे ! शिष्य ! तने जे पाप पुण्यना कारणादि जेद तेणे करीने पाप पुण्यनो छेत जाव के० द्विविध जाव सूजे ठे, ते तो मिथ्यामतिमां सूजे ठे; पण ज्ञान दृष्टि करी जोतां तो ए छेतजाव देखाशे नही. ए वेनेविपे आत्मानुं अवलोकन नथी, तेथी ए वेठ महा अंधकूप ठे, अने ए वेठ कर्म ठे; ते बंधरूप ठे अने मोक्षमार्गने विपे ए वेठनो वि नाश देखीयेतीएतेथी ए वेठ समान ठे ॥ ४१ ॥

हवे मोक्ष मार्गनेविपे वेठनो बिनाश बतावे ठे:- अथ मोक्ष पद्धति कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- सीख तप संजम विरति दान पूजादिक, अथवा अथसंजम कपाय विपे जोग हे; कोउ शुचिरूप कोउ अशुच सरूप मूख, वस्तुके विचारत डु विष कर्म रोग हे; ऐसी बंध पद्धति वखानी वीतराग देव, आतम धरममें करम त्याग जोग हे; जौजख तरैया राग दोषको हरेया, महा मोपको करैया एक शुद्ध उपयोग हे. ॥ ४२ ॥

अर्थ:- ब्रह्मचर्य तप, पंचेंद्रिय निग्रह, संवर, दान पुजाप्रमुख क्रिया; पुण्य एबंध

नां कारण कर्म ठे. अथवा पापना कारण असंयम कपाय अने विषय जोग ठे. ए वेठमां कोई शुजरूप कार्य ठे, अने कोई अशुजरूप कार्य ठे; पण वस्तुनुं मूल विचारतां तो वेठए कर्म रोग ठे; एटले वेठ प्रकारनो कर्म रोग ठे; एवी बंधनी पद्धति के० एक डंकी ते वीतराग देवे वखाणी; पण आत्मिक धर्ममां एटले आत्मानो खजाव जो तां कर्म क्रिया त्यागवा योग्य ठे; एवा पापपुण्यने हेय कहेनार, अने जवजख ने तर नार, राग छेपने हरनार तथा महा मोक्षनो करनार एक शुद्ध उपयोग उपदेश ठे. ॥४२॥

हवे अर्धा संवैयामां शिष्य प्रश्न करेठे, ने अर्धा संवैयामां गुरु तेनो उत्तर वाले ठे:— अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:—

॥ संवैया इकतीसा: ॥— शिष्य कहै स्वामी तुम करनी शुज अशुज, कीनी है नि पिछ मेरे संसो मनमांहि है; मोपके सधैया ज्ञाता देसविरती मुनीस, तिन्हकी अ वस्था तो निराखलं व नांहि है; कहै गुरु करमको न्यास अनुजो अज्यास ऐसो अख लं व उन्हकीको उनमांहि है; निरुपाधि आतम समाधि सोइ शिवरूप, ओर दौर धूप पुदगल परठांहि है. ॥ ४३ ॥

अर्थ:— शिष्य पूछेठे हे स्वामी, तमे तो मोक्ष मार्गमां शुजने अशुज करणी वेठनो निषेध कीधो, तेनो मारा मनमां संदेह पडेठे; केमके मोक्षमार्गना साधक ज्ञाता देश विरती पंचम गुण स्थान वर्त्ति थया अने मुनीश के० पष्ट सप्तम गुणस्थानवर्त्ति सर्व विरती थया, तेमनी अवस्था तो निराखलं व नथी, एटलेपोतपोतानी शुद्ध क्रियाना आ लं वनने लेईने देश विरती सर्व विरती कहेवायठे, त्यारे करणी निषिद्ध केम थई? हवे गुरु कहेठे:— जेवो अक्षरनो न्यास मांड्यो तेवुं श्रुत ज्ञाननुं आखलं वन होय तेम शुज कर्मनो न्यास तेतो जोवामां ठे पण ते अनुजवनोज अज्यासठे, ते अनुजव अ ज्यासरूप आखलं वन ते तो ज्ञातानुं ज्ञाता पासेज ठे, अने तेमां निरुपाधि के० राग छेप कपाय इछादिकविना आत्मानो जे समाधीठे, एटले जे पर रूपने विषे निरुपयो गीणणे रहेवुं तेज शिवरूप, के० मोक्षरूपठे अने जे दौरधूप के० खेद संताप जेठे ते तो पुनखनी परिठांही के० गंयाठे ॥ ४३ ॥

हवे एज शुज क्रियाविषे बंध अने एज शुज क्रियाविषे मोक्ष ए वेठ स्वरूपकही वतावेठे:— अथ बंध मोक्ष स्वरूप कथन:—

॥ संवैया तेईसा: ॥— मोठसरूप सदा चिनमूरति, बंधमई करतूति कही है: जा बतकाख वसे जह चेतन, तावत सो रसरती गही है; आतमको अनुजो जवलों त वलों शिव रूप दसा निवही है; अंध जयो करनी जव ठानत, बंधविथा तव फेखि रही है ॥ ४४ ॥

अर्थ:- चिन्मूर्ति के० चिदानंद ठे ते तो सदा मोक्ष स्वरूप ठे, अने करतूती के० क्रिया तेतो सदा बंधमयठे. यावत् काल के० जेटला काल सुधी चेतन ज्यां वसे ता वत्काल के० तैटला काल सुधी तेज रसरतीति ग्रहण कीधी ठे, एटले तेज रसमां र हेठे; एटले ज्यांसुधी आत्मानो अनुभव रहे त्यां सुधी शुभ क्रिया करतां ठतां शि वपद दशा निवही एटले मोक्ष स्वरूपमां रहे, अप्रमत्तता कहेवाय; अने पोतानुं स्वरूप जुलीने अंध थयो थको ज्यारे करणीनोज रस ठरावे त्पारे तो बंधनाज कष्ट रोग फेलावे ठे ॥ ४४ ॥

हवे मोक्षप्राप्तितुं कारण कहेठे:-अथ मोक्ष मार्ग निरूपण:-

॥ सौराः ॥- अंतर दृष्टि लखाउ, अरु सरूपको आचरण; ए परमात्मजाउ, शिवकारन एई सदा ॥ ४५ ॥

अर्थ:- बाह्य दृष्टि ठांडीने अंतरदृष्टि आपीने अलक्षनो जापकरवो, अने तेना स्वरूपनुं आचरण करवुं, एटले ज्ञान, दर्शन, चारित्र्यने आचरिये, तेथकी परमात्म जावसिद्ध थाय; सदाकालनेविषे एज मोक्षनुं कारण ठे ॥ ४५ ॥

हवे बाह्य दृष्टिवने बंध पडति थाय ते कहे ठे:- अथ बंध मार्ग निरूपण:-

॥ सौराः ॥- करम शुजाशुभ दोष, पुनल पिं विज्ञाव मल; इनसों मुगति न होइ, नांही केवल पाइए ॥ ४६ ॥

अर्थ:- शुभकर्म ते पुण्य ने अशुभ कर्म ते पाप ए वेठ कर्मठे, पुनलना पिंड ठे, अने विज्ञाव जे राग द्वेषादिक मलरूप ठे ए वेठनेविषे दृष्टि रहेवाथी मुक्ति थाय नहीं, अने केवलज्ञाननुं पद पामिये नहीं ॥ ४६ ॥

ए वात उपर शिष्य प्रश्न करे ठे, ने तेनो उत्तर गुरु दिये ठे:-

अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ सवैया इकतीसाः ॥- कोउ शिष्य कहै स्वामी अशुभ क्रिया अशुद्ध, शुभ क्रि या शुद्ध तुम ऐसी क्यों न वरनी ; गुरु कहै जबलौं क्रियाको परिणाम रहै, तबलौं चपल उपयोग योग धरनी; थिरता न आवै तोलौं शुद्ध अनुजो न होइ, याते दोउ क्रिया मोप पंथकी कतरनी; बंधकी करैया दोऊ डहुमें न जली कोऊ, बाधक विचा रमें निषिद्ध कीनी करनी ॥ ४७ ॥

अर्थ:- कोई शिष्य पूठे ठे के हे स्वामी ! तमे एवुं वर्णन केम करता नहीं के अ शुभ क्रिया जे हिंसादिक ते अशुद्ध ठे अने शुभ क्रिया जे दया दानादिक ते शु द्धठे? त्पारे गुरु उत्तर आपठेके अहो शिष्य! ज्यांसुधी क्रियाना परिणाम रहे ठे त्यां सुधी उपयोगनी धरनी के० क्षेत्री एटले उपयोगवंत आत्मा चंचल रहे ठे. ज्यांसुधी

नां कारण कर्म ठे. अथवा पापना कारण असंयम कषाय अने विषय जोग ठे. ए वेउमां कोई शुनरूप कार्य ठे, अने कोई अशुनरूप कार्य ठे, पण वस्तुनुं मूख विचारतां तो वेउम कर्म रोग ठे; एटखे वेउ प्रकारनो कर्म रोग ठे; एवी बंधनी पद्धति के० एक इन्ही ते वीनराग देवे वखाणी; पण आत्मिक धर्ममां एटखे आत्मानो सजाव जो तां कर्म क्रिया त्यागवा योग्य ठे; एवा पापपुण्यने हेय कहेनार, अने जवजख ने तर नार, राग हेयने हरनार तथा महा मोक्षनो करनार एक शुद्ध उपयोग उपदेश ठे. ॥४२॥

एवे अर्थां सवेयामां शिष्य प्रश्न करेते, ने अर्थां सवेयामां गुरु तेनो उत्तर वाखे ठे:- अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ सवेया इकनीसा: ॥- शिष्य कहे स्वामी तुम करनी शुन अशुन, कीनी हे निपिळ मेरे संतो मनमांदि हे; मोपके सवेया ज्ञाता देसविरती मुनीस, तिन्दुकी अ पस्या तो निराखसंय नांदि हे; कहे गुरु करमको न्यास अनुनो अन्यास ऐसो अव संय उन्दुकीको उनमांदि हे; निरुपाधि आत्म समाधि सोइ शिवरूप, ओर दोर भूप पुदगस परमांदि हे. ॥ ४३ ॥

अर्थ:- शिष्य पूछेते हे स्वामी, तमे तो मोक्ष मार्गमां शुनने अशुन करणी वेउनो निपेय पीधो, तेनो मारा मनमां संदेह पडेते; केमके मोक्षमार्गेना साधक ज्ञाता देश विरती पंचम गुण स्थान वर्ति यवा अने मुनीस के० पष्ट सप्तम गुणस्थानवर्ति सर्व विरती यवा, तेमनी अवस्था तो निराखंवन नथी, एटखेपोतपोतानी शुद्ध क्रियाना आखंवनने खेईने देश विरती सर्वे विरती कहेवायते, त्वारे करणी निपिळ केम यई? एवे गुरु कहेते:- जेवो अक्षरनो न्यास मांड्यो तेयुं शुत ज्ञाननुं आखंवन होय तेम शुन कर्मनो न्यास तेतो जोवामां ठे पण ते अनुनवनोज अन्यासते, ते अनुनव अ प्यामरूप आखंवन ते तो ज्ञानानुं ज्ञाता पासेज ठे, अने तेमां निरुपाधि के० राग हेय कषाय इष्टादिकविना आत्मानो जे समाधीते, एटखे जे पर रूपने विपे निरुपयो गीष्णे रहेयुं तेज शिवरूप, के० मोक्षरूपते अने जे दोरभूप के० खेद संताप जेते ते तो पुनडनी परिमांदि के० ठांयाते ॥ ४३ ॥

एवे एज शुन क्रियाविपे बंध अने एज शुन क्रियाविपे मोक्ष ए वेउ सरूपकही यतावेते:- अथ बंध मोक्ष स्वरूप कथन:-

॥ सवेया तेईसा: ॥- मोक्षस्वरूप सदा चिनमूरति, बंधमई करतूनि कही हे: जा वतकास वमे जह चैनन, तावन मो रसरीनि गही हे; आत्मको अनुनो जयखों त वखों शिव रूप दसा निवही हे; अंध नयो करनी जय ज्ञानत, बंधविषया तय केखि रही हे ॥ ४४ ॥

तना बंधनी करनारीठे; अने ज्ञानधारा मोक्षस्वरूप ठे; मोक्षनी करनारी ठे; ने दोष मा
त्रनी हरनारी ठे अने जवत्समुद्र तरवाने तरनी के० नाव समान ठे. ॥ ४९ ॥

हवे मोक्ष कर्ता जे ज्ञान क्रिया एवो जे स्याछाद तेनी प्रशंसा करेठे:-

अथ स्याछाद प्रशंसा:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-समुके न ज्ञान कहै करम कियेसों मोक्ष, ऐसे जीव विकल
मिध्यातकी गढ़लमें; ज्ञान पठ गहै कहै आतमा अबंध सदा, वरते सुखंद तेउ बूने है च
दलमें; जयाजोग करम करे पें ममता न धरे, रहे सावधान ज्ञान ध्यानकी टढ़लमें; तेइ ज
वसागरके उपर व्हे तरे जीव, जिन्दको निवास स्यादबादके महलमें ॥ ५० ॥

अर्थ:- क्रियावादी कहेठे के, “न ज्ञान श्रेय” एनो अर्थ एठे के ज्ञान जहुं नथी.
जेमां संशय उपजे ठे, अने संशय घया घकी जीव अहींनो नहीं ने तहींनो पण नहीं
एवो घाय ठे, माटे क्रिया कर्म करवाधीज मोक्ष ठे, एम विकल बयलो जीव मिध्यात्व
नी गढ़लमां कहेठे. हवे जे ज्ञानवादी सांख्यमती ठे ते ज्ञाननोज पक्ष ग्रहीने रहेठे
ने एवुं कहेठे के बंध ने मोक्ष प्रकृतिने विपेज ठे, पण आत्मा तो सदा अबंध पणे वत्त
ठे; एवी श्रद्धावडे स्वर्ण के० पोतानी मरजीमां आवे तेम चाखेठे, तेउ चढ़ल के० क
र्दममां बूझेला ठे. अने जे स्याछादी ठे ते कोईना विरोधी नथी, तेथी यथायोग्य ए
टखे गुण ठाणा माफक कर्म क्रिया करेठे, पण कर्मने उदय दशमां राखे ठे, अने म
मताने धरता नथी, ज्ञान ध्याननी सेवामां सावधान रहे ठे; एवा स्याछादी जीव उप
र चढ़ रखा घका जवत्सागर तरेठे, जेनो निवास स्याछाद रूपमेहेलमां ठे. ॥ ५० ॥

हवे मूढनी तथा विचक्षणनी क्रियानुं वर्णन करे ठे:- अथ मूढविचक्षण क्रिया वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जेसे मतबारो कोउ कहै थोर करे थोर, तेसे मूढ प्राणी वि
परीतता धरतु है; अशुज करम बंध कारन घखाने माने, सुगतिके हेतु शुज रीति आ
चरतु है; अंतर सुदृष्टि नई मूढता जिसरि गई, ज्ञानको उद्योत ब्रम तिमिर हरतु है;
करनसों जिज्ञ रहै आतम सरूप गहै, अनुनो आरंजि रस फौतुक करतु है. ॥ ५१ ॥

अर्थ:- जेम कोई मतबारो पुरुष कहे फई अने करे फई तेम मूढ प्राणी उल्टोज
जाव धारे ठे, एटखे अशुज कर्मने बंधनुं कारण समजे अने मुक्तिनो हेतु शुज रीत
के० शुज क्रियाने आचरेठे. हवे ज्ञानीने अंतर सुदृष्टि यई तेथी मूढता मटी गईने ज्ञान
नो उद्योत पयो; तेणे करीने ब्रमरूप तिमिरनो नाश घयो, त्वारे मुक्तिनुं कारण जे
शुज क्रिया ठे तेथी ते ज्ञानी जिज्ञ रहे, ममतान धरे, अने आत्मानुंज स्वरूप ग्रही
आत्माना अनुजयना आरंजना रसनुं फौतुक करे ठे. ॥ ५१ ॥

॥ इति श्री समयसार नाटकको पुण्य पाप प्रकारी कथन चतुर्थे द्वार संपूर्णः ॥

॥ દોહરાઃ॥-પુન્ય પાપકી એકતા, વરની અગમ અનુપ; અવ આશ્રવ અધિકાર કહું,
કહોં અધ્યાત્મ રૂપ. ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:- પાપ પુણ્યની એકતા તો અગમ છે અને અનુપમ છે તેનું વર્ણન કીધું, હવે
કઈંક આશ્રવનો અધિકાર છે તે કહુંતું અને અધ્યાત્મનું સ્વરૂપ કહુંતું ॥ ૫૨ ॥
આશ્રવ સુજટનો નાશ કરનાર જ્ઞાન સુજટને નમસ્કાર કરે છે:-અથજ્ઞાનવલ વર્ણન:-

॥ સવૈકા શ્કતીસાઃ॥- જે જે જગવાસી જીવ થાવર જંગમ રૂપ, તે તે નિજ વસ
કરી રાખે વલ તોરિકે; મહા અજિમાની એસો આશ્રવ અગાધ જોધો, રોપિ રનયંજ ઠા
ઢો જયો મૂઠ મોરિકે; આયો તિહિ થાનક અચાનક પરમધામ, જ્ઞાન નામ સુજટ સ-
વાયો વલ ફોરિકે; આશ્રવ પઠાયોં રનયંજ તોરિ ઢાયોં તાહિ, નિરહી વનારસી નમ-
ત કર જોરિકે. ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:- જે જે થાવર જંગમરૂપ જગત્વાસી જીવ છે, તેના સહજ વલ ને તોમીને તે
તે જીવોને આશ્રવ જોધાણ પોતાને વશ કરી રાખ્યા છે, એવો મહા અજિમાની આશ્રવરૂપી
અગાધ જોડો જગત્માં રહે છે, તે રણયંજ રોપીને મૂઠ મરોમીને ઠાઢો થયો છે; તે
એમ કહે છે કે, જગત્માં મને જીતે એવો કોઈ નથી. તે સ્થલે અચાનક પરમ ધામ કે
અતિ તેજસ્વી જ્ઞાન નામનો સુજટ ડપલા આશ્રવ જોડાનો પ્રતિપક્ષી તે સવાયો વલ
ફોરવીને લઢવાને આવ્યો; તેણે આશ્રવ સુજટને પઠાવ્યો અને તેનો રણયંજ તોમી
નાખ્યો. એવા જ્ઞાન સુજટને નિરહીને વનારસીદાસ હાથ જોડી નમસ્કાર કરે છે ॥ ૫૩ ॥

હવે ડ્રવ્યરૂપી આશ્રવ અને જાવરૂપી આશ્રવનાં લક્ષણ કહે છે:- અને સમ્યગ્ જ્ઞા-
નનું લક્ષણ પણ કહે છે:- અથ દ્વિવિધ આશ્રવ લઠન તથા જ્ઞાન લઠન વર્ણન:-

॥ સવૈયા તેજ્ઞસાઃ॥-દર્વિત આશ્રવ સો કહિયે જહિં પુજ્જલ જીવ પ્રદેસ ગરાસે; જાવિત
આશ્રવ સો કહિયે જહિં રાગ વિરોધ વિમોહ વિકાસે; સમ્યક્ પદ્ધતિ સો કહિયે, જહિં
દર્વિત જાવિત આશ્રવ નાસે; જ્ઞાનકલા પ્રગટે તિહિ થાનક, અંતર્યામિ આરન જાસે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:- જ્યાં પુજ્જલ ડ્રવ્ય છે તે જીવના સર્વ પ્રદેશને ગ્રાસે છે કે ગલી જાય છે, તે
ડ્રવિત આશ્રવ જાણીયે. અને જ્યાં ડ્રવિત આશ્રવના પ્રસંગ થકી આત્માને વિષે રાગ
દ્વેષ વિમોહનો વિકાશ થાય ત્યાં જાવિત આશ્રવ કહીયે, અને જ્યાં આત્માને વિષે સ-
મ્યક્ પદ્ધતિ કે સમ્યક્ સ્વરૂપ કહિયે ત્યાં તેને ડ્રવિત આશ્રવ અને જાવિત આ-
શ્રવનો નાશ થાય, એટલે સમ્યક્ પદ્ધતિને વિષે જ્ઞાન કલા પ્રગટે, તેથી અંતર્યામિ આશ્રવ
માં બાહિર ડ્રવ્યાશ્રવમાં વીજું જાસે નહીં, સમ્યક્ જ્ઞાન દીઝામાં આવે ॥ ૫૪ ॥

હવે સમ્યક્ સ્વરૂપનો ધણી જે જ્ઞાતા તેનું લક્ષણ કહે છે. અથ જ્ઞાતા લક્ષણ:-

॥ चोपाई ठंडः॥—जो दरवाश्वरूप न होई, जह जावाश्वर जाव न कोई; जाकी दशा ज्ञानमय कहिये, सो ज्ञातार निराश्वर कहिये ॥ ५५ ॥

अर्थः—जे इव्याश्वरना स्वरूपमां होय नहीं, अने ज्यां जावाश्वरनो पण जाव कोई नही, अने जेनी दशा ज्ञानमय होय, तेज जीव ज्ञानी अने आश्वरहित कहिये. हवे ज्ञातानी समर्थाईची निराश्वरपणुं, देखाने ठेः—अथज्ञाताकोसमर्थपणोवर्णनः—

॥ सवैया इकतीसाः॥—जेते मन गोचर प्रगट बुद्धि पूरवक, तिन परिनामनकी म मता हरतु है; मनसा अगोचर अबुद्धि पूरवक जाव, तिन्हिके विनासवेको उद्यम ध रतु है; याहि जाति परपरिनतिको पतन करे, मोखको जतन करे जौजख तरतु है; ए सैं ज्ञानवंत ते निराश्वर कहावे सदा, जिन्हको सुजस सुविचक्षण करतु है ॥ ५६ ॥

अर्थः—जेटला परिणाम प्रगट मनगोचर ठे, एटला जिन परिणामने मनमां संजा रेठे, जाणे ठे, अने बुद्धिपूर्वक के० पोतानी अहं बुद्धिवडे जे अशुरू परिणाम उपजेठे, ते परिणामनी ममता ठांडे ठे; अने जे जाव मनधी अगोचर के० जेनुं स्वरूप मनवडे देखाय नहीं, अने अबुद्धि पूर्वक के० जेने बुद्धिनो प्रचार लागे नहीं, एवा अनागत कालना जे अशुरू परिणाम, तेनो विनाश करवाने उद्यम करे ठे, ए रीते परपरिनति के० पर वस्तुनो जे परिणाम जे अतीत कालमां थयो ठे, वर्तमानकालमां ठे, अनाग त कालमां थशे, तेनुं पतन करे. अने मोक्ष के० तेथी नुटवुं तेनुं जतन करे, ते जव सागरथी तरे, एवा जे ज्ञानवान् प्राणी ठे तेतो सदा निराश्वर कहेनांवाय, जे सुजस ने स्तुति ते पंडित पुरुषो गायठे ॥ ५६ ॥

ज्ञानीने निराश्वर कला तेउपर शिष्य प्रश्न करेठेः—अथ शिष्य प्रश्न कथनः—
॥ सवैया इकतीसाः॥—ज्यों जगमें विचरै मतिमंद सुठंद सदा बरतै बुध तैते; चं चख चित्त असंजत वेन, शरीर सनेह जयावत जैते; जोग सजोग परिग्रह संग्रह मोह विलास करै जाहैं ऐसे, पठत शिष्य आचारजसों यह, सम्यकवंत निराश्वर कैसे॥ ५७ ॥

अर्थः—जेम मतिमंद के० अज्ञानी जन जगतमां स्वठंद के० मरजी मुजब वत्तें, तेम पंक्ति पण सदा तेथी रीते वत्तें, ते आबी रीते चंचल चित्तवाला रहे, असंजत वेन के० विचारविना वचन बोले, अने शरीर स्नेहने प्रवर्चावे, अने अज्ञानीनी माफ क जोगसंयोग राखे, परिग्रहनों संग्रह करे, अने ज्ञान अवस्थामां मोहविलास एवो ज करे, ए रीते अज्ञानीनी अने ज्ञानीनी एक सरखी रीति जोईने शिष्य आचार्यने पूठेठे के, एने सम्यक्त्ववंत निराश्वर केम कहिये ? ॥ ५७ ॥

हवे ए प्रश्ननुं उत्तर गुरु आपेठेः—अथ गुरु उत्तर कथनः—

॥ सवैया इकतीसाः॥—पूरव अवस्था जे करमबंध कीने अथ, तेई उदै थाई नाना

॥ दोहाः॥—यह निचोर या ग्रंथको, कहे परम रस पोष; तजे शुद्धनय बंध है,
गहे शुद्धनय मोष ॥ ६४ ॥

अर्थः—आ समयसारग्रंथनुं रहस्य एज ठे अने एज उत्कृष्ट रसनो पोषकठे के
जे शुद्धनानी नय रीति ठांडी तो बंध ठे अने शुद्धतानी नयरीति ग्रही तो मोक्ष ठे ॥ ६४ ॥
हये वे नयनेधिपे जीधनो विलास कही घतावे ठेः—अथ जीव विलास वर्ननः—

॥ सवेया इकतीसाः॥—कर्मके चक्रमें फिरत जगवासी जीव, वहे रह्यो बहिर सु
ख व्यापत विपमता; अंतर सुमति आई विमल बडाई पाई, पुनससों प्रीति टूटी
टूटी माया ममता; मुख ने निवास कीन्हो अनुजो अन्यास लीन्हो, ब्रमजाव ठां
गिरीनो निनो चित्त समता, अनादि अनंत अविकल्प अचल ऐसो, पद अवलंबी
अपलोके राम रमना ॥ ६५ ॥

अर्थः—चौदराजसोकमां कर्मनुं चक्र के० कटक फरी रह्युं ठे, तेमां जगत्वासी
जीव पण फरी रह्यो ठे, अने ए फरवामां जीव विपमताए युक्त थयो थको क्यारे
इष्ट संयोगी ने प्यारे अनिष्ट संयोगी थई ने तेमां बहिर्मुख थई रह्यो, पटखे बाह्य
विषय जोगनोज घाएक थयो, अने अंतरदृष्टियकी आत्मा न जाएयो, पटखामां
अंतरनेधिपे सुमति उपजी, सेणे करीने पोतानी निर्मल प्रनुनाने पाम्यो, त्यारे परव
स्तु जे पुनस तेनी प्रीति टूटी. पटखा कासमुधी पुनसनी माया ममता जे नहीं
टूटी हती ते टूटी. जेम शुद्धनयबडे आत्मानुं स्वरूप कलुं, तेवा शुद्धनयमां पौते नि
वास कीधो, अने आत्मस्वरूपमां उपयोग राखीने अनुभवनो अन्यास लीधो, पथी
ब्रमजावनो त्याग थयो, अने मन जे ठे ते समाधिनेधिपे लीन थयुं; त्यारथी अनादि
अनंत कासमुधी जे स्वरूपमां कंइ बीजा विकल्प न पामिये एवुं पोतानुं अचल पद
अवलंबीने पोतानुं जे रमतारामणु ठे तेने अवलोके ॥ ६५ ॥

हये आत्मानुं शुद्धणु सम्यग् दर्शन ठे, तेनी प्रशंसा करे ठेः—अथसम्यक्त्वप्रशंसाः—

॥ सवेया इकतीसाः॥—जाके परगाममें न दीखे राग दोष मोह, आश्रय मिटत न
हि बंधको तरस है; निहुं कास जामें प्रतिविंबित अनंतरूप, थापु हु अनंत सत्ता न
तवें सरस है; नावधुत ज्ञान परवान जोविचारि वस्तु, अनुजो करे जहां न थानीको
परस है; अतुल्य अग्रंथ अविचल अविनासी धाम, चिदानंद नाम ए सो सम्यक् दाम है

अर्थः—जे शुद्ध आत्माना प्रकाशमां राग, द्वेष, मोह न देखाय, अने आश्रय न होय
तेमां बंधनो तरस के० खागवुं ते पण न होय, अने जे शुद्ध आत्माना प्रकाशमां ग्रणे
कासे अनंतरूप प्रतिविंबित थाय ठे; अने निजस्वरूप पण अनंत ठे, अने सत्तानंत
नां सरस ठे. ते सत्तान्तरूपी अनंत पदार्थ ठे, तेथी सरस ठे, पटखे जेना अनंतरूपयां

સર્વ તેજ ધર્મ કહે, અને જાવશ્રુત જ્ઞાનને પ્રમાણ કરી વસ્તુનો વિચાર અનુજવ કરે અને જ્યાં વાણીનો સ્પર્શ નહીં, એટલેજે વચન ગોચર નથી, અનક્ષરરૂપનો અનુજવ પોતે કરે, એ સંયોગી ગુણસ્થાનકની દશા છે. જેની તુલના નથી એટલે અતુલ; વહી જેની સંકલના નથી માટે અસંકલ, એવું અચલ ને અવિનાશી ધામ કેળું તેજોમય તેજ ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે; એવું ઇશ્વરરૂપ સમ્યગ્ દર્શનનું સ્વરૂપ કહિયે ॥ ૬૬ ॥

॥ ઇતિ શ્રી નાટક સમયસારવિપે બાલાવોધરૂપ આશ્રવદ્વાર પંચમ સંપૂર્ણઃ ॥

॥ દોહાઃ॥— અધિકાર આશ્રવકો યદ્, કહ્યો યથાવત્ જેમ; અવ સંવર વરનન કરો, સુનો જવિક ધરિ પ્રેમ. ॥ ૬૭ ॥

અર્થઃ— એ રીતે આશ્રવનો અધિકાર કહ્યો; હવે સંવરતત્ત્વનું વર્ણન કરુંતું; અહો ! જવિક કેળું જવ્ય પ્રાણીડં! પ્રેમ ધરીને તે સાંજલો. ॥ ૬૭ ॥

હવે સંવરનું આદિ જ્ઞાનવસ્તુ તેને નમસ્કાર કરેઃ— અથ જ્ઞાન વર્ણનઃ—

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ॥— આતમકો અહિત અધ્યાતમરહિત એસો, આશ્રવ મહાતમ અસંકલ અંકલવત્ છે; તાકો વિસ્તાર ગિલિવેકો પરગટ થયો, વ્રહ્મંત્રકો વિકાસી વ્રહ્મંત્રવત્ છે; જામં સવરૂપ જો સવમં સવરૂપસો પેં સવનિ સોં અલિપ્ત આકાશસંકલવત્ છે; સૌં છે જ્ઞાન જાતુ શુદ્ધ સંવરકો જેપ ધરે, તાકી રુચિ રેલકો અમારે દંડવત્ છે ॥ ૬૮ ॥

અર્થઃ— આત્માનું અહિત કરતા અને અધ્યાત્મસ્વરૂપથી રહિત એવું આશ્રવરૂપ મહાતમ કેળું મહા અંધકાર અસંકલપણે અંકલવત્ કેળું સર્વ લોકને ઢાંકી રહ્યો છે, તેનો વિસ્તાર ગલ્પાને જે જ્ઞાનસૂર્ય પ્રગટ થયો તે વ્રહ્માંડ જેવો સર્વ લોકાલોકને વિકાસનો કરનારો થયો, અને વ્રહ્માંડનું મંડન જેયકી ઘાય છે, અને જેને વિપે સર્વરૂપ જાસે છે અને જે સર્વરૂપે સર્વમાં પામિયે ઠિયે અને જે સર્વ મૂર્તિક વસ્તુથી આકાશસંકલની પરે અલિપ્ત છે; તે જ્ઞાનરૂપી સૂર્ય તથા જે શુદ્ધ સંવરનો જેપ ધરી રહ્યા છે; તેની રુચિ રેલાને એટલે તેના ઉદયને અમારો દંડવત્ કેળું નમસ્કાર છે. ॥ ૬૮ ॥

હવે જન ચેતનના જ્ઞેદ જ્ઞાન થકીજ સંવરરૂપી પરમાત્માને ડંડલાય છે, તે સમ જાવે છેઃ— અથ જ્ઞેદજ્ઞાન મહિમા કથનઃ—

॥ સર્વેયા તેજસાઃ॥— શુદ્ધ સુતેદ અજેદ અવાધિત, જ્ઞેદ વિજ્ઞાન સુ તીઠન આરા; અંતર જ્ઞેદ સુજાત વિજ્ઞાવ, કરે જન ચેતનરૂપ હુફારા; સો જિન્કે ઝરમેં ડપડ્યો ન રુચે તિન્હકો પરસંગ સદારા; આતમકો અનુજો કરિ તે દરલે પરલે પરમાતમ ધારા ॥ ૬૯ ॥

અર્થઃ— શુદ્ધપણે સ્વતેદ કેળું પોતપોતાના ન્યારા સ્વરૂપને વતાવનાર, અજેદ કેળું એક સ્વરૂપ અવાધિત એટલે કોઈ પ્રમાણાંતરે અસંકલિત એવું જ્ઞેદજ્ઞાન તે તીક્ષ્ણ સુસાલ છે, તે સુસાલથી અંતરાત્મામાં જ્ઞેદન કરીને સ્વજ્ઞાવ અને વિજ્ઞાવને જુદા જુદા કરે, ને જ

इरूप तथा चेतनरूपने डुफार के० न्यारा करी घतावे, एवुं जेदज्ञान जेना
उपज्युं ठे, तेज जीवने परवस्तुनो संग ते सहारा के० रुचे नही. अने तेज
ताना स्वरूपनो अनुजत्र करी यथार्थपणे अंतरात्माने विषे जे परमात्माना

हवे जेदविज्ञान जे ठे, ते सम्यग् ज्ञान ठे, तेनी समर्थाइ थकी स्वरूपनी
थाय ठे; ते कहे ठे:— अथ सम्यक्त्व सामर्थ्य कथन:—

॥ सवेया तेइसा:॥— जो कवहु यह जीव पदारथ, ओसर पाइ मिथ्यात मिटावे,
म्यक धार प्रवाह वहे गुन, ज्ञान उदे मुख ऊरध धावे; तो अजिअंतर दवित
कर्म किलेश प्रवेश न पावे; आतम साधि अध्यातमकी पथ पूरण वहे परब्रह्मकहावे
अर्थ:— जो कोई आ जीव पदार्थ ठे ते यथाप्रवृत्ति करणरूप अवसर पामीने
ध्यात्वग्रंथि जेदीने मिथ्यात्वने मिटावे; शुद्ध सम्यक् अने स्वरूप जलधारानो
वहे अने ज्ञानगुणना उदय वहे ऊर्ध्व मुख थईने मुक्ति सन्मुख दोरे, तयारे
जे अवित कर्म अने जावित कर्म तेना क्लेशनो प्रवेश ते न थाय. जे प्रकृति
कर्म ते अवित कर्म अने राग द्वेषादिक ते जावित कर्म ए वने प्रवेश नही करी
अने अध्यात्मना पंथ सेलीमां आवीने आत्माने साधीने पोताना रूपमां पूर्ण
परब्रह्म कहेवाय. ॥ ७० ॥

हवे संवरनुं कारण सम्यग्दृष्टि, तेनो महिमा कहे ठे:— अथ सम्यग् दृष्टि महिमा
॥ सवेया तेइसा:॥— जेद मिथ्यात सु वेद महारस, जेद विज्ञान कला जिन पाई; जो
अपनी महिमा अवधारत, त्याग करे उरसां ज पराई; उद्धतरीति वसे जिनके घट, ह
तु निरंतर ज्योति सवाई; ते मतिमान सुवर्ण समान लगे तिनकों न

अर्थ:— मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने तथा उपशमरूप महारस वेदीने जे बुद्धिवंते जेद
ज्ञाननी कला पामी ठे, अने जे ए जेदविज्ञान वने पोताना स्वरूपनी प्राप्ति करी.
पोताना ज्ञान, दर्शन चारित्ररूप महिमाने अवधारे, उर के० हैया थकी पराई सोज
के० सामग्री तेनो त्याग करे अने जेना घटमां उद्धतरीति के० देशविरति तथा सां
नेनी रीत फुरी अने निरंतर तप थकी जेनी सवाई ज्योति थाय ठे, तेने बुद्धिमा
ये, ते सुवर्णसमान ठे. तेमने शुभाशुभ कर्मरूप काट छागी शक्तो नथी ॥ ७१ ॥

हवे संवरनुं मूल जेद विज्ञान ठे; ते मोक्षनुं कारण कही समजावे ठे:—

अथ जेदज्ञान महिमा कथन:—

॥ अमिह्ण तंद:॥— जेदज्ञान संवरनिदान निरदोष है; संवरसो निरजरा अनुक्रम मोप
है; जेदज्ञान शिवमूल जगतमहि मानिये, यदपि हेय है तदपि उपादेय जानिये ॥ ७२ ॥

अर्थ:— जेदज्ञान जे ठे ते निर्दोष संवरनुं निदान के० मूलकारण ठे अने निर्जरा

नुं कारण संवर ठे अने निर्जरा जे ठे ते मोक्षनुं कारण ठे. ए अनुक्रम प्रमाणे मोक्षनुं कारण परंपराधी जेदविज्ञानज ठे. अगर् जो शुद्ध स्वरूपनी अपेक्षाने लीधे जेदज्ञान त्याग जोग ठे, तो पण नयोनुं उपादेय. ते आदरवा जोग्य जाणिये. ॥ ७२ ॥

हवे स्वरूपनी प्राप्ति थया पठी जेदज्ञाननुं हेयपणुं देखाडेठे:-स्वरूप कथन:-

॥ दोहा:-॥ जेदज्ञान तवसों जलो, जवलों मुक्ति न होय; परम ज्योति परगट जहां, तहां विकल्प न कोय ॥ ७३ ॥

अर्थ:- जेदज्ञान त्यांसुधी जळुंठे, के ज्यांसुधी मुक्ति थई नधी. ज्यां परम ज्योति प्रगट पाय त्यां विकल्प कोई रहे नही, तो जेदज्ञान केम करीने रही शके ? ॥ ७३ ॥

जेदज्ञान मुक्तिनो उपाय ठे ते कहेठे:-अथ जेदज्ञानमहिमा कथन:-

॥ चोपाई:-॥ जेदज्ञान संवर जिन्हि पायो, सो चेतन शिवरूप कहायो; जेदज्ञान जिनके घट नांही, ते जरुजीव बंधे घटमांही. ॥ ७४ ॥

अर्थ:- जे जीवने जेदज्ञानरूप संवरनी प्राप्ति थइ, तेज चेतन शिवरूप कहियें; जेना हृदयनेविषे जेदज्ञान नधी, ते मूर्ख घट पिंरुनेविषे बंधायलो रहेठे. ॥ ७४ ॥

हवे जेदविज्ञानवडे आत्मानो महिमा वधेठे ते कहेठे:-अथ जेदज्ञानको महात्म्य:-

॥ दोहरा:-॥ जेदज्ञान सावू जयो, समरस निर्मल नीर; धोवी अंतर आतमा, धोवें नीज गुन चीर. ॥ ७५ ॥

अर्थ:- जेदज्ञान जे ठे ते सावुरूप जाणुं; अने उपशम रस ते निर्मल पाणी ठे ने अंतर आत्माने धोवी मानवो; ते धोवी पोताना गुणरूप वस्त्रने धुवेठे ॥ ७५ ॥

हवे जेदविज्ञाननी जे क्रिया ठे ते कहेठे:-अथ जेदज्ञानकी कर्तव्यता महात्म्य:-

॥ सबैया इकतीसा:-॥ जैसै रजसोधा रज सोधिके दरव काढे, पावक कनक काढी दाहत उपलकों, पंकके गरजमे ज्यो गरिये कतक फल, नीर करे उज्ज्वल नितारिडारे मलको; दधिको मथैया मधि काढे जैसै माखनको, राजहंस जैसै झूष पीवें त्यागि जलको; तैसै ज्ञानवंत जेदज्ञानकी सकति साधि, वेदे निज संपत्ति छेदे परदलको॥७६॥

अर्थ:- जेम कोइ रज सोधा के० जोनारो रजने सोधीने एटले सोना रूपा प्रमुख इव्यने काढवाने पावक के० अग्निने लगाडे, ने सोनुं काढीखइ पथरा धूल वगेरेने धाली नाखेठे. वली जेम कतकफलने पंकना गर्जनेविषे नाखीधे तो ते फल जखने मे लयी जूडुं करेठे, वली जेम दधिनो मयनहार दधिनुं मयन करी माखणने जूडुं करेठे ने राजहंस पाणी झूष जेगां होय तेमांधी मात्र झूष पीइ जायठे, पाणीने जूडुं करेठे; तेम ज्ञानवंत प्राणी जेदविज्ञाननी शक्ति साधीने पोतानी ज्ञानसंपत्तिने वेदे अने परदल के० पुजलनुं कटक जे राग द्वेषादिक तेने कापी नाखेठे. ॥ ७६ ॥

डरूप तथा चेतनरूपने डुफार के० न्यारा करी वतावे, एतुं जेदज्ञान जेना रुदयनेविषे उपज्युं ठे, तेज जीवने परवस्तुनो संग ते सहारा के० रुचे नही. अने तेज जीव ने ताना स्वरूपनो अनुभव करी यथार्थपणे अंतरात्मानेविषे जे परमात्माना धारावे तेनेपारखे.

हवे जेदविज्ञान जे ठे, ते सम्यग् ज्ञान ठे, तेनी समर्थाई यकी स्वरूपनी प्राप्ति थाय ठे; ते कहेठे:— अथ सम्यक्त्व सामर्थ्य कथनः—

॥ सवैया तेइसा:॥— जो कबहु यह जीव पदारथ, थोसर पाइ मिथ्यात मिटावे; सम्यक धार प्रवाह बहे गुन, ज्ञान उदे मुख ऊरध धावे; तो अजिअंतर दवित जावित कर्म क्लेश प्रवेश न पावे; आतम साधि अध्यात्मको पथ पूरण वहे परब्रह्म कहवे॥३०॥

अर्थ:— जो कोई आ जीव पदार्थ ठे ते यथाप्रवृत्ति करणरूप अवसर पामीने मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने मिथ्यात्वने मिटावे; शुद्ध सम्यक् अने स्वरूप जलधारानो प्रवाह बहे अने ज्ञानगुणना उदय बहे ऊर्ध्व मुख यईने मुक्ति सन्मुख दोने, त्यारे अच्यंत जे अवित कर्म अने जावित कर्म तेना क्लेशनो प्रवेश ते न थाय. जे प्रकृति प्रदेशरूप कर्म ते अवित कर्म अने राग द्वेषादिक ते जावित कर्म ए वने प्रवेश नही करी शके अने अध्यात्मना पंथ सेलीमां आवीने आत्माने साधीने पोताना रूपमां पूर्ण यईने परब्रह्म कहेवाय. ॥ ३० ॥

हवे संवरनुं कारण सम्यग्दृष्टिठे, तेनो महिमा कहे ठे:—अथ सम्यग् दृष्टि महिमा:—

॥ सवैया तेइसा:॥— जेद मिथ्यात सु वेद महारस, जेद विज्ञान कला जिन पाई; जो अपनी महिमा अवधारत, त्याग करे उरसों ज पराई; उरुतरतीति वसे जिनके घट, हो तु निरंतर ज्योति सवाई; ते मतिमान सुवर्ण समान लगे तिनकों न शुजाशुजकाई॥३१॥

अर्थ:— मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने तथा उपशमरूप महारस वेदीने जे बुद्धिबंते जेद विज्ञाननी कला पामी ठे, अने जे ए जेदविज्ञान वसे पोताना स्वरूपनी प्राप्ति करीने पोताना ज्ञान, दर्शन चारित्ररूप महिमाने अवधारे, उर के० हैया यकी पराई सोड

साम तेनो त्याग करे अने जेना घटमां उरुतरतीति के० देशविरति तथा सार्वभौम रीति फुरी अने निरंतर तप यकी जेनी सवाई ज्योति थाय ठे, तेने बुद्धिमा ते सुवर्णसमान ठे. तेमने शुजाशुज कर्मरूप काट लागी शकतो नथी ॥३१॥

हवे संवरनुं मूल जेद विज्ञान ठे; ते मोक्षनुं कारण कही समजावेठे:—

अथ जेदज्ञान महिमा कथनः—

॥ अमिह उंदः॥— जेदज्ञान संवरनिदान निरदोष है; संवरसो निरजरा अनुक्रम मोप है; जेदज्ञान शिवमूल जगतमहि मानिये, यदपि देय है तदपि उपादेय जानिये॥३२॥

अर्थ:— जेदज्ञान जे ठे ते निर्दोष संवरनुं निदान के० मूलकारण ठे अने निर्जरा

नुं कारण संवर ठे अने निर्जरा जे ठे ते मोक्षनुं कारण ठे. ए अशुक्रम प्रमाणे मोक्षनुं कारण परंपराधी जेदविज्ञानज ठे. अगर जो शुरू स्वरूपनी अपेक्षाने लीधे जेदज्ञान त्याग जोग ठे, तो पण नयोनुं उपादेय, ते आदरवा जोग्य जाणिये. ॥ ७२ ॥

हवे स्वरूपनी प्राप्ति यथा पठी जेदज्ञाननुं हेयपणुं देखाढेठे:—स्वरूप कथन:—

॥ दोहा:॥—जेदज्ञान तयसों जलो, जयलों मुक्ति न होय; परम ज्योति परगट जहां, तहां विकल्प न कोय ॥ ७३ ॥

अर्थ:—जेदज्ञान त्यांसुधी जहुंठे, के ज्यांसुधी मुक्ति थई नथी. ज्यां परम ज्योति प्रगट थाय त्यां विकल्प कोई रहे नही, तो जेदज्ञान केम करीने रही शके ? ॥ ७३ ॥

जेदज्ञान मुक्तिनो उपाय ठे ते कहेठे:—अथ जेदज्ञानमहिमा कथन:—

॥ चोपाई:॥—जेदज्ञान संवर जिन्ह पायो, सो चेतन शिवरूप कहायो; जेदज्ञान जिनके घट नांही, ते जगजीव बंधे घटमांही. ॥ ७४ ॥

अर्थ:—जे जीवने जेदज्ञानरूप संवरनी प्राप्ति थइ, तेज चेतन शिवरूप कहियें; जेना हृदयनेविषे जेदज्ञान नथी, ते मूर्ख घट पिंननेविषे बंधायलो रहेठे. ॥ ७४ ॥

हवे जेदविज्ञानवडे आत्मानो महिमा वधेठे ते कहेठे:—अथ जेदज्ञानको महात्म्य:—

॥ दोहरा:॥—जेदज्ञान सावू जयो, समरस निर्मल नीर; धोवी अंतर आतमा, धोवे नीज गुन चीर. ॥ ७५ ॥

अर्थ:—जेदज्ञान जे ठे ते सावुरूप जाणुं; अने उपशम रस ते निर्मल पाणी ठे ने अंतर आत्माने धोवी मानवो; ते धोवी पोताना गुणरूप वस्त्रने धुवेठे ॥ ७५ ॥

हवे जेदविज्ञाननी जे क्रिया ठे ते कहेठे:—अथ जेदज्ञानकी कर्तव्यता महात्म्य:—

॥ सबैया इकतीसा:॥—जैसे रजसोधा रज सोधिके दरव काढे, पावक कनक काढी दाहत उपलकों, पंकके गर्जने ज्यो कारिये कतक फल, नीर करे उज्ज्वल नितारिडारे मलको; दधिको मथैया मथि काढे जैसे माखनको, राजहंस जैसे दूध पीवे त्यागि जलको; तैसे ज्ञानवंत जेदज्ञानकी सकति साधि, वेदे निज संपति उठेदे परदलको॥७६॥

अर्थ:—जेम कोइ रज सोधा के० जोनारो रजने सोधीने एटले सोना रूपा प्रमुख उच्यने काढवाने पावक के० अग्निने लगाडे, ने सोनुं काढीलइ पथरा धूल बगेरेने वाली नाखेठे. वली जेम कतकफलने पंकना गर्जनेविषे नाखीये तो ते फल जखने मे लखी जूहुं करेठे, वली जेम दधिनो मयनहार दधिनुं मयन करी माखणने जूहुं करेठे ने राजहंस पाणी दूध जेगां होय तेमांथी मात्र दूध पीइ जायठे, पाणीने जूहुं करेठे; तेम ज्ञानवंत प्राणी जेदविज्ञाननी शक्ति साधीने पोतानी ज्ञानसंपत्तिने वेदे अने परदल के० पुज्जनुं कटक जे राग द्वेषादिक तेने कापी नाखेठे. ॥ ७६ ॥

રૂપ તથા ચેતનરૂપને
ઉપજ્યું છે, તેજ જીવને
તાના સ્વરૂપનો અનુભવ
હવે જેદવિજ્ઞાન જે
વાપ છે; તે કહેવે:-

॥ સર્વેયા તેજ્ઞાઃ॥-

અથક ખાર પ્રવાહ વહે
કર્મ કિલેશ પ્રવેશ ન પા
અર્થ:- જો કોઈ આ
ધ્યાત્વગ્રંથિ જેદીને મિથ્ય
પદે અને જ્ઞાનગુણના ઊ
તે અગિય કર્મ અને તાર્
કર્મ ને અગિય કર્મ અને
અને અપ્પામના પંચ મેદાં
પ્રમત્ત કહેવાય. ॥ ૭૭ ॥

દેવે સંવરનું કારણ મમ્યમદાં:

॥ સર્વેયા તેજ્ઞાઃ॥-જેદ મિ

દાપની મદિમા અવધારન, ત્યાગ

તુ નિરંતર ય્યોતિ મવાઈ; તે મતિ:

અર્થ:-મિધ્યાત્વગ્રંથિ જેદીને તથા

જ્ઞાનની કષ્ટા વામી છે, અને જે પ

પોતાના જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રરૂપ મદિ:

કેં મામમી તેનો ત્યાગ કરે અને જેના

ચિરતિની રીત ફરી અને નિરંતર તથ થકાં

ન કદિયે, તે સુવર્ણસમાન છે. તેમને જુનાગુ

દેવે સંવરનું મૂલ જેદ વિજ્ઞાન છે; તે મ.

અથ જેદજ્ઞાન મદિમા:

૧. અમિત્ર વંદઃ॥-જેદજ્ઞાન સંવરનિદાન નિર્દોષ:

દે: જેદજ્ઞાન શિવમૃષ્ટ જગત્તમદિ માનિયે, યદપિ દે:

અર્થ:- જેદજ્ઞાન જે છે તે નિર્દોષ સંવરનું નિદાન

ઠે. થલી એ સમ્યગ્ જ્ઞાન સાથે વેરાગ થલનો જોગ ઠે, તેથી શુજાશુજ ક્રિયા કરતા થકા ને તેનું ફલ જોગતા થકા શુંલાયંધ નવાં કર્મનો વંધ થતો નથી. ॥૬૦॥

હવે સમ્યક્ત્વની મહિમામાં ક્રિયા કરતાંજ કર્મની નિર્જરા થાય ઠે તે દૃષ્ટાંતે કહેઠે:-

॥ સવૈયા ફકતીસા: ॥- જેસે રૂપ કૌતુક સરૂપ કરે નીચ કર્મ, કૌતુકી કહાવે તાસોં કોન કહે રંક હે; જેસે વિજચારિની વિચારે વિજિચાર વાકો, જારહીસોં પ્રેમ જરતાસોં ચિત્ત વંક હે; જેસે ધાડ વાલક ઘુંધાડ કરે લાલિ પાલિ, જાને તાંહિ ઓર કો જદપિ વાકે શંક હે; તેસે જ્ઞાનવંત નાનાજાંતિ કરતૂતિ ઠાને, કિરિયાકોં જિજ્ઞ માને યાતે નિકલંક હે. ॥ ૬૧ ॥

પુન:- જેસે નિશિવાસર કમલ રહે પંકહિમેં, પંકજ કહાવે પે ન યાકે ઢિગ પંક હે; જેસે મંત્રવાદી વિપધરસોં ગદાવે ગાત, મંત્રકી સકતિ વાકે વિના વિપડંક હે; જેસે જીજ ગદે ચિકનાડ રહે રૂલ શંગ, પાનીમેં કનક જેસે કાંડસો થટંક હે; તેસે જ્ઞાન વંત નાનાજાંતિ કરતૂતિ ઠાને, કિરિયાકોં જિજ્ઞ માને યાતે નિકલંક હે. ॥ ૬૨ ॥

અર્થ:- જેમ કોઈ રૂપ કે ૦ રાજા હોય ને તે પોતાના કૌતુકે કરીને ગમે તેનું નીચ કર્મ કરે તે ક્રિયા કરવાને લીધે તે કૌતુકી કહેવાય પણ કોઈ તે રાજાને રંક નહીં કહે; જેમ કોઈ કુલટા વ્યજિચારિણી સ્ત્રી હોય તે યદ્યપિ પોતાના ધણીની સાથે રહે સ્ત્રી, તોપણ ધણીની સાથે તેનું ચિત્ત લુબ્ધ હોતું નથી; ચિત્તને વિષે તો વ્યજિચારનો જ વિચાર થાય, કે જો વચ્ચે મલે તો નીકલી જાઉં ને યારને મળું; જેમ કોઈ ધાવ હોય ને તે પારકા વાલકને ધવરાવે, અને રમાડે લાલન પાલન કરે, અને શંક કે ૦ પોતાના સ્ત્રીલામાં લડેને વેસે, યદ્યપિ એવી ક્રિયા તો કરે સ્ત્રી, પણ એમ જાણેઠે કે સ્ત્રી વાલક પારકું ઠે; તેવીજ રીતે જે સમ્યગ્ જ્ઞાની ઠે તે નાના પ્રકારની શુજાશુજ ક્રિયા રાજા શ્રેણિક તથા જરત ચક્રવર્તિ અને ઘીજા સાધુની માફક કરે ઠે, પણ એ ક્રિયા ને પુણ્યરૂપ જાણેઠે, પોતાના સ્વરૂપથી જિજ્ઞ માને ઠે એથી વંધનનું કલંક લાગતું નથી.

એજ ઉપર ઘીજા દૃષ્ટાંત કહેઠે કે; જેમ કમલ ઠે તે રાત્ર દિવસ પંક કે ૦ કર્દમને વિષે રહે ઠે, તેયકીજ ઉત્પન્ન થયું ઠે, તેથી પંકજ કહેવાય ઠે; તોપણ કમલને પંકનો સ્પર્શ નથી હોતો; જેમ કોઈ ગારૂડી મંત્રવાદી હોય તે પોતાના ગાત કે ૦ શરીરને સર્પ પાસે પકાવે કરાવે, પણ તે મંત્રવાદીના મંત્રની શક્તિવડે સર્પનો ડંચ વિપસંજોગર હિત હોયઠે; જેમ જિવ્હા ઈંડ્રિય ધી દહી પ્રમુખની ચીકણાઈ ગ્રહણ કરેઠે, પણ પોતાના શ્યંગને તે ચિકાશનો લેશ રહેવા દેતી નથી, કિંતુ ચૂલીજ રહેઠે; જેમ સોનું પાણીનેવિષે રહેતાં થકા કાટવાનું થતું નથી, તેવી રીતે જ્ઞાનવંત પ્રાણી

अथ जेदज्ञान मोक्षमूल यहु कथनः—

॥ ठप्पय ठंदः॥— प्रगट जेद विज्ञान, आपगुण परगुणजाने; परपरिनति परि त्यागि शुद्ध अनुभव विति ठाने; करि अनुभव अज्यास, सहज संवर परगासे, आश्रव द्वार निरोद्ध, कर्म घनतिमिर विनासे; ठय करिविज्ञाव समजाव जजि, निरविकल्पनिज पद गढ़े; निर्मल विशुद्ध सासुत सुधिर, परम अतींद्रिय सुख लहे. ॥ ७७ ॥

अर्थः— जेद ज्ञान जे ठे ते प्रगटपणे पोताना तेम पारका गुणने जाणैठे, तेथी पर वस्तुमां जे परिणमन ठे तेनुं ज्ञान करे, पोताना शुद्ध अनुभवनो ठराव राखे, ने ते अनुभवनो अज्यास करीने सहज संकरना रूपनो प्रकाश करे, आश्रव द्वारनो निरोध करीने कर्मरूप मेघ अंधकारनो नाश करे; अने विज्ञाव के० मोह दशानो ह्य क रीने समजाव के० समाधिने जजे, तेणे करीने ज्यां कांई विकल्प नथी एवुं पोतानुं निर्विकल्प पद तेने पामे, एटखे जे सुखनेविषे मल नथी ए उपरथी ते विशुद्ध अनंत फालसुधी एकरूप तेथी शाश्वत स्थिर एवुं अतींद्रिय के० इंद्रियगोचर नही एवुं सुख पामे.

॥ इति श्री समपसारनाटकको बालाबोधरूप संवर द्वार ठवो संपूर्णः ॥

॥ दोहाः—थरनी संवरकी दसा, जया जुगति परमान; मुक्ति वितरनी निर्जरा, सु नहु जपिक धरि फान ॥ ७८ ॥

अर्थः—संवररूपनी दशा कही ते युक्ति तथा प्रमाणे करी कहीठे; ह्ये मुक्तिनी पितरणी के० आपनारी एथी जे निर्जराठे तेनुं वर्णन करनुं— ते अहो! जव्य लोको तमे फान दर्शने शान्तयो. ॥ ७८ ॥

ह्ये निर्जरानुं केवुं स्वरूप ठे ते कहेठे— अथ निर्जरास्वरूप कथनः—

॥ चोपाईः॥—जो संवर पद पाइ अनंदे; जो पूरव कृत कर्म निकंदे; जो अफंद व्हें यहुरि न फंदे; सो निरजरा बनारसि बंदे. ॥ ७९ ॥

अर्थः—पोतानुं जे शुद्ध स्वरूप राखवुं तेनुं नाम संवर कहिये; तेनुं पद पामीने संवर आनंद करे; अने पूरव काखनेविषे जे कर्म कीधंठे, तेने जमयी उखेली नाखे; अने जे पूरव कर्मना फंद ते थकी वूटीने पावु ते फंदमां सपडाय नही तेनुं नाम आत्मानी निर्जरा कहिये. ते निर्जराने बनारसी दास बंदन करेठे. ॥ ७९ ॥

निर्जरानुं कारण सम्यक्त्व ठे, माटे सम्यक्त्वनो महिमा बखाणे ठे—

अथ सम्यक्त्व महिमा कथनः—

॥ दोहाः॥—महिमा सम्यक् ज्ञानकी, थरु विराग यज्ञ जोइ; क्रिया करत फल थुं जते, कर्मबंध नहि होइ. ॥ ८० ॥

अर्थः—जे कर्म नुठे तेनुं करीने बंधन थइ शके नही, ए सम्यग् ज्ञाननो महिमा

ठे. बली ए सम्यग्ज्ञान साथे वैराग बलनो जोग ठे, तेथी शुजाशुज क्रिया करता थका ने तेनुं फल भोगता थका शुंखलाबंध नवां कर्मनो बंध थतो नथी. ॥७०॥

हवे सम्यक्त्वनी महिमां क्रिया करतांज कर्मनी निर्जरा थाय ठे ते दृष्टांते कहेठे:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जैसे झूप कौतुक सरूप करे नीच कर्म, कौतुकी कहावे तासों कौन कहे रंक है; जैसे विजचारिनी विचारे विजचार बाको, जारहीसों प्रेम जरतासों चित्त बंक है; जैसे धाड़ बालक चुंघाड़ करे लाखि पाखि, जाने तांहि थोर को जदपि बाके थंक है; तैसे ज्ञानवंत नानाजांति करतूति ठाने, किरियाकों जिन्न माने यातें निकलंक है. ॥ ७१ ॥

पुनः- जैसे निशिवासर कमल रहे पंकहिमें, पंकज कहावे पै न याके ढिग पंक है; जैसे मंत्रवादी विपधरसों गहावे गात, मंत्रकी सकति बाके बिना विपडंक है; जैसे जीज गहे चिकनाइ रहे रूख थंग, पानीमें कनक जैसे कांडसो थटंक है; तैसे ज्ञान वंत नानाजांति करतूति ठाने, किरियाकों जिन्न माने याते निकलंक है. ॥ ७२ ॥

अर्थ:- जेम कोई झूप के० राजा होय ने ते पोताना कौतुके करीने गमे तेनुं नीच कर्म करे ते क्रिया करवाने लीधे ते कौतुकी कहेवाय पण कोई ते राजाने रंक नही कहे; जेम कोई कुछटा व्यजिचारिणी स्त्री होय ते यद्यपि पोताना धणीनी साथे रहे खरी, तोपण धणीनी साथे तेनुं चित्त बुद्ध होतुं नथी; चित्तने विपे तो व्यजिचारनो ज विचार थाय, के जो बखत मले तो नीकली जाउं ने यारने महुं; जेम कोई धाव होय ने ते पारका बालकने धवरावे, अने रमाडे खालन पालन करे, अने थंक के० पोताना खोलामां छडने वेसे, यद्यपि एही क्रिया तो करे खरी, पण एम जाणेठे केआ बालक पारकुं ठे; तेवीज रीते जे सम्यग् ज्ञानी ठे ते नाना प्रकारनी शुजाशुज क्रिया राजा श्रेणिक तथा जरत चक्रवर्ति अने बीजा साधुनी माफक करे ठे, पण ए क्रिया ने पुनरूप जाणेठे, पोताना स्वरूपथी जिन्न माने ठे एथी बंधननुं कलंक लागतुं नथी.

एज उपर बीजा दृष्टांत कहेठे के; जेम कमल ठे ते रात्र दिवस पंक के० कर्दमने विपे रहे ठे, तेथकीज उत्पन्न थयुं ठे, तेथी पंकज कहेवाय ठे; तोपण कमलने पंकनो स्पर्श नथी होतो; जेम कोई गारुडी मंत्रवादी होय ते पोताना गात के० शरीरने सर्प पासे पकमावे करमावे, पण ते मंत्रवादीना मंत्रनी शक्तिबडे सर्पनो डंख विपसंजोगर हित होयठे; जेम जिह्वा इंद्रिय घी दही प्रमुखनी चीकणार्इ ग्रहण करेठे, पण पो ताना थंगने ते चिकाशनो लेश रहेवा देती नथी, किंतु चूखीज रहेठे; जेम सोनुं पाणीनेविपे रेहेतां थका काटबाहुं थतुं नथी, तेवी रीते ज्ञानवंत प्राणी

નાના પ્રકારની ક્રિયા કરેટે, પણ ક્રિયાને પુજ્જલ સંયોગવાલી જાણી આત્મસ્વરૂપથી જિજ્ઞાસુ માને ઠે, તેથીજ કર્મ વંધ કલંકથી જુદો રહેટે ॥ ૬૨ ॥

હવે વિષય જોગવતા થકા કર્મ વંધ ન થાય પછી જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વતાવે ઠે:-
અથ જ્ઞાન વૈરાગ્ય શક્તિ વર્ણન:-

॥ સોરઠાઃ॥- પૂર્વ ઉદય સંવંધ, વિષય જોગવે સમકિતી; કૌં ન નૂતન વંધ, મહિ
મા જ્ઞાન વિરાગકી ॥ ૬૩ ॥

અર્થ:- પૂર્વ સંચિત કર્મ ઉદય આવ્યાથી તેના સંવંધે સમકીતિ જીવ વિષય જોગ
જોગવે ઠે, પણ નવાં કર્મવંધ કરતો નથી, એ સમ્યગ્ જ્ઞાન તથા વૈરાગ્યની શક્તિ ઠે ॥ ૬૩ ॥

હવે જે જ્ઞાતા હોય ઠે તે સમ્યગ્ જ્ઞાન અને વિષયની અરુચિ એ વેળને સાધેટે, તે
કહેટે:- અથ જ્ઞાતાકી વ્યવસ્થા કથન:-

॥ સવૈયા તેજ્ઞસાઃ॥- સમ્યક્વંત સદા ઊર અંતર, જ્ઞાન વિરાગ ઊઝે ગુન ધારે; જાસુ
પ્રજાવ લલ્લે નિજ લલ્લન, જીવ અજીવ દશા નિરવારે; આત્મકો અનુજો કરિ વ્હે થિર,
આપુ તરે અરુ ઔરનિ તારે; સાધિ સુદર્વ લલ્લે શિવસર્મ સુકર્મ ઉપાધિ વ્યથા વમિડારે.

અર્થ:- જે સમકિતી હોય તે સદા પોતાના અંતઃકરણનેવિષે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ
વે ગુણને ધારે જે ગુણના પ્રજાવલે પોતાનું જ્ઞાતાપણું લક્ષણ જોઈને જીવ અજીવ દશા
પટલે જીવ અજીવનું સ્વરૂપ નિરવાર કેઠું જુડું જુડું જાણે, તે પઠી આત્માને યથાર્થ
પણે વેદીને આત્મિક સ્વજાવમાં સ્થિરતા થઈ રહેટે; તે પોતે પણ તરે અનેસત્યઉપદે
શ આપી વીજાને પણ તારેટે; એ રીતે પોતાના આત્મકવ્યને સાધીને મોક્ષસુખને પામે,
અને કર્મઉપાધિ સહિત જે વ્યથા તેનું વમન કરેટે ॥ ૬૪ ॥

હવે વિષયની અરુચિવિના જ્ઞાનનું ઘલ નિષ્ફલ ઠે, અને એવા જ્ઞાનીને એકાંત પદ્ધતે
વિષે રહેવાથી મિથ્યા દૃષ્ટિ ઠરાવે ઠે:- અથ મિથ્યાદૃષ્ટિ વ્યવસ્થા કથન:-

॥ સવૈયા તેજ્ઞસાઃ॥- જો નર સમ્યક્વંત કહાવત, સમ્યગ્ જ્ઞાન કલા નહિ જાગી;,
આત્મમયંગ અવંધ વિચારત, ધારત સંગ કહે હમ ત્યાગી; જેપ ધેર મુનિરાજ પટંતર-
મોહ મહાનલ અંતર દાગી; સૂન્ય હિયે કરતુતિ કરે પરિ, સો શઠ જીવ ન હોઈ વિરાગી.

અર્થ:- જે મનુષ્ય પોતે સમ્યક્વંત કહેવાય અને સમ્યગ્ જ્ઞાનની કલા ન જાગી,
પટલે સમ્યગ્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ન થઈ તેથી આત્માના અંગવિષે વંધવિચારે નહી, આત્મા
અવંધ ઠે એમ માને; ને તેથી તે અચ્યંતર સંયોગ ધારે ઠે. વલી કોઈ નિશ્ચય નયનો
પદ્ધતે લઈને પોતે ત્યાગી ઠે એમ કહે, મુનિરાજની પઠે પટંતર કેઠું જેપ ધરે; પણ અંતર
નેવિષે મોહમહાનલ કેઠું મોહરૂપ અગ્નિ શલગી રહી હોય; વિષય થકી વૈરાગી ન

ययो, तेयी ह्येया सुन्य थको मुनिराजनी पेठे क्रिया करे, पण ते जीव मूर्खज कहेवा यठे पण वैरागी कहेवाय नही ॥ ८५ ॥

हवे जे सर्व क्रिया करता थका पण मूढ कहेवाय ठे ते कहे ठे:-

अथ मूढ क्रिया वर्णन:-

॥सर्वेया तेइसाः॥- ग्रंथ रचे चरचे शुभ पंथ खले जगमें व्यवहार सुपत्ता; साधि संतोष आराधि निरंजन, देइ सुसीख न लेइ अदत्ता; नंग धरंग फिरे तजि संग ठके सरवंग मुधारस मत्ता; ए करतुति करे शठ पे समुजे न अनातम आतम सत्ता ॥ ८६ ॥ ध्यान धरे करि इंद्रिय निग्रह, विग्रहसों न गिने निज नत्ता; त्यागि विज्ञूति विज्ञूति मिटे तन जोग गहे भवजोग विरत्ता; मौन रहे वहि मंद कपाय सहे वध बंधन होइ न तत्ता; ए करतुति करे सठ पे समुजे न अनातम आतम सत्ता ॥ ८७ ॥

अर्थ:- ग्रंथ रचना करे, ज्ञान मार्गनी चरचा करे, ज्ञान मार्गने खले, जगत्मां व्यवहार मार्गमां प्राप्ति थको रहे, संतोषी थईने निरंजनने आराधे, लोकोने सारी शीखामण आपे, अदत्तदान ले नही, परिग्रह संग त्यागीने नंग धरंग फिरे के० दि गंवर थई फरे, थने मुधा के० मुग्धपणे पोताना रसमां मातो थको सर्वांगे ठक्यो रहे एवी एवी क्रिया मूर्ख होय ते करे ठे पण अनातम सत्ता के० आत्माथी पृथक् जे मो हनी गदखता ठे तेने, अने आत्मसत्ता के० शुरू जाणपणानी जे सत्ताठे, तेने जुदी जुदी जाणे नही तेमने मूर्ख कहेवा ॥ ८६ ॥

वस्ती मूढनी क्रिया कहेठे के, ध्यान धरे, इंद्रिय दमन करे, विग्रह करेठे ते शरीर नी साये पोताना आत्मानो संबंध गणे नही. विज्ञूति के० संपत्तिनो त्याग करी विज्ञूति के० जस्म शरीर ठपर खगाडे, योग मार्ग ग्रहे, अने संसारना जोगथी विरक्त रहे, मौनपणे रहे, कपायनुं मंदपणुं समजे, वध बंधन सदतो थको पण तातो नही थाय, क्रोधादिक न करे, एवी क्रिया शठ मूढ होय ते करे ठे, पण अनातम सत्ता एटखे कर्मादिक प्रजावनी सत्ता अने आत्मसत्ता एटखे आत्मानुं सत्य स्वरूप तेने स मजे नही माटे तेने मूर्ख समजवो. ॥ ८७ ॥

हवे फरी मूढपणानुं स्वरूपठे यतावे:- पुनः मूढ वर्णन:-

॥ चोपाइः॥- जो धिनुज्ञान क्रिया अवगाहे; जो धिनु क्रिया मोख पद चाहे; जो धिनु मोख कहे में सुखिया; सो अज्ञान मूढनिमें सुखिया ॥ ८८ ॥

अर्थ:- जे जन ज्ञानविना क्रिया अवगाहे अने क्रियाविना मोक्ष पद चांठे, वस्ती जे मोक्ष पान्या शिवाय कहे के दुं सुखी हुं. तेने अज्ञान मूर्खनो शिरोमणि जाणवो.

हवे जेने कर्मसत्ता तथा आत्मसत्तानी जिव्रता जासती नथी, तेने महामूढ कहि ये. तेनुं विवेचन करेते:- अथ महामूढ व्यवस्थाकथन:-

॥ सर्वैया इकतीसा:- जगवासी जीवनिसें गुरु उपदेश कहे, तुम्हे इहां सोवत अनंत काल धीते हैं; जागो व्हे सुचेत चित समता समेत सुनो, केवल वचन जामें अक्षर सजीते हैं; आउ मेरे निकट बताउं मैं तुम्हारे गुन, परम सुरस जरे करमसों रीते हैं; ऐसे वैन कहे गुरु तउ ते न धरे उर, मित्रकेसे पुत्र किधो चित्रकेसे चीते हैं.

अर्थ:- सर्व जगवासी जीवना हित वात्सल्यने अर्थें गुरु एवो उपदेश करेते के, अहो! जव्य प्राणी जीव! तमे आ जगत्मां मोहनिष्ठानेविषे सूता रह्या थकाज अनादि अ नंतकाल तमोने बीखो ठे, माटे हवे तो चित्तमां सचेत थईने जागो; अने समता स हित थका केवलीनां वचन सांजलो, जे केवलीनां वचनमां अक्षर रस के० इन्द्रियना विषय रस तेने जीतेला ठे; अने तमे मारी पासे आवो तो तमारा गुण बतावुं; ते गुण केवा ठे, परम पटखे उत्कृष्ट सुरसे करी जरेला ठे; अने कर्म थकी रीते के० न्यारा ठे; एवां वचन गुरु कहेते ते जे प्राणी हेयामां धरता नथी ते मित्रना पुत्र जेवाठे, के मके मित्रना पुत्रवडे पोतानुं घर उघासु रेहेतुं नथी. अने तेने शीखामण शी देवी? अने चित्रामण जेवा ठे, कारण के चित्रामण थकी कांई सत्य क्रिया थती नथी. ॥ ८९ ॥

॥ दोहा:- एते पर बहुरो सुगुरु, बोले वचन रसाल; सैन दशा जायत दशा, कहे डुवूंकी चाल. ॥ ९० ॥

अर्थ:- ए प्रमाणे सगुरु ठे ते फरी सरस वचन बोले ठे, के जीवने एक सयनद श ने बीजी जायतदशा एवी वे दशा ठे तेनी चाल सांजलो. ॥ ९० ॥

हवे सैन दशानुं वर्णन करेते:- अथ शयन दशा वर्णन:-

॥ सर्वैया इकतीसा:- काया चित्र सारीमें करम परजंक ज़ारी, मायाकी संवारी सेज चादर कल्पना; सैन कोर चेतन अचेतनता नौद खिए, मोहकी मरोर यहै लोच नको ढपना; उदै धलजोर यहै आसको सबद घोर, विषे सुख कारजकी दोर यहै सुपना; पेसी मुढ दसामें मगन रहै तिहू काल, धावे त्रमजालमें न पावे रूप अथना.

अर्थ:- कायारूप चित्रशाली ठे, तैमां कर्मरूप पर्यंक ठे, तेउपर मायानी सेज सं वारी ठे, कल्पना के० मननी विकल्पनारूप चादर ठे, अचेतनानी ऊंघ लईने एवी सामग्रीमां चेतन शयन करी रह्यो ठे, मोहनी मरोर तेणे करीने लोचन ढंकाया ठे; उदय बल जोर जे ठे, ते आसको घोर शब्द ठे, अने विषयसुख कार्यनी डोढ पटखे करणी करवी ते सनावस्था ठे, अने एनुंज नाम मूढदशा तथा शयन दशा कहिये.

अने ए दशानेविपे जे मूढ जन होय, ते ग्रणे काल मग्न थको धावे ठे, एटखे त्रम जाखमां दोडेठे, पण पोतानुं रूप पामतो नथी. ॥ ९१ ॥

हवे जीवनी जाएतदशां वण्णन करेठे:- अथ जाएतदशा वर्णन:-

॥ सवैया इक्तीसा: ॥- चित्र सारी न्यारी परजंक न्यारो सेज न्यारी, चादर नी न्यारी इहां फुगी मेरी घपना; अतीत अवस्था सेन निझावही कोठ पेन, वियमान प लक न धामे अव ठपना; श्वास ओ सुपन दोठ निझाकी अलंग बूज, सूजे सब अंग सखि आतम दरपना; त्यागी जयो चेतन अचेतनता जाव त्यागी, जाले दृष्टि खोलि के संजाले रूप अपना. ॥ ९२ ॥

अर्थ:- आत्मज्ञान पाम्याथकी कारारूप चित्रसारी जुदी जुए, अने कर्मरूप पलं गने पण न्यारो देखे; मायारूप सेज पण जुदी जुए, कल्पनारूप चादरने न्यारी जुए. मतलबके ए ठेकाणे मारी स्थापना जुगी ठे एम समजे. अतीत अवस्थानेविपे एटखे सयनदशामां निझा खेनार पण कोई चीजा रूपे हुंजहुं, वियमान कालमां ते अवस्था नथी, हवे पलकमात्र पण आ अवस्थामां मारो अज्ञाव बनार नथी. श्वास अने खन्न ए वे निझानी अलंगना संयोगे बूजे, अने आत्मारूप आरिसामां आत्मा नुंज सर्व अंग सूजे, एवी रीते अचेतनतारूप निझानो त्याग करीने चेतन त्यागी थयो, त्तारे पोतानी दृष्टि खोलीने जूए, अने पोतानुं रूप संजाले. ॥ ९२ ॥

वली सद्गुरु शिक्षानां वचन कहेठे:- अथ पुनः सद्गुरु शिक्षा कथन:-

॥ दोहा: ॥- इहि विधि जे जागे पुरुष, ते शिवरूप सदीव; जे सोवहि संसारमें, ते जगवासी जीव ॥ ९३ ॥

अर्थ:- ए रीते जे पुरुष जागे ठे, तेतो सर्व कालनेविपे शिवरूप के० मोक्षरूप जा एवा. अने जेटखा संसारनेविपे सूता ठे, तेदखा तो जगत्वासी जीव समजवा. ॥ ९३ ॥

हवे मोक्षपद उपादेयरूप कहीने स्तुति करेठे:- अथ आत्मद्रव्य स्तुतिकथन:-

॥ दोहा: ॥- जो पद औपद जय हरे, सोपद सोठ अनुप; जिहि पद परसत ओर पद, लगे आपदारूप ॥ ९४ ॥

अर्थ:- जे पद के० जे स्थानक जवस्थानकनो जय हरे ठे, तेनेज पद कहेवुं, तथा अनुप स्थानक कहेवुं, अने जे पदनो स्पर्श थतांज अन्य पद जे कर्म पद ठे, ते आ पदारूप लागे ठे. ॥ ९४ ॥

हवे जब जे संसार पद तेनो जय थतावे ठे:- अथ संसार वर्णन:-

॥ सवैया इक्तीसा: ॥- जब जीव सोवे तब समुझ सुपन सत्य, वहि कुठ लागे जब जागे नींद खोइके; जागे कहै यह मेरो तन यह मेरी सोज, ताहू कुठ मानत म

हवे जेने कर्मसत्ता तथा आत्मसत्तानी जिवता जासती नथी, तेने महामूढ कहि ये. तेनुं विवेचन करेते:- अथ महामूढ व्यवस्थाकथन:-

॥ सवैया श्कतीसा:॥- जगवासी जीवनिसों गुरु उपदेश कहै, तुम्हे इहां सोवत अनंत काल बीते हैं; जागो व्है सुचेत चित समता समेत सुनो, केवल वचन जामें अक्षर सजीते हैं; आउ मेरे निकट वताउं में तुझारे गुन, परम सुरस जरे करमसों रीते हैं; ऐसे धैन कहै गुरु तउ ते न धरे उर, मित्रकेसे पुत्र किधो चित्रकेसे चीते हैं.

अर्थ:- सर्व जगवासीजीवना हित वात्सल्यने अर्थे गुरु एवो उपदेश करेते के, अहो! ज्ञव्य प्राणी जीव! तमे आ जगत्मां मोहनिज्जानेविपे सूता रह्या थकाज अनादि अ नंतकाल तमोने बीखो ठे, माटे हवे तो चित्तमां सचेत थईने जागो; अने समता स हित थका केवलीनां वचन सांजलो, जे केवलीनां वचनमां अक्षर रस के० इन्द्रियना विषय रस तेने जीतेला ठे; अने तमे मारी पासे आवो तो तमारा गुण वताउं; ते गुण केवा ठे, परम एटले उत्कृष्ट सुरसे करी जरेला ठे; अने कर्म थकी रीते के० न्यारा ठे; एवां वचन गुरु कहैठे ते जे प्राणी हैयामां धरता नथी ते मित्रना पुत्र जेवाठे, के मके मित्रना पुत्रवडे पोतानुं घर उघासु रेहेतुं नथी. अने तेने शीखामण शी देवी? अने चित्रामण जेवा ठे, कारण के चित्रामण थकी कांई सत्य क्रिया थती नथी. ॥ ८९ ॥

॥ दोहा:॥- एते पर बहुरो सुगुरु, बोले वचन रसाल; सेन दशा जाग्रत दशा, कहै छुहूंकी चाल. ॥ ९० ॥

अर्थ:- ए प्रमाणे सगुरु ठे ते फरी सरस वचन बोले ठे, के जीवने एक सयनद शा ने बीजी जाग्रतदशा एवी वे दशा ठे तेनी चाल सांजलो. ॥ ९० ॥

हवे सेन दशानुं वर्णन करेते:- अथ शयन दशा वर्णन:-

॥ सवैया श्कतीसा: ॥- काया चित्र सारीमें करम परजंक ज़ारी, मायाकी संवारी सेज चादर कल्पना; सेन करे चेतन अचेतनता नौंद छिए, मोहकी मरोर यहै लोच नको ढपना; उदै घलजोर यहै श्वासको सवद घोर, विपे सुख कारजकी दोर यहै सुपना; ऐसी मुढ दसामें मगन रहै तिहू काल, धावै ब्रमजाखमें न पावै रूप थपना.

अर्थ:- कायारूप चित्रशास्त्री ठे, तेमां कर्मरूप पर्यंक ठे, तेउपर मायानी सेज सं वारी ठे, कल्पना के० मननी विकल्पनारूप चादर ठे, अचेतनानी जंघ लईने एवी सामग्रीमां चेतन शयन करी रहो ठे, मोहनी मरोर तेणै करीने लोचन ढंकाया ठे; उदय वल जोर जे ठे, ते श्वासनो घोर शब्द ठे, अने विषयसुख कार्यनी दोड एटले करणी करवी ते खनावस्था ठे, अने एनुंज नाम मूढदशा तथा शयन दशा कहिये.

અને એ દશાનેવિષે જે મૂઠ જન હોય, તે ત્રણે કાલ મમ થકો ધાવે છે, એટલે બ્રમ જાણમાં દોડેછે, પણ પોતાનું રૂપ પામતો નથી. ॥ ૯૧ ॥

હવે જીવની જાણતદશાનું વર્ણન કરેછે:- અથ જાણતદશા વર્ણન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસા: ॥- ચિત્ર સારી ન્યારી પરજંક ન્યારો સેજ ન્યારી, ચાદર ત્રી ન્યારી ફાંજી મેરી થપના; અતીત અવસ્થા સેન નિજા વહી કોઠ પેન, વિચમાન પ છક ન યામેં અથ ઠપના; શ્વાસ શ્રો સુપન દોઠ નિજાકી અલંગ વૂજ, સૂજે સવ શંગ લલિ આતમ દરપના; ત્યાગી જયો ચેતન અચેતનતા જાવ ત્યાગી, જાણે દૃષ્ટિ ઓલિ કે સંજાણે રૂપ અપના. ॥ ૯૨ ॥

અર્થ:- આત્મજ્ઞાન પામ્યાથકી કાર્યારૂપ ચિત્રસારી જુદી જુદી, અને કર્મરૂપ પલં ગને પણ ન્યારો દેલે; માયારૂપ સેજ પણ જુદી જુદી, કટપનારૂપ ચાદરને ન્યારી જુદી. મતલબકે એ ટેકાણે મારી સ્થાપના જુદી છે એમ સમજે. અતીત અવસ્થાનેવિષે એટલે સયનદશામાં નિજા લેનાર પણ કોઈ વીજા રૂપે હું જ હું, વિચમાન કાલમાં તે અવસ્થા નથી, હવે પલકમાત્ર પણ આ અવસ્થામાં મારો અજાવ થનાર નથી. શ્વાસ અને સ્વપ્ન એ બે નિજાની અલંગના સંયોગે વૂજે, અને આત્મારૂપ આરિસામાં આત્મા નુંજ સર્વ શંગ સૂજે, એવી રીતે અચેતનતારૂપ નિજાનો ત્યાગ કરીને ચેતન ત્યાગી થયો, ત્યારે પોતાની દૃષ્ટિ ઓલીને જુદી, અને પોતાનું રૂપ સંજાણે. ॥ ૯૨ ॥

વલી સદ્ગુરુ શિક્ષાનાં વચન કહેછે:- અથ પુનઃ સદ્ગુરુ શિક્ષા કથન:-

॥ દોહા: ॥- ફહિ વિધિ જે જાગે પુરુષ, તે શિવરૂપ સદીવ; જે સોવહિ સંસારમેં, તે જગવાસી જીવ ॥ ૯૩ ॥

અર્થ:- એ રીતે જે પુરુષ જાગે છે, તેતો સર્વ કાલનેવિષે શિવરૂપ કેમો મોહરૂપ જાણવા. અને જેટલા સંસારનેવિષે સૂતા છે, તેટલા તો જગત્વાસી જીવ સમજવા. ॥ ૯૩ ॥

હવે મોહપદ ઉપાદેયરૂપ કહીને સ્તુતિ કરેછે:- અથ આત્મજ્ઞવ્ય સ્તુતિકથન:-

॥ દોહા: ॥- જો પદ જોપદ જય હૈં, સોપદ સોઠ અનુપ; જિહિ પદ પરસત શ્રોર પદ, હમેં આપદારૂપ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ:- જે પદ કેમ જે સ્થાનક જવસ્થાનકનો જય હરે છે, તેનેજ પદ કહેવું, તથા અનુપ સ્થાનક કહેવું, અને જે પદનો સ્પર્શ થતાંજ અન્ય પદ જે કર્મ પદ છે, તે આ પદારૂપ લાગે છે. ॥ ૯૪ ॥

હવે જવ જે સંસાર પદ તેનો જય વતાવે છે:- અથ સંસાર વર્ણન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસા: ॥- જવ જીવ સોલે તવ સમુજ સુપન સત્ય, વહિ જુઠ લાગે જવ જાગે નીંદ ઓલે; જાગે કહેં યહ મેરો તન યહ મેરી સોજ, તાહૂ જુઠ માનત મ

રણથિતિ જોડે; જાને નિજ મરમ મરન તવ સૂજે જૂઠ, વૂજે જવ ઔર અવતારરૂપ હોડ કે; વાહુ અવતારકી દશામેં ફિરિયદે પેચ, યાહિ જાંતિ જૂગે જગ દેરુયો હમ ઢોડે. ॥૧૫॥

અર્થ:- જ્યારે જીવ સયન દશામાં સૂતો હોય છે, ત્યારે સ્વપ્નને સત્ય કરી માને છે. અંતે તેજ સ્વપ્ન રૂપને જ્યારે નિદ્રા મૂકી જાગીને જુગ છે, ત્યારે જૂઠું જાણે છે, જાગી ને કહે કે આ મારું શરીર તો આહીં છે, આ સોંજ કેં સામગ્રી સર્વે મારી છે; ને જ્યારે પોતાની મરણ સ્થિતિનો વિચાર કરે છે, ત્યારે તો વર્તમાન શરીર તથા સામગ્રી સર્વને જૂઠી માને છે, અંતે જ્યારે પોતાના મર્મની વાત જાણે ઘટલે પોતાના સ્વરૂપની વાતને જાણે, ત્યારે તો મરણને પણ જૂઠું જાણે; એમજ વલી વીજો અવતાર લે ત્યારે વીજા રૂપે થઈને વીજી વાત જાણે; ફરી તેજ અવતારમાં સૂતા-જાગતા, જૂઠા-સાચાનો પેચ આ ગલીજ રીતે લાગ્યો રહે. એ રીતે વારે વારે અવતાર લેવાને વલી સામગ્રીને પોતાની સ મજવી ને વલી મરતું; એ રીતે સર્વ સંસારને ઢોડે કેં દેહીને અમે સર્વ સંસારને જૂઠોજ જાણ્યો. ॥ ૧૫ ॥

હવે જ્ઞાતા કેવી ક્રિયા કરે તે સમજાવે છે:- અથ જ્ઞાતાકી ક્રિયા કથન:-

॥ સવૈયા શક્તીસા: ॥- પંક્તિ વિવેક લહિં એકતાકી ટેક ગહિ, હુંદજ અવસ્થાકી અનેકતા હરતુ હૈ; મતિ શ્રુત અવધિ શ્યાદિ વિકલપ મેટી, નિરવિકલપ જ્ઞાન મન મેં ધરતુ હૈ; ઇંદ્રિયજનિત સુખ ડુઃખસોં વિમુખ વ્હેકે, પરમકી રૂપવ્હે કરમ નિર્જરતુ હૈ; સહજ સમાધિ સાધિ ત્યાગી પરકી ઉપાધિ, આતમ આરાધિ પરમાતમ કરતુ હૈ. ૧૬

અર્થ:- જે પંક્તિ જન હોય તે વિવેકનો જેદ ઘટલે વિજ્ઞાન લહીને પોતાની એકતાની ટેક રાખીને પ્રથમની દ્વંદ્વઅવસ્થા જે ભ્રમ અવસ્થામાં અનેકતા હતી તેને હરે છે. અંતે મતિ, શ્રુત, અવધિ શ્યાદિ જ્ઞાનસ્વરૂપના વિકલ્પને મટામીને નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન તેને મનમાં ધરે છે. અંતે ઇંદ્રિયજનિત જે સુખ ડુઃખ તેથી વિમુખ થઈ પરમાત્મારૂપ થઈને કર્મની નિર્જરા કરે છે, ઘટલે નિર્જરા થાય છે. તેથી પોતાની સહજ સમાધિ સાધિને પર જે કર્મ પુણ્યાદિકની ઉપાધિ જે રાગ દ્વેષાદિક, તેનો ત્યાગ કરીને આત્મા ને આરાધી પરમાત્માપણ કરે છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે જે જ્ઞાન સમુદ્ર પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે જ્ઞાનની પ્રશંસા કરે છે:-

અથ જ્ઞાન સમુદ્રવર્ણન:-

॥ સવૈયા શક્તીસા: ॥- જાકે ઊરથંતર નિરંતર અનંત દર્વ, જાવ જાસિ રહે પેં સુજા ડ ન ટરતુ હૈ; નિર્મલસોં નિર્મલ સુજીવન પ્રગટ જાકે, ઘટમેં અઘટ રસ કોતુક કરતુ હૈ; જાને મતિ શ્રુત ઔધિ મનપર્યે કેવલ સુ, પંચધા તરંગનિ ડમંગ ડરતુ હૈ; સોં હૈ જ્ઞાનહદધિ હદાર મહિમા અપાર, નિરાધાર એકમેં અનેકતા ધરતુ હૈ ॥ ૧૭ ॥

अर्थ:- जे ज्ञान सागरना मध्यजागनेविषे निरंतर अनेत डब्य पदार्थ जासी रह्या ठे, पण ते डब्यनो खजाव पोते पामतो नधी, निर्मलमां निर्मल एवं सुजीवन के० जीवन के० जीवितव्य अने समुद्र पक्षे सुजीवन के० पाणी ते, जेनुं प्रगट ठे, अने घट में के० हृदयनेविषे अघट के० अक्षरसरस कौतुक के० सत्यार्थ वेदननो जे रस तेनुज कुतुहल करे ठे, पटले ए समुद्रनेविषे रस कुतुहल घणा ठे, अने जे ज्ञान समुद्रने विषे मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनपर्यवज्ञान ने केवल ज्ञान ए पांचे ज्ञान तरंगरूप ठे, उमंग के० पोतपोताने ठेकाणे प्रगट थइ रखां ठे एवो ज्ञानसमुद्र ते उदार प्रधान ठे, एनो थपार महिमा ठे, एने विषे सर्व पदार्थ जासे ठे तेथी पोते निराधार अने एक स्वरूप ठतां ज्ञातापणामां अनेकता धरे ठे ॥ ९७ ॥

हवे ज्ञानविना मात्र क्रियावनेज मोक्षनी प्राप्ति नथी तेनु वर्णन करेते:-

अथ मोक्षमार्गे अत्राप्ति कथन:-

॥ सर्वेया इक्ष्तीताः॥- केई क्रूर कष्ट सहै तपसों शरीर दहै, धुम्रपान करें अथो मुख व्हैके जुखे हें; केई महा व्रत गहै क्रियामें मगन रहें, व्है मुनि चारमें पयारके से पूखे हें; इत्यादिक जीवनको सर्वेया मुगति नांदि, फिरे जगमांहि ज्यो बयारके घुखेहें; जिनके हियेमें ज्ञान तिन्ह्दीको निरवान, करमके करतार जरममें झूखेहें ॥ ९८ ॥

अर्थ:- कोई अज्ञानी क्रूर कष्ट सहन करेते अने पंचामि प्रमुख तप करीने शरीर ने वाखेते; केई अज्ञानी अग्निना धुमाकानुं पान करेते, नीधुं मुख राखी उंचा पग करीने चुसेते; केटसाक अज्ञानी जैन लिंग खईने पांच महाव्रत डब्यची ग्रहण करेते, अने क्रियामां मग्न रहैते; ए रीते मुनिराज पणानो चार व्हैते, पण ते पयारना जेवा पूखे ते, (देश जापाये) पयार पटले पखाख, जेना फूलनेविषे कण होता नथी, तेवी रीते निराश जाणवा; इत्यादि केवल क्रिया कसापवडे जीवने सर्वेया मुक्ति यती नथी; ते जगत्नेविषे बयारना घपुख जेम उंचा नीचा फरी रहै ठे, पण एक ठेकाणे उरता नथी तेवा समजवा; अने जेना हृदयनेविषे ज्ञान कसा जाग्रतरूप थईते, तेमने निरवाप के० मोक्ष ठे; अने जे कर्मना करतार पटले केवल क्रियानाज करनारा ठे तेतो जर्म नेविषेज झूखी रखावे. ॥ ९८ ॥

हवे जे मूढ जन ठे तेनी दृष्टि निधयमां नथी, पण व्यवहारने विषे ठे, तेथी तेने विषे अज्ञान ठे ते कहेते:- अथ मूढ व्यवस्था वर्णन:-

॥ दोहाः ॥- लीन ज्यो विवहारमें, उकति न उपजे कोइ; दीन ज्यो प्रनु पद जपे, मुकति कदांसो होइ. ॥ ९९ ॥

अर्थ:- जे व्यवहारमां लीन थई रहो होय पटले मग्न थइ रहो होय, तेने कोई

उकति के तत्वदृष्टि उपजे नही, अने पोते अनाथ थईने पोताना नाथना पवने जे, ए रीते पोतानुं निश्चयरूप जाण्याविना मुक्ति क्यांथी थाय ? ॥ एण ॥

॥ दोहा: ॥— प्रभु समरो पूजो पढो, करो विविध विवहार; मोक्ष सरूपी आत्मा; ज्ञानगम्य निरधार. ॥ २०० ॥

अर्थ:— प्रभुने समरो, जावे पूजो, ने जावसहित पढो इत्यादि व्यवहार करो पण मोक्ष सरूपी आत्माते तेतो निरधार के० निश्चय ज्ञान गम्य ठे. ॥ २०० ॥

हवे निश्चय स्वरूपनेविषे ज्ञान पर्याय रूपी अर्थनुं निरूपण करेते:—

अथ पर्यायार्थ निरूपण:—

॥ सवैया तेइसा: ॥— काज विना न करे जिय उद्यम, लाज विना रनमांहि न जुं जै; डीलविना न सौं परमारथ, सीखविना सतसो न अरुजै; नेम विना न लहे निहचे पद, प्रेमविना रस रीति न बूजै; ध्यानविना न थजे मनकी गति, ज्ञान विना शिवपंथ न सूजै. ॥ १ ॥

अर्थ:— अर्हीं अर्थांतर बतावे ठे के. जेम जीव पोताना काम विना उद्यम करतो नथी; जेम लाज विना रणसंग्रामने विषे जुजतो नथी; वली जेम देह धन्याविना परमार्थ थतो नथी; अने शील धारण कीधाविना सत्व साथे मखातुं नथी; वली नियम धन्या शिवाय निश्चय पद मखतुं नथी, अने जेम प्रेमनी प्रीत विना रसरीत जणाती नथी, तथा ध्यानविना मननी गति थोजाती नथी, तेम ज्ञानविना शिवपथ के० मुक्तिमार्ग ते सूजतो नथी. ॥ १ ॥

हवे ज्ञानवंतनो महिमा देखानीने तेनी व्यवस्था कहेते:—

अथ ज्ञानमहिमा धारक व्यवस्था कथन:—

॥ सवैया तेइसा: ॥ ज्ञान उदै जिनके घट अंतर, ज्योति जगी मति होति न मेली; बाहिज दृष्टि मिटी जिन्हके हिय, आतम ध्यान कला विधि फेली; जे जड चेत न जिन लखे सु विवेक लिये परखे गुन थेली; ते जगमें परमारथ जानि गहे रुचि मानि अध्यातम सेली. ॥ २ ॥

अर्थ:— जेना हृदयनेविषे ज्ञाननो उदय थवाथी पोतानी ज्योति जाग्रत थईने तेथी मति जे बुद्धि ते उज्ज्वल थई पण मेली नथी; अने पोताना बाह्य शरीरने आत्मा करी माने एवी बाह्य दृष्टि ते मटी गई, अने हृदयनेविषे आत्मध्याननी कला तेनी विधि जे यमनियमादिक ते विधि फेली एटले पसरी, ते वखतथी जड चेतनने जिन लखे, अने पोतानो विवेक के० जेदविज्ञान तेणे करी पोताना गुणनी थेली पार

खी लीधी. एवा जे जीव तेज जगत्मां परमार्थने जाणी तेने रुचिये करी ग्रहण करे. ए रीते अध्यात्मशैली मान्य करीने परमार्थने जाणे, ॥ २ ॥

हवे मोक्षानी समय प्राप्ति देखामेठे:- अथ मोक्षप्राप्ति कथन:-

॥ दोहा: ॥- बहु विधि क्रिया कलेससों, शिवपद लहै न कोइ; ज्ञान कला परका शसों, सहज मोक्ष पद होइ. ॥ ३ ॥ ज्ञान कला घट घट वसे, योग युगतिके पार; निज निज कला उदोत करि, मुक्त होइ संसार. ॥ ४ ॥

अर्थ:- ज्ञात ज्ञातनी क्रियाने निमित्ते क्लेश करवो, तेथी मोक्षपद मले नही. पण ज्ञानकलानो प्रकाश बवाची सेहेज मोक्षपद घायते. ॥ ३ ॥ ज्ञानकला तो घट घटने विपे वसी रहेली ठे, पण मन वचन अने कायाना योगनी युक्तिथी पार रहेली ठे, माटे पोत पोतानी कलाने प्रकाश करवाची संसारथी मुक्त बवाय ठे, एवो सर्वने सज्जनो आशीर्वाद ठे. ॥ ४ ॥

हवे मुक्तपणं अनुभव थकी घायते माटे अनुभवनी प्रशंसा करेठे:-

अथ अनुभव प्रशंसा:-

॥ कुंजलिया उंदः॥- अनुभव चिंतामनिरतन, जाके हिय परगास; सो पुनीत शिवपद लहै, दहै चतुर्गतिवास; दहै चतुर्गतिवास आस धरि क्रिया नमंडे, नुतन बंध निरोध, पूर्वकृत कर्म विहंडे; ताके न गनु विकार, नगनु बहु जार न गनु जो, जाके हिर देमांहि रतनचिंतामनि अनुजो ॥ ५ ॥

अर्थ:- अनुभवरूपी चिंतामणिरत्न जेना हृदयनेविपे प्रकाशमान थई रह्युंठे, ते जीव पुनीत के० पवित्र थईने शिवपदने पामेठे, ने चतुर्गतिनो जे वास तेने दहन करेठे; एटखे देवगति, मनुष्यगति, तिर्यग्गति ने नरकगति ए चारे गतिना वासने वाली नाखेठे; अनुभवी जननी रीत एठे के ते आशा धरीने क्रिया मांडे नही. नुतन बंध के० नवा कर्मना बंधने निरोधीने संवर धारण करे, तथा पूर्वकृत कर्मने विहंडी ना खीने तेनी निर्जरा करेठे, तेना विकारने अहो! जव्य जीव! तुं गणीश नही; अने तेना अतिजारने तुं गणीश नही, अने तेना जयने पण गणीश नही, जेना हृदयमां अनुभव रूपी चिंतामणिरत्न प्रकाशी रह्युं ठे ॥ ५ ॥

हवे अनुभवानी ज्ञानदृष्टिनुं सामर्थ्य बखाणेठे:- अथ ज्ञानदृष्टि सामर्थ्य कथन:-

॥ सबैया इकतीसा:॥- जिनके हियेमें सत्य सूरज उदोत जयो, फेजिमति किरन मिथ्यातम नष्ट है; जिनकी सुदृष्टिमें न परचे विषमतासों, समतासों प्रीति भ्रमतासों लष्ट पुष्ट है; जिन्हके कटाठमें सहज मोक्षपथ सधै, साधन निरोध जाके तनको न कष्ट है; तिन्हिकों करमकी किलोल यह है समाधि, नोखे यह जोगासन बोखे यह मष्ट है॥६॥

उकति के तत्त्वदृष्टि उपजे नही, अने पोते अनाथ थईने पोताना नाथना पदने जजे, ए रीते पोतानुं निश्चयरूप जाण्खाविना मुक्ति क्यांथी थाय ? ॥ एण ॥

॥ दोहा: ॥- प्रभु समरो पूजो पढो, करो विविध विवहार; मोक्ष सरूपी आत्मा; ज्ञानगम्य निरधार. ॥ २०० ॥

अर्थ:- प्रभुने समरो, जावे पूजो, ने जावसहित पढो इत्यादि व्यवहार करो पण मोक्ष सरूपी आत्माठे तेतो निरधार के० निश्चय ज्ञान गम्य ठे. ॥ २०० ॥

हवे निश्चय स्वरूपनेविपे ज्ञान पर्याय रूपी अर्थनुं निरूपण करेते:-

अथ पर्यायार्थ निरूपण:-

॥ सवेया तेइसा: ॥- काज विना न करे जिय उद्यम, लाज विना रनमांहि न जुं जै; डीलविना न सधे परमारथ, सीखविना सतसो न अरुजे; नेम विना न खहे नि हचे पद, प्रेमविना रस रीति न बूजे; ध्यानविना न थजे मनकी गति, ज्ञान विना शिवपंथ न सूजे. ॥ १ ॥

अर्थ:- अहीं अर्थांतर बतावे ठे के. जेम जीव पोताना काम विना उद्यम करतो नथी; जेम लाज विना रणसंग्रामने विपे जुजतो नथी; बली जेम देह धर्याविना पर मार्य थतो नथी; अने शील धारण कीधाविना सत्व साथे मलातुं नथी; बली नियम धर्या शिवाय निश्चय पद मलातुं नथी, अने जेम प्रेमनी प्रीत विना रसरीत जणाती नथी, तथा ध्यानविना मननी गति थोजाती नथी, तेम ज्ञानविना शिवपथ के० मुक्तिमार्ग ते सूजतो नथी. ॥ १ ॥

हवे ज्ञानवंतनो महिमा देखानीने तेनी व्यवस्था कहेते:-

अथ ज्ञानमहिमा धारक व्यवस्था कथन:-

॥ सवेया तेइसा: ॥ ज्ञान उदै जिनके घट अंतर, ज्योति जगी मति होति न मै ली; बाहिज दृष्टि मिटी जिन्हके हिय, आतम ध्यान कला विधि फेली; जे जड चेत न जिन सखे सु विवेक खिये परखे गुन थेली; ते जगमें परमारथ जानि गहे रुचि मानि अध्यातम सैली. ॥ २ ॥

अर्थ:- जेना हृदयनेविपे ज्ञाननो उदय थवाथी पोतानी ज्योति जाएत थईने तेथी मति जे बुद्धि ते उज्ज्वल थई पण मैली नथी; अने पोताना बाह्य शरीरने आत्मा करी माने एवी बाह्य दृष्टि ते मटी गई, अने हृदयनेविपे आत्मध्याननी कला तेनी विधि जे यमनियमादिक ते विधि फेली पटखे पसरि, ते बखतथी जड चेतनने जिन सखे, अने पोतानो विवेक के० जेदविज्ञान तेणे करी पोताना गुणनी थेली पार

खी लीधी. एवा जे जीव तेज जगत्मां परमार्थने जाणी तेने रुचिये करी ग्रहण करे. ए रीते अध्यात्मशेखी मान्य करीने परमार्थने जाणे, ॥ २ ॥

हवे मोक्षनी समग्र प्राप्ति देखामेठे:- अथ मोक्षप्राप्ति कथन:-

॥ दोहा: ॥- बहु विधि क्रिया कलेससों, शिवपद सहै न कोइ; ज्ञान कला परका शसों, सद्गुरु मोक्ष पद होइ. ॥ ३ ॥ ज्ञान कला घट घट बसे, योग युगतिके पार; निज निज कला उदोत करि, मुक्त होइ संसार. ॥ ४ ॥

अर्थ:- ज्ञात ज्ञातनी क्रियाने निमित्ते क्लेश करवो, तेथी मोक्षपद मले नही. पण ज्ञानकलानो प्रकाश बवायी सेहेज मोक्षपद घायते. ॥ ३ ॥ ज्ञानकला तो घट घटने विपे बसी रहेली ठे, पण मन वचन अने कायाना योगनी युक्तिथी पार रहेली ठे, माटे पोत पोतानी कलाने प्रकाश करवायी संसारथी मुक्त बवाय ठे, एवो सर्वने सज्ज रुनो आशीर्वाद ठे. ॥ ४ ॥

हवे मुक्तपणुं अनुजब थकी घायते माटे अनुजबनी प्रशंसां करेठे:-

अथ अनुजब प्रशंसा:-

॥ कुंक्षिया ठंदः॥- अनुजब चिंतामनिरतन, जाके हिय परगास; सो पुनीत शिवपद सहै, दहै चतुर्गतिवास; दहै चतुर्गतिवास आस धरि क्रिया नमंडै, नुतन बंध निरोध, पूर्वकृत कर्म विहंडै; ताके न गनु विकार, नगनु बहु जार न गनु जो, जाके हिर देमांदि रतनचिंतामनि अनुजो ॥ ५ ॥

अर्थ:- अनुजवरूपी चिंतामणिरत्न जेना हृदयनेविपे प्रकाशमान थई रह्युंठे, ते जीव पुनीत के० पवित्र थईने शिवपदने पामेठे, ने चतुर्गतिनो जे वास तेने दहन करेठे; एटखे देवगति. मनुष्यगति, तिर्यचगति ने नरकगति ए चारे गतिना वासने वाखी नाखेठे; अनुजवी जननी रीत एठे के ते आशा धरीने क्रिया मांडे नही. नुतन बंध के० नवा कर्मना बंधने निरोधीने संवर धारण करे, तथा पूर्वकृत कर्मने विहंडी ना खीने तेनी निर्जरा करेठे, तेना विकारने थटो! जव्य जीव! तुं गणीश नही; अने तेना अतिजारने तुं गणीश नही, अने तेना जयने पण गणीश नही, जेना हृदयमां अनुज वरूपी चिंतामणिरत्न प्रकाशी रह्युं ठे ॥ ५ ॥

हवे अनुजबनी ज्ञानदृष्टिनुं सामर्थ्य बखाणेठे:- अथ ज्ञानदृष्टि सामर्थ्य कथन:-

॥ सवैया इकतीसाः॥- जिनके हियेमें सत्य सूरज उदोत जयो, फेजिमति किरन मिथ्यातम नष्ट है; जिनकी सुदृष्टिमें न परचे विषमतासों, समतासों प्रीति भ्रमतासों छष्ट पुष्ट है; जिन्दके कटाठमें सद्गुरु मोक्षपथ सधै, साधन निरोध जाके तनको न कष्ट है; तिन्दिकों करमकी किछोस यह है समाधि, नोखे यह जोगासन घोडे यह मष्ट है॥६॥

अर्थ:- जेना हियानेविषे सत्य सूर्यनो उद्योत थई इहोवे, अने सत्य सूर्यना मति रूप किर्ण फेळी रह्यावे, तेथी मिथ्यात्व रूप अंधकार ते नाश पाम्यो. वली जे जीवनी सुदृष्टिमां विषमतानो परिचय नथी, एटखे समतासाथे प्रीति बंधाणी ठे, ने समतासाथे तथा मोहसाथे लष्ट पुष्ट के० चित्तविनानी प्रीति राखेवे, ने जेना कटाक्षनेविषे एटखे थोडा विखोकनमां सहज स्वभावे मोक्षमार्ग सिद्ध थायवे. साधन के० मनोयोगादिक व्रण योगनो निरोध एटखे निग्रह कख्योवे अने जेना शरीरने कष्ट नथी, एवा ज्ञानधारीने जे कर्म लह्वर थावेवे तेने गणतीमां समाधि जावज जाणेवे; जो कदी गति कर्मेना उदयवडे डोलेवे तोपण ते जोगासनधारीवे अने जो बोलेवे तोपण मष्ट के० मौनव्रति ठे. ॥ ६ ॥

हवे ज्ञानीने परवस्तुनो त्याग कह्यो अने विशेषपणे तेनोज त्याग बखाणेवे:-

॥ अथ परवस्तुको त्याग ताको विशेष वर्णन:- ॥

॥ सवैया इकतीसा:- आतम सुजाउ परजाउकी न सुखि ताकों, जाको मन ग मन परिग्रहमें रह्यो हे; ऐसो अविवेकको निधान परिग्रह राग, ताको त्याग इहांखों समुच्चैरूप कह्यो हे; अब निज परे भ्रम छूरि करिबेके काजु बहुरो सुगुरु उपदेशको उमह्यो हे; परिग्रह अरु परिग्रहको विशेष अंग, कहिबेको उद्यम उदीरि लह लह्यो हे.

अर्थ:- जेनुं मन परिग्रहनेविषे मग्न थई रह्युं ठे, ते जीवने पोताना तथा पारका स्वभावनी शुद्धता थती नथी. परिग्रहनो राग तेतो अविवेकनुं निधान कख्युं ठे, जे परिग्रहना रागनेविषे पोताना ने पारका स्वभावनी शुद्धता नथी, ते परिग्रह रागने त्याग अहीं सुधी सामान्य मात्र कह्यो. हवे निजस्वरूपनो भ्रम ने पर स्वरूपनो भ्रम तेने छूर करवाना कार्यने घणा प्रकारे सद्गुरु उपदेश करवाने उत्तुंगवंत थया ठे. हवे इहां परिग्रह तथा ते परिग्रहनुं विशेष अंग केहेवाने सद्गुरु जे ठे ते उद्यम उदीरणा करीने लह लह्यो के० सचेत थया ठे. ॥ ७ ॥

हवे सामान्यरूप परिग्रहनो राग अने विशेषरूप परिग्रहनो राग तेनो विवरो कहे ठे:- अथ सामान्यविशेष कथन:-

॥ दोहा:- त्याग जोग परवस्तु सव, यह सामान्य विचार; विविध वस्तु नाना विरति, यह विशेष विस्तार ॥ ८ ॥

अर्थ:- जेटली परवस्तु ठे तेटली वधी त्याग जोग ठे. एतो सामान्यपणे परिग्रहना त्यागनो विचार जाणीये; अने ते परवस्तु जात जातनी ठे अने तेना उपर विचारपण जातजातनो ठे; एने विशेषपणे परिग्रह त्यागनो विस्तार जाणवो. ॥ ८ ॥

हवे परिग्रह उतां ज्ञातानी परिग्रह उपर अखिस दशा कहे ठे:-

अथ ज्ञाता अखिस कथन:-

॥ चोपाई:- पूरव कर्म उदै रस जुजे; ज्ञान मगन ममता न प्रयुंजे, उरमें उदा सीनता लहिये, यों बुध परिग्रह वंत न कहिये ॥ ए ॥

अर्थ:- पूर्व कर्मना उदययकी जे शुजाशुज रस उपजे ते जोगवे पण ते रस जोग नेविपे ममता प्रयुंजे नही, मात्र ज्ञाननेविपेज मग्न रहे, पण परिग्रहना संयोग वियो गनेविपे हर्ष विषाद उपजे नहीं, एवी रीते जेना मनमां उदासीनता पामीये ठश्ये, एवा बुध के० पंक्तिने परिग्रहवंत कहेवाय नही ॥ ए ॥

हवे ज्ञानीनी निस्पृह दशा वखाणे ठे:- अथ ज्ञानी अवांठक कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जे जे मनवंठित विलास जोग जगतमें, तेते विनासिक सब राखे न रहत हैं; और जे जे जोग अजिलाप चित्त परिणाम, तेते विनासीक धर्मरूप व्है बहत हैं; एकता न डुहों मांहि ताते बांठा फुरे नांही, ऐसे त्रम कारजको मूरख बहत हैं; सतत रहे सचेत परसो न करे हेत, याते ज्ञानवंतको अवंठक कहत हैं ॥ १० ॥

अर्थ:- मनना मानी लीधेला जे जे जगत्ना जोग विलास ठे, ते ते नाश रूप ठे, आपणा राख्या रेहेता नथी. वली जे जे जोग अजिलापरूप चित्त परिणाम रहेते ते ते चित्त परिणाम चंचलपणे विनासी धर्म रूपने विपे थई रह्या ठे. एवा जोगनेविपे तथा जोग अजिलापनेविपे अनेकता ठे, पण एकता नथी. वली विनश्वरपणुं ठे तेथी एना उपर ज्ञानीनी बांठा फुरती नथी. एवा त्रम कार्यने मूर्ख होय तेज चाहे ठे, जे सतत के० निरंतर सावधान रहे अने परवस्तु साथे हेत करे नही, एज माटे ज्ञान वंतने अवंठक निस्पृही कहेठे. ॥ १० ॥

हवे परिग्रहमां रेहेता उतां ज्ञाताने अखिसपणुं केवी रीते कहेवाय ते दृष्टांत आ पीने समजावे ठे:- अथ ज्ञाता अखिस दृष्टांत कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जैसे फिटकडी लोड हरमेकी पुटविना स्वेत वख डारिये मजीठ रंग नीरमें; जीग्यो रहै चिरकाल सर्वथा न होइ लाल, जेदे नही अंतर सपेती रहे चीरमें; तेसे समकितवंत राग दोष मोह बिनु, रहे निशिवासर परिग्रहकी चीरमें, पूरव करम हरे नूतन न बंध करे जाचे न जगत सुख राचे न शरीरमें ॥ ११ ॥

अर्थ:- जेम कोइ स्वेत वख होय तेने फटकनी लोदर तथा हरमानी पुट के० पट दीधा शिवाय मजीठना लाल रंगना पाणीमां चिरकाल के० घणाकाल सुधी जीनावी राखे तोपण ते वख सर्वथा प्रकारे लाल थाय नही; अंतररंग जेदे नही तेथी ते ची रमां सफेती रहेज; तेमज समकितवंत जे जीव होय ते राग छेप मोहना पटविना

निशिवासर के० रात दिवस परिग्रहनी जीडमां रहेठे, तोपण पूर्व कर्मना जोगनी निर्जरा करेठे, अने नवां कर्मनुं बंधन करे नही, अने जगत्ना सुखने जाचे नही. वली शरीरने जोईने राचे नही. ॥ ११ ॥

हवे परिग्रहने विषे रेहता ज्ञाताने उद्देग रहितपणुं होय ठे ते दृष्टांत वडे दृढ क रावे ठे:- अथ ज्ञाता अनुद्देग कथन:-

॥ सबैया इकतीसा:- ॥ जैसे काहु देसको वसेया बलवंत नर, जंगलमें जाई मधु उताको गहतु है; वाको लपटाय चहु थोर मधुमक्षिका पे कंवलीकी उटसों अडंकित रहतु है; तेसे समकिती शिव सत्ताको सरूप साथे उदेकी उपाधिकों समाधिसी कहतु है; पहिरे सहज को सनाह मनमें उठाह, ठाने सुखराह उदवेग न खहतु है. ॥ १२ ॥

अर्थ:- जेम कोईक देशनो रेहेवासी जील बगरे बलवंत नर जंगलमां जईने मध पुडाने ग्रहण करे ठे, ते बखत ते पुरुषने चारे तरफ मधु मक्षिका के० मध माखीउं ख पटाई जाय ठे, पण ते पुरुषना शरीर पर कांमली होयठे, तेथी अडंकित के० डंखवि ना अडंख रहेठे; तेमज समकिती जीव शिव के० परमात्मानी सत्ता के० सद्भूतपणुं तेनुं स्वरूप जे एक विज्ञानघनपणुं तेने साथे ठे, अने कर्म उदयनी जे आत्माने उपाधि खागी रहीठे, तेने ते समाधि करी जाणे ठे. सहज गुण जे ज्ञान, दर्शन, चारित्र तद्रूप जे सनाह के० बखतर ते पहेरी राखेठे, अने ए रीते जे कर्मनिर्जरा तेनो उठाह मनमां धारण करे एवा अनेत सुखना राह के० मार्गनेविषे रहेतो थको उद्देग द शाने पामतो नथी. ॥ १२ ॥

हवे ए रीतमां ज्ञातानुं अबंधकपणुं बतावेठे:- अथ ज्ञाता अबंध कथन:-

॥ दोहरा:- ॥ ज्ञानी ज्ञान मगन रहे, रागादिक मल खोइ; चित उदास करनी करे, करम बंध नहि होइ. ॥ १३ ॥ मोह महातम मल हरे, धरे सुमति परगास; मुगति पंथ परगट करे, दीपक ज्ञान विखास. ॥ १४ ॥

अर्थ:- ज्ञानी पुरुष तो ज्ञानमां मग्न रहेठे, अने रमेठे, अने राग-द्वेष-मोहरूपी जे मल ठे, तेने खोइ दिष्टे; अने जे क्रिया करेठे ते पण उदासीनरूप करेठे, माटे एवा ज्ञानीने कर्म बंध थतो नथी. ॥ १३ ॥ वली मोहरूपी महातम के० घोर अंध काररूप जे मल तेने हरे, अने सुमतिना प्रकाशनार दीपकने धरे, ए रीते मुक्ति पंथने प्रगट करी बतावे, एवोज ज्ञाननो विखास ते दीपकरूप जाणवो. ॥ १४ ॥

हवे ज्ञानदीपकनुं स्वरूप कही देखाडेठे:- अथ ज्ञान दीपक वर्णन:-

॥ सबैया इकतीसा:- ॥ जामें धूमको न खेस घातको न परवेस, करम पतंगनिका नाश करे पखमें; दसाको न जोग न सनेहको संयोग जामें, मोह अंधकारको विजोग

जाके थलमें; जामें तसताइ नही रागरंग नांइ रंच, लह लहे समता समाधि जोग जलमें; ऐसी ज्ञानदीपकी सिखा जगी अजंगरूप, निराधार फुरी पैं डुरी है पुदगलमें ॥

अर्थ:- जे ज्ञान दीपकमां धुमाडानो लेश नथी ने जेमां वायुनो पण प्रवेश नथी अने जे कर्मरूपी पतंग जीवनो पलकमां नाश करे ठे, ने जेमां दशा के० दीवेदनो जोग नथी, (बीजो अर्थ)- कोइ विकल्प दशा नथी अने जेने सनेह के० घृत तेखनो संयोग नथी; वली जेना प्रकाशमां मोहरूप अंधकारनो वियोग थयो ठे; वली जे दीपकमां तस तापणुं नथी; वली जेमां खालरंगनीरंचमात्र खालाश नथी, अने जे समता समाधिनो जोगते रूप जल तेनेविषे लहलहायमान थई रखो ठे, एवो जे ज्ञानदीपक ठे, तेनी शिखा सदा अजंगरूप जागी रही ठे, अने ए शिखा सर्व पदार्थनुं ज्ञान करवानो आधार ठे अने पोते निराधार फुरी रही ठे, अने पुजलमां डुरी के० तुपी रही ठे. ॥ १५ ॥

हवे ज्ञानना स्वजावमां खंनना नथी ते उपर दृष्टांत आपेठे:-

अथ ज्ञान स्वजाव अखंनित दृष्टांत कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:- ॥- जैसो जो दरव तामें तैसोही सुजाठ सवे, कोउ दव काठ को सुजाठ न गहतु है; जैसे संख उज्ज्वल विविध वर्ण माटी जखे, माटीसो न दीसे नित उज्ज्वल रहतु है; तैसे ज्ञानवंत नाना जोग परिगह जोग, करत बिलास न अ ज्ञानता लहतु है; ज्ञानकला छनी होइ छंददशा सूनी होइ ऊनी होइ जौथिति बनारसी कहतु है. ॥ १६ ॥

अर्थ:- जे जेवुं ऊच्य ठे, तेमां तेवोज स्वजाव सिद्ध ठे, पण कोई ऊच्य अन्य ऊच्यनो स्वजाव ग्रहण करे नही. जेम कोई जलाशयमां संख वेइंझीजीव होय ते स्वरूपमां उज्ज्वल होय ठे, पण जात जातनी माटी खाय ठे, तेम ठतां माटीनो रंग तेना स्वरूपमां देखातो नथी, तेतो नित्य उज्ज्वल देखाय ठे; तेम ज्ञानवंत प्राणी परिग्रहना जोग थकी नाना प्रकारना जोग जोगवतो ठतां अने बिलास करतो ठतां अज्ञानता पामतो नथी. अने ज्ञाननी कला वमणी थाय ठे, अने छंददशा के० त्रमदशा ते शुनी थाय ठे, अने जवस्थिति के० संसारस्थिति ते उणी के० उंठी थाय ठे, एवी रीते बना रसी दासनुं कहेवुं ठे. ॥ १६ ॥

हवे सम्यग् ज्ञाननी साथे सम्यक् क्रिया स्याद्वाद मतने आश्रयी कहे ठे:-

अथ स्याद्वाद प्ररूपन कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- जोखों ज्ञानको उदोत तोखों नही बंध होतु, वरते मिथ्या त तव नाना बंध होहि है; ऐसो जेद सुनिके लग्यो तुं विषे जोगनिसों, जोगनिसों उद्यमकी रीतितें बिगोहि है; सुनो जैया संतत कहे में समकितवंत, यहु तो एकंत प

રમેસરકી દોહિ દે; વિપેસોં વિમુક્ક હોઈ અનુજો દશા આરોહિ, મોક્ક સુખ દોહિ
એસી તોહિ મતિ સોહિ દે ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:- જ્યાં સુધી જ્ઞાનનો ઉદ્યોત છે ત્યાંસુધી વંધ થતો નથી અને જ્યારે મિથ્યા
ત્વદશાવંત છે, ત્યારે તો નાના પ્રકારનો વંધ થાય છે, કોઈ એકાંતવાદીયે એવો જ્ઞાન
માહાત્મ્યનો જ્ઞેવ સાંજલીને એવું કહ્યું, કે તું વિષય જોગવવા લાગ્યો છે, અને મન, વચ
ન, કાયાના યોગ થકી ઉદ્યમની રીતિ જે ક્રિયા, તેને તેં ઠોમી ઢીધી છે, તેને કહેવે
કે દે સત્ પુરુષ, સાંજલ તું જે કહે છે, કે હું સમકિતવંત હું, પણ એ એકાંતમત જે છે
તે પરમેશ્વર પરમાત્માની દોહી કેળ કરનારી છે, માટે તું વિષયથી વિમુક્ક થઈને
અનુજવ દશામાં ગુણ શ્રેણિ ધરી આરોહણ કરી અને મોક્કના સુખને દોહી કેળ જો,
તો એવીજ વુઝિ થકી શોજે છે. ॥ ૧૭ ॥

હવે જ્ઞાનનું તથા વિષય વિમુક્કતાનું સહચારિપણું વતાવેઃ:-

અથ જ્ઞાન વૈરાગ્ય યુગપદ્ વર્ણન:-

॥ ચોપાઈ:- જ્ઞાનકલા જિનકે ઘટ જાગી; તે જગમાંહિ સહજ વૈરાગી; જ્ઞાની
મગન વિપેસુખમાંહી; યહુ વિપરીત સંજવે નાંહી. ॥૧૭॥ દોહા:- જ્ઞાન સહિત વૈરાગ્ય
વલ, શિવ સાથે સમકાલ; જ્યોં લોચન ન્યારે રહે, નિરલે દોઝ નાલ. ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:- જેના ઘટનેવિપે જ્ઞાનરૂપી કલા જાગી છે તેતો જગત્નેવિપે સહેજે વૈરાગી
રહે છે. જ્ઞાની થઈને વિષયસુખમાં મગ્ન હોય એ વિપરીત વાત સંજવતી નથી ॥ ૧૮ ॥
વલી જ્ઞાનની સંગતિ ને વૈરાગની સંગતિ એ વંને ઘીજ સમકાલ મલીને મોક્કને સાથે;
જેમ વે આંહો જુદી રહીઁ, પણ નાલ કેળ સાથે વેઝ નેત્ર પદાર્થને જુણે. ॥ ૧૯ ॥

હવે મૂલને કર્મનું કર્તાપણું અને જ્ઞાનીને નિર્જરાનું કર્તાપણું એ વેનું સ્વરૂપ કહેવે.
અથ મૂલ કર્તા કર્મકો યહ કથન:-

॥ ચોપાઈ:- મૂલ કર્મકો કર્તા હોવે; ફલથજિલાપ ધરે ફલ જોવે; જ્ઞાની ક્રિયા
કરે ફલ સૂતી; લગે ન લેપ નિર્જરાહુની ॥ ૨૦ ॥ દોહા:- વંધે કર્મસોં મૂલજ્યો, પાટ
કોટ તન પેમ; સુલે કર્મસોં સમકિતી, ગોરલ પંધા જેમ. ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:- મૂલ છે તે કર્મનો કર્તા બને છે, કેમકે તે ક્રિયાના ફલનો અનિલાપ ધરે
છે, અને ફલને જોઈ રહેવે; ને જે જ્ઞાની હોય તે ક્રિયા તો કરે પણ ફલ શુન્ય
કરે, તેથી જ્ઞાનીને કર્મનો લેપ લાગતો નથી; એથી વમણી નિર્જરા થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

વલી જે મૂલ છે તે કર્મનેવિપે વંધાઈ રહેવે, જેમ રેશિમનો કિનો પોતાના શરીર
ના પ્રેમવડે પોતાની સાલ થકી પોતેજ વંધાય છે, અને જે સમકિતી હોય તેતો કર્મ

नी जासथी खुखेसो रहे ठे, कोनी पेठे ? जेम गोरखधंधो पोतानी जासथी खुली जा यठे तेम जाणुं ॥ २१ ॥

हवे ज्ञानी जीवने कर्मनुं अकर्तापणुं तथा निर्जरारूप उरावे ठे:-

अथ ज्ञानीको अकर्तृत्व कथन:-

॥ सवैया तेईसा: ॥- जे निज पूरव कर्म उदे सुख जुंजत जोग उदास रहेंगे; जे दुखमें न विद्याप करे निरखेर हिये तन ताप सहेंगे; हे जिनके दृढ आत्म ज्ञान क्रिया करिके फलको न चहेंगे; ते सुविचछन ज्ञायक हे तिनको करता हम तो न कहेंगे ॥ २१ ॥

अर्थ:- जे जीव पोताना पूर्व संचित शुभ कर्मना उदय वहे सुख जोगवतो थको पण जोगथी उदास रहे ठे, अने जे जीवने असाता वेदनीयना उदयथी दुःख उपजे तो पण विद्याप करेनही, अरतिनो बिजाग करे नही, अंतरमां कोई चिंता नही राखे; अने शरीरनो संताप सहन करे, वली जेनीपासे आत्मज्ञान ठे, तेतो क्रिया करीने फलने इछे नही, तेज उत्कृष्ट विचक्षण ज्ञानी कहेवाय ठे, अने तेने कर्म करता थका कर्मना कर्ता एम तो अमे कही शकशुं नही ॥ २१ ॥

हवे एवा ज्ञानीनी व्यवस्था कहे ठे. ज्ञाता वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जिनकी सुदृष्टिमें अनिष्ट इष्ट दोउ सम, जिनको आचार सुविचार सुज ध्यान हे; स्वारथको त्यागी जे खहेंगे परमारथको, जिनके धनिजमें नफा न हे न ज्यान हे; जिनकी समुजमें शरीर ऐसो मानीपतु, धानकोसो ठीसक कृपान कोसो म्यान हे; पारखी पदारथके साखी ब्रम जारथके, तेई साधु तिनहीको ज पारथ ज्ञान हे. ॥ २३ ॥

अर्थ:- जे ज्ञातानी सुदृष्टि एधी ठे के, जेनेविषे इष्ट वस्तु तथा अनिष्ट वस्तु घेउ परावर ठे, अने जेनो आचार एवो ठे के जे ब्रह्मा विचारथी शुभ ध्यानमांज रहे, अने विषय सुख प्रमुख आर्थने त्यागीने जे अथ्यात्मरूप परमार्थ तेनेविषे खागी रहे ठे, वली जेनां पचन एवां ठे के. जेमां नफो नधी तेम टोटो पण नधी, पटखे फोड़ने सुसीख बिंया कुसीख देता नधी; मोन वृत्तिज रहेठे. वली जेनी समज एवी होय के शरीरने धाननी ठीस के० तुस जेयुं अने कृपान के० तरवार तेना म्यान जेयुं माने ठे, मतस्रय के आत्माने शरीरथी जुदो जाणे ठे. वली जे जेवो पदारथ होय तेवी तेनी परीक्षा करे ठे, अने जेम नय ज्ञानबिना पांच दर्शनमां जे ब्रमनुं जारथ चाखी रशुं ठे, तेनोसाही ठे; पूठगानुं धानक ठे, तेहिज साधु कहेवाय ठे, अने तेने परमार्थ ज्ञानी कहिये. ॥ २३ ॥

हवे समकितनुं सादसपणुं पणन करेठे:- अथ सम्पद्वर्धनको सादसकरण:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जमकोसो प्राता दुःखदाता हे अज्ञाना कर्म, ताके रुदे

હવે આ જવના જય નિવારણ રૂપ મંત્ર કહેઠે:- અથ હહ જવ જય નિવારણ કવન:-

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ॥- નલ શિલ મિત પરવાન, જ્ઞાન અવગાહ નિરક્ત; આતમ અંગ અજંગ, સંગ પરધન હમ અસ્કત; ટિનજંગુરસંસાર, વિજવ પરિવાર નારંજ સુ; જહૌં ઉતપતિ તહૌં પ્રલય, જાસુ સંયોગ વિરહ તસુ; પરિમદ પ્રપંચ પરગટ પરલિ, હહ જવ જય ઉપજે ન ચિત; જ્ઞાની નિશંક નિષ્કલંક નિજ; જ્ઞાનરૂપ નિર્લંતનિત ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:- પગના નલથી તે માધ્યાની શિલાસુધી પડસે સર્વ શરીર પ્રમાણ આત્માનો ગુણ જે જ્ઞાન તે અવગાહ કેળવ્યાસિ તેને જુલ, યવાં નલ શિલ સહિત જ્ઞાનમય આત્માનું અંગ અજંગ રહે, તેની સાથે પુત્રજ છે તેને પરધન કેળવ્ય કહેઠે, અને સર્વ સંસાર દાણજંગુર છે, ને તેને જે વિજવ પરિવારરૂપ નાર છે, તે પણ દાણજંગુર છે, અને જેની ઉત્પત્તિ તેનો વિનાશ છે, જેનો સંયોગ તેનો વિયોગ પણ થાય છે, યવો પરિમદનો પ્રપંચ પ્રગટ પરલોપ તો આ જવનો જય ચિત્તમાં ઉપજે નહીં. ય રીતે જે જ્ઞાની હોય તે પરિમદના વિયોગની ચિંતા ન રાખે, નિઃશંક રહે, પોતાનું નિષ્કલંક સ્વરૂપ જ્ઞાન મય સદા જુલ. ॥ ૨૭ ॥

હવે પરલોકજય નિવારણનું મંત્ર કહેઠે:- અથ પરલોક જય નિવારણ મંત્ર:-

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ॥- જ્ઞાન ચક્ર મમ લોક, જાસુ અવલોક મોલુ સુલ; હ્તરલોક મમ નાંહિ નાંહિ જિસમાંહિ દોષ દુલ; પુલ સુગતિ દાતાર, પાપ દુરગતિ પદ દાયક; દો લંકિ ત લાનિમે, અલંકિત હે શિવનાયક; હહ વિધિ વિચાર પરલોક જય, નહિ વ્યાપક વરતે સુલિત; જ્ઞાની નિઃશંક નિષ્કલંક નિજ જ્ઞાનરૂપ નિર્લંતનિત ॥ ૨૮ ॥

અર્થ:- જ્ઞાન ચક્ર કેળવ્યા જ્ઞાન વિસ્તાર તેતો મમલોક કેળવ્યો લોક છે, મહારો પ્રચાર છે, તેને પ્રત્યક્ષ જોવો, અને મોક્ષ સુલ ધણે રૂપ છે, અને હ્તર લોક કેળવ્યા તેલિ ના અન્ય લોક તે મારો નથી, મહારો જ્ઞાન લોક મારી સાથે છે, જેનેવિપે દોષ દુલ નથી. પરલોકમાં સુગતિનું દેનાર પુલ છે, અને પરલોકમાં દુરગતિનું આપનાર પાપ છે. ય વે પુલ પાપ આત્માની લંડનાની લાળી છે. અને હું અલંકિત રૂપ તુ. શિવનાયક કેળવ્યા સિદ્ધરૂપી હું યવા વિચારથી પરલોક જય વ્યાપે નહીં; અને સુલિત કેળવ્યા સદા સુલવંત વતે; ય પ્રમાણે પરલોક જય ઠાંનિને જ્ઞાની પુરુષ નિશંક થકો નિષ્કલંક યવું જે નિજજ્ઞાનરૂપ તેને સદા નિરલે ॥ ૨૮ ॥

હવે મરણજય નિવારણનો મંત્ર કહે ઠે:- અથ મરણ જય નિવારણ મંત્ર:-

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ॥- ફરસ જીજ નાશિકા, નેન અરુ અવન અદા હ્તિ; મન વચ તન ધલ તીન, સાસ ઠસાસ આઠ ધિતિ; ય દસ પ્રાણવિનાશ, તાહિ જગ મરણ કદીજે;

જ્ઞાન પ્રાણ સંયુક્ત; જીવ તિહુ કાલ ન ઠીજે; યહ ચિત કરત નહિ મરણ જય, નય પ્રમાણ જિનવર કથિત; જ્ઞાની નિસંક નિકલંક નિજ, જ્ઞાનરૂપ નિરલંકનિત. ॥ ૨૯ ॥

અર્થ:—સ્પર્શ, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ, શ્રોત્ર, એ પાંચે ઇન્દ્રિય; મનોવલ, વચનવલ, ને કાયવલ એ ત્રણ, શ્વાસોશ્વાસ, આયુસ્થિતિ, એ દશ પ્રાણ આદિનો વિનાશ થાય, તેને જગત્માં મરણજય કહે છે, પણ જીવ પદાર્થ છે તે જ્ઞાનરૂપી જાવ પ્રાણ સંયુક્ત છે, તેતો જીવને જ્ઞાન પ્રાણ ત્રણે કાલનેવિષે ત્રૂટે નહીં, એવો વિચાર મનમાં કરવાથી મરણજય ડપડે નહીં. નય પ્રમાણ વહે એવું જિનેશ્વરનું કથન છે, જ્ઞાની લોક નિઃશંક પણે પોતાના નિષ્કલંક સ્વરૂપ જ્ઞાનરૂપને સદા નિરંતર નિરલંક કે ૦ સત્યપણે જુએ ॥ ૨૯ ॥

હવે વેદના જય નિવારણરૂપ મંત્ર કહે છે:—અથ વેદના જય નિવારણ મંત્ર:—

॥૭૫૫ ઠંદા:—વેદનવારો જીવ, જાંહિ વેદંત સોડ જિય; યહ વેદના અજંગ, સુતો મમ અંગ નાંહિ વ્યય; કરમ વેદના દ્વિવિધ, એક સુખસમય દુતીય દુઃખ; દોઝ મોહ વિકાર, પુજલાકાર બહિરમુખ; જવ યહ વિવેક મનમાંહિં ધરત, તવ ન વેદના જય વિદિત; જ્ઞાની નિસંક નિકલંક નિજ, જ્ઞાનરૂપ નિરલંક નિત ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:—વેદનાવારો એટલે જાણનારો તેતો જીવ છે, અને જેને જાણવું છે, તેપણ જીવજ છે, એટલે વેદનાવંત તે જ્ઞાની જીવ એ જ્ઞાનરૂપ વેદન જે અજંગ રૂપ છે તેતો મારું અંગ છે, અને કર્મ વેદના જે છે તે મારી નથી. અને તે કર્મરૂપ વેદના જે પ્રકારની છે, એક સુખમય વેદના ને બીજી દુઃખમય વેદના છે, એ વેગ મોહ વિકાર છે, એવી સુખ દુઃખની વેદના પુજાકાર છે, પુજાની ઠાયા વાહ્યરૂપ છે, જ્યારે એવો વિવેક વિચાર મનમાં ધરે છે, ત્યારે વેદનાનો જય વેદી શકાતો નથી. જ્ઞાની લોક હોય તેતો વેદનાના જયથી નિઃશંક રહે અને નિષ્કલંક એવું પોતાનું જ્ઞાન સ્વરૂપ તેને સદા જોતા રહે ॥ ૩૦ ॥

હવે અનરક્ષાજય નિવારણરૂપ મંત્ર કહે છે:—અથ અનરક્ષા જય નિવારણ મંત્ર:—

॥૭૫૫ ઠંદા:—જો સ્વવસ્તુ સત્તા સરૂપ જગમહિં ત્રિકાલ ગત; તાસ વિનાસન હોશ સદ્જ નિહંચે પ્રમાણ મત; સો મમ આતમ દરય, સરવથા નહિ સદ્વાયધર; તિહિ કારન રક્ષક ન, હોશ જષ્ટક ન કોશ પર; જવ યહિ પ્રકાર નિરધાર કિય, તવ અનરક્ષા જય નસિત; જ્ઞાની નિસંક નિકલંક નિજ, જ્ઞાનરૂપ નિરલંક નિત ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:—સ્વવસ્તુ કે ૦ નિજઆત્મરૂપ વસ્તુ; સત્તાસ્વરૂપ કે ૦ ડ્રવ્યપણે ઠતું કહેવાય તે જગત્માં ત્રણે કાલનેવિષે પામિયે, તેનો ક્યારે પણ વિનાશ નથી થતો, એવું સદ્જ સ્વરૂપ નિશ્ચયનયના પ્રમાણવડે જાણવું; એજ મારું આત્મડ્રવ્ય જે છે, તેતો સર્વથા પ્રકારે કોઈનો સદ્વાય ધરતું નથી, તેમાટે એ આત્મડ્રવ્યનો કોઈ રક્ષક નથી. તેમજ

कोईपर के० बीजो एनो जदक पण नथी. जेवारे एवो विचार हृदयमां नकी करी राखे, त्वारे अनरक्षा जय नाश पामे, एवा झानी होय ते अनरक्षा जयथी निःशंक थका पोताना निष्कलंक ज्ञानस्वरूपने सदा निरखे ठे. ॥ ३१ ॥

ह्वे चौरजय निवारण रूप मंत्र कहे ठे:-अथ चौरजय, निवारणमंत्र:-

॥ठप्पय ठंदः॥-परम रूप परतछ, जासु लछन चिन् मंन्ति, पर प्रवेश तहाँ नांहि महि माहि अगम अखंन्ति; सो मम रूप अनूप, अकृत अमित अखूद धन; तांहि चोर किम गहे, ओर नहि लहे और जन; चितवंत एम धरि ध्यान जय, तव अगुप्त जय उपसमिति; झानी निसंक निकलंक निज, ज्ञानरूप निरखंत नित. ॥३२॥

अर्थ:-जे परम स्वरूप कहेवाय ठे, अने मान सन्मानवडे प्रत्यक्ष ठे, चिन्मंन्ति के० चिन्मय एवुं जेनुं लक्षण ठे, अने जेना स्वरूपनेविषे परस्वरूपनो प्रवेश नथी; महीमांहि के० पृथ्वीना वचमां अगम्य ठे, अने अखंडित ठे, एवुं तो अनूपम मारुं रूप ठे, ते कोईनुं कीधेनुं नथी, अमित के० प्रमाणविना, एवुं अखूद धन ठे, ते ध नने चोर केम दूरी शके? अने और के० बीजा कोई लोक तेनी जगा पामी शके नही. ज्वारे ध्यान धरीने एवुं चितवन करे त्वारे अगुप्त जय के० उघाडा धननो जे जय ते उपशमी जाय. अने एवा झानी होय ते अगुप्त जयथी निःशंक थका पोताना निष्कलंक ज्ञान स्वरूपने सदा निरखता रहेठे: ॥ ३२ ॥

ह्वे अकस्मात्जन्य निवारण रूप मंत्र कहेठे:-अथ अकस्मात्जन्य निवारण मंत्र:-

॥ठप्पय ठंदः॥-शुरू शुरू अविच्छेद, सहज सु समृद्ध सिद्ध सम; अखल अनादि अनंत, अतुल अविचल सरूप मम; चिद विज्ञास परमास, वीत विकल्प सुख धानक; जहाँ दुविधा नहि कोई, होइ तहाँ कतु न अचानक; जय यह विचार उपजंत तव, अकस्मात् जय नहि उदित; झानी निसंक निकलंक निज, ज्ञान रूप निरखंत नित. ॥ ३३ ॥

अर्थ:-जे वस्तु शुरू ठे. केवल पोताना स्वरूपने विषेज ठे, शुरू के० ज्ञानमय ठे, अविरोधी ठे, सिद्धसमान इच्छितं ठे, अखल ठे, आदिरहित ठे, अने अंत रहित ठे. जेनी तुखना कोईधी न घाय माटे अतुल ठे. एवुं अविचल मारुं रूप ठे. चिद्विज्ञास के० ज्ञानविज्ञासनो जेने प्रकाश ठे. वीतविकल्प के० अचानक जेद रहित ठे, अने समाधि सुखनुं धानक ठे. ज्यां कोई विजातीय न पामिये त्यां कोई अणचितव्यो अचानक जय शोक कांई उपजे नही, आबो विवेकविचार हृदया मां ज्वारे उपजे ठे, त्वारे अकस्मात् जय जे ठे, ते उदय बनो नथी. जे झानी नो

य ठे ते अकस्मात् जयथी निःशंक अको पोताना निष्कलंक ज्ञान स्वरूपने सदा जोता रहेवे. ॥ ३३ ॥

हवे निर्जराना करनार ज्ञानीनी व्यवस्था कहेवे:- अथ ज्ञानी व्यवस्था कथन:-

॥ उप्पय ठंदः॥-जो परगुन त्यागंत, शुरू निजगुन गहंत धुव; विमल ज्ञान अंकुरा जासु घट महि प्रकास हुव; जो पूरव कृतकर्म, निर्जरा धार बहावत; जो नव बंध निरोध, मोक्ष मारग मुख धावत; निःसंकतादि जस अष्ट गुन, अष्ट कर्म अरि संहार त; सो पुरुष विचठन तासु पद, बनारसी बंदन करत. ॥ ३४ ॥

अर्थ:- जे कोई पुजलादि गुणनो त्याग करे, अने भुव के० निश्चयरूप एवा शुरू पोताना गुणनु ग्रहण करे; निर्मल ज्ञाननो अंकुर के० उदय जेना घटमां प्रकाशित थयो, अने जे पूर्वकृत कर्मने निर्जरानी धार के० श्रेणिविषे बहावि दिये बली जे नवा बंधनो निरोध करीने एटखे निराश्रव थईने मोक्षमार्गने सन्मुख दोडेवे; गुण श्रेणिमां दोडेवे, निशंकित प्रमुख जेना आठ गुण ठे, ते आठे कर्मरूप शत्रुनो संहार करे, तेज विचक्षण पुरुष कहेवाय, अने तेना चरणकमलने वणारसीदास बंदन करेवे ॥ ३४ ॥

हवे आठ अंगनां नाम कहेवे:- अथ अष्टांगके नाम कथन:-

॥ सौरठाः॥- प्रथम निसंसेजानि, दुतिय अवंठित परिनमन; तृतिय अंग अग्नि खान, निर्मल दृष्टि चतुर्थ गुन ॥ ३५ ॥ पंच अकथ परदोष, थिरी करन ठठम सद्गज सत्तम वठल पोप, अठम अंग प्रजावन. ॥ ३६ ॥

अर्थ:- पेहुं निःसंशय के० निःशंकित, चीजुं समकितनो गुण जे अवांठक पणारूप मननो परिणाम, व्रीजु अंग अग्निखान, चोथुं गुण निर्मल दृष्टि एटखे मूढ दृष्टि नही ते ॥ ३५ ॥ पांचमुं परदोष अकथन, ठठुं अंग समकित स्थिर करवाना स्वभावरूप, सा तमुं सर्व साथे वाठलपणुं अध्यात्मक पोपक, अने आठमुं अंग प्रजावना गुणरूपा ॥ ३६ ॥

हवे अंगनां लक्षण कहे वे:- अथ अंग लक्षण:-

॥ सवेया इकतीसाः ॥- धर्ममें न संसे शुजकर्म फलकी न इछा, अशुनको देखि न गिलानि आने चित्तमें; साचि दृष्टि राखे काहू प्राणीको न दोष जाखे, चंचलता जानि थिति ठाने धोध चित्तमें; प्यारे निजरूपसो उठाहके तरंग उठे, एह आठो अंग जय जागे समकितमें; तांदि समकितकों धरे सो समकितवंत, बहे मोपपावे उठन आवे फिर इतमें ॥ ३७ ॥

पुन:- धर्मनेविषे संदेह नहोय ते निःशंकित गुण, शुज कर्मना फलनी इछा न होय ते निस्पृही गुण, अनिष्ट वस्तुने जोडने चित्तमा ग्यानीन लाववी ते अग्निखान गुण, कोझना

गाव्यागुणं नही ने साचनेविपे दृष्टि राखवी ते अमूढ दृष्टिगुण, कोई प्राणीनो
 लेप कहेवो नही ते दोषाकथन गुण; चंचलता त्यागीने ज्ञानरूप चित्तनेविपे स्थिरता
 राखवी ते धिरीकरण गुण; आत्म स्वरूपमां प्रेम राखवो ते वरुण गुण; अने आत्मस्वरूप साध
 नेविपे उग्राह लहरी के० तरंग उठवापणुं लीधुं रहे ते प्रजावना गुण, एम एक स
 मकितना आठे अंग ज्यारे जागे, अने ते आठ गुणे सहित सम्यक्त्व धारण करे, ते
 समकितवंत केहेवाय ने तेवाज समकितो मोक्ष पामे, ने फरीशी आ संसारमां आवे नही
 हवे निर्जराधारी चैतन्यनुं नाटक कहे ठे:—अथ चैतन्य नाटक कथनं:—

॥ सवैया इकतीसा:॥—पूर्व बंध नासे सोतो संगित कला प्रकाशे, नव बंध रुंधी ताल
 तोरत उठरिके; निसंकित आदि अष्टांग संग सखा जोरी, समता आलाप चारि करे
 मुख जरिके; निरजरा नाद गाजे ध्यान भिरदिंग वाजे, ठक्यो महानंदमें समाधि रीजि
 हरिके; सत्तारंग जूमिमें मुक्त जयो तिहू काल, नाचे शुरू दृष्टि नट ज्ञान स्वांगधरिके ३७

अर्थ:— जेम पूर्वकालनेविपे उच्छिष्ट स्थिति थकी बंध करतो हुतो तेवी रीते न क
 रतां अनुच्छिष्ट स्थिति थकी करवो एम पूर्व बंध नासे, तेतो संगित कला आलापचारी
 प्रकाशे, अने नवा बंधने रोधनुं ते रूपताळ उठजे ठे, तालतोरे ठे, निःशंकित प्रमुख जे
 समकितनां आठ अंग कलां, ते सहाय जोनी समता समाधि धारी तद्रूप स्वर बांधीने
 आलाप करे ठे, अंही कर्मनी निर्जरा हेतु ठे, एटले कर्मनाश करवारूप कार्यनुं निर्जरा
 कारण ठे, ते ध्याननेविपे एक स्वरूपनाद गाजे ठे, अने “सोहं” ध्वनि ठे तेरूप मृदंग
 वाजे ठे, अंही जे महानंदमय यईने ठाक्यो तेतो सुखी थयो, ते जाणिये रीज यई,
 ने पोतानी आत्मसत्ता तेज कोई रंगजूमि ठे एटले रंग मंडप थयो, तेनेविपे त्रणे का
 लमां शुरू दृष्टिसहित ज्ञानरूप वेप स्वांग पहेरी धरीने नटरूप चैतन्य मुक्त थईने नाचे ठे
 ॥ इति श्री समयसार नाटकविपे बाखवोधरूप निर्जराद्वार सप्तम संपूर्ण. ॥

॥ दोहा: ॥— कही निर्जराकी कथा, शिवपथ साधनहार; अथ कतु बंध प्रबंधको,
 कहुं अल्प विस्तार ॥ ३८ ॥

अर्थ:—मोक्ष मार्गनी साधनकार जे निर्जरा तेनी कथा हती ते कही, हवे जे बंध
 थाय ठे तेना अधिकारनो अल्प विचार कहेठे ॥ ३८ ॥

हवे बंध जे ठे ते ठांडवा योग्य ठे, माटे ते बंधनो विदारणद्वार जे समकित तेने
 नमस्कार करेठे:—अथ बंध विदारन सम्यक्त्व वर्णनं:—

॥ सवैया इकतीसा:॥—मोह मद पाई जिन संसारी विकल कीने, याहिते थजा
 नुवाहु विरद बहुतु है; ऐसो बंध वीर विकराख महाजाख सम, ज्ञान मंद करे चंद
 राहु ज्यो गहतु है; ताको बख जंजिवेको घटमे प्रगट जयो, उरुत उदार जाको

उद्देश महतु है; सो हे समकित सूर आनंद अंकूर ताही, निरखी बनारसी नमो कहतु है. ॥ ४० ॥

अर्थ:-जे बंधरूप सुजट ठे ते मोहरूप मदिरा पाईने सर्व संसारी जीवने बिरुद्ध करेते, एथी ए बंधरूप वीर ठे ते अजानुवाहुनुं वीरुद्ध कहावेते के० सार्वज्जीम थई। हेखा ठे, एवो विकराल ए बंधरूप वीर सुजट ठे, वली ए महाजाल समान ठे. एज ज्ञान प्रकाशने मंद करेते, कोनी पेते? जेम राहु चंडने मंद करेते, तेनी पते जाई लेवुं. हवे एवा बंधरूप वीरनो प्रतिपक्षी जे ठे, ते एनुं बल तोरवाने घटनेविषे प्रगट थयो ठे, जेनो उद्यम उद्धत ठे, एटले कोईथी रोक्क्यो रहे एवो नथी, अने उदार ठे के० श्रेष्ठ ठे. तथा महत के० मोटो ठे, तेतो समकितरूप शूरवीर जाणवो. ते आनंद अंकूर दर्शने उदय थयो ठे, ते सम्यक्त्व शूरवीरने जोईने पोताना अंग रखित थको बनारसीदास नमो नमो कहेते. ॥ ४० ॥

हवे चेतनाविना कर्म बंध नथी थतां, माटे ज्ञानचेतना तथा कर्म चेतना ए बं उनी समज पाडेते:-अथ कर्मचेतना ज्ञानचेतना वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा:-जहां परमात्म कलाको परगास तहां, धरम धरामें सल सूरजको धूप है; जहां शुज अशुज करमको गढाश तहां; मोहके बिलासमें महा अंधेर कूप है; फेली फिर उटासी घटासी घट घन बीच, चेतनाकी चेतना छुहोंधा गुपचूप है; बुद्धिसों न गही जाय बेनसों न कही जाय, पानीकी तरंग जैसे पानीते गुपुप है. ॥ ४१ ॥

अर्थ:-जे चेतनामां परमात्मानी कलानो प्रकाश थाय ठे, ते धर्म धरती ठे. ते धातीमां सत्यरूप सूर्यनो तनको ठे, एटले उजली जगा ठे. वली जे चेतनानेविषे शुज अशुज कर्मना रसनी गढाश ठे, एटले शुजाशुज कर्मना रस बडे जे चेतना घोळाई रही ठे, त्यां मोहराजा बिलास करे ठे, तेतो घोर अंधकार ठे, ए रीते चेतन पुरुषनी जे चेतना के० संज्ञा ठे, तेतो घटाघन बीच के० शरीररूप मेघवचे उटानी माफक फेली रही ठे, अने घटानी माफक फेलीथकी फरे ठे, अने ए चेतना ते परमात्मानी कलाना प्रकाशमां तथा मोहबिलासमां ए वेउ तरफ गुपचुप ठे, एटले गुप थई रही ठे; एथी ए चेतना वे तरफ प्रवेश करे ठे, ए बात बुद्धिथी ग्रहण थाय ठे; एण वचनथी कही जाय एथी नथी, जेम पाणीना तरंग पाणीमां गुपुप ठे तेम चेतना वेउ तरफ गुपुप ठे. ॥ ४१ ॥

हवे बंध छारनेविषे बंधनो हेतु कहे ठे:- अथ बंधनिदान कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- कर्मजाल वर्णनासों जगमें न बंधे जीव, बंधे न कदापि मन वच काय जोगसों; चेतन अचेतनकी हिंसासों न बंधे जीव, बंधे न असल पंचविषे

विखरोगसों; कर्मसों अबंध सिद्ध जोगसों अबंध जिन हिंसासों अबंध साधु ज्ञाता विषे जोगसों; इत्यादिक वस्तुके मिलापसों न बंधे जीव, बंधे एक रागादि अशुद्ध उपजोगसों ॥ ४२ ॥

अर्थ:- कोई कहे ठे के कर्मजाल वर्गणा थकी जगत्मां जीव बंधाय ठे, ते बात खोटी एटले कर्म वर्गणा जीवना बंधनो हेतु नथी, एही रीते कदाचित् मनवचन का याना योगथी पण जीव बंधातो नथी; चेतन तथा अचेतननी हिंसाथकी पण जीवने बंध थतो नथी. अलक्ष पति ठे, तथा अलक्षरूपी ठे; ते पंचेंद्रियना विषयरूप विष रोग वने पण बंधातो नथी. कर्म वर्गणाथी सिद्धना जीव बंधाता नथी; बली जिनेश्वर देव ठे तेतो त्रणे योगमां ठे तोपण अबंध ठे; साधुजेठे, ते अनाजोगपणे हिंसा करे ठे, तोपण अबंध ठे; ज्ञाता विषय जोगवेठे, तो पण ते अबंध ठे. ए रीते कर्म वर्गणा प्रमुख वस्तुना मिलापथी जीवबंधातो नथी. पण मात्र एक राग छेपने मोह अने जीव बंधरूप अशुद्ध उपयोगथीज जीव बंधाय ठे ॥ ४२ ॥

हवे राग छेप अने मोहनेज दृढपणे बंधना हेतु उरावे ठे:-

अथ बंधनिदानदृष्टि करन व्यवस्था:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥- कर्मजाल वर्गनाको वास लोकाकाश माहिं, मन वच का याको निवास गति आउमैं; चेतन अचेतनकी हिंसा वसें पुज्जलमें, विषे जोग वरते उदेके उरजाउमैं; रागादिकशुद्धता अशुद्धता हें अलखकी; यहें उपादान हेतुबंधके व डाउमैं; याहिते विचठन अबंध कछो तिहूं काल, राग दोष मोहनादि सम्यक् सुजाउमैं. ४३

अर्थ:- कर्म जाल वर्गणानो वास तो लोकाकाशमांज ठे, केवल कर्म वर्गणा कार थकीज जो अमूर्ति चेतनद्रव्य बंधजावने पामे, तो लोकाकाशनो बंध केम नही थय? तेमज मन वचन अने कायाना योगनो वास तो चारे गतिनेविषे ठे, अने चारे उपामां ठे, तयारे योग ते आत्माना बंधना हेतु केम थाय? चेतननां प्राण हरणथी ना थाय ठे; ते पुज्जल बंधरूप प्राणमांज हिंसा थाय ठे, एमज अचेतननी हिंसा पुज्जलमां ठे, ते आत्मासाथे स्पर्शती नथी, तो बंध केम थाय? अने विषय जोग वरते ठे, तेतो कर्मना उदयमां ठे, अरुजी रखा ठे, अने आत्मा तो तेथी निराखो ते बंधाय केम? माटे राग छेपने मोहथकी जे शुद्धता के० मुग्धता थाय ने परवस्तु गीतानी करी मानवी ते अलख पुरुषनी अशुद्धता ठे. अने एज अशुद्धता बंधने रे ठे, ए माटे विचक्षण पुरुषने त्रण कालविषे अबंध कछो; केमके, तेने सम्यक् अवमां राग छेप अने मोह नथी. ॥ ४३ ॥

उद्देस महतु हे; सो हे समकित सूर आनंद अंकूर ताही, निरखी वनारसी नमो नमो कहतु हे. ॥ ४० ॥

अर्थ:-जे बंधरूप सुजट ठे ते मोहरूप मदिरा पाईने सर्व संसारी जीवने विकल करेते, एथी ए बंधरूप वीर ठे ते अजानुवाहुनुं वीरुद कहावेते के० सार्वज्ञीम थई र हेला ठे, एवो विकराल ए बंधरूप वीर सुजट ठे, वली ए महाजाल समान ठे. अने एज ज्ञान प्रकाशने मंद करेते, कोनी पेते? जेम राहु चंडने मंद करेते, तेनी पठे जाणी लेखुं. हवे एवा बंधरूप वीरनो प्रतिपद्दी जे ठे, ते एनुं बल तोम्बाने घटनेविपेज प्रगट थयो ठे, जेनो उद्यम उद्धत ठे, एटले कोईथी रोक्यो रहे एवो नथी, अने उ दार ठे के० श्रेष्ठ ठे. तथा महत के० मोटो ठे, तेतो समकितरूप शूरवीर जाणवो. ते आनंद अंकूर लईने उदय थयो ठे, ते सम्यक्त्व शूरवीरने जोईने पोताना थंग उल्ल सित थको वनारसीदास नमो नमो कहेते. ॥ ४० ॥

हवे चेतनाविना कर्म बंध नथी यतां, माटे ज्ञानचेतना तथा कर्म चेतना ए वे उनी समज पाडेते:-अथ कर्मचेतना ज्ञानचेतना वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा:-जहां परमात्म कलाको परगास तहां, धरम धरामें सत्य सूरजको धूप हे; जहां शुज अशुज कर्मको गढाश तहां; मोहके विलासमें महा थं धेर कूप हे; फेली फिरै ठटासी घटासी घट घन बीच, चेतनाकी चेतना छुहोंधा गुपचूप हे; बुद्धिसों न गही जाय वेनसों न कही जाय, पानीकी तरंग जैसे पानीते गुरुप हे. ॥ ४१ ॥

अर्थ:-जे चेतनामां परमात्मानी कलानो प्रकाश थाय ठे, ते धर्म धरती ठे. ते धर तीमां सत्यरूप सूर्यनो तमको ठे, एटले उजली जगा ठे. वली जे चेतनानेविपे शुज अशुज कर्मना रसनी गढाश ठे, एटले शुजाशुज कर्मना रस वडे जे चेतना घोळाइ रही ठे, त्यां मोहराजा विलास करे ठे, तेतो धोर अंधकार ठे, ए रीते चेतन पुरु पनी जे चेतना के० संज्ञा ठे, तेतो घटाघन बीच के० शरीररूप मेघवचे ठटानी माफक फेली रही ठे, अने घटानी माफक फेलीथकी फरे ठे, अने ए चेतना ते पर मात्मानी कलाना प्रकाशमां तथा मोहविलासमां ए वेउ तरफ गुपचुप ठे, एटले गुप थई रही ठे; एथी ए चेतना वे तरफ प्रवेश करे ठे, ए वात बुद्धिथी ग्रहण थाय ठे; एण वचनथी कही जाय एथी नथी, जेम पाणीना तरंग पाणीमां गुरुप ठे तेम चेतना वेउ तरफ गुरुप ठे. ॥ ४१ ॥

हवे बंध छारनेविपे बंधनो हेतु कहे ठे:- अथ बंधनिदान कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- कर्मजाख वर्णनासों जगमें न बंधे जीव, बंधे न कदापि मन बच काय जोगसों; चेतन अचेतनकी हिंसासों न बंधे जीव, बंधे न अखख पंचविपे

विस्तरोगसों; कर्मसों अबंध सिद्ध जोगसों अबंध जिन हिंसासों अबंध साधु ज्ञाता विषे जोगसों; इत्यादिक वस्तुके मिलापसों न बंधे जीव, बंधे एक रागादि अशुद्ध उपजोगसों ॥ ४१ ॥

अर्थ:- कोई कहे ठे के कर्मजास वर्गणा थकी जगत्मां जीव बंधाय ठे, ते वात खोटी एटखे कर्म वर्गणा जीवना बंधनो हेतु नथी, एवी रीते कदाचित् मनवचन का याना योगधी पण जीव बंधातो नथी; चेतन तथा अचेतननी हिंसायकी पण जीवने बंध यतो नथी. असक्ष पति ठे, तथा असक्षरूपी ठे; ते पंचेंद्रियना विषयरूप विष रोग बने पण बंधातो नथी. कर्म वर्गणाधी सिद्धना जीव बंधाता नथी; बली जिनेश्वर देव ठे तैतो त्रणे योगमां ठे तोपण अबंध ठे; साधुजेठे, ते अनाजोगपणे हिंसा करे ठे, तोपण अबंध ठे; ज्ञाता विषय जोगवेठे, तो पण ते अबंध ठे. ए रीते कर्म वर्गणा प्रमुख वस्तुना मिलापधी जीवबंधातो नथी. पण मात्र एक राग छेपने मोह् अने जीव बंधरूप अशुद्ध उपयोगधीज जीव बंधाय ठे ॥ ४१ ॥

हवे राग छेप अने माहनेज दृढपणे बंधना हेतु ठरावे ठे:-

अथ बंधनिदानदृष्टि करन व्यवस्था:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- कर्मजास वर्गनाको वास लोकाकाश माहिं, मन वच का याको निवास गति आठमं: चेतन अचेतनकी हिंसा वसे पुज्जमं, विषे जोग वरते उदैके उरजाठमं: रागादिकशुद्धना अशुद्धता हे असखकी; यहै उपादान हेतुबंधके व दाठमं: याहिते विचरन अबंध कसो तिट्ठं कास, राग दोष मोहनादि सम्यक् सुजाठमं. ४२

अर्थ:- कर्म जास वर्गणानो वास तो लोकाकाशमांज ठे, केवल कर्म वर्गणा कार ए थकीज जो अमूर्ति चेतनद्रव्य बंधजावने पामे, तो लोकाकाशनो बंध केम नही थाय? तेमज मन वचन अने कायाना योगनो वास तो चारे गतिनेविषे ठे, अने चारे आठपामां ठे, त्यारे योग ते आत्माना बंधना हेतु केम थाय? चेतननां प्राण हरणधी हिंसा थाय ठे: ते पुज्ज बंधरूप प्राणमांज हिंसा थाय ठे, एमज अचेतननी हिंसा पण पुज्जमां ठे, ते आत्मासाथे स्पर्शती नथी, तो बंध केम थाय? अने विषय जोग जे वरते ठे, तैतो कर्मना उदयमां ठे, अरुजी रखा ठे, अने आत्मा तो तेधी निरासो ठे, ते बंधाय केम? माटे राग छेपने मोह्थकी जे शुद्धता के० मुग्धता थाय ने परवस्तु ने पोतानी करी मानवी ते असख पुरुषनी अशुद्धता ठे. अने एज अशुद्धता बंधने बंधारे ठे, ए माटे विचक्षण पुरुषने त्रण कासविषे अबंध कसो; केमके, तैने सम्यक् स्वभावमां राग छेप अने मोह् नथी. ॥ ४२ ॥

हृद्ये ज्ञाताने अयं कस्यो तोपण उद्यमी अइने क्रिया करवी ते समजावेते:-

अथ उद्यम प्रशंसा:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- कर्मजाळ जोग हिंसा जोगसों न बंधे पे त, थापि ज्ञान उद्यमी यन्मान्यो जिन येनमें; ज्ञानदृष्टि देतु विषे जोगनिसों हेतु दोउ, क्रिया एक गेन यो तो यने नांदि जेनमें; उद्दे वस उद्यम गहे पे फलकों न चहे, निरदे दसा न होइ हिरदेके नेनमें; आसस निरुद्यमकी जूमिका मिथ्यात मांदि, जहां न संजे जीव मोहनींद सेनमें ॥ ४४ ॥

अर्थ:- जीव ते ते कदापि कर्मजाळची बंधाय नही, अने जोग थकी, पण बंधाय नही अने हिंसा थकी पण न बंधाय, जोगबडे बंधायतोपण जिनेश्वरनावचनथकी ज्ञान जीवने उद्यमीज यन्मान्यो ते. ज्ञाननेविषे दृष्टिपण आपेते, अने विषयजोगमां पार पार रागे ते, पृथी ये क्रिया एक सेतके० एक आत्माविषे एक स्थानकविषे करेते, एवं गो जेनवागीमां यने नही; अने जे ज्ञानी होय ते एटकुं तो करेके जे संहनन के० में पयग प्रसूय कर्मनुं उदय वस ते, तेथी यथायोग ते क्रियाविषे उद्यमवंत थाय, अने संता पाउने एते नही, ने हृदयरूप नेअनेविषे निर्दय दशावंत न थाय; अने आसस निरुद्यम सो निष्पापमांज पामिये, पृथी आसस ने निरुद्यमनी मिथ्यात्व जूमिका ते, जे जूमिशानेविषे जीव मोहनिजा सेतो थको शयनदिशामां रहेते, अने पोताना स रूपने संतारमां नथी. ॥ ४४ ॥

हृद्ये जे उदय माकक क्रिया कही तेथी उदय वसनी व्यवस्था कहेते:-

अथ उद्दे व्यवस्था वर्णन:-

॥ दोहाः ॥- जय जाको जेसे उद्दे, तय सो हे तिहि थान; सकति मरोरे जीव की. उद्दे महा वसवान ॥ ४५ ॥

अर्थ:- जे काखनेविषे जेनो उदय जेवो थाय ते काखनेविषे ते स्थान के० ते सार पमां जीव रहे ते; ते जीवनी शक्ति मरोडीने पोतानी शक्ति प्रगट करे, पृथी कर्म उदय महा वसवान् ते ॥ ४५ ॥

हृद्ये उदय वस उरर दृष्टान्त आपेते:- अथ उद्दे वस वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- जेमे गजराज पत्नी कर्दमके कुंदवीर उद्यम अहुटे न पेव ते पुत्र्य इंदमो; जेमे सोद फंदकी कोमनो उरज्यो मीन, चेतन असाता खहे माना खहे मंदमो; जेमे महानाथ विवाहिमां गराम्यो नर, नके निजकाज उगी सके नमुने हमो; जेमे ज्ञानवंत मय जाने न वमाईकनु, बंध्यो निरे पूरय करम फल फंदमो. ४६

अर्थ:- जेन हाथी कर्दमना कुंदमां पत्नी पत्नी तेमाथी निरुद्यमाने उद्यम अहुटे के०

करेते, पण ते दुःखदंडधी वृटी शक्तो नथी; जेम हृदयमां लोह कटकी के० लोढाना कांटानी अणीमां जरायो एवो मछ तुटो थई शक्तो नथी, तेथी मत्स्यनुं चेतन अशा ता पामे, अने संद के० तुटे तो शाता लहे पण वूटे नही; बली कोई माणस ताप ज्वर अने माथाना दरदधी हेरान यतो पधारीमां परी रखो होय अने ते मनुष्य पो ताना कार्य करवाने वास्ते त्यांधी उठवाना अनेक उपाय करतो उतां पोताना स्वठं दधी उठी शक्तो नथी, तेमज ज्ञानवंत जीवतो सर्व हेय उपादेय जाणे ठे पण कोइ पोतानुं बल चाखे नही; पूर्व संचित कर्मना फलना फंदधी एटले कर्मना उदयधी वांध्यो फरे ठे ॥ ४६ ॥

हवे आलसुने निरुद्यमीनी जेवी अवस्थाठे तेवी बतावे ठे:-अथ यथावस्था वर्णन:-

॥ चौपाई:॥- जे जिय मोहनींदमें सोवे, ते आलसु निरुद्यमि होंवे; दृष्टिखोखिजे जगे प्रवीना; तिन्हि आलस तजि उद्यम कीना ॥ ४७ ॥

अर्थ:- जे जीव मोहरूप निजानेविषे सुइ रह्या ठे, ते जीवने आलसु कहीए ने तेज निरुद्यमी कहेवाय. अने जे प्रवीण जीव ज्ञान दृष्टि खोली जाग्रत ठे, ते आलस त जीने उद्यम करे ठे ॥ ४७ ॥

हवे आलसु ने उद्यमीनी क्रियानुं वर्णन करे ठे:- अथ यथावस्था तथा क्रिया कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:॥- काच बांधे सिरसों सुमनी बांधे पायनिसों, जानै न गवार कैसी मनी कैसी काच हे; योंही मूढ जूमें मगन जूठहिकों दोंरे, जूठ वात माने पै न जाने कहा साच हे; मनीकों परखि जानै जोहरी जगत मांहि, साचकी समुझी ज्ञान खोचनकी जाच हे; जहांको जु वासी सो तो तहांको मरम जानै, जाको जैसो स्वांग ताको तैसरूप नाच हे ॥ ४८ ॥

अर्थ:- काचने माथाउपर बांधे अने मणिने पगे बांधे, एवा गमार लोकने खबर नथी होती के काच शी वस्तु ठे, अने मणि शी वस्तु ठे? एम मूढ अज्ञानी जीव जूठी वातमां मग्न रहे, जूठा कार्यमां दोडे, अने जूठी वात माने, पण एम न जाणे के एमां साच केटवुं ठे? मणि रखनी तो जे ऊवरी होय तेज जगत्मां परीक्षा करी शके, ते मज साचानी समज पण तेनेज पडे, जेने ज्ञानरूपी खोचननी उत्पत्ति थई होय? के मके, जे ज्यांनो वासी होय ते त्यांनो मरम जाणे, एटले मिथ्यात्व जूमिकानो वासी मिथ्यात्वनेज ग्रहे अने सम्यक्त्व जूमिकानो वासी ते समकितनेज साचुं माने, मतलब जे जेवो वेप धरी आवे ते तेवोज नाच नाचेठे. ॥ ४८ ॥

हवे जेजेवी क्रियाकरे तेतेवुं फल पामे ते कहेठे:-अथ यथाक्रिया तथा फलकथन:-

॥ दोहाः ॥- बंध बंधावे अंध व्हे, आससी अज्ञान; मुक्ति हेतु करनी करे, ते नर उद्यमवान. ॥ ४ए ॥

अर्थ:- जे जाव अंध यद्दने बंधने बंधारे, ते अज्ञाण आससु कहेवाय ते अने जे मुक्ति हेतुने अर्थ क्रिया करेते, ते मनुष्य उद्यमवंत कहेवाय ते. ॥ ४ए ॥

हृये जो ज्ञान होय तो वैराग्यपण होय अने जो वैराग्य न होयतो ज्ञान पण न होय, तेथी ज्ञान वैराग्यनुं सहचारिपणुं:-अथज्ञानवैराग्य सहचारित्ववर्णन:- कहे ते.

॥ सर्वेया इकतीसाः॥- जय सगु जीव गुरू वस्तुकों विचारे घ्यावे, तयत्रयु जोगसों उदासी सखंग हे; जोगमें मगन तय ज्ञानकी जगन नाहिं, जोग अजिखापकी दशा मिथ्यात अंग हे; तातें विषे जोगमें मगन सो मिथ्याति जीव, जोगसों उदासि सो समकिति अंग हे; ऐसी जानि जोगसों उदासि व्हे मुगति साधे, यह मन चंगतो फलोत मांदि गंग हे. ॥ ५० ॥

अर्थ:- ज्यांसुधी जीव गुरू वस्तुना विचारमां दोरतो होय, ज्यांसुधी सर्व अंगनेविषे जोगथी उदासीनपणुं जोयामां थावे; अने ज्यारे जोगमां मगन रेहेतो होय, त्वारे तो ज्ञाननी जगन के० जाण्ती न होय, केमके जोग अजिखापनी दशामां वर्ततुं तेतो मिथ्यात्वनुं अंग थे, तेथी विषयजोगमां मगन रहे ते जीव मिथ्यातनुं अंग थे, तेथी विषयजोगमां मगन रहे ते जीव मिथ्यात्वी कहेवाय, अने जे विषय जोगथी उदासी रहे ते तो अंग समकिति थे. एवुं जाणीने थहो ! जव्यसोको ! जोगथी उदास घई, ने मुक्तिने साधो. ते उपर दृष्टांत कहे थे के, जेनुं मन चंगुते तेने कथरोटमांज गंगा थे, मतखय के कथरोटमां नानां थका गंगा स्नाननुं फल ते पामेते. ॥ ५० ॥

हृये मोहना अधिकारनेविषे चार पदार्थनुं स्वरूप कहे थे:-

अथ पदार्थ चतुष्क कथन:-

॥ दोहाः॥- धरम अरथ थरु काम सिव, पुरुषारथ चतुरंग; कुधी कल्पना गहि रहे, सुधी गहे सखंग ॥ ५१ ॥

अर्थ:- धर्म, अर्थ, काम, ने मोह, पुरुषार्थना ए चार अंग थे, ए पुरुषार्थ विषे कुधी के० कुमतिवाप्तो पोतानी मति कल्पनाने जाझीने वेसे थे, अने सुधी के० पंगित पुरुष थे ते सर्वांगनुं ग्रहण करे थे. ॥ ५१ ॥

हृये चारे पदार्थनी न्यासी न्यासी व्यवस्था मुमति अने कुमतिनामन आथी कहे थे:- अथ पदार्थ व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः॥- कुडको आचार नाहि मूरम धरम कहे, पंगित धरम कहे वस्तु के मुजाठकों; सेहको सजानो ताहि अज्ञानी अरथ कहे, ज्ञानी कहे अरथ वरवदसा

लककों; दंपतिको जोग ताहि डुरबुद्धि काम कहै, सुधीकाम कहै अजिजाप चित आउको;
इंद्रलोक धानकों अजान लोक कहै मोक्ष, मतिमान मोक्ष कहै वंधके अजाउकों ॥५१॥

अर्थ:- जे मूर्ख जन होय ते पोताना कुलना आचारने धर्म कहै ठे, अने पंक्ति
जन तो वस्तुना स्वभावने धर्म कहै ठे, अज्ञानी जन होय ते खेहना खजाना जे सोनुं
रुपुं जवाहिर वगेरे ठे तेने अर्थ के० ड्रव्य कहि बतावे ठे, अने ज्ञानी जन होय ते
ड्रव्यना दरशावने अर्थ कहै ठे; एटले पट्टड्रव्यने अर्थ कहै ठे. डुरबुद्धि जन खी जर
तारना जोग संयोगने काम कहै ठे, पण सुधी के० पंक्ति जन तो चित्तनी इठा अ
जिजापने काम कहै ठे, अने जे इंद्रनुं स्थानक ठे, तेने अजाण लोक मोक्ष कहै ठे,
अने जे मतिमान एटले पंक्ति लोक ठे तेतो जेथकी वंधनो अजाव थाय ठे, तेने ए
टले वंधना नाशने मोक्ष कहै ठे ॥ ५१ ॥

हवे चारे पुरुषार्थने अध्यात्मरूप कहै ठे:-अथ पुरुषार्थ चतुष्क अध्यात्मरूपकथन:-

॥ सर्वेया एकतीसा:-॥-धरमको साधन जु वस्तुको सुजाउ साधै, अरथको साधन
विलख दब पटमैं; यहै काम साधना जु संगहै निरास पद, सहज स्वरूप मोप सुख
ता प्रगटमैं; अंतर सुदृष्टि सों निरंतर विलोके बुध, धरम अरथ काम मोठ निजघटमैं;
साधन आराधनकी सोंज रहे जाके संग, जूखो फिरे मूरख मिथ्यातकी अलखमैं ॥५३॥

अर्थ:- धर्मनुं साधन तो तेने कहीये के जे वस्तुना स्वभावने साधवो एटले वस्तु
ना स्वभावने यथार्थ जाणवो; अर्थनुं साधन तेने कहीये के जे पट्ट ड्रव्यने विलक्षण
के० जुदां जुदां जाणवां; काम साधन तेनुं नाम ठे के, जे निरास पदनो संग्रह करवो,
एटले निस्पृह दशमां रद्दहुं; मोक्षनुं साधन ते ठे, के जेवने पोतानी सहज स्वरूप शु
द्धता प्रगट जावमां करवी; ए रीते अंतरदृष्टि बडे एटले ज्ञान दृष्टि थकी बुद्धिमान
पुरुष धर्म, अर्थ, काम ने मोक्ष ए चार पुरुषार्थने निरंतर पोताना घटमां देखे; एम
चारे पुरुषार्थ साधवानी जेना संघाते सोंज के० सामग्री रहे ठे, तोपण मूर्ख जे ठे ते
मिथ्यातनी अलखमां जूल्पा फिरे ठे ॥ ५३ ॥

हवे शुद्ध व्यवहार नये करी वस्तुनुं सत्य स्वरूप कहै ठे:-

अथ शुद्ध नय वस्तु स्वरूप कथन:-

॥ सर्वेया एकतीसा:-॥-तिहुं लोकमाहि तिहुं काख सय जीवनि को, पूरव करम उदै
आइ रस देतु है; कोठ दीरघाउ धरे कोठ अलपाउ मरे, कोठ छुखी कोठ सुखी
कोठ समचेतु है; याहीमें जीवायो याहि माख्यो याहि सुखी कख्यो, छुखी कख्यो एसी
मूढ आपु मानी खेतु है; याही अहं बुद्धिसों न विलसे जरम मूख, यहै मिथ्या धरम
करम वंध देतु है. ॥ ५४ ॥

अर्थ:- त्रणे लोक तथा त्रणे कास तेनेविषे जगत्वासी सर्व जीवने पूर्व संचित कर्म उदय आवेते, ने ते पोतानो कडवो तथा मीठो रस आपेते, तेणे करी ने कोई दीर्घ आयुष्य जोगवी मरेते, ने कोई अल्प आयुष्यमांज मरेते, कोई दुःखी ठे, अने कोई सुखी होयते, कोई समचित के० सम जावमां रहेते, एम पोत पोतानी कमाई थी सर्व जीव सुखी अथवा दुःखी ठे. तेने मूढ प्राणी जे ठे ते पोताना साधन माने ठे के, जो में फळाणाने जीवाडवो, फळाणाने मारी नाख्यो, फळाणाने दुःखी कीधो, ने फळाणाने सुख आप्युं. एवो मूढ अहं बुद्धिची जर्ममां जुळ्यो फरेते, अने ए नृप एनी मटती नथी, एज मिथ्या धर्म मूढने कर्मबंधनो हेतु थाय ठे. ॥ ५४ ॥

एवें फरी मूढनीज व्यवस्था कहेते:- अथ मूढता कथन:-

॥ सर्वेया इकनीमा:- जहांजों जगतके निवासी जीव जगतमें, सवे असहाको क फाट्टको न धनी हे; जेमी जेसी पूरव करम सत्ता बांधि जिन, तेसी तेसी उदमें अथग्या आः धनी हे; एते परि जो कोउ कहे कि में जीवावो मारो इत्यादि अने ए विकल्प पात धनी हे, सो तो अहं बुद्धिसों विकल जयो तिहुं कास, मोझे निज आगम सफलति निन्द एनी हे. ॥ ५५ ॥

अर्थ:- ज्ञानुधि जीव जगत्मां निवास करेते त्यांसुधी एक बीजाने असहाय पो रहेते, कोई कोइनो सहायकारी नथी, तेम कोई कोइनो धणी नथी, अने जेवी जेवी पूर्व कासनेविषे कर्मसत्ता बांधी राखीते, तेवी तेवी उदय कासनेविषे जीवनी अदम्य घनेते; एतडा उपर जे कोई कहे के में आने जीवाडवो ने आने मायां, इत्यादि अनेक मनना विकल्पनी बातो धणी ठे, ते सधली अहंबुद्धि थकी थाय ठे, अने ते जीव त्रणे कासने विषे अहंकार बुद्धिमां मोझे ठे; तेणे शुद्ध ज्ञानशक्तिने दृणी ठे, अने ते जीवनी ए मूढ अवस्था कहेवाय ठे ए रहस्य ठे. ॥ ५६ ॥

एवें चार प्रकारे करीने जीवनी व्यवस्था उपर चार दृष्टांत आपेते:-

अथ चार प्रकार जीव व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इकनीमा:- उत्तम पुरुषकी दशा ज्यों किममिम ज्ञाय, बाह्जिज अग्नि तर विरामी मृदु अंग हे; मध्यम पुरुष नारीयर केंसी जांति खिये, बाह्जिज कगिन द्विप कोमल तरंग हे; अधम पुरुष बदरीकल समान जाके, बाह्जिजों दिमे नरमाइ दिव मंग हे; अधममों अधम पुरुष पुंगीकल सम, अंतरंग बाह्जिज कगोर सरयंग हे.

अर्थ:- उत्तम पुरुषनी दशा किममिस ज्ञात जेवी ठे, जेम किममिस ज्ञात या हिरदी ने अंदरसी कोमल ठे; तेमज उत्तम पुरुष बाह्य व्यवहार अने अन्त्यंतर व्यय हागमां एव मृदु अंग के० कोमल ठे; मध्यम पुरुष नारीयल तरीसो ठे, जेम नारीय

ल बाह्य व्यवहारमां कठोर अने अज्यंतर कोमल ठे, तेम मध्यम पुरुष पण बह्वारथी, कठण अने हृद्यामां कोमल होय ठे. अधमपुरुष बोर समान ठे; जेम बोर बाह्य व्यवहारनेविषे नरम देखाय ठे, ने मांहेची कठोर ठे, तेम अधम पुरुष बह्वार नरमाश राखे पण अंतरमां संग के० पापाण जेवो कठण होयठे. अने अधमाधम पुरुष पुंगी फल के० सोपारी जेवोठे; जेम सोपारी बह्वारने अंदर सर्वांगमां कठोर ठे, तेम अधमाधम पुरुष मांहे अने बह्वार सधले कठोर होय ठे. ॥ ५६ ॥

हवे उत्तम पुरुषनी दशा कही बतावेठे:— अथ उत्तम पुरुष कथन:—

॥ सवैया इकतीसा:॥— कीचसो कनक जाके नीचसो नरेशपद, मीचसी मित्राई गरवाई जाके गारसी; जहूरसी जोग जानि कहरसी करामति, हहरसी होंस पुदगल ठवि ठारसी; जालसों जग विहास जालसों जुवन वास, काखसों कुटुंब काज लोक लाज धारसी; सीठसों सुजश जानि बीठसों वखत माने ऐसी जाकी रीति ताही वंदत बनारसी. ॥ ५७ ॥

अर्थ:— जे पोताना हेयानेविषे सुवर्णने कादव सरखुं जाणे, अने नरेश पद के० राज्य गादीने नीच सरखी जाणे, मित्राईने मीचसी के० मरण जेवी जाणे, ने गरवाई के० वनाई ते लीपवानी गार जेवी जाणे, रसायन प्रमुख अव्यजोगनी जातिने जेति सरिखी जाणे, मंत्र शक्तिवने जे करामत थाय तेने कहर सरखी जाणे, देशी विषे हहर के० अनर्थ ते सरखी होंस ठे, अने पुदगलनी ठवी ते राख सम जुंठ ठे. माया रूप जाल तथा जगतनो विहास तेने जाल जेवो जाणे, जुवनवास थोमो धको ने तीरना जाल समान जाणे, कुटुंब कार्यने काज समान करी जाणें मेढी चादर खवी ते मोहनानी छाल जेवी जाणे ठे, सुयशने सीठ के० नाकना गे ममताची त्रम जाग्यो दयने विधासमान जाणे, एवीजेनी रीत होय तेने बनारसीद्व राखे ठे, अने ए

हवे मध्यम पुरुषनी दशा बतावे ठे:— अथ मध्यम पुरुषना स्नेह तथा एनी

॥ सवैया इकतीसा:॥— जैसे कोठ सुजट सुजाय उग मूरनी गति जेवी थई गईठे. के घेरामें रहतु है; उगोरी उतरि गई तब ताहि सुधि नईतारी जीवनी गति ठे, एवुं सहतु है; तैसेही अनादिको मिथ्याति जीव जगतमें, न जीव समानरूप कथन:— गहतु है; ज्ञान कला जाती जयो अंतर उदासी पें दबोचनिसों, कोचनिकोसोच न सहतु है. ॥ ५८ ॥

अर्थ:— जेम कोई स्वजावे सुजट होयने तेने कोफ सहें, धिरता न गहें न उतास लहें खबरावे, तेथी ते सुजट उगनो चलो घड़ जाय, तेसोई स्वजाव जेया जगवासी जनको. सुजटे मूली खाघेली तेनी असर नीकझी ज. दबोच के० पगथी ठेलवुं, तेथी संकोचा

અર્થ:- ગ્રણે સ્લોક તથા ગ્રણે કાલ તેનેવિષે જગત્વાસી સર્વ જીવને પૂર્વ સંચિત કર્મ ઉદય થાયછે. ને તે પોતાનો કડવો તથા મીઠો રસ થાપેછે, તેણે કરી ને કોઈ રીઠિ થાયુપ્ય નોગવી મરેછે, ને કોઈ અરુપ થાયુપ્યમાંજ મરેછે, કોઈ ડુઃખી છે, અને કોઈ સુખી હોયછે, કોઈ સમચિત કેં સમ જાવમાં રહેછે, એમ પોત પોતાની કમાઈ થી મર્વે જીવ સુખી અથવા ડુઃખી છે. તેને મૂઢ પ્રાણી જે છે તે પોતાના સાધન માને છે કે, જો મેં પચાણાને જીવાડ્યો, પચાણાને મારી નાખ્યો. પચાણાને ડુઃખી કીધો, ને પચાણાને સુખ થાપ્યું. એવો મૂઢ અનંત વુઝિથી જર્મમાં ગુણો ફરેછે, અને એ જૂલ પત્ની મટતી નથી. એજ મિથ્યા ધર્મે મૂઢને કર્મવંધનો ફેલુ થાય છે. ॥ ૫૪ ॥

एवे करी मूढनीज व्यवस्था कहेवे:- अय मूढता कयन:-

॥ सवेया इकतीयाः— जहांसों जगतके निवासी जीव जगतमें, सबे असहाको
 क काहूको न धनी है; जैसी जैसी पूरा करम सना बांधि जिन, तेसी तेसी उदैमें
 प्रसन्ना ह्याइ धनी है; एगं परि जो कोउ कहै कि में जीयायो मारो इत्यादि अने
 क विकल्प दाग धनी है, सो सो अहं बुद्धिगों प्रिय नयो तिहुं काख, सोखे निज
 आग। सोअंगि निन्द धनी है, ॥ ५५ ॥

[illegible]

अथ सद्गुरु कहे, देह स्वच्छी म्यानि; थोर सद्गज छुन दीव

॥ सर्वदा इच्छामीति ॥

नर विगामी कृपु यम है; म... प्राणी! जानबो, केह ते ने मेह के धुखनी ग्याण ते.
 निष कोमल तरंग है; अवन उ... क ब डुःख बोधने धानागे ते. अने मोहनी
 निष संग है; अवनमो अवन पु...

अर्थ:- हवामान पुराना नै दगा दिएको छैन।

द्विती ने छंदगरी कोमल ने: तेमत्र
हामां दग मृदु छंद के कोमल ने: म

स वाह्य व्यवहारमां कठोर अने अच्यंतर कोमल ठे, तेम मध्यम पुरुष पण वदहारथी, कठण अने दृश्यामां कोमल होय ठे. अधमपुरुष घोर समान ठे; जेम घोर वाह्य व्यवहारनेविषे नरम देखाय ठे, ने मांहेथी कठोर ठे, तेम अधम पुरुष वदहार नरमाश राखे पण अंतरमां संग के० पापाण जेवो कठण होयठे. अने अधमाधम पुरुष पुंगी फल के० सोपारी जेवोठे; जेम सोपारी वदहारने अंदर सर्वांगमां कठोर ठे, तेम अधमाधम पुरुष मांहे अने वदहार सधखे कठोर होय ठे. ॥ ५६ ॥

द्वे उत्तम पुरुषनी दशा कही घतावेठे:- अथ उत्तम पुरुष कथन:-

॥ सर्वेया इक्तीसा:- कीचसो कनक जाके नीचसो नरेशपद, मीचसी मित्ताई ग रवाई जाके गारसी; जदरसी जोग जानि कदरसी करामति, इदरसी होंस पुदगल ठधि ठारसी; जालसों जग विलास जालसों जुवन वास, कालसों कुटंब काज लोक लाज खारसी; सीवसों मुजश जाने बीवसों वखत माने ऐसी जाकी रीति ताही चंदत बनारसी. ॥ ५७ ॥

अर्थ:- जे पोताना हेयानेविषे सुवर्णने कादव सरखुं जाणे, अने नरेश पद के० राज्य गादीने नीच सरखी जाणे, मित्राईने मीचसी के० भरणजेथी जाणे, ने गरवाई के० बनाई ते लीपवानी गार जेथी जाणे, रसायन प्रमुख अव्यजोगनी जातिने सरिखी जाणे, मंत्र शक्तिवने जे करामत याय तेने कदर सरखी जाणे

॥ दोहरा:- सुनु प्रान्त शोखनी पीछवाना कोल्हाना पखदनी गति जेथी घई गईठे. करे मोठकी हानि. ॥ ७७ ॥ अथ अने तेनी परावर संसारी जीवनी गति ठे, एवं गदर:- सद्गुरु कहेठे के थरे संसारी पंधे खोचनसों संकुचे दयोचनिसों, फोचनिकोसोच स्वभाव बात, पित्त, कफ, पंधा थरु कंधा मादि छग्यो जोत, धार वार थारस ह्काय सोनि ॥ ७७ ॥

॥ ७७ ॥ अर्थ:- सुने देहनुं वर्णन कहे जेनको प्राप्त सहे, पिरता न गदेन वसास खदे जिनको; पराध- ॥ ७७ ॥ अर्थ:- जेनी रेतकीसी गदी, पांपी ठे, जे दयोच के० पगयी ठेखुं. तेथी संकोचा

य ठे, अने परोणानी थारना घोंच वागे ठे, तेनी सोचनांथी शरीरने खंचवा दे नही, ने दोन्तो फिरे, पोताना धंधामां धावतोज रहे, जे ने खांधेजोतर लाग्युं रहे ठे, वारंवार जेने थारनो मार पडे ठे, तेजे सहन कखां करे, अनेजे मननो कायर ठे, जूखने पण वेठे ठे, अने दुर्जननो त्रासपण खमे ठे, अने स्थिरता पकृतो नथी, क्षण वार पण सुते मोडैथी श्वास छई शकतो नथी, एरीते पराधीन यको जेम कोदहुनो कमरो, के० काम करनारो बखद धूमेठे, तेम जगत्वासी लोक धूमे ठे. अर्थात् हे ! जाई ! कोदहुना बखद सरखो तेमनो पण स्वभाव ठे. ॥ ७० ॥

हवे जगत्वासी जीवनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ जगत्वासी यथा:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥— जगतमें डोले जगत्वासी नर रूप धरी, प्रेतकेसे दीप किणों रेत केसे धुहे हे; दीसे पटजूखन आरुंवरसों निके फिरे, फीके ठिनमांही सांजीथंवर ज्यों मुहे हे; मोह के अनख दगे मायाकी मनीसों पगे दाजकी अनीसों लगे ऊतकेसे फुहे हे, धरमकी बुझिनाहिं, रिजे जरम माहि नाचि नाचि मरजाहि मरीकेसे जुहे हे.

अर्थ:- जगत्वासी जीव मनुष्यरूप धरीने मोली रह्या ठे; ए केवा ठे, जाणियें प्रेतना दीप ठे, ते जेम जखदी मटी जाय ठे, तेम ए पण समझवा. बली रेतना घूमा डा जेवा ठे, तथा वख जूपणना आरुंवरथी शोचायमान देखाय ठे, अने क्षणकमां फीका थई जाय ठे, जेम सांज समये आकाशमां बादल रंग बदले ठे, तेम जाणवा. बली मोहना अग्रिथी दाजे ठे, ने मायानी मनी के० पोतापणुं तेथी पगे के० व्यापी रखा ठे, जाणियें डाजनी थणीउपर लागेला पाणीना बिंदु सरखा ठे, ठारना बिंदु जेवा ठे. धर्मनी उंखलाण जेने नथी अने ज्रमनेविपे जे अरुजी रखा ठे, जेम मरी उत्पादनां उं दरमां नाची नाची ने मरी जाय ठे. तेम ए संतारी जीव नाचीने मरण पामेठे. ॥७१॥

हवे जगत्वासीनी मोह व्यवस्था कहेठे:- अथ जगत् व्यवस्था कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जासों तुं कहत यह संपदा हमारी सोतो, साधनि अनारी ऐसे जैसे नाक सिनकी; जासों तुं कहत हम पुन्य जोग पाई सोतो, नरककी साई हेयडाई देह दिनकी; घेरा मांहि पर्यो तू बिचारे मुख आखिन्हिको, माखिनके बूटत मिठाई जैसे निनकी; एते परि होहि न उदासी जगवासी जीव, जगमें थसाता है न साता एक ठिनकी. ॥ ७२ ॥

अर्थ:- थरे ! प्राणी ! जेने तुं कहेठे के आगारी संपत्ति ठे, तेने तो साधुसोके नाकना भेखनी जेम नाखी दीधीठे, अने जे बसाईने तुं कहेठे के पुखना जोगथी हुं पाम्यो तुं, ते तो नरकनी सहायी ठे; जे राजाबिकनी सादेवीठे, ते दोर दिवसनी ठे. ए परिवारना घेरासां तुं पढ्यो यको आखनुं मुख समजे ठे, पण

ते मिठाईनी ऊपर माखीनी पेठे टोखानो जणजणाट थई रहे तेम परिवारनो घेरोठे, एवुं उतां जगवासी जीव उदास थतो नथी. वास्तविक रीते तो जगत्नेविषे असा ताज ठे, एक क्षणमात्र पण साता नथी. ॥ ८२ ॥

॥ दोहरा: ॥— यह जगवासी यह जगत्, इनसों तोहि न काज; तेरे घटमें जग बैसे, तामें तेरो राज ॥ ८३ ॥

अर्थ:— ए जे पूर्वे बखाण्या एवा जगत्वासी लोक ठे, अने ए लोकोनो ज्यां वास ठे, तेने जगत् जाणवुं, ए साथे संबंध राखवावुं तारुं काम नथी, पण तारा घटनेविषे ज जगत्नो वास ठे, अने ते जगत्मां तारुं राज्य ठे. ॥ ८३ ॥

हवे जे पिंभे ते ब्रह्मांडे एवात साची ठे, एवुं सिद्ध करी आपेठे:—

अथ पिंड ब्रह्मानु वर्णन:—

॥ सबैया इकतीसा: ॥— याही नर पिंभुमें विराजे त्रिचुवन थिति, याहिमें त्रिविध परिणाम रूप सृष्टि है; याहिमें करमकी उपाधि दु:ख दावानल, याहिमें समाधि सुख वारिदकी वृष्टि है; यामें करतार करतुति याहिमे विज्ञूति, यामें जोग याहीमें वियोग यामें वृष्टि है, याहिमें विस्वाससय गर्जित गुप्तरूप, ताहिकों प्रगट जाके अंतर सुदृष्टि है.

अर्थ:— मनुष्य पिंडनेविषे कटीनी नीचे पाताल लोकठे, नाजि ते तिर्यक् लोकठे, ते उपर उर्ध्व लोकठे, एवी त्रिचुवननी स्थिति जाणवी, अने एनेविषेज कईक परिणाम उपजे ठे, ने कईक नाश पामे ठे, ने कईक स्थिर ठे, एवी त्रिविध सृष्टि बनी रही ठे; अने एज पिंडमां आत्माने कर्मनी उपाधि वखगी ठे, तेज दु:खकारी दावानल के० अग्नियो समूह लाग्यो ठे; अने एज पिंडमां कोईवारे समाधि सुख आवेठे तेज वाद खनी वृष्टि जाणवी. ते दावानल उपर मेघनी वृष्टि ठे, एज पिंडमां कर्मनो कर्ता पुरुष ठे, एज पिंडमां कर्तानी क्रिया ठे; ए पिंभुमांज विज्ञूति के० ज्ञानादिक संपत्ति ठे, एज पिंभुमां कर्मनो जोग ने कर्मनो वियोग ठे, अने एज पिंभुमां आत्मानुं वृष्ट के० दखन जे शुभाशुभ गुणोमां घसमाई रहेवुं ते ठे; ए रीते ए पिंभुमां गर्जित के० मध्य भागमां गुप्तरूपे सर्व विस्वास ठे. पण जेना अंतरमां सुदृष्टिनो प्रकाश ठे, तेने सर्व विस्वास प्रत्यक्षपणे जणाय ठे ॥ ८४ ॥

हवे ए वातनो उपदेश गुरु कहे ठे:— अथ गुरूपदेश कथन:—

॥ सबैया तेईसा: ॥— रे रुचिवंत पचारि कहै गुरु, तुं अपनो पद चूकत नांही; खोज दिये निज चेतन खठन, हे निजमें निज गुणत नांही; सिद्ध सुखंद सदा अति उज्ज्वल मायाके फंद अरुणत नांही; तोर सरूप न छंदकि दोहिमें तोहिमेंदोहि सूजत नांही. ॥ ८५ ॥

अर्थः—पयारी के० बोलायीने गुरु कह्ये ठे, के रे! रुचियंत तुं पोतानुं पद के० स्यान तेने जाणतो नथी. पोतानुं चेतन सक्षण दृश्यामां खोज. ए पोतानुं सक्षण पोताने विषे ठे ते गुफ्त के० गुप्त नथी; तारुं स्वरूप सिद्ध समान ठे, स्वतंत्र के० निज आधीन ठे, सदा अति निर्मल ठे, पण मायांनी जाखना फंदमां पर्युं ठे, तेमांथी वूटी शकतुं नथी; तारुं स्वरूप छंदनेविषे नथी एटखे त्रम जाखनी द्विविध दशामां नथी. नारामांज ठे; पण तने सूजतुं नथी. ॥ ७५ ॥

हये ज्ञानना प्रकाश वडे ईश्वरताने पमाय ते समजाये ठेः—

अथ ज्ञान महात्म्य कथनंः—

॥ सर्वथा तैर्ज्ञेयाः॥—केइ उदास रहे प्रभु कारन, केइ कहीं उठि जाहि कहींके; केइ प्रनाम करे गडि मूरति, केइ पहार चढे चडि ठीके; केइ कह्ये असमान के ऊपरि, केइ फट्ये प्रभु हेठि जमीके; मेरो धनी नहि छूरदिशांतर मोमहि हे मुहि सूजतनीके॥७६॥

अर्थः—कोई पोताना परमेश्वरने उल्लाखाने उदासी यह बेसी रहे ठे, कोई कई हेतुनेविषे जतो रहे ठे, कोई परमेश्वरनी घनेझी मूर्तिने प्रणाम करे ठे, कोई परमेश्वरने पागवाठीफामां बेगीपर्वत उपर चढे ठे, कोई परमेश्वरने आसमान उपर ठे एतुं कह्ये ठे, कोई कह्ये ठे के परमेश्वर जमीननी नीचे ठे, (ए कुरानवालांनी श्रद्धा ठे); पण ए विषे मारो निधय तो ए ठे के मारो धणी तो कांइ छूर देश नथी; पण माराविषेज ठे. एम अनुभवथी मने सारं माखम पडै ठे. ॥ ७६ ॥

॥ दोहराः ॥—कहे सुगुरु जो समकित्ती, परम उदासी होइ; सुखिर चित्त अनुजो करे, यह पद परसे सोइ ॥ ७७ ॥

अर्थः—सद्गुरु कह्ये ठे केजे समकित्ती होय ते परम उदासी रूप यह चित्तने स्थिर राखीने निज अनुभव अन्यासथी पोताना पदने पामे. ॥ ७७ ॥

हये मननी चंचलता दर्शावी तेने स्थिर केम राखतुं ते उपदेशे ठेः—

अथ मन स्वरूप कथनंः—

॥ सर्वथा शक्यताः ॥—त्रिनमें प्रवीन त्रिनहीमें मायासों मखीन, त्रिनकमें दीन त्रिन मांहि जेसो शक है; खिये दोरघूप त्रिन त्रिनमें अत्यन्तरूप कोखाइस गानत मयानको सो तक्र है; नट कोसो यार किधों द्वार है रट्ट कोसो नदी कोसो जोर कि कुंजार कोसो चक्र है; ऐसो मन त्रामक सुखिर आनु केसो होइ, उरहिको नंगस अनादि हीको बक्र है. ॥ ७८ ॥ पायो सदा काख पे न पायो कटू सायो मुम रूपसों विमुख दुख कूरवास बसा है; धरमको घाती अघरमको संघाती मद्दा, कुराफाती जाती सं निशातीकीमी दसा है; मायाको ऊपरि गढ़े, कायासों खपटि रहे, जूझ्यो भ्रम जीरमें

बहीरकोसो सत्ता है: ऐसो मन चंचल पताका कोसो अंचल सु ज्ञानके जगसें निरवान पय धत्ता है. ॥ ७८ ॥

अर्थ:- आ मन कणमां प्रवीण थायठे, कणमां मायानेविपे मलीन थायठे, कणमां दीन दशा धरेठे, कणमां शक्र के० इंद्र जेवुं वनेठे, कणमां दोन धाम करेठे, कणमां अनंतरूप धरे ठे, जेम दहीने बखोवतां कोलाहल थायठे, तेवो कोलाहल ए मन करेठे. बली नट जे नाचनार घुमे तेवो, के अरदूटनी माला घुमे तेवो, के नदीनो बमल घुमेठे तेवो, अथवा कुंजारनुं चक्र फरेठे तेवो सदाकाल मननो ब्रामक खजाव ठे. एवुं ए मन आज केम स्थिर थाय? जाते चंचल अने अनादिकालथी बाकुं चालनारुं मन ठे. बली केवुं ठे? ॥ ७८ ॥ हमेशा दोड़तुं फरेठे, पण एने किहांय सावुं सुख प्राप्त घतुं नथी, पोताना समाविसुखथी विमुख घयुंठे अने दुःखरूप कूप वास मां वस्युं ठे, बली ए मन धर्मनुं घाती ठे, अने अधर्मनुं संघाती ठे, एवुं महा कुरा फाती ठे, ए मननी दशा तो जेम कोई पुरुषने सन्निपात थयो होय तेना सरखी ठे. ओह तथा वंचनाने ऊट ग्रही लिये ने कायाना मोहथी मग्न रहे, ने ब्रम जालमां पनी शुल्युंज फरे. जेम कटकनी जीनमां ससयुं आबी पने ने जमतुं फरे, तेवुं मन ठे. ने पताका के० ध्वजा तेना अंचल के० ठेकानी पेठे जाणवुं. ते ज्यारे ज्ञान प्रगटे त्यारे निरवाण के० मोक्ष मार्ग तेने विपे गमन करे एवुं ठे. ॥ ७८ ॥

॥ दोहरा: ॥- जो मन विषय कपायमें, बरते चंचल सोइ; जो मन ध्यान विचार सों, रुके सु अविचल होइ ॥ ७९ ॥ ताते विषय कपायसों, फेरि सु मनकी बानि; शुद्धात्म अनुज्ञाविपे, कीजे अविचल आनि ॥ ८० ॥

अर्थ:- जो मन विषय कपायरूप राग द्वेषमां बँते तो चंचल जाणवुं. अने जो ए मन राग द्वेष ठांडो ध्यान विचारथी रोक्थुं रहे तो अविचल जाणवुं. ॥ ७९ ॥ माटे विषय कपायमां मननी खागणी ठे तेने काडी निज शुद्धात्मना अनुभवमां सगानीने आ मनने अविचल करिये. ॥ ८० ॥

हवे मन स्थिर करवाने आत्मानो विचार करवो ते कहेठे:-

अथ विचार शिक्षा कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा ॥:- अखल अमूरति अरूपी अविनासी अज, निराधार निगम निरंजन निरंध है; नानारूप जेप धरे जेपको न लेस धरे, चेतन प्रदेस धरे चेतनाको पंध है मोह धरे मोहीसो विराजे तोमें तोहीसो, न तोहिसो न मोहीसो निरागी निरवंध है; ऐसो चिदानंद याही घटमें निकट तेरे, ताही तुं विचार मन और सर्व पंध है. ॥ ८१ ॥

अर्थ:- ए आत्मा अखण्ड ठे, अमूर्ति ठे, अरूपी ठे, अविनाशीठे. अज के० ज न्यो नही एवो ठे, अने जेने कोईनो आधार नही, ज्ञानरूपी ठे, तथा रंगविनानो ठेने निद्र विनानो ठे. व्यवहारमां जोईये तो नाना प्रकारना वेप धरनारो ठे, निश्चय मां जोईये तो वेपनो खेस धरे नही मात्र चेतनाए प्रदेशतुं धारण करनारो ठे, अने चेतना नो पंध के० पुंजरूप ठे, ए उपदेश मनने बाह्यात्मानो ठे. ते मनने कहे ठे के, ए चिदानं द जेठेतेराजाठे नेथारिफनो मोह धरे ठे, अने हे ! मन ! ए चिदानंद तारामां ताराजेवो विराजे ठे, एण निश्चयनययकी तारा ने माराविये एने मोह नथी, एवो निरागी नि पंध ठे, एवो जे चिदानंद जगवान ठे, ते अरे मन जे घटमांहे ज्यां तुं वसेठे तेज घटमां ते एण वसेठे माटे ते ईश्वरनोज विचारतुं कर, बीजो विचार सर्व छंद रूपठे.

एये ए चिदानंदनो जे रीते शुद्धानुजय थाय, ते रीते मनने उपदेश करेठे:-

अथ शुद्धानुजय शिक्षा कथनं:-

॥ सवेया इपतीसाः॥- प्रथम सु दृष्टिसां शरीररूप कीजे निद्र; तामे थोर सूत्रम शरीर निद्र मानिये; अष्ट कर्मभावकी उपाधि सोई किजे निद्र, ताहुमें सुबुद्धिको वि सास निद्र जानिये; तामें प्रभु चेतन विराजित अखंडरूप, वहे श्रुत ज्ञानके प्रधान ठीक थानिये; बाहिको विचार करि बाहिमें मगन हुजे, बाको पद साधिवेकां ऐसी विधि जानिये. ॥ ९३ ॥

अर्थ:- प्रथम सम्पग् दृष्टिवडे शरीररूप बाह्यात्मा निद्र राखवो, ते बाह्यात्माने विपे घीजुं सूत्रम शरीर कर्म संबंधी अंतरात्मा ठे ते एण निद्र जाणवो, ते अंतरात्मा ची परमात्माना ज्ञान दर्शनतुं आश्रयन थायठे, एवुं अष्ट प्रकारतुं कर्म तेना जावनी उपाधि ते एण निद्र जाणवी अने ते अंतरात्मानेविपे सुबुद्धिनो विस्वास जे जेद झा नादिक ते एण निद्र जाणवीये, अने ते सुबुद्धि विस्वासमां चेतनरूपी प्रभु जे ठे तेथ संस्वरूपे विराजे ठे, अने ते चेतन श्रुत ज्ञानना प्रमाणची हृदयमां सारी पठे उरावि ये, ए रीते हे ! मन ! तुं तेनाज विचारमां मग्न रेहेजे, ने ते चेतनतुं पद साधवाने एठेठे मोह मार्ग बहवाने एज विधि युक्त ठे एम जाणजे. ॥ ९३ ॥

हवे इता जीवतुं स्वरूप वर्णवे ठे:- अथ ज्ञानी जीव कथनं:-

॥ चोपाईः ॥- इहि विधि वस्तु व्यवस्था जाने; रागादिक निजरूप न माने; तातें ज्ञानवंत जगमांही, कर्म बंधको करता नांही. ॥ ९४ ॥

अर्थ:- ए रीते वस्तुनी व्यवस्था जाणे अने राग द्वेषादिक जे नाव ठे, तेने पोता नुं रूप न माने, तेणे करीने ज्ञानवंतने जगत्मां कर्म बंधनो कतां कसो नथी. आन कर्म तेने बंध करी शक्तां नथी. ॥ ९४ ॥

हवे ज्ञातानी क्रिया कहे ठे:- अथ ज्ञाताकी क्रिया कथन:-

॥ सबैया इक्तीसा:-॥- ज्ञानी जेद ज्ञानसों विलेठि पुदगल कर्म, आतमाके धर्म सों निरालो करि मानतो; ताको मूल कारन अगुरु राग जाव ताके, नासिवेको गुरु अनुजो अज्यास गानतो; याही अनुक्रम पररूप जिन बंध त्यागि, आपुमांहि अपनो सुजाठ गहि आनतो; साधि शिवचाल निरबंध होतु तिहू काल, केवल विलोक पाई लोकालोक जानतो. ॥ ६५ ॥

अर्थ:- ज्ञाता होय ते जेद ज्ञानवरे पौद्गलिक कर्मनुं विलक्षण केम करे ते कहे ठे. आत्मिक धर्मची पौद्गलिक धर्मने जूदो करी जाणे, एम विलक्षण करे, अने ते पुदगल धर्मनुं मूल कारण अगुरु रागद्वेषादिक जाव ठे, तेनो नाश करवाने गुरु अनुभव अज्यास जे रीते पूर्वे कह्यो ते प्रमाणे अवस्था देखी अज्यास राखे. ए रीते अनुक्रमे प्रथम सुदृष्टिची शरीररूप जिन करवुं. ए अनुक्रमे पूर्वे संबंधची अनादि कर्म बंधने त्यागीने पोतानेविषे पोतानोज ज्ञानादिक स्वभाव ग्रहण करे, एम शिव पदनी साधना करीने त्रणे काल निर्वंध घाय, तेवो थईकेवल ज्ञान पामीने लोकालोकने जाणनार थाय.

हवे सम्यक्त्व धारीनुं पराक्रम कही यतावे ठे:- अथ सम्यक्त्वधारी वैजव वर्णन:-

॥ सबैया इक्तीसा:-॥- जैसे कोठ हिंसक अज्ञान महा बलवान, खोदि मूख विरल छलारे गहि बाहुसों; तैसे मतिमान दयकर्म जावकर्म त्यागि, व्है रहे अतीतमति ज्ञानकी दसाहुसों; याहि क्रिया अनुसार मिटे मोह अंधकार, जगे ज्योति केवल प्रधान सवि ताहुसों; चुके न सकतिसों चुके न पुदगलमांहि, चुके मोपयलकों रुके न फिरि काहुसों. ॥ ६६ ॥

अर्थ:- जेम हिंसक पुरुष जीव प्रमुख जे हिंसानां फलची अज्ञान ठे, अने महा बलवान ठे, ते पृथ्वी मूखने खोदीने पठी पोताना जुजाना बल्लेकरी तेने छेडी नाखे ठे, तेम मतिमान के० सम्यक्त्वची पंडित जे ठे, ते पुदगल स्वरूपी इत्य कर्मने अने ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय इत्यादि आठ जाव कर्मने त्यागीने ज्ञान दशावडे अतीत के० कर्मरहित थई राखे ठे, अने दण दणमां ए क्रियाना अनुसार मोह अंधकारने मटावे ठे, अने तेची केवल ज्ञाननी ज्योति उदय घाय, ते ज्योति मतिज्ञान प्रमुख सर्व ज्ञानोमां प्रधान ठे, अने एची अतंत वीर्य प्रगटे, ने फिरि ए शक्तीने चुके नही अने मोह स्थानने जई चुके, अने कोईची रोकाय नही. ॥ ६६ ॥

॥ इतिश्री समयसार नाटकविषे बंध द्वार बाधबोध रूप अष्टम समाप्त:-॥

॥ दोहरा:-॥- बंध द्वार पुरन जयो, जो दुःख दोष निदान; अथ घरनों संश्लेषों मोह द्वार मुखखान ॥ ६७ ॥

अर्थ:- दुःखने दोषनुं निदान जे बंध तेनो छार संपूर्ण थयो. हवे सुखनुं स्थान जे मोक्ष तेनो छार संक्षेपथी वरणनुं हुं. ॥ ९७ ॥

हवे मोक्ष छारने आदि ज्ञान विज्ञानने नमस्कार करे ठे:- अथ ज्ञान विज्ञान वर्णन:-
॥ सर्वेया इकतीसा:- ॥ जेद ज्ञान थरासों दुफारा करे ज्ञानी जीव, आत्म करम धारा जिन्न जिन्न चरचे; अनुजो अन्यास लहे परम धरम गहे, करम जरमको ख जानो खोखि खरचे; योंही मोखमुख धावे केवल निकट आवे, पूरन समाधि लहे पू रनके परचे; जयो निरदोर याहि करनो न कतु थोर ऐसो विश्वनाथ ताहि बना रसी थरचे ॥ ९८ ॥

अर्थ:- जेम कोई परीक्षानो करनार पुरुष मुझा प्रमुख ज्ञानने सुलाकनी आखडे जेदी मुधातु ठे, के कुधातु ठे, तेनो निश्चय करे ठे, तेम ज्ञानी जीव ठे, ते जेद ज्ञान रूपी थार वडे आत्मा तथा कर्म ए वेठने जुदां करे ठे, थने ते वेठने जुदा जुदा चरचे के० तेमां आत्मिक धारानेविषे तो अनुजवनो अन्यास धारण करे, तेथी परम धर्म के० शुरू समाधि तेनुं ग्रहण करे; थने कर्मजाखने जुदी जाणी ठे, तेने सत्ता कर्मरूप खजानो खोखि खरचे के० विखेरी नाखे, तिहां निर्जरा थाय, एथी क्षपक श्रेणिने लीधे मोक्षना सुखने धाय, त्यां केवल ज्ञान दुकमो आवे, थने पूर्ण आत्म स्वरूपना परिचय थकी पूर्ण समाधि पामे, पठी जव भ्रमणनी दोर गंडीने निर्दोर थाय. ते पठी तेने कई चीजुंकरुण करवानुं बाकी रहे नही; ने तेथी ते विश्वनो नाथ थयो, तेने बनारसी दास पूजे ठे ॥ ९८ ॥

हवे सुबुद्धि विज्ञान वडे आत्मस्वरूप सहाय ते अधिकार कहेठे:-

अथ सुबुद्धि विज्ञान वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:- ॥ काहु एक जैनी सावधान वहे परम पेनी, ऐसी बुद्धि ठेनी घटमांहि डारि दीनी हे; पेठी नो करम जेदि दरब करम ठेदि, सुनाउ विनाउ ता की संधि सोधि लीनी हे; तहां मध्य पाती होइ खली तिन्दि धारा दोइ, एक मुधा मई एक सुधारस जीनी हे; मुधासों विरचि मुधा सिंधुमें मगन नहे, ए ती सब फि या एक समे बीच कीनी हे ॥ ९९ ॥ ॥ दोहरा:- ॥ जैसी ठेनी खोदकी, करे एक सों दोइ; जड चेतनकी निम्नता, त्यां सुबुद्धिसों होइ ॥ ३०० ॥

अर्थ:- कोई एक जैनी जैन आगमना जाणनारे सावधान थहेने परमपेनी के० थ ति तीक्ष्ण एथी बुद्धिरूप पेनी के० सोनीनी ठीणी ते शत्रु विशेष, पोताना घटमां नाखी दीही, पठी ते सुबुद्धिरूप ठीनी नो कर्म के० आत्म प्रवेशनेविषे श्रेष्ठ रूप जे राग रूप परिणाम ठे, ते नो कर्मना जेद तेना पुनरूपी ज्ञान कर्मने ठेदीने ख

जाव अने विज्ञावतानी संधी शोधि लीधी ठे, त्यां सांधनेविषे मध्यपाती के० त्रिहा ईत वनीने ते पुरुषे वे धारा खखी, तेमां एक तो मुधामइ के० अज्ञान मय ठे, ने वी जी सुधारस जीनी के अमृत रस जीनी ज्ञान समाधिमय ठे, अर्हीं राग रूपादिकनी दशा ठे, ते मुधा दशा ठे, तेथी विरचि के० वैराग धारीने सुधा सिंधुमां मग्न थवुं, ज्ञान समाधिरूप सुधा समुद्रमां मग्न रेहेवुं, ए जे क्रिया कही ते सर्व क्रियानो विचार एक समयमां करे ॥ एण ॥ जेम खोढानी ठीणी एकना वे जाग करे ठे, तेम जड चे तननी एकता जांगीने जित्ता करवी ते सुबुद्धिकीज थाय ठे. ॥ ३०० ॥

हवे जेवो सुबुद्धिनो विलास ठे, तेवो कहे ठे:- अथ सुबुद्धि विलास कथन:-

॥ सवैया श्कतीसा: ॥-(सर्व ह्रस्वाक्षर चित्रालंकार) धरति धरम फलहरति क रम मल, मन वच तन वल करत समरपन; जखति असन सित चखति रसन रित, खखति अमित वित करि चित दरपन; कहति मरम धुर दहति जरमपुर, गहति प रम गुर उर उपसरपन; रहति जगत हति खहति जगति रति, चहति अगति गति यह मति परपन ॥ १ ॥

अर्थ:- सुबुद्धि जे ठे ते धरम रूप फलने धारेठे, कर्मरूप मलने हरे ठे, अने ए क्रियाने विषे मनवल, वचनवल अने कायानुं वल तेने समर्पण करे एटखे ए त्रणे वल ते क्रियामां कामे खगाडे. जखति के० खाय ठे, सित के० शीतल जोजन ते रसन रित के० जीजना स्वादविना जोजन जमे, अमित वितके० परिमाण विनानुं पो तानुं ज्ञानादिक धन चित्तरूप दर्पण वडे जुए, मर्म धुर के० मर्मनी वात जे जीवनुं स्वरूप ते कहे, भ्रम पुर के० मिथ्या नगर तेने घाले, अने श्रंतरनेविषे उत्कृष्ट गुरुनां वचनने ग्रहण करे, अने हृदयनेविषे उपसरपन के० स्थिरता धारे अने जगतनो हि तकारी थको रहे, त्रणे लोकनी जक्ति अने रति के० सुख तेने खहे, एटखे सर्व लो कने पूजनीक थाय. होई अगति गति के० जेनेविषे बीजा सामान्यनी गति थती नथी, तेवी मोक्षगति चाहे, एवो सुमतिनो उत्कृष्ट विलास ठे. ॥ १ ॥

हवे ज्ञातानो विलास कहे ठे:- अथ ज्ञाता वर्णन:-

॥ सवैया श्कतीसा: ॥-(सर्व गुरु अक्षर चित्रालंकार) रानाकोसो घाना लीने आषा साधे थाना चीने, दाना श्रंगी नानारंगी खाना जंगी जोधा हे; माया वेळी जेती तेती रेतेंमें धारेती सेती, फंदाहीको कंदा खोदे खेतीकोसो खोधा हे; घाधा सेती हांता खोरे राधासेती तांता जोरे, घांदी सेती नांता तोरे चांदी कोसो सोधा हे; जाने जाही ताही नीके माने राही पाही पीके, जाने वाते माही ऐसो धारा वाही घोधा हे. ॥ २ ॥

અર્થ:- જે બુધ કેં જ્ઞાની છે, તે રાણા કેં રાજા જે પાતસાદનું સાંગ લેતો યજ્ઞે રહે છે. જેમ રાજા પોતાના આત્માનું સાધન કરે; અને પોતાના મંત્રણનો સાજ રાક્ષે પોતાના આણને ચીન્હે કેં નીધેવાની રાક્ષે, દાનાઈ રાક્ષે પણ નાદાની નહીં રાક્ષે, ૫ ચારે ઠપાય વડે નાના રંગ કરે, સ્વાના જંગી કેં સ્નાઈનેચિપે જોડ્યા થઈ રહે, તેમ જ્ઞાની પુરુષ આત્મ સાધન કરે, ગુણઠાણા ચિન્હે અને ત્યાગી થકો કર્મ નિર્જરાનેચિં નાના પ્રકારના રંગ ધારે, રાગ-દ્વેષ હુર્જન સાચે લની તેને દટાવી દેય, ૫વી રીતે ૫૬ પદમાં ૫૫ અર્થ થાય છે. જેમ હુહાર રેતરનીચને લોઢાને ઘસી નાલે છે, તેમ જેટલી જે ટલી માયા વેલી કેં કર્મજાલ તથા ગજવેલ ને ક્રોધ તેને મેધા કેં મુચુદિ તે રૂપ રેતરની વડે ઘસી નાલે; અને કંદના કંદને લોદેઢે. જેમ લોધા કેં લેલુન લેતરની ૫ રતીને કંદ કેં મૂલચી લોદી નાલે છે, તેમ યાયા કેં કર્મવંધ તેથી દ્વાતાલોરે કેં જુદાઈ કરે, અને રાધા કેં મુચુદિ તે સાચે નાતો જોડે; યાંદી કેં કુચુદિ તેનો નાંતો કેં સંયંધ તે તોડે. જેમ સોનારૂપાની યાંદી શોધનાર વસ્તુ ઠગ્ગલ કરેઢે, તેમ જે જેને તેને જાણે, દેય જે ઠાંડવા યોગ્ય વસ્તુ અને ઠપાદેય જે આદરવો યોગ્ય વસ્તુ તેને પણ નીકે કેં ઠીક જાણે, પણ દેયાને રાહીપાહી કેં હુલ સમાન પીકસમાન જાણે જીનાસથી લીધાયેઢે, ૫ રીતે નાહી વાતો ઠરાયે ૫વો સમ્યક્ત્વ ધારાનો વેહેનાર યોધા કેં પંઢિતને જ્ઞાની કહીયે. ॥ ૨ ॥

દેય જ્ઞાતાને ચક્રવર્તિ સમાન કહી વનાયેઢે:- અથ જ્ઞાના ચક્રવર્તિ સમાન કથન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસા: ॥- જિન્દિકે દરય મિતિ સાધન ઠ સંઢ ધિતિ, વિનસે વિજા ૫ અરિપંક્તિ પતન દે; જિન્દિકે જગતિકો વિધાન પંદનો નિધાન ત્રિણુનકે જેદમાન ચોદદ રતન દે; જિન્દિકે મુચુદિ રાની ચૂરિ મહા મોહ વજ, પૂરે મંગલીક જે જે મો સ્વકે જતન દે; જિન્દિકે પ્રમાન થંગ નોઈ ચમૂ ચતુરંગ, તેઈ ચક્રવર્તિ તનુ ધરે પે અતન દે.

અર્થ:- જેણે ઠપ ડવ્ય પ્રમાણ કરી સાધ્યા તેજ જાણે ઠયે સંઢ સાધી સીધા અને જેના રાગ દ્વેષાદિ વિજાવદિશા વણમો જાણ તેજ જાણિયે શત્રુની પંક્તિનું પતન કેં નાશ થયો, અને તેને નવ પ્રકારની ઢક્તિનું વિધાન કેં કરવું તેજ તેને નવ નિધાન છે, જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રરૂપ જે પ્રાણ ગુણ છે, અને તેના દુષોપશમ માત્રક જે જેદ ઠપજેઢે, તે જેના ચોદ રતન પ્રગટમાન છે, અને જેમ ચક્રવર્તિને ચીરલ દોય છે, તે તેનો ૫ સંઢ સાધવાનો રાજ્યાચિષેક મમય દોય ત્યારે વજ્રરણ દ્વાયવટે ચૂરીને, સુગ્ય આગલ મંગલીક પૂરે તેમ જેને મુચુદિરૂપ લી રલ છે, તે મહા મોહરૂપ વણિને ચૂરીને મોહના જતનને માટે મંગલીક પૂરે છે, ષટ્થે મંગલ કાર્ય કરે; અને જે, પ્રત્યક્ પ્રમાણે કરીને અર્થનું પ્રદશ કરેઢે, તથા ધરોલ પ્રમાણે કરીને ૫૫ અર્થનેમદેઢે, ૫વા જેના

प्रमाणरूप अंग ठे, तेज तेनी चतुरंगी सेना थई एम जाणवुं. ए रीते ज्ञाता पुरुषे च कवर्त्तिनो देह धार्यो ठे, तेम ठतां पण ज्ञाता अतनके० अशरीरीजेवो ठे. ॥ ३ ॥

पूर्वे कही जे नवधा जक्ति तेनुं ह्वे वर्णन करेठे:- अथ नवधा जक्ति वर्णन:-

॥ दोहा: ॥- श्रवण कीरतन चिंतवन, सेवन वंदन ध्यान; लघुता समता एकता, नौधा जक्ति प्रमान. ॥ ४ ॥

अर्थ:- उपादेय स्वरूपने शांजलवुं, किरतन करवुं, चिंतवन करवुं, सेवा पूजा करवी, वंदन स्तुति करवी, ध्यान धरवुं, तन्मयता करवी, समाधि करवी, अने एकमेक पणुं, ए नौधा के० नव जेदेवडे जक्ति प्रमाण धायठे. ॥ ४ ॥

ह्वे जे ज्ञाता मोक्ष सन्मुख थयो तेनी अनुजव दशा कहे ठे:-

अथ अनुजवी वचन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- कोई अनुजवी जीव कहै मेरे अनुजोमें, खठन बिजेद जिन्न करमको जाल है; जानै आप आपुको जु आपु करी आपुविषे, उत्पत्ति नासध्रुवद्वारा असराल है; सारे विकल्प मोसों न्यारे सरवथा मेरो निहचै सुजाउ यह विवहार चाल है; मै तो शुद्ध चेतन अनंत चिन मुझा धारी, प्रभुता हमारी एक रूप तिहू काल है.

अर्थ:- जे आत्मानो अनुजव पाम्यो तेज अनुजवी जीव एवुं कहे ठे, के मारा अ नुजवमां लक्षण जेदथकी कर्म जाल ह्वे जिन्न दीसवा लागी. अने आत्माज कर्त्ता कारक, आत्माज करण कारक, आत्माज आधार कारकविषे आत्माज कर्म कारकने जाणै. अने अहीं कोई पर्यायनी उत्पत्ति अने नाश ठे, अने द्रव्य ध्रुवता पणै ठे, ए त्रणै धारा अहीं असराल पणै वही रही ठे, तोपण ए त्रणै धारा विकल्परूप ठे, अने माराधी तो सर्व विकल्प सर्वथा जुदाज ठे, विकल्पमां तो कहीं निश्चय नथी. अने मारो तो चेतना स्वरूप निश्चय स्वभाव ठे, अने आगल कही जे त्रण धारा तेतो व्यवहार नयनी चालमां ठे. आ जे सिद्धांत वचन कहुं हुं तेणै करीने हुंतो शुद्ध चेतना स्वरूपी हुं, अतंत चिन्मुझा धारी के० अनंत ज्ञाननो धरवावालो हुं, एहवी महारी प्रभुता त्रणै कालने विषे एक रूपेठे. ॥ ५ ॥

ह्वे चेतनानुंज स्वरूप घटावे ठे:- अथ चेतना वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- निराकार चेतना कहावे दरसन गुन साकार चेतना शुद्ध ज्ञान गुण सार है; चेतना अछेत दोउ चेतन दरवतांहि, सामान विशेष सत्ताहीको विसतारहै; कोउ कहै चेतना चिन्ह नाही आत्मामें, चेतनाके नास होत त्रिविध विचार है; खठनको नास सत्ता नास मूल वस्तु नास, तातें जीव दरवको चेतना आ

धार है ॥ ६ ॥ ॥ दोहराः ॥— चेतन खउन आतमा, आतम सत्ता मांहि; सत्ता प रिमित वस्तु है, जेद तिहूमें नांहि ॥ ७ ॥

अर्थः— आत्मानो दर्शन गुण जे निराकार कह्ये उश्ये तेतो निराकार चेतना थई, अने जे आत्माने शुद्ध ज्ञान गुण सारचूत कह्ये उश्ये तेतो साकार चेतना थई, विशेषताने लीधे रह्यो ठे माटे साकार कह्ये, ए रीते निराकार आने साकारपणे दर्शन तथा ज्ञानेविषे छैत जाव थयो, पण चेतनानेविषे तो अछैत जावज रह्यो ठे, अने चेतनागुण थकी चेतन डव्य ठे, तेथी चेतन डव्यमां वेठ समाइ गयां. वली निराकार ने साकारपणुं सामान्य ने विशेषणायकी ठे, ते तो सामान्यता अने विशेषता चेतना डव्यनी सत्तानो विस्तार ठे; कोई मूढमति वैशिष्टिक प्रमुख दर्शन वाला कहे ठे, के, आत्मानेविषे चेतन चिन्ह नथी, चेतना लक्षण नथी, तेने केहेतुं के अरे! मूढ, जो चेतन चिन्ह न कह्ये तो चेतनानो नाश थवाथी त्रिविध विकार उ पजशे, ते कया ? तो के मन वचन ने कायाना विकार जाणवा, माटे लक्षणनो नाश थवाथी वस्तुनी सत्तानो नाश थशे अने वस्तुनी सत्तानो नाश थवाथी मूल रूप वस्तु नो पण नाश थशे, माटे जीवने जाणवानो तो एक आधार चेतनानोज ठे ॥ ६ ॥ आत्मानुं चेतना लक्षण ठे, सत्ता धर्मविना आत्मा ठरे नही तेथी आत्मा सत्ताने वि पेज ठे, अने पोतपोतानी सत्ता प्रमाणेज सर्व वस्तु ठे, वस्तु डव्य विचारी जोश्ये त्यारे उत्पादादि प्रणे वस्तुमां जेद कोई नथी ॥ ७ ॥

हवे चेतना लक्षणनुं शाश्वत तथा अविनाशीपणुं दृढ करावेठेः—

अथ चेतना अविनाशी यह कथनः—

॥ सवेया तेईसाः ॥— ज्यों कलधौत सुनारकि संगति, जूपन नांउ कहै सव कोई; कंचनता न मिटी तिहिं हेतु वहै फिरि ओटि तु कंचन होई; त्यों यह जीव अजीव संयोग जयो बहु रूप जयो नहिं दोई; चेतनता न गई कबहू तिहिं, कारन ब्रह्म क हावत सोई ॥ ८ ॥ देखु सखी यह आपु विराजत याकि दसा सब याहिं कुं सोहै; एकमें एक अनेक अनेकमें, छंछु लिये डुविधामहिं दो है; आपु सँजारि लखै अ पनो पद, आपु बिसारकें आपुहिं मोहै; व्यापक रूप यहै घट अंतर, ज्ञान में कौन अज्ञानुमें कोहै ! ॥ ९ ॥ ज्यों नट एक धरै बहु जेप कला प्रगटै जग कौतुक देखै; आपु लखै अपनी करतूति वहे नट जिन बिलोकत पेखै; त्यों घटमें नट चेतन राउ बिजाउ दसा धरि रूप बिसेखै; खोखि सुदृष्टि लखै अपनो पद, डुंद विचार दसा नहिं लेखै ॥ १० ॥

अर्थः—जेम कलधौत के० सोनुं तेने सोनी धनीने जूपण बनावेठे, त्यारे ते घाटना

संयोगथी खोको तेने जूपण केहेवा लागेठे. पण मूल वस्तुजे कंचन ते कांई जतुं रखुं नथी, केमके, ज्यारे ते घाटने अग्निमां गाली नाखे त्यारे पातुं ते सोनुं केहेवाय, तेम आ जीव जे ठे, ते अजीवरूप कर्म पुद्गल इत्यादिक बीजा पण पुनलना संयोगथी एक कोनी साडी संताणुं लाख कुल कोनीमां बहुरूपे थयो, तोपण द्विविध नथी थयो. केमके, चेतनता कंई गई नथी; तेमाटे ते स्वरूपमां जीव ब्रह्मज केहेवाय ठे, जेनो विस्तार मोटो तेने ब्रह्म कह्यो. ॥ ७ ॥ आत्मानी अनुभूति ते सुबुद्धि सखीने कहेठे, हे सखी, जो आ आपणो ईश्वर विराजे ठे, अने ए ईश्वरनी दशा सर्व एनेज शोजेठे, एवी विरुद्धता बीजे ठेकाणे न शोजे. लक्षणबडे एकतामां जोईये तो एक रूप ठे, अने अपर सत्ताए देखीये तो अनेकरूप ठे, अने छंद दशामां देखीये एटले अज्ञान दशामां देखीये अने ज्ञान दशामां देखीये तो द्विविध रूप ठे, ते द्विविधपणुं कहेठे:- क्यारेक तो पोतानुं पद जे पोतानुं स्वरूप तेने संजारीने जुए, अने क्यारेक तो पोताने विसरीने पोते मोहमां पडे. हे सखी, एहिज ईश्वर घटने अंतरव्यापक रूप ठे, तेथी जे जे अवस्थामां आप ठे, तेवारे ज्ञाननेविषे पण बीजो कोइ नथी अने अज्ञाननेविषे पण बीजो कोइ नथी. ॥ ८ ॥ हवे एना उपर दृष्टांत कहेठे:- जेम कोई नट होय ते बहु वेप धरेठे, ने तेते वेपनी कसा प्रगट करेठे, त्यारे जगत् तेने कुतुहल समजे पण नट पोते पोतानी क्रिया जाणेठे, ने तेणे धरेखा वेपथी पोते जुदोठे, एतुं जाणेठे. तेम घटनेविषे चेतन राजा रूप नट ठे, ते विजाव दशा धरीने रूप विशेष करेठे, पण ज्यारे सुदृष्टि खोली जुए त्यारे तो पोतानुं पद उलखे अने छंद विचारनी दशाने पोते लेखामां गणे नही. ॥ १० ॥

हवे चेतन नटनी सघली चेतना एक ठे, ते कहेठे:- अथ चेतना उपादेय कथन:-

॥ अस्मिन् ऽहः ॥- जाके चेतनजाव चिदात्म सोइ है; और जाव जो धरे सु और कोइ है; यों चिन्मंन्ति जाव, उपादे जानते; त्याग जोग परजाव पराये मानते ॥ ११ ॥

अर्थ:- जेनेविषे चेतन जाव ठे, तेने चिदात्मा अथवाचिद्रूप कहिये ठे, अने ए चेतनाजावथी बीजो जाव जे धारेठे, तेतो कोई बीजो ठे, एथी चेतना मंडित जे जाव ठे तेतो उपादेय रूप जाणवो, अर्थात् पोतानो करी जाणवो, अने चेतना जावथी जे परजाव ठे, तेसघलो त्यागवा योग्य ठे ने तेने पारको करी मानी लेवो. ॥ ११ ॥

हवे जे सम्यग् दृष्टि चेतना उपादेय राखीने मोक्ष मार्गना साधक थया तेनी अवस्था कहेठे:- अथ सम्यग्दृष्टि मोक्ष मार्गको साधक कथन:-

॥ सर्वथा इकतीताः ॥- जिन्हके सुमति जागी जोगसों जये विरागी, परसंग त्यागी जे पुरुष त्रिभुवनमें; रागादिक जावनिसों जिन्हकी रहनि न्यारी, कबहु मगन न्है रहै

धाम धनमें; जे सदीव आपकों विचारै सरवंग सुख, जिन्हके विकलता न व्यापै कव मनमें; तेई मोक्ष मार्गके साधक कहावै जीव, जावे रहो मंदिरमें जावे रहो वनमें.

अर्थ:- जेना हृश्यामां सुबुद्धि जागी, अने विषय जोगथी जे वैरागी थया, अने जे रागद्वेषादिक परजाव ठे, तेना सेवना संग के० त्रण लोकनेविषे तेना त्यागी जे पुरुष ठे, अने जे राग द्वेषादिक जाव पदार्थ ठे तेथकी जेनी रेहेणी न्यारी ठे, तेथी धाम के० घर अने धन तेनेविषे मग्न थई न रहे, अने जे सदा निश्चय दृष्टि देखीने आत्माने सर्वांग शुद्ध विचारे ठे, तेथी जेना मननेविषे विकलता नही व्यापे, एवी दशा लईने जे जीव रह्या ठे, तेज जीव मोक्ष मार्गना साधक केहेवाय, पठी ते जावे तो मंदिरमां रहे, ने जावे तो वनमां रहे, पण तेनी दशा सर्व स्थानके एकज होय ठे. ॥११॥

हवे मोक्षगामी जीव विचक्षण पुरुषनी दशा कहेठे:- अथ विचक्षणदशा वर्णन:-
॥ सवैया तेईसा: ॥- चेतन मंडित अंग अखंडित शुद्ध पवित्र पदारथ मेरो; राग विरोध विमोह दशा समुजे त्रम नाटिक पुगल केरो; जोग संयोग वियोग व्यथा अविशोकि कहै यह कर्मज घेरो; है जिन्हकों अनुजौ इहि जांति सदा तिन्हिओं परमारथ नेरो. ॥ १३ ॥

अर्थ:- जे परमात्मानेविषे दृष्टि देने विचार करे के, जे मारो पदार्थ ठे, ते चेतन मंडित ठे, अने अखंडित ठे, अथेच ठे, अनेच ठे, अने शुद्ध ठे, पवित्र ठे, अने एवी जुदी जे राग द्वेषने मोहनी दशा थई रहीठे, तेने तो त्रमरूप मिथ्याजाल पुद्गलनुं नाटक करी समजे ठे, अने पंचेंद्रियना जोगसंयोगने वियोग एवी बाह्यात्माने विषे व्यथा अवलोकीने एवुं कहे के, एतो कर्मनो घेरो ठे, कर्मनो उदय ठे, एवो अनुजव जेने नित्य रहे, तेने परमार्थरूप मोक्ष ते सदा नेरो के० नजीक ठे. ॥ १३ ॥

हवे जे मोक्षथी छूर ते चोर, ने मोक्षथी निकट ते साहुकार एवुं कहेठे:-

अथ चोर तथा साहुकार वर्णन:-

॥ दोहरा: ॥- जो पुमान परधन हरे, सो अपराधी अह; जो अपनो धन विव हरे, सो धनपति धरमह. ॥ १४ ॥ परकी संगति जो रचै, बंध बनावे सोइ; जो निज सत्तामें मगन, सहज मुक्त सो होइ. ॥ १५ ॥

अर्थ:- जे पुमान के० पुरुष परधनने हरे, ते अपराधी जीव अह के० अजाण कहीये; ने जे पोतानाज धननो व्यवहार राखे, ते धनपति कहिये, धर्मह के० धर्मेने जाणनार कहिये. ॥ १४ ॥ तेम जे परवस्तुनी संगतीए राखे ते चोर केहेवाय, ने तेज पोताना बंधने बंधारे, अनेजे पोतानी सत्तामां सदाकाल मग्न रहे तेज मुक्तरूप थाय.

हवे वस्तु कोने कहिये अने सत्ता कोने कहिये ते वतावेठे:-अथवस्तुसत्तावर्णन:-

॥ दोहरा: ॥- उपजे विनसे थिर रहै, यह तो वस्तु वखान; जो मरजादा वस्तुकी सो सत्ता परवान. ॥ १६ ॥

अर्थ:- उत्पत्तिवंत, विनाशवंत, स्थिरतावंत एतो वस्तुतुं वखाण ठे, अने जे वस्तु नी मर्यादा जे परिमाण ते धर्मने सत्ता कहिये, ए अनुजब प्रमाण ग्राह्य ठे. ॥ १६ ॥

हवे केवा केवा डव्यनी केवी केवी सत्ता ठे ते कहेठे:-

अथ सत्ता व्यवस्था वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा:॥- लोकालोक मान एक सत्ता है आकाश दर्ब, धर्म दर्ब एक सत्ता लोक परिमिति है; लोक परवान एक सत्ता है अधर्म दर्ब, काखके अणु असंख सत्ता अगनिति है; पुदगल शुरू परवानकी अनंत सत्ता, जीवकी अनंत सत्ता न्यारी न्यारी धिति है; कोउ सत्ता काहुसों न मिले एकमेक होई, सवे असहाय्यों अनादि हीकी धिति है. ॥ १७ ॥

अर्थ:- आकाश डव्यनी मर्यादा लोकालोक खगे एक ठे, तेथी आकाश डव्यनी एक सत्ता ठे, अने धर्मास्तिकाय डव्य लोक प्रमाण रूप ठे, तेथी धर्म डव्यनी एक सत्ता ठे, अने अधर्मास्तिकाय डव्य पण लोक प्रमाण एक रूप ठे तेथी अधर्म डव्य नी एक सत्ता ठे, अने काखना डव्यना अणु ठे ते लोकाकाश प्रदेश परिमाणे असंख्यात ठे, तेथी काख अणुनी असंख्यात सत्ता ठे, ए कहेवुं दिगंबर संप्रदायतुं ठे, अने अने योग शास्त्रमां पण कहुं ठे, अने लोकविपे पुत्ररूपी शुरू परमाणुनी पण अनंत सत्ता ठे, अने लोकविपे जीव अनंत ठे, तेथी जीवनी पण अनंत सत्ता ठे, तेथी ज जीवाजीवनी जुदी जुदी क्षेत्रावगाहना ठे, जे डव्यनी जे सत्ता होय ते वीजी कोई डव्यनी सत्ता साथे मले नही, जो एकमेक थइ जाय तो सर्व सत्ता असहाय पणे बचें, माटे एकमेक न थाय एवी अनादि काखनी स्थितिठे. ॥ १७ ॥

हवे चेतन डव्यनी सत्तातुं वर्णन करेठे:- अथ चेतन सत्ता वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा:॥- एइ ठहो डव्य इन्हहीको है जगतजाख, तामें पांय जरु एक चेतन सुजान है; काहुकी अनंत सत्ता काहुसों न मिले कोई, एक एक सत्तामें अनंत गुण गान है; एक एक सत्तामें अनंत परजाय फिरे, एकमें अनेक इह जांति परवान है; यहै स्यादवाद यहै संतनिकी मरजाद, यहै सुख पोष यहै मोक्षको निदान है. ॥ १८ ॥

अर्थ:- ए ठए डव्ये करी एधीज जगत्जाख बचेंठे, ते ठनेविपे पांच डव्य जड रूपी ठे, ने एक चेतनरूपी डव्य ठे ते जाणनार ठे. अंह्री पुद्गलनी अनंत सत्ता कह्यी,

અને જીવની અનંત સત્તા કહી, એવા અનંતપણે કરીને કોઈની સત્તા કોઈ સાથે મળે નહીં, ઇટલે જુદી જુદી અનંત સત્તા છે, અને પ્રત્યેક સત્તામાં અનંત ગુણનું જ્ઞાન છે, અને એક એક સત્તામાં અનંત પર્યાય અનંત અવસ્થા પ્રેરકિરે તેથી જે પૂર્વે એકમાં અંક નેક કહ્યું તે પરિતે છે. સ્વાદ્યાદ મતમાં એ વાત પ્રમાણ છે, અને સત્પુરુષનાં વચનની પણ એજ મર્યાદા છે, તથા એજ મત સુખનું પોષણ કરનાર છે, અને મોક્ષનું નિદાન ઇટલે મૂલ કારણ છે. ॥ ૧૮ ॥

હવે એ વચન થકી જે વસ્તુનો ધર્મ ગ્રહ્યો જાય તેજ સત્તાધર્મ કહીયે તેથી એક જીવ ડ્રવ્યની સત્તા કહેવે:- અથ એક જીવ ડ્રવ્યસત્તા વર્ણન:-

॥ સર્વેયા શ્કતીસાઃ ॥- સાધિ દધિ મંથનિ અરાધિ રસપંથનિમે, જહાં તહાં ગ્રંથ નિમે સત્તાહીકો સોર હૈ; જ્ઞાન જ્ઞાનુ સત્તામેં સુધા નિધાન સત્તાહીમેં, સત્તાકી ડુરનિ સાંકિ સત્તામુખ ચોર હૈ; સત્તાકો સંરૂપ મોખ સત્તા જૂલે ચહે દોષ, સત્તાકે ઊલ્લે ધૂમ ધામ ચિહ્ન ચોર હૈ; સત્તાકી સમાધિમેં વિરાજિ રહે સોઈ સાહુ. સત્તાતેં નિક્કિ ચોર ગહે સોઈ ચોર હૈ. ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:- જે વસ્તુનેવિષે ઠતી દેહાય, જેમ દહીના મંથનમાં ઘીની સત્તા સાધિયે, જે ઔપધમાં મધુર રસ છે, તો તેથી વસ્તુ નીપજે છે, માટે રસ માર્ગમાં સત્તાવિના સિદ્ધ નથી. જે વસ્તુમાં ઠતાપણું છે તેને સત્તા કહિયે. શાસ્ત્રમાં જ્યાં ત્યાં ગ્રંથોનેવિષે સત્તાનોજ સોરકે શબ્દ છે. જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાનુનો હૃદય જીવની સત્તામાં નિપજે, વલી સુધા કે શ્વ મૃત તે પણ સત્તામાંજ પામિયે, નિધાન પણ સત્તામાંજ પામિયે. જે સત્તાનું ડુરનિ કે શ્વ ગુણવતું તે સંઘ્યા રૂપ છે, અને જે સત્તાની મુખ્યતા છે તેજ ચોર કે પ્રજાત રૂપ છે. જીવની સત્તાનું જે સ્વરૂપ છે તેજ મોક્ષ છે, અને સત્તાને જુલો જવું એજ દોષરૂપ છે. સત્તાનું ઊલ્લંઘન કરવાથી ચીહ્નોર કે ચારેં તરફ ધામધુમ નીપજે, જે પોતાની સત્તા સમૂત્પણું છે, તેમાં વિરાજમાન થઈ રહે તેને સાહુકાર કહિયે, અને જે પોતાની સત્તાથી નીકલીને અન્યની સત્તાને ગ્રહે તેને ચોર કહીયે. ॥ ૧૯ ॥

હવે સત્તાની સમાધિનું વર્ણન કરેવે:- અથ સમાધિ વર્ણન:-

॥ સર્વેયા શ્કતીસાઃ ॥- જામેં લોક વેદ નાંહિ ચાપના ઊઠેદ નાંહિ પાપ પુન્ય લેદ નાંહિ ક્રિયા નાંહિ કરની; જામેં રાગ દોષ નાંહિ જામેં વંધ મોષ નાંહિ, જામેં પ્રદાસ ન આકાસ નાંહિ ધરની; જામેં કુલરીત નાંહિ જામેં હારજીત નાંહિ જામેં શુશિલ નાંહિ વિષ નાંહિ જરની; આશ્રમ વરન નાંહિ કાહુકી સરનિ નાંહિ પેસી મુદ્ધ સત્તાકી સમાધિ જૂમિ વરની. ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:- જેમાં લોકિક વેદનું નથી, અને જેમાં સ્થાપનાનો ઊઠેદ નથી, જેમાં પાપ

पुण्यनो खेद नहीं, जेमां कोइ क्रियाकरणी नहीं, जेमां राग छेप नहीं, जेमां बंध मोह नहीं, जेमां प्रभुताने दासपणुं नहीं, जेमां आकाश अने धरती नहीं, जेमां कुलनी रीत नहीं, जेमां हारने जीत नहीं, जेमां गुरु अने शिष्य नहीं, जेमां विप जरनी पटले चाखबुं हाखबुं नहीं, जेमां कोई आश्रम व्यवहार नहीं, तथा वर्ष व्यवहार नहीं, जे कोइनी शरण रूप नहीं, एवीं शुरू सत्तानी जूमि ते समाधिरूप वरणवीठे. पटले स्वरूपनीं शुरू समाधिने विपेज शुरू सत्ता पामीये. ॥ २० ॥

हवे मिथ्यादृष्टिने चोर अने अपराधी कही देखडावे ठे:-

अथ मिथ्यादृष्टि अपराधि यह कथन:-

॥ दोहरा: ॥- जाके घट समता नहीं, ममता मगन सदीव; रमता राम न जान ही, सो अपराधी जीव ॥ २१ ॥ अपराधी मिथ्यामती, निरदै हिरदै अंध; परकों माने आतमा, करे करमको बंध ॥ २२ ॥ जूठी करनी आचरे, जूठे सुखकी आस; जूठी जगती हिय धरे, जूठो प्रभुको दास ॥ २३ ॥

अर्थ:- जेने केवल जाणपणुं जे समता ने समाधि ते नहीं, अने जे सदा परवस्तुनी ममताविषे मगन थई रहै, ने निज घट अथवा स्वरूपनेविषे रमी रह्या एवो जे आत्मराम तेने जेणे जाण्यो नहीं तेनेज अपराधी चोर जीव कहीये ॥ २१ ॥ जे परवस्तु छेय ते अपराधी ने तेज मिथ्यामति, तेज निर्दय ने तेज हैयानो अंध कहिये, पटले जे पररूप पुज्जने आत्मा माने ते कर्मनो बंध करैठे ॥ २२ ॥ ज्यांसुधी पोतानी वस्तुने न जाणे त्यांसुधी तो जे क्रिया आचरे ते सर्व जूठी ठे, अने तेने जे मोह सुखनी आशा ठे, ते सर्व जूठी ठे. पोताना प्रभु जाण्या विनानी जे जक्ति हैयामां धरे ठे, ते सर्व जूठी जाणवी, अने परमेश्वरने उल्लखाविना दासपणुं राखबुं ते पण सचबुं जूठुं ठे ॥ २३ ॥

हवे मूढ लोकना जूठपणानी व्यवस्था कहे ठे:- अथ मूढ व्यवस्था यथा:-

॥ सबैया इक्तीसा: ॥- माटी जूमि सैलकी सु संपदा बखाने निज, कर्ममें अमृत जाने ज्ञानमें जहर है; अपनो न रूप गहै ओरहीसों आपु कहे, साता तो समाधि जाके असाता कहर है; कोपको कृपान छिये मान मदपान किये, मायाकी मरोरि हिये खोजकी खहर है, याही जांति चेतन अचेतनकी संगतिसों, साचसों विमुख जयो जूठमें बहर है ॥ ५४ ॥ तीन काख अतीत थनागत वरतमान, जगमें अखंडित प्रवाहको रुहर है; तासों कहे यह मेरो दिन यह मेरी घरी, यह मेरोई परोई मेरोई पहर है; पेहको खजानो जोरे तासों कहे मेरो गेह, जहां बसे तासों

कहे मेरोई सहर है; याहि जांति चेतन अचेतनकी संगतिसों, साचसों विमुख जयो
ऊठमें बहर है ॥ २५ ॥

अर्थ:- सात धातु जे ठे पहारनी धरतीनी माटी जेथी ठे, तेने संपत्ति करी बसा
णे ठे. पोतानी अशुद्ध क्रियामां अमृत जाणे ठे, अने ज्ञानमां जेर समजे ठे; एतले
क्रिया थकी सिद्धि जाणे, ने ज्ञान थकी नही जाणे. जे पोतातुं चिदानंद स्वरूप ठे,
तेने ग्रहे नही, पण शरीरादिक जे ठे तेने आत्मारूप जाणैठे. अने जे साता वेदनीय
उपजे ठे, तेने तो समाधि करी जाणे ठे; असाता वेदनीयने कहर के० उपद्रव माने
ठे, कोपतुं कृपान जे खडग ते खईने रहे ठे; मान ने अहंकार रूप मद पीइने रहेठे;
हैयानेविषे मायानो मरोरु राखेठे, लोचनी फेर खाया करे ठे, एथी रीते अचेतननी
संगती थकी एतले जरु पुजलनी संगतीथी साच थकी विमुख थयोठे, ने जुठमां व
हर हे के० तत्पर थई रह्योठे, ॥ २४ ॥ अर्थ स्पष्ट. ॥ २५ ॥

हवे सम्यग् दृष्टि साहुकारनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ सम्यक्दृष्टि व्यवस्थाकथन:-
॥ दोहरा: ॥- जिन्हके मिथ्या मति नही, ज्ञान कला घटमांहि; परचे आतम
रामसों, ते अपराधी नांहि ॥ २६ ॥

अर्थ:- जेनी मिथ्यामति नाश पामीने घटनेविषे ज्ञान कला प्रगटी ठे, जेणे आ
त्मारामने उलख्यो ठे, ते लोक अपराधी नथी, साहुकार ठे ॥ २६ ॥

हवे ज्ञानीनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ ज्ञानी यथा:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥- जिन्हके धरम ध्यान पावक प्रगट जयो, संसे मोह वि
ज्रम विरप तीन्यो बढे हैं, जिन्हकी चित्तोनि आगे उदे खान चूसि जागे लागे, न क
रमरज ज्ञान गज चढे हैं; जिन्हकी समुजिकी तरंग थंग अगममें, आगममें निपुन
अध्यातममें कढे हैं; तेई परमारथी पुनित नर आठों जाम, राम रस गाढ करे यहै
पाठ पढे हैं ॥ २७ ॥ जिन्हकी चिहुंटी चिमटासी गुन चुनवेकों, कुकथाके सुनवेकों
दोउ कान मढे हैं; जिन्हको सरल चित कोमल वचन बोले, सोम दृष्टि खिये मोझे
मोम कैसे गढे हैं; जिन्हके सगति जगि अखख थराधिवेकों, परम समाधि साधिवेगो
मन बढे हैं; तेई परमारथी पुनित नर आठों जाम, राम रस गाढ करे यहै पाठ पढे हैं ॥ २८ ॥

अर्थ:- जेना हैयामां धर्म ध्यानरूप पावक के० अग्नि प्रगट थयो, तेथी संशय, मो
ह अने विज्रम ए त्रणे वृक्षरूप ठे, ते बढे के० बखी गया ठे, जेनी चित्तोनी के० ज्ञा
नदृष्टि आगल उदयरूप कुतरो जसीने जागी जाय ठे, अने जे ज्ञानरूपी गजराज उपर
बढी रहेठे, तेथी जेने कर्मरूप रज लागती नथी, बीजातुं जे अगम थंग ठे, तेमां जेनी
समजना तरंग उठी रखा ठे एवा आगम के० जेन वाणीमां जे निपुण थयो, अने अ

ध्यात्म ज्ञानमां पूर्ण थयो ठे, तेनेज सम्यग्दृष्टि कहिये; परमार्थने पामनार पुनित के० पवित्र रूप थयो जाणवो. आत्मारामना अनुजव रसमां आठे प्रहर गढे के० संपूर्ण मग्न थई, एज पाठ पढे ठे, एटले जण्णे ठे, ॥ २७ ॥ बली जेम चीमटी के० हाथनी चिमटी अथवा चिपीयो तेवढे कई नानी वस्तुने पकमी लइयें ठइये, तेम पारकागुण चुंटी खेवाने जेनी एवी चपटी ठे, अने विकथा सांजलवाने जे घने कानने बंध करी राखे ठे, जेतुं चित्त सरल ने निष्कपटी ठे, जे निरहंकारीपणे कोमल वचन बोले ठे; काम क्रोधादिक विकारविना सौम्य दृष्टि जे राखे ठे, बली जे मोम केसेगढेहें के० मी णना घडाजेतुं हृदय कोमल राखे ठे, अने पोताना अखल समाधि स्वरूपने साधं वाने जेनी सुमति जागी ठे, अयोगी अवस्थामां जेनी परम समाधि थइ ठे, तेने साधवाने जेतुं मन बध्युं ठे, तेज सम्यग् दृष्टि परमार्थना पामनार पुनित के० पवित्र रूप थई रखा ठे, ने तेज आत्मारामना अनुजव रसमां आठे पहोर दृढ मग्न थई एज पाठ पढे ठे. ॥ २८ ॥

इहे समाधितुं स्वरूप कहे ठे:- अथ समाधि वर्णन:-

॥ दोहरा: ॥- राम रसिक अरु रामरस, कहन सुननकों दोइ; जव समाधि परगट जई, तव डुविधा नहि कोइ. ॥ २९ ॥ नंदन बंदन श्रुति करन, श्रवन चितवन जाप; पढन पढावन उपदिसन, बहुविध क्रिया कलाप. ॥ ३० ॥ शुद्धातम अनुजो जहां, सु जाचार तिहि नाहि; करम करम मारगविशे, शिव मारग शिवमांहि. ॥ ३१ ॥

अर्थ:- आत्माराम जे ठे ते रसिक के० रस जोक्ता ठे, अने राम के० रमंतुं ते रस रूप ठे, केहेवाने सांजलवाने रसिकने रस वेठ ठे, पण जेवारे एनेविपे समाधि प्रगट थाय ठे त्यारे वे पणुं नधी रेहेतुं. त्यारेतो रसिक अने रस ए वे एकज वस्तु ठे ॥ २९ ॥ राम के० रसिक अवस्था धारतो एटली क्रिया करे ठे के, नंदन के० आनंद पामे ठे, बंदन के० प्रणाम करे, श्रुती के० ज्ञात ज्ञातना गुणनी स्तुतिकरे ठे, अने एवाजगुण सांजली एतुंज चितवन करे, एनोज जाप जपे ठे, जण्णे, जणावे, उपदेशे, एवी रीते र सिक अवस्थामां ज्ञात ज्ञातना क्रिया कलाप ठे ॥ ३० ॥

पूर्वें कही जे क्रिया तेने करतां करतां ज्यां शुद्ध आत्मानो अनुजव थाय शुजा चार दुटीजाय, कृत-कृत्यपणे ते अयोगी दशामां ठे, कर्म जे ठे ते कर्म मार्ग मांज रहे, एटले संसार मार्गनेविपेज रहे, शुज कर्म पण संसार मार्गमां ठे अने शिव मार्ग ते शिवमांहे एटले शुद्ध आत्माने विपेज ठे. ॥ ३१ ॥

॥ चोपाई: ॥- इहि विध वस्तु व्यवस्था जैसी, कही जिनिंद कही में तैसी; जे प्रमाद संयति मुनि राजा, तिन्हिको शुजाचारसों काजा. ॥ ३२ ॥ जहां प्रमाद द

सा नहि व्यापे; तहाँ अवलंब आपनो आपे, ता कारन प्रमाद उत्पत्ती, प्रगट मोक्ष
मार्गको घाती. ॥ ३३ ॥ जे प्रमाद संयुक्त गुसाईं; ऊढि गिरिहि गिड्डककी नाई;
जे प्रमाद तजि उलूत होही, तिन्हिको मोय निकट दग सोही. ॥ ३४ ॥ घटमें
है प्रमाद जयनाई, पराधीन प्राणी तबताई; जय प्रमादकी प्रभुता नासे, तब प्रधान
अनुनो परगासे. ॥ ३५ ॥

अर्थ:- ए रीते श्री जिनै देवे वस्तुनी व्यवस्था कही ठे, ने तेहीज आज्ञा प्र
माण्यी में पण कही ठे, अने जे मुनिराज प्रमाद दशामां ठे, तेने तो शुजाचार ए
दखे शुन क्रियानुं आखंडन लीधाचीज कार्य सिद्धि थाय ॥ ३२ ॥

अने जे मुनिराजने आत्माना अधिक वीर्याशने लीधे प्रमाद दशा न व्यापे र्थां
पोतानुं आखंडन पोते क्षिये, तेमाटे प्रमाद तो उत्पत्ती ठे; अने प्रगट रीते मोक्ष
मार्गनो प्राप्त करनार ठे, अने अंतरायनो करनार ठे. ॥ ३३ ॥

गुसाईं देसी आपानो शब्द ठे, एनो अर्थ मुनिराज थाय ठे. जे मुनिराज प्रमाद
संयुक्त ठे, ते तो गिड्डक के० दशानी रीते उठे ठे, ने पड़े ठे, पण स्वस्थताने पामे न
ही अने जे प्रमाद गोईने अप्रमादपणे उठीने उतारहे ठे, तेने पोतानी दृष्टि नजीक
मोक्ष ठे. ॥ ३४ ॥ र्थां सुधी घटमां प्रमाद ठे, र्थांसुधी ते पराधीन ठे, अने ज्यारे
आत्माना शक्ति जागे ठे, त्यारे प्रमादनी प्रभुता नाश पामे ठे. त्यारे तो पोताना प्र
धान अनुभवनो प्रकार थाय ठे. ॥ ३५ ॥

॥ दोहरा: ॥-ता कारन जग पंथ इत, उत शिव मारग जोर; परमादी जगकों हूँके,
अप्रमाद सिव ओर ॥ ३६ ॥ जे परमादी आससी, जिनके विकल्प जूरि, होहि सिधिस
अनुनोविषे, तिन्हिको शिवपथ जूरि ॥ ३७ ॥ जे अविकल्पी अनुनयी, शुद्ध चेतना यु
क्त; ते मुनिवर सप्त काउमें, होहि करमसां मुक्त ॥ ३८ ॥ जे परमादी आससी, ते
बिमाना जी- ॥ ३९ ॥

अर्थ:- अने अप्रमादीनी तरफ मोक्ष
मार्गको प्रमाद जे, ते आससु ठे. तेने जूरि के० घणा विकल्प उठे ठे, अने पो
ताने जे विकल्पविना अनुभवमां बसे ठे, ने शुद्ध चेतना युक्त ठे, ते मु
निवर सप्त काउमें, होहि करमसां मुक्त ॥ ३८ ॥ जे प्रमादी अने आससु ठे, तेने
मार्गको प्रमाद जे, तेने जूरि के० घणा विकल्प उठे ठे, अने पो
ताने जे विकल्पविना अनुभवमां बसे ठे, ने शुद्ध चेतना युक्त ठे, ते मु
निवर सप्त काउमें, होहि करमसां मुक्त ॥ ३९ ॥

हवे अजिमाानी तथा ज्ञानीनी अवस्था उपर दृष्टांत आपेठे:-

अथ अजिमाानी तथा ज्ञानी व्यवस्था कथन:-

॥ कवित्त ठंदः ॥-जैसे पुरुष खले पहार अडि, जूचर पुरुष तांदि लघु लगग; जूचर पुरुष खले ताकों लघु, उतर मिले डुहुको ज्रम जगग, तेसे अजिमाानी उन्नतगल, और जीवको लघुपद दगग; अजिमाानीको कहे तुछ सब, ज्ञान जगे समतारसजगग ॥ ४० ॥

अर्थ:-जेम कोई माणस पहार उपर चढ्यो होय तेने जूचर के० तलाटीपरना माणसो न्हानोठे एम जुए, अने तलाटी वाला माणसने पहार उपर चढेखो न्हाना जुए, अने पठी पहार उपर चढेखो हेठे उतरी तलाटी वालाने मले त्यारे वेठनो नाना पणानो भ्रम डूर धाय, तेम अजिमाानी पुरुष उंची गरदन राखनारो, अन्य, जीवने नाना जुए, तुठ जाणै, अने बीजा पुरुषो ते अजिमाानी पुरुषने तुठ जाणै. एम अस्परस विचारमां विपमता रहे ठे, ते ज्यारे ज्ञान जागे त्यारे वेठना मनमां विपमता मटीने समपणुं आवी जाय ॥ ४० ॥

हवे एकला अजिमाानीनी व्यवस्था कहे ठे:-अथ अजिमाानी यथा:-

॥ सवैया इकतीसाः ॥-करमके ज़ारी समुके न गुनको मरम, परम अनीति अधरम रीति गहे है; होहि न नरम चितगरम धरमहुते, चरमकी दृष्टिओं ज़रम जूली रही है; आसन न खोले मुख वचन न बोले सिरधुनाएहू न डोले मानो पाथरके चहे है; देखनके हाउ जव पंथके बटाउ ऐसे, मायाके खटाउ अजिमाानी जीव कहे हैं. ॥ ४१ ॥

अर्थ:-जे करम बंधयी अति ज़ारी ठे. जे छेपने गुण जाणैठे, पण गुणनो मर्म जाणतो नथी; अने परम अन्याय तथा अधर्मनी रीत ग्रही राखैठे; जेना चित्तनेविषे नरमा श तथा दया परिणाम नथी; छेपनो अति घर्म ताप ठे, तेथी जे गरम रहेठे, ज्ञान दृष्टि नथी अने चर्मरूप दृष्टिबने ज्रममां जूड्यो फरे ठे, कोई विकट आसन बांधे तेने खोले नही, ने मोमेथी वचन बोले नही, मौन व्रती रहे, तेने ज्ञानी महा पुरुष जाणीने कोई माथुं नमावे, तो तेनो सत्कार ने अंग चेष्टा पण न करे, जाणिये पथर धवानीज इठा करतो होय; नेवली जेम बालकने डराववाने हाउ कहीये ठइये तेम लोकोने डराववाने वेप धरी हाउ घनीने वेसे, अने जव ज्रमणना मार्गमां बटाउना सरखो चाले; एरीते माया जालना खाटनारा अजिमाानी जीवने उलखीये ॥ ४१ ॥

हवे ज्ञानी जीवनी व्यवस्था कहे ठे:-अथ ज्ञानी यथा:-

॥ सवैया इकतीसाः ॥-धीरके धरैया जवनीरके तरैया जयजीरके हरैया वर वीर ज्यों उमहे हैं; मारके मरैया सुबीचारके करैया सुख डारके डरैया गुनलोसों खह सहे हैं;

सा नहि व्यापे; तहाँ अवलंब आपनो आपे, ता कारन प्रमाद उतपाती, प्रगट मोह मारगको घाती. ॥ ३३ ॥ जे प्रमाद संयुक्त गुसाईं; ऊहहि गिरिहि गिडुक्की नाई; जे प्रमाद तजि उरूत होही, तिन्हिको मोष निकट दृग सोही. ॥ ३४ ॥ घटमें है प्रमाद जवताई, पराधीन प्राणी तवताई; जव प्रमादकी प्रभुता नासे, तव प्रधान अनुजो परगासे. ॥ ३५ ॥

अर्थ:- ए रीते श्री जिनैऊ देवे वस्तुनी व्यवस्था कही ठे, ने तेवीज आहा प्रमाणथी में पण कही ठे, अने जे मुनिराज प्रमाद दशामां ठे, तेने तो शुजाचार ए दखे शुज क्रियानुं आलंबन लीधाथीज कार्य सिद्धि थाय ॥ ३२ ॥

अने जे मुनिराजने आत्माना अधिक वीर्याशने लीधे प्रमाद दशा न व्यापे त्यां पोतानुं आलंबन पोते सिधे, तेमाटे प्रमाद तो उतपाती ठे; अने प्रगट रीते मोह मार्गनो घात करनार ठे, अने अंतरायनो करनार ठे. ॥ ३३ ॥

गुसाईं देशी जापानो शब्द ठे, एनो अर्थ मुनिराज थाय ठे. जे मुनिराज प्रमाद संयुक्त ठे, ते तो गिडुक के० दगानी रीते उठे ठे, ने पडे ठे, पण स्वस्थताने पामे न ही अने जे प्रमाद ठोडीने अप्रमादपणे उठीने उजारदे ठे, तेने पोतानी दृष्टि नजीक मोह ठे. ॥ ३४ ॥ ज्यां सुधी घटमां प्रमाद ठे, त्यांसुधी ते पराधीन ठे, अने ज्यारे आत्माना शक्ति जागे ठे, त्यारे प्रमादनी प्रभुता नाश पामे ठे. त्यारे तो पोताना प्रधान अनुजवनो प्रकाश थाय ठे. ॥ ३५ ॥

॥ दोहरा:- ॥-ता कारन जग पंथ इत, उत शिव मारग जोर; परमादी जगकों हूँके, अपरमाद सिव ओर ॥ ३६ ॥ जे परमादी आलसी, जिनके विकल्प जूरि, होहि सिथिष अनुजोविषे, तिन्हिको शिवपथ जूरि ॥ ३७ ॥ जे अविकल्पी अनुजवी, शुरू चेतना युक्त; ते मुनिवर लघु काखमें, होहि करमसों मुक्त ॥ ३८ ॥ जे परमादी आलसी, ते अजिमांनी जीव, जे अविकल्पी अनुजवी, ते समरसी सदीव ॥ ३९ ॥

अर्थ:- तेमाटे जगत्नो मार्ग प्रमादीनी तरफ ठे, अने अप्रमादीनी तरफ मोह मार्ग ठे, केमके, जे प्रमादी होय ते जगत्ने जुए अने अप्रमादी मुक्ति तरफ जुए ठे ॥ ३६ ॥ जे प्रमादी ठे, ते आलसु ठे. तेने जूरि के० घणा विकल्प उठे ठे, अने पोताना अनुजवमां तेने शिथिलपणुं रहे ठे, अने तेने मुक्ति मार्गरूप स्वरूपाचरण दूर ठे ॥ ३७ ॥ अने जे विकल्पविना अनुजवमां बसे ठे, ने शुरू चेतना युक्त ठे, ते मुनीश्वर थोना काखमां कर्मथी मुक्त थाय ठे ॥ ३८ ॥ जे प्रमादी अने आलसु ठे, तेने अहंबुद्धियी अजिमांनी कहिये. ने जे विकल्प रहित पोताना अनुजवमां ठे तेनेतो सदाय समरसी कहिये ॥ ३९ ॥

होय तेहिज जुपटे, एटले सत्य पणे जाणेठे, तेने वारणसीदास नमस्कार करेते ॥४९॥

हृपे मोक्ष पदार्थनी उत्पत्तिनो क्रम कहैठे:-अथ मोक्ष उत्पत्ति वर्णन:-

॥ ठप्पय उंद:-जयो शुद्ध अंकुर, गयो मिथ्यात मूर नशि; क्रमक्रम होत उदोत, सहज जिम शुक्लपद्म शशि; केवल रूप प्रकासि, जासि सुख रासि धरम धुव; करि पूर न थिति आठ, त्यागि गतजाव परम धुव; इह विधि अनन्य प्रजुता धरत, प्रगटी वृंद सागर जयो; अविचल अखंड अनजय अखय, जीव दरय जगमहि जयो. ॥ ४७ ॥

अर्थ:-शुद्धतानो अंकुर प्रगट थतां मिथ्यात मूलथी नाश पाम्युं, तेवारे जेम अ जवालीया पखवागोयामां चंद्रमां क्रमे क्रमे उद्योतवंत थायठे, एरीते आत्मापण क्रमे क्रमे उद्योत थतां केवल ज्ञान रूपनो प्रकाश थाय, अने आत्मानो निश्चल ध्रुव धर्म सुख समुद्र ते जासे, ते पठी आयुष्य कर्मनी स्थिति पूर्ण करीने अने मनुष्य गतिनो जाव ठोडीने परमात्मारूपे थाय, एरीते अनन्य प्रजुता एटले सर्वथी श्रेष्ठता धारण करे. कोनी पेठे ? तो के जेम पाणीनी बुंद बुंद एकठी मली समुद्र थायठे तेम आत्मा गु णना अंश क्रमे क्रमे प्रगट करतो पूर्ण थयो, ते पठी अविचल, अखंड, अजय ने अ क्षय एवं जीव उदय जगत्नेविपे सदा जयवंत थायठे. ॥ ४७ ॥

हवे अष्ट कर्मनो नाश थयेथी जे आत्मां सहज आठ गुण प्रगट थायठे ते कहैठे:-अथ अष्ट कर्म नाशते अष्ट गुण प्रकाश वर्णन:-

॥ सवेया इक्तीसा:- ज्ञानावरणीके गये जानिये जु हे सु सव, दंतनावरनके ग येते सव देखिये; वेदनी करमके गयेते निरावाध रस, मोहनीके गये शुद्ध चारित विलेखिये, आठकर्मगये अवगाहन अटल होइ, नामकरमगये ते अमूर्त्तिक पेलिये; अगुरुअलघुरूप होई गोत कर्म गये, अंतराय गयेते अनंत वल लेखिये. ॥ ४८ ॥

अर्थ:-ज्ञानावरणीय कर्म नाश थता लोकालोकां जे वस्तु ठे, ते सर्व जणाय, एटले केवल ज्ञान प्रकाश थाय; अने दर्शनावरणीय कर्मनो क्षय थवाथी लोकालो कना जावने सामान्यपणे जोईये, एटले केवल दर्शनगुण प्रगट थाय, अने वेदनीय कर्मना क्षयथी निरावाध रस उपजे एटले आत्मा बाधपणाथी मुक्त थाय, ते थवा धपणे अनंत सुखरूप गुण उपजे; वली मोहनीय कर्मनो नाश थयेथी विशेषणपणे शुद्ध चारित्र प्रगट थाय, एटले यथाख्यात चारित्र स्पष्ट गुण होय; आयु कर्मनाश थयेथी अवगाहनानी सादि अनंत स्थिति थाय (आयु कर्मगते निश्चला स्थितिर्जवति); नाम कर्म नाश थयेथी अमूर्त्तिकपणुं जीवन्तुं शुद्ध स्वरूप उपजे; गोत्र कर्मनो क्षय थयेथी अगुरुअलघु गुण उपजे, जेथी जीवमां लघुपणु तथा गुरुपणु न होय; अने अं

रूपके रीजिया सवनेके समुजिया सवहीके लघुजिया सवके कुबोल सहे हैं; वामके व मैया दुखदामके रमैया ऐसे रामके समैया नर ज्ञानी जीव कहे हैं ॥ ४१ ॥

अर्थ:-धीरजने धरनार, संसार सागरने तरनार, जवजीडने हरनार, मोटा शूर वीरनी परे पोताने साह्य आपवाने उमंगी रखावे, कंदर्पने मारनार, जला विचारना करनार, सुख समाधिना ढालामां ढलनार, आत्माना गुणनो खव एटखे अंश तेमां ल दखहि रखा ठे, आत्मरूपना रीजवनार, सर्व नयना सारनो रस समजनार, निरहं कारी पणै सर्वना जाना जाई जे थई रह्यावे; कृमावंतपणै सर्वनां छुट वचन जे सहेवे; वाम के० स्त्रीने वमैया के० ठोडनार, दुःखनी परंपराना दमनार, एवा आत्मारामने विपे रमनारा मनुष्यने ज्ञानी जीव कह्ये ॥ ४१ ॥

हवे शुद्धात्मना अनुजवनी प्रशंसा करेठे:-अथ शुद्धात्म अनुजव प्रशंसा:-

॥चोपाई॥-जे समकित्ती जीव समचेती; तिन्हिकी कथा कहों तुमसेती; जहां प्रमाद क्रिया नहि कोई; निर्विकल्प अनुजो पद सोई ॥ ४३ ॥ परग्रह त्याग जोग थिर तीनो; करम बंध नहि होइ नवीनो; जहां न राग दोष रस मोहे; प्रगट मोपमाराग मुख सोहे ॥ ४४ ॥ पूरव बंध उदे नहि व्यापे, जहां न जेद पुत्र अरु पापे; दरय जाय गुन निर्मल धारा, बोधविधान त्रिविध विस्तारा ॥ ४५ ॥ जिन्हिके सहज अवस्था ऐसी; तिन्हिके हिरदे छुविधा केसी; जे मुनिविपक श्रेणिचढी धाये; ते केवल जगवान कहाये ॥ ४६ ॥ दोहरा:-इहिविधि जे पूरन जये, अष्ट करम बनशहि; तिन्हिकी महिमा जो लखे, नमे बनारसि ताहि ॥ ४७ ॥

अर्थ:- जे समकित्ती जीव ठे ते समचेती के० वीतरागपणै समतावंत ठे अहो! जव्य प्राणी ! तेनी कथा हुं तमने कहुहुं. ज्यां कोई प्रमादनी क्रिया नथी, तेने निर्विकार निर्विकल्प अनुजव पद कह्ये, एटखे अनुजवमां विकल्प नथी ॥ ४३ ॥ ज्यां परिग्रहनो त्याग ठे, अने प्रणै जोग स्थिर ठे, त्यां नवीन कर्मनो बंध नथी घतो; बली ज्यां जीवने राग छेप रस मोह नथी, तेज प्रगटपणै मोह मार्गनुं मुख के० प्रारंभ ठे ॥ ४४ ॥ बली ज्यां पूर्वे जे कर्मबंध ठे, तेनो उदय नथी, अने ज्यां पुण्य पापना जेदनो विचार नथी, अने ज्यां साधुना सतावीस गुण अव्यपणै जाय पणै निर्मल धाराये बही रखा ठे, बली ज्यां बोधविधान के० ज्ञानना प्रकार जात जातना विस्तारमां ठे ॥ ४५ ॥ जेनी एवी सहज अवस्था थई होय तेना हृदयमां आत्म उलखवानी छुविधा केम रहे? अने एज अवस्थामां जे मुनिराज रूपक श्रेणि चढी ऊर्ध्व मुख धाये तेतो केवली जगवंत जाणवा ॥ ४६ ॥ ए रीते करी अष्ट कर्म रूप बनने वालीने पूर्ण आत्मारूपमां जे थायठे अने जेना महिमाने जे सत् पुरुष

होय तेहिज जुपठे, पटले सत्य पणे जाणें, तेने वारणसीदास नमस्कार करते ॥४३॥

हृपे मोक्ष पदार्थनी उत्पत्तिनोक्रम कहेंते:-अथ मोक्ष उत्पत्ति वर्णन:-

॥ उप्पय उंद:-जयो शुद्ध अंकुर, गयो मिथ्यात मूर नशि; क्रमक्रम होत उदोत,
जहज जिम शुक्लपक्ष शशि; केवल रूप प्रकाशि, जाति सुख राशि धरम धुव; करि पूर
र धिति आउ, त्यागि गतजाव परम दुव; इह विधि अनन्य प्रभुता धरत, प्रगटी बुंद
सागर जयो; अविचल अखंड अनजय अखय, जीव दरय जगमहि जयो. ॥ ४४ ॥

अर्थ:-शुद्धतानो अंकुर प्रगट यतां मिथ्यात मूलशी नाश पाम्युं, तेवारे जेम अ
जवालीया पखवाजीयामां चंडमां क्रमे क्रमे उद्योतवंत थायते, एरीते आत्मापण क्रमे
क्रमे उद्योत यतां केवल ज्ञान रूपनो प्रकाश थाय, अने आत्मानो निश्चल ध्रुव धर्म
सुख समुह ते जाते, ते पठी आयुष्य कर्मनी स्थिति पूर्ण करीने अने मनुष्य गतिनो
जाव ठोडीने परमात्मारूपे थाय, एरीते अनन्य प्रभुता पटले सर्वशी श्रेष्ठता धारण
करे. कोनी पेठे १ तो के जेम पाणीनी बुंद बुंद एकठी मली समुद्र थायते तेम आत्मा गु
णना अंश क्रमे क्रमे प्रगट करतो पूर्ण थयो, ते पठी अविचल, अखंड, अजय ने अ
क्षय एवुं जीव इव्य जगत्नेविये सदा जयवंत थायते. ॥ ४५ ॥

हृवे अष्ट कर्मनो नाश थयेची जे आत्मानां सहुज आठ गुण प्रगट थायते ते
कहेंते:-अथ अष्ट कर्म नाशते अष्ट गुण प्रकाश वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:- ज्ञानावरणीके गये जानिये जु हे सु सव, दंतनावरनके ग
येते सव देखिये; वेदनी करमके गयेते निरावाध रस, मोहनीके गये शुद्ध चारित
व्रित्तेलिये, आठकर्मगये अवगाहन अटल होइ, नामकरमगये ते अमूर्त्तिक पेखिये;
अगुरुअलघुरूप होई गोत कर्म गये, अंतराय गयेते अनंत वल लेखिये. ॥ ४६ ॥

अर्थ:- ज्ञानावरणीय कर्म नाश यता लोकालोकां जे वस्तु ठे, ते सर्व जणाय,
पटले केवल ज्ञान प्रकाश थाय; अने दर्शनावरणीय कर्मनो क्षय थवाची लोकालो
कना जावने सामान्यपणे जोईये, पटले केवल दर्शनगुण प्रगट थाय, अने वेदनीय
कर्मना क्षयशी निरावाध रस उपजे पटले आत्मा वाधपणाची मुक्त थाय, ते अथा
धपणे अनंत सुखरूप गुण उपजे; वली मोहनीय कर्मनो नाश थयेची विशेषणपणे
शुद्ध चारित्र प्रगट थाय, पटले यथारूपात चारित्र स्पष्ट गुण होय; आयु कर्मनाश
थयेची अवगाहनानी सादि अनंत स्थिति थाय (आयु कर्मगते निश्चला स्थितिर्नयति);
नाम कर्म नाश थयेची अमूर्त्तिकपणुं जीवतुं शुद्ध स्वरूप उपजे; गोत्र कर्मनो क्षय
थयेची अगुरुअलघु गुण उपजे, जेथी जीवमां लघुपणु तथा गुरुपणु न होय; अने अं

તરાય કર્મનો નાશ થયેથી અનંત ઘલ ડપજે, ઇટલે અનંત વીર્યપણાનો ગુણ ડપજે છે. એ આઠ ગુણ ડપજે. ॥ ૪૯ ॥

॥ ઇતિ શ્રી સમયસાર નાટક વાલ્મીકીરૂપ નવમો મોક્ષ દ્વાર સમાપ્તઃ ॥

॥ દોહરાઃ ॥—ઇતિ શ્રિ નાટિક ત્રયમે, કહ્યો મોક્ષ અધિકાર; અવ વરનો સંકેપસો, સરવ વિશુદ્ધીદ્વાર. ॥ ૫૦ ॥

અર્થ:— ઇતિ કે૦ સંપૂર્ણ નાટક સમયસારત્રિપે મોક્ષ દ્વારનો અર્થ કહ્યો ને હવે દશમું સંકેપથી સર્વ વિશુદ્ધિ દ્વારનું વર્ણન કરું તુ ॥ ૫૦ ॥

હવે અંહી સર્વઉપાધિ રહિત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે:—

॥ સવૈયા ઇક્તીસાઃ ॥—કરમકો કરતા હૈ જોગનિકો જોગતા હૈ, જાકી પ્રગુતામેં એ સો કથન અહિત હૈ; જામેં એક ઇંદ્રિયાદિ પંચધા કથન નાંહિ, સદા નિરદોષ વંધ મોક્ષસોં રહિત હૈ; જ્ઞાનકો સમૂહ જ્ઞાન ગમ્ય હૈ સુજાગ જાકો, લોક વ્યાપી લોકા તીત લોકમેં મહિત હૈ; શુદ્ધ વંસ શુદ્ધ ચેતનાકે રસ અંશ જયોં, એસો હંસ પરમ પુ નીતતા સહિત હૈ ॥ ૫૧ ॥ દોહરા:—જો નિહચે નિરમલ સદા, આદિ મધ્ય અરુ અંત; સો ચિદ્રૂપ ઘનારસી, જગતમાંહિ જયવંત ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:— કર્મનું કર્તાપણું અને સુલકુ:લનું જોક્તાપણુ એવું જે લોક વ્યવહારમાં કેહેવાય છે, તે જેની પ્રગુતામાં ફેશ્વરતાઈ છે, તેમાં અહિતકારી છે; વલી જેની પ્રગુતા માં એકેન્દ્રિય પ્રમુખ પાંચ નેદનું કેહેવું તે પણ અહિતકારી છે, સત્ય નથી. કેમકે જેસ દા નિર્દોષ છે, તેના નિશ્ચય સ્વજાવમાં વંધ નથી, અને મોક્ષ પણ નથી, એવો જેવંધ મોક્ષ રહિત છે. ત્યારે એ દ્રવ્ય શું છે, એવો પ્રશ્ન ઊઠે તેનો સુસાસો કરે છે કે, એ જ્ઞા નનો સમૂહ જે પુંજ તેરૂપ છે. જેનો સ્વજાવ જ્ઞાન ગમ્ય છે, જ્ઞાન વહે જાણવામાં આવે એવો છે, લોકમાં સઘલે સ્થલે વ્યાપી રહ્યો છે, લોકાતીત કે૦ ક્ષેત્ર લોકથી યુદો છે, ને લોકમાં મહિત કે૦ પૂજનીક ઉપાદેય છે, અનાદિ કાલનો એવોજ ચાલ્યો આવે છે તે થી જેનો શુદ્ધ અવતંશ છે અને શુદ્ધ ચેતનાના રસ પ્રદેશથી તરપૂર છે, એવા જે હંસ છે તે પરમ પુનીતતા સહિત ઇટલે ઊત્કૃષ્ટ શુદ્ધતા સહિત છે ॥ ૫૧ ॥ જે નિશ્ચય સ્વરૂપમાં સદા નિર્મલ છે, આદિ મધ્યને અંત્ય અવસ્થાને વિષે એક રૂપ છે, ને તેજ ચિદ્રૂપ છે. તેની ઘનારસી સ્તુતિ કરે છે કે એવા જગવાન જગત્માં જયવંત થાઓ. ॥ ૫૨ ॥

હવે જીવનું અજોક્તા પણને અકર્તા પણ ઠરાવે છે:— અથ જીવ અકર્તા વર્ણન:—

॥ ચોપાઈઃ ॥—જીવ કરમ કરતા નહિ એસો; રસ જોગતા સુજાગ ન જેસો; મિ ધ્યામ તિસોં કરતા હોઈ; ગયે અજ્ઞાન અકરતા સોઈ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:—જેમ જીવને કર્મનો કર્તા ન કહિયે તેમ રસનો જોક્તા પણ ન કહિયે; જીવ

જ્યાંસુધી મિથ્યામતિ વાલો છે, ત્યાંસુધી તો કર્તાપણું કેહેવતમાં સાચો છે. પણ જ્યારે એ અજ્ઞાન જાય છે, ત્યારે જીવ અકર્તાપણે છે એવું સ્પષ્ટ જણાય છે. ॥ ૫૩ ॥

હવે આત્માના શુદ્ધ સ્વજાત તથા વિજાતવું વર્ણન:- અથ સ્વજાત વિજાત વર્ણન:-
 ॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥- નિહ્વે નિહારત સુજાત જાહિ આત્માકો, આત્મીક ધર મ પરમ પરગાસના; અતીત અનાગત વરતમાન કાલ જાકો, કેવલ સરૂપ ગુન લોકા લોક જાસના; તોઈ જીવ સંસાર અવસ્થામાંહિ કરમકો, કરતાસો દીસે લિયે જરમ ઉપાસના; યહે મહા મોહકે પસાર યહે મિથ્યાચાર, યહે જો વિકાર યહે વ્યવહાર વાસના ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:- નિશ્ચય દૃષ્ટિ જોતાં જે આત્માનો આત્મિક ધર્મ પરમ પ્રકાશરૂપ સદા સ્વજાત છે. એટલે નિશ્ચયનયથી અતીત, અનાગત તથા વર્તમાન કાલમાં લોકાલોક જાસનાનો કરનાર કેવલ સ્વરૂપ ગુણ છે. તેજ આત્મા સંસાર અવસ્થાનેવિપે ભ્રમ ઉપાસનાવડે એટલે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાનની સેવાને લીધે કર્મના કર્તાની પેઠે દેખાય છે, એમ મિથ્યાત્વની સેવામાં જે રહેવું તે મોહનો પસાર છે, એજ મિથ્યાચાર છે; જીવને જવ ભ્રમણનો એજ વિકાર છે. તથા એજ વ્યવહાર વાસના છે ॥ ૫૪ ॥

હવે જીવની અજોક્તા અવસ્થાનું વર્ણન કરે:- અથ જીવ અજોક્તા વર્ણન:-
 ॥ ચોપાઈ: ॥- તથા જીવ કરતા ન કહાવે; તથા જોગતા નાહ ન પાવે; હે જોગી મિથ્યામતિ માંહી; મિથ્યામતી ગયેતે તે નાહી. ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:- જેમ જીવ કર્તા નથી તેમ જોક્તા પણ નથી, માત્ર મિથ્યાત્વમાં કર્તા જીવ છે, ને જોક્તા પણ જીવ છે, પણ મિથ્યાત્વ નાશ થાય ત્યારે જીવ કર્તા અને જોક્તા નામ ધરાવતો નથી. ॥ ૫૬ ॥

હવે નય સ્વરૂપમાં જોક્તા અજોક્તા પણાનાં લક્ષણ વતાવે:-

અથ જોગતાપના અજોગતાપનાકો લક્ષણ:-

॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥- જગવાસી અજ્ઞાની ત્રિકાલ પરજાય વુઢી, સોતો વિપે જોગ નિકો જોગતા કહાયો હે; સમકિતી જીવ જોગ જોગસોં ઉદાસી તાતે, સહજ અજોગતા ગરંથનિમે ગાયો હે; યાહી જાતિ વસ્તુકી વ્યવસ્થા અવધારે બુધ, પરજાત ત્યાગિ અપનો સુજાત આયો હે; નિરવિકલ્પ નિરુપાધિ આત્મા અરાધિ, સાધિ જોગ જુગતિ સમાધિમે સમાયો હે. ॥ ૫૬ ॥

અર્થ:- જગત્વાસી જે અજ્ઞાની છે, ત્રણે કાલવિપે પર્યાય વુઢિ છે, એટલે ડ્રવ્યવુઢિ નથી, ને હું સુખી, હું દુઃખી એવી પર્યાય વુઢિ કરે છે, પણ નિત્રપણે શુદ્ધ આત્મ ડ્રવ્યને નહીં જાણે, એવો અજ્ઞાની જીવ તો વિષય જોગનો જોક્તા કેહેવાય છે, અને સમ

તરાય કર્મનો નાશ થયેથી અનંત વલ્લ ઉપજે, ઇટલે અનંત વીર્યપણાનો ગુણ ઉપજે છે. એ આઠ ગુણ ઉપજે. ॥ ૪૯ ॥

॥ ઇતિ શ્રી સમયસાર નાટક વાલ્મીકીરૂપ નવમો મોક્ષ દ્વાર સમાપ્તઃ ॥

॥ દોહરાઃ ॥—ઇતિ શ્રિ નાટિક ગ્રંથમે, કહ્યો મોક્ષ અધિકાર; અવ વરનો સંકેપસો, સર્વ વિશુદ્ધિદ્વાર. ॥ ૫૦ ॥

અર્થ:— ઇતિ કે ૦ સંપૂર્ણ નાટક સમયસારવિષે મોક્ષ દ્વારનો અર્થ કહ્યો ને હવે દશમું સંકેપથી સર્વ વિશુદ્ધિ દ્વારનું વર્ણન કરું તુ ॥ ૫૦ ॥

હવે અંદી સર્વોપાધિ રહિત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે:—

॥ સૌંદર્યા શ્લોકીતાઃ ॥—કરમકો કરતા હૈ જોગનિકો જોગતા હૈ, જાકી પ્રજુતામેં એ સો કથન અહિત હૈ; જામેં એક ઇંદ્રિયાદિ પંચધા કથન નાંહિ, સદા નિરદોષ વંધ મોક્ષસોં રહિત હૈ; જ્ઞાનકો સમૂહ જ્ઞાન ગમ્ય હૈ સુજાઠ જાકો, લોક વ્યાપી લોકા તીત લોકમેં મહિત હૈ; શુદ્ધ વંસ શુદ્ધ ચેતનાકે રસ અંશ જયો, એસો હંસ પરમ પુ નીતતા સહિત હૈ ॥ ૫૧ ॥ દોહરાઃ—જો નિહચે નિરમલ સદા, આદિ મધ્ય અર અંત; સો ચિદ્રૂપ વનારસી, જગતમાંહિ જયવંત ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:— કર્મનું કર્તાણું અને સુખદુઃખનું જોક્તાપણુ એવું જે લોક વ્યવહારમાં કેહેવાય છે, તે જેની પ્રજુતામાં ઈશ્વરતાઈ છે, તેમાં અહિતકારી છે; વલી જેની પ્રજુતામાં એકેન્દ્રિય પ્રમુખ પાંચ ખેદનું કેહેવું તે પણ અહિતકારી છે, સત્ય નથી. કેમકે જે સદા નિર્દોષ છે, તેના નિશ્ચય સ્વજાવમાં વંધ નથી, અને મોક્ષ પણ નથી, એવો જે વંધ મોક્ષ રહિત છે. ત્યારે એ કવ્ય શું છે, એવો પ્રશ્ન ઊઠે તેનો સુઝાસો કરે છે કે, એ જ્ઞાનનો સમૂહ જે પુંજ તે રૂપ છે. જેનો સ્વજાવ જ્ઞાન ગમ્ય છે, જ્ઞાન વહે જાણવામાં આવે એવો છે, લોકમાં સઘસે સ્થલે વ્યાપી રહ્યો છે, લોકાતીત કે ૦ ક્ષેત્ર લોકથી જુદો છે, ને લોકમાં મહિત કે ૦ પૂજનીક ઉપાદેય છે, અનાદિ કાલનો એવો જ ચાલ્યો આવે છે તેથી જેનો શુદ્ધ અવતંત્ર છે અને શુદ્ધ ચેતનાના રસ પ્રદેશથી જરૂર છે, એવા જે હંસ છે તે પરમ પુનીતતા સહિત ઇટલે ઝલકુટ શુદ્ધતા સહિત છે ॥ ૫૧ ॥ જે નિશ્ચય સ્વરૂપમાં સદા નિર્મલ છે, આદિ મધ્યને અંત્ય અવસ્થાને વિષે એક રૂપ છે, ને તેજ ચિદ્રૂપ છે. તેની વનારસી સ્તુતિ કરે છે કે એવા જગવાન જગતમાં જયવંત થાઓ. ॥ ૫૨ ॥

હવે જીવનું અજોક્તા પણને અકર્તા પણ તરાવે છે:— અથ જીવ અકર્તા વર્ણન:—

॥ ચોપાઈઃ ॥—જીવ કરમ કરતા નહિ એસો; રસ જોગતા સુજાઠ ન જોસો; મિ ધ્યામ તિસોં કરતા હોઈ; ગયે અજ્ઞાન અકરતા સોઈ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:—જેમ જીવને કર્મનો કર્તા ન કહિયે તેમ રસનો જોક્તા પણ ન કહિયે; જીવ

:-जेम कोइ हृदय अंधपुरुष विकल मिथ्यात्वधारीने हेयामां विकल्प उपजावे, जुग ठे, ते क्रियावादीनो एकांत पक्ष ग्रहीने आत्माने कर्ता मानीने अधोमुनीची गतिने पकडी रहोठे, एवो जे जिनमती ठे ते जाव चारित्र्यविना अने चारित्र्युक्त करणी करेठे, ने क्रिया करण एटले शुभ क्रियानो कर्ता पोते के ठे, ते मुक्तिने वांटे तोपण मूढमतिठे; जवनो पार समकित विना पामतो नयी.

॥ अने जीवनो अंक के० चिन्ह चेतना जाणवी; अने पुजल तथा कर्म ए वे जम जाणवां. चेतन अने अचेतन वेळ एक क्षेत्रावगाहीठे एटले एक क्षेत्रवासी यापि कोई कोईथी मळे एवां नथी. ॥ ६० ॥ जे पदार्थ ठे ते पोतपोताना जावनी सहित रहे ठे; जेमां व्यापी रहे ते वस्तुने व्याप्य कहीये अने व्यापी रहे पदार्थने व्यापक कहीये तेथी पुजल व्याप्यमां जीवनुं व्यापकपणुं नथी, माटे क्लिक कर्मनो कर्ता जीव क्यांथी घाय अर्थात् न ज थाय. ॥ ६१ ॥

हवे व्यवहारमां जे रीते जीवनुं कर्तापणुं ठरेठे ते जणावेठे:-अथ कर्ता कथन:-

॥ सर्वेया शक्तीसा:- जीव अरु पुजल करम रहे एक खेत, जद्यपि तथापि सत्ता गरी न्यारी कही हें; लठन सरूप गुन परजे प्रकृति जेद, जुहुमें अनादिहीकी जुधा व्हेरही है; एते परि जिन्रता न जासे जीव करमकी, जोखों मिथ्या जाळ तोखों गंधी वाळ वही है; ज्ञानके उदोत होत ऐसी सूधी दृष्टि जई, जीव कर्म पिंढको अरतार सही है. ॥ ६२ ॥ दोहरा:- एक वस्तु जेसी जु हे, तासों मिले न आन, जीव अकर्ता करमको, यह अनुजो परवान. ॥ ६३ ॥

अर्थ:- जेम आकाश प्रदेशमां पुद्गल कर्म अवगाहि रहे ठे; तेज आकाश प्रदेशमां जीव प्रदेश पण अवगाहि रहे ठे. एम जीव अने पुजल एक क्षेत्रना वासी ठे, तथापि चेतननी सत्ता अने जडनी सत्ता ए वे जुदी ठे. अनादि काळनी लक्षण जे दवडे, स्वरूप जेदवडे, गुणपर्यायवडे ने प्रकृति जेदवडे ए वेडनेविषे द्विविधता चाली आवेठे, तेम ठतां लक्षण प्रमुखनी जिन्रता मिथ्यात्व जावने लीये जीव अने कर्मनी ज्यां सुधी जासे नही, त्यां सुधी उंधोवायु वहे ठे एटले जीवने कर्ता मानीये ठेये. अने ज्ञाननो उद्योत थवाधी सम्यक्त्वनी एवी शुरुता थई के तेथी कर्म पिंढनो अकर्ता जीव सही थयो ठे, एम जाण्युं ॥ ६२ ॥ जे वस्तु जेवीरीते ठे ते साये आनके० बीजा स्वप्न वासी वस्तु मळती नथी; एकमेक थती नथी; एथी जीव कर्मनो अकर्ता ठे. ए १५५ प्रमाणथी समजाय ठे ॥ ६३ ॥

जीव कर्मनो कर्ता मानी खेय ठे ते कहे ठे:- अथ मूढकर्तायहकथन:-

॥- जेपुरमती विकल अज्ञानी; जिन्ह सुरीति पररीति न जानी; मा

किती जीव मनवचन ने कायाना योगशी तथा विषय जोगशी उदासीपणे रहे
शुद्ध आत्म इत्यना अनुभवमां मग ठे, तेथी समकितीने शास्त्रमां सहज
पणे गायलो ठे, एरीते पंक्ति ठे ते वस्तुनी व्यवस्था अवधारीने एटखे
जाय विचारीने परजावने त्यागीने पोताना सहज स्वजावमां आवे ठे,
दुःखी इत्यादि विकल्पविना, कर्म संयोगरूप उपाधिविना, एवा आत्माने
ज्ञान दर्शन चारित्ररूप जोगनी जुगति साधी समाधि एटखे सहज २४ ॥

इवे अजोक्ता जीवनी अवस्थानुं वर्णन करेते:- अथ जीव अजोक्ता वर्णन:-
॥ सर्वेया इक्तीसा: ॥- चिनमुद्रा धारी भुव धर्म अधिकारी गुन,
अप हारी कर्म रोगको; प्यारो पंक्तिनिको दुस्यारो मोख मारगमें, न्यारो
उजियारो उपयोगको; जाने निजपर तत्त रहे जगमें विरक्त, गहे न ममत्त मन
काय जोगको; ता कारन ज्ञानी ज्ञानावरनादि करमको, करता न होइ
होइ जोगको. ॥ ५५ ॥ दोहरा:॥- निरजिवाप करनी करे, जोग अरुचि घट मां
तातें साधक सिद्ध सम करता जुगता नांदि. ॥ ५६ ॥

अर्थ:- चेतना चिन्हनो धरनार, निश्चल स्वजाव ज्ञातापणुं तेनो अधिकारी,
नादिक गुंणरूप रत्नना जंडारनो जंमारी ठे, कर्मरूप रोगनो विनाश करनार, पंक्ति
नो प्यारो एटखे तत्व ज्ञानीने वल्लभ, मोक्षमार्गमां दुशीयार के० सावधान, पोत्र
धर्मशी जुदो रेहेनार, मतिश्रुत प्रमुख उपयोगतुं अजवाळुं जेना हृदयमां धुंते, पंक्ति
नां अने पारकां सर्व तत्त्वनो जाणनार, जगतमां विरक्तपणे रेहेनार, एटखे वेरागी, मन
वचन ने कायाना योगनी ममता नही राखनार माटे ज्ञानी जीव ज्ञानावरणीय प्रमुख
कर्मनो कर्ता पण नथी, अने दुःख सुखना जोगनो जोक्तापण नथी. ॥ ५५ ॥ इज
विना क्रिया करवी, अने घटापेकमां जोगनी रुचि नही राखवी, तेथी मुक्तिनो सा
धक पुरुष सिद्ध समान कळो, अने ते कर्ता तथा जोक्ता नथी. ॥ ५६ ॥

इवे अहंबुद्धि थकी कर्तापणु यायते ते कहेते:- अथ अहंबुद्धि वर्णन:-
॥ कवित्तवेदः ॥- ज्यों हिय अंध विकल मिथ्यात धर मृपा सकल विकल्प उगा
वत; गहि एकंत पठ आतमको, करता मानि अधोमुख धावत; ज्यों जिनमती दख
चारित कर, करनी करि करतार कहावत; वंठित मुक्ति तथापि मूढमति, विनु मन
कीत जवपार न पावत. ॥ ५७ ॥ चोपाई:॥- चेतन थंक जीव खखि लीन्हा, पुन क
रम अचेतन चीन्हा; वासी एक खेतके दोऊ; यदपि तथापि मिले नहि कोऊ. ॥ ५८ ॥
॥ दोहरा:॥- निजनिज जाउ क्रिया सहित, व्यापक व्यापि न कोइ; करता पुरु
ष करमको, जीव कहांसों होइ. ॥ ६१ ॥

અર્થ:-જેમ કોઈ હૃદય અંધપુરુષ વિકલ મિથ્યાત્વધારીને દેયામાં વિકલ ડપજાવે, તે સર્વ જુઠા છે, તે ક્રિયાવાદીનો એકાંત પક્ષ ગ્રહીને આત્માને કર્તા માનીને અધોમુલ્લ કેળવી ગતિને પકડી રહ્યો છે, એવો જે જિનમતી છે તે જાવ ચારિત્રવિના અને કલ્પ ચારિત્રયુક્ત કરણી કરે છે, ને ક્રિયા કરણ પટલે શુદ્ધ ક્રિયાનો કર્તા પોતે કહેવાય છે, તે મુક્તિને વાંટે તોપણ મૂઢમતિ છે; જવનો પાર સમક્તિ વિના પામતો નથી. ॥ ૫૯ ॥ અને જીવનો અંક કેળવિન્દુ ચેતના જાણથી; અને પુનઃ તથા કર્મ એ છે અને જન્મ જાણવાં. ચેતન અને અચેતન વેળે એક ક્ષેત્રાવગાહી છે પટલે એક ક્ષેત્રવાસી છે, તથાપિ કોઈ કોઈથી મલે એવાં નથી. ॥ ૬૦ ॥ જે પદાર્થ છે તે પોતપોતાના જાવની ક્રિયા સહિત રહે છે; જેમાં વ્યાપી રહે તે વસ્તુને વ્યાપ્ય કહીયે અને વ્યાપી રહે નાર પદાર્થને વ્યાપક કહીયે તેથી પુનઃ વ્યાપ્યમાં જીવનું વ્યાપકપણું નથી, માટે પૌન્દ્રલિક કર્મનો કર્તા જીવ ક્યાંથી થાય અર્થાત્ ન જ થાય. ॥ ૬૧ ॥

હવે વ્યવહારમાં જે રીતે જીવનું કર્તાપણું ઘટે છે તે જણાવે છે:-અથ કર્તા કથન:- ॥ સર્વેયા શક્તીસા:- જીવ અરુ પુનઃ કર્મ રહે એક લેત, જયપિ તથાપિ સત્તા ન્યારી ન્યારી કહી હૈ; સત્તન સરૂપ ગુન પરજે પ્રકૃતિ જેદ, હુદૂમેં અનાદિદીકી હુ વિધા વ્હેરહી હૈ; એતે પરિ જિદ્વતા ન જાસે જીવ કર્મકી, જોલોં મિથ્યા જાઝ તોલોં ઓંધી ઘાઝ વહી હૈ; જ્ઞાનકે ઉદોત દોત એસી સૂધી દૃષ્ટિ જઈ, જીવ કર્મ પિંડકો અ કરતાર સહી હૈ. ॥ ૬૨ ॥ દોદરા:- એક વસ્તુ જેસી જુ હૈ, તાસોં મિલે ન આન, જીવ અકર્તા કર્મકો, યહ અનુજો પરવાન. ॥ ૬૩ ॥

અર્થ:-જેમ આકાશ પ્રદેશમાં પુદ્ગલ કર્મ અવગાહિ રહે છે; તેજ આકાશ પ્રદેશમાં જીવ પ્રદેશ પણ અવગાહિ રહે છે. એમ જીવ અને પુનઃ એક ક્ષેત્રના વાસી છે, તથાપિ ચેતનની સત્તા અને જડની સત્તા એ છે જુદી છે. અનાદિ કાલની લક્ષણ જે વલ્લે, સ્વરૂપ જેદવલ્લે, ગુણપર્યાયવલ્લે ને પ્રકૃતિ જેદવલ્લે એ વેળેનેવિષે દ્વિવિધતા ચાલી આવે છે, તેમ ઠતાં લક્ષણ પ્રમુખની જિદ્વતા મિથ્યાત્વ જાવંને લીધે જીવ અને કર્મની જ્યાં સુધી જાસે નહીં, ત્યાં સુધી ઝંધોવાયુ વહે છે પટલે જીવને કર્તા માનીયે ઠેવે. અને જ્ઞાનનો ડયોત થવાથી સમ્યક્ત્વની એવી શુદ્ધતા થઈ કે તેથી કર્મ પિંડનો અકર્તા જીવ સહી થયો છે, એમ જાણ્યું ॥ ૬૨ ॥ જે વસ્તુ જેવીરીતે છે તે સાચે જ્ઞાનકેળવી જા સ્વરૂપ વાલી વસ્તુ મલતી નથી; એકમેક થતી નથી; એથી જીવ કર્મનો અકર્તા છે. એ અર્થ અનુજવ પ્રમાણથી સમજાય છે ॥ ૬૩ ॥

હવે મૂઢ જીવ કર્મનો કર્તા માની લેય છે તે કહે છે:- અથ મૂઢકર્તાયહકથન:- ॥ ચોપાદ:- જેહુરમતી વિકલ અજ્ઞાની; જિન્દિ સુરીતિ પરરીતિ ન જાની; મા

या मगन जरमके जरता; ते जिव जाव करमके करता ॥ ६४ ॥ दोहरा:—जे मिथ्या मति तिमरसां, लखे न जीव अजीव; तेई जावित करमके, करता होइ सदीव ॥ ६५ ॥ जे अशुद्ध परिणति धरे, करे अहं परमान; ते अशुद्ध परिणाम के, करता होइ अजाना । अर्थ:—जे जीव छुष्ट बुद्धिवडे विकल ठे, अज्ञानी ठे, जे पोतानी ने पारकी रीत जाणता नथी, माया जालमां मग्न ठे, भ्रमनाजरता के० धणी ठे, ते जीव जाव कर्मना करनारा ठे ॥ ६४ ॥ जे जीव मिथ्यामति अंधकारथी जीव अजीवने चिन्न पणें जाणता नथी, ते जीव सदाकाल जावित कर्मना कर्ता ठे, एटले पोतपोताना कर्मनो जे स्वजाव तेनेज जावित कर्म कहिये ॥ ६५ ॥ जे जीव अशुद्ध परिणतिने धरेठे, सर्व क्रियामां अहंकार बुद्धिथी अहं कर्ता एवुं प्रमाण करते, ते जीव अजाण थका अशुद्ध परिणामना कर्ता थायठे ॥ ६६ ॥

अथ शिष्य प्रश्न:—

॥ दोहरा: ॥— शिष्य कहैं प्रभु तुझ कह्यो, छुविध करमको रूप; दर्व कर्म पुद्गल मई, जाव कर्म चिद्रूप ॥ ६७ ॥ करता दरवित करमको, जीव न होइ त्रिकाल; अब इह जावित करम तुम, कह्यो कौनकी चाल ॥ ६८ ॥ करता याको कौन है, कौन करे फल जोग; के पुद्गल के आत्मा, के छुहुको संयोग ॥ ६९ ॥

अर्थ:— ह्वे शिष्य प्रश्न पुठे ठे के, हे प्रभु! तमे कह्युं ठे के, कर्मतुं स्वरूप वे प्रकारतुं ठे; एकतो पुद्गलमय ते पुद्गल पिंडरूप अव्य कर्म ठे, अने बीजुं जाव कर्म ठे ते चिद्रूप के० चेतनाविकार रूप ठे: ॥ ६७ ॥ वली स्वामी तमे एवुं कह्युं के अव्य कर्मनो करनार जीव त्रणे कालमां नथी, तयारे जावित कर्म तमे कोनी चाल कह्यो ठो? ॥ ६८ ॥ ए जावित कर्मनो कर्ता कोण ठे, ने एना कर्म फलनो जोक्ता कोण ठे? पुद्गल कर्ता जोक्ताठे? के आत्मा कर्ता, जोक्ता ठे? किंवा पुजल अने आत्मा ए वे हुनो संयोग कर्ता जोक्ता ठे? ॥ ६९ ॥

ह्वे आ प्रश्ननो गुरु उत्तर आपेठे:— अथ गुरु उत्तर कथन:—

॥ दोहरा: ॥— किया एक करता जुगल, यों न जिनागम मांहि; अथवा करनी औरकी, और करै यों नाहि ॥ ७० ॥ करे और फल जोगवे, और वने नहि एम; जो करतासो जोगता, यहै यथावत जेम ॥ ७१ ॥ जाव कर्म कर्तव्यता, स्वयं सिद्ध नहि होइ; जो जगकी करनी करे, जग वासी जिय सोइ ॥ ७२ ॥ जिय करता जिय जोगता, जाव कर्म जिय चालि; पुद्गल करे न जोगवे, छुविधा मिथ्या जालि ॥ ७३ ॥ तातैं जावित करमकों, करे मिथ्याती जीव; सुख दुख आपद संपदा, जुंजे सहजसदीव ॥ ७४ ॥

अर्थ:- क्रिया करणी एक होय अने तेना करनारा जुगल के० वे एवी वात जिनेश्वरना आगममां नथी कही, तेम पुद्गल अने जीव ए वेउ एक क्रिया करे नही अथवा बीजानी क्रिया ठे अने करनार वली बीजोज ठे, एवुं पण ठे नही, एटले पुद्गलनी क्रिया जीव न करे अने जीवनी क्रिया पुद्गल न करे ॥ ७० ॥ ए रीते करे एक अने तेनुं फल जोगवनार बीजोज होय एवुं वने नही, एवुं जिनेश्वरना आगममां नथी कहुं, एटले पुद्गलनी क्रियानुं फल जीव जोगवे नही; केमके जे कर्त्ता तेहिज जोक्ता; जे कर्म करे तेज फल जोगवे ए वात केहेवत प्रमाणे खरी ठे. ॥७१॥

जाव कर्मनी कर्त्तव्यता के० क्रिया तेतो स्वयं सिद्ध न थाय; एटले जाव कर्म पोतानी मेले सिद्ध नही थाय. तेथी एवुं ठरे ठे के जे जगत्नी क्रिया करे ते जाव कर्मनो कर्त्ता ठे; एटले गमनागमन क्रिया करे तेज जाव कर्मनो कर्त्ता जगत् वासी जीव ठे ॥ ७२ ॥ जीवज कर्त्ता अने जीवज जोक्ता ठे, जीवनी चल विचलताथी जाव कर्म उपजे ठे, एथी जावित कर्म जीवनी चाल ठे. ए जावित कर्मने पुजल करे नही, तेम जोगवे पण नही, एमां जे अछैत मतवाला छिधा राखे ठे; ते मिथ्या जाल ठे ॥ ७३ ॥ तेमाटे जे मिथ्यात्वी जीव ठे, ते जावित कर्मने करे ठे. तेणे करी सुख दुःख आपदा संपदा सदा सहजे जोगवे ठे ॥ ७४ ॥

हवे एकांत वादिसांख्यमतना वचननुं वर्णन करे ठे:-अथ एकांत वादी वर्णन:-

॥ सवेया इक्तीसाः ॥- कोई मूढ विकल एकंत पठ गहे कहे आतमा अकरतार पूरन परम है; तिन्हसो जु कोउकहे जीउ करता है तासो, फेरी कहे करमको करता करम है; ऐसे मिथ्यामगन मिथ्याती ब्रह्म घाती जीव, जिन्देके हिये अनादि मोहको जरम है; तिन्हको मिथ्यात झरि करिवेको कहे गुरु स्यादवाद परवान आतम धरम है ॥ ७५ ॥

अर्थ:- कोई मोह मूढ जीव ज्ञानबहे विकल एकांत पक्ष ग्रहीने एम कहे ठे के, आत्मा अकर्त्ता ठे, परम पूर्ण ठे, ते एकांत वादीने कोई एवुं कहे के, आत्मा कर्त्ता ठे, तेने सांख्यमति प्रमुख एकांत वादी कहे ठे के, कर्मनो कर्त्ता कर्मज ठे. एवा मिथ्यात्वमां मग्न मिथ्यात्व जीव ब्रह्म घाती ठे. तेमना हैयामां अनादि का खयी मोह कर्म सागुं रहे ठे, ते मिथ्यात्वी जीवनुं मिथ्यात झर करवाने स्याद्वाद रूप जे आत्म धर्म ठे, ते धर्मज वधी रीत प्रमाण करी कहे ठे ॥ ७५ ॥

हवे जेम स्याद्वाद वस्तु स्वरूप ठे तेम कहे ठे:-अथ स्याद्वाद कथन:-

॥ दोहाः ॥- येतन करता जोगता, मिथ्या मगन अज्ञान; नहि करता नहि जोगता, निहचे सम्यकवान ॥ ७६ ॥ सवेया इक्तीसाः:- जेसे सांख्यमति कहे अखख

થકરતા હે સર્વથા પ્રકાર કરતા ન હોઈ કવ હી; તેસે જિનમતિ યુરુ મુલ્લ એક પદ્ધ
મુનિ, યાદી જાંતિ માને સો એકંત તજો શ્રવહી, જોલોં હુરમતિ તોલોં કરમકો કર
તા હે, મુમતી સદા થકરતાર કહ્યો સવ હી; જાકે ઘટ જ્ઞાયક મુજાઝ જગ્યો જવ
હી સો, સોતો જગ જાણસો નિરાણો જયો તવહી ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:- મિધ્યાત્વમાં મગ્ન શ્રજાણ થકો ચેતન કર્તા છે. અને જોગતા પણ છે અને
સમકિતિ જીવ નિશ્ચયથી કર્તા પણ નથી અને જોક્તા પણ નથી ॥ ૭૬ ॥

જેમ સાંખ્યમતિ પોતાના મતમાં એવી પ્રરૂપણા કરેછે કે, જે શ્વહારૂપ છે તે સ
ર્વથા થકર્તા છે, પણ ક્યારે કર્તા થતો નથી, અને સત્ત્વ રજ તમ યુગ પ્રકૃતિ કર્તા
છે, પરીતે જે સાંખ્યમતિવાદા કહે છે, તેમ કોઈ જિનમતી પણ કોઈ યુરુના મુલ્લથી
નિશ્ચય નવનો એક પદ્ધ સાંનસીને એમજ માને, એટલે જીવને શ્રકર્તા માને છે. પણથી
જિનેશ્વરના મતમાં સ્વાધ્યાદ પદ્ધ છે. તે એવો ઠરાવ છે કે જ્યાં મુધી હુદ્ધ બુદ્ધિ મિ
ધ્યામતી થઈ બુદ્ધિમાં છે, ત્યાં મુધી જીવ કર્મનો કર્તા છે; અને મુમતિ આલેથી
સદા થકર્તા છે, જેવો છે તેવોજ થકર્તા કહ્યો, જેના ઘટમાં પોતાનો જ્ઞાયક સ્વજાઝ
જ્યારે જાગ્યો તે વસ્તુતથીજ તે જગજાણથી નિરાણો થઈ, તેણે અર્થ પુનઃજ પરાવ
ર્તમાં સંસાર લાવી મુક્યો ॥ ૭૭ ॥

હવે એકાંત વાદી બોધમતીની બુદ્ધિનું વર્ણન કરેછે:-અથ બોધ મતિ વર્ણન
॥ દોહરા ॥- બોધ ઝિનય વાદી કહે, ત્રિનુ જંથુર તનુમાંદિ; પ્રથમ સમે જો જીવ
હે, હુતિય સમે સો નાંદિ ॥ ૭૮ ॥ તાતે મેરે મતવિપે, કરે કરમજો કોઈ; સો ન જોગ
ધે સરવધા, શોર જોગતા હોઈ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ:-બોધ દ્વણિક વાદી છે, તે એવું કહે છે કે શરીરમાં રહેનારો જે પદાર્થ છે
તે દ્વણનંથુર છે એટલે પ્રથમ સમયમાં જે જીવ પદાર્થ શરીરને વિપે છે, તે ધીજા સ
મયમાં ન પામિયે, એથી સર્વ દ્વણનંથુર છે ॥ ૭૮ ॥ બહી બોધ કહે છે કે મારા મનમાં
એવી શ્રદ્ધા ઠરી છે, કે જે કોઈ કર્મ કરેછે, તે તો કર્મના ફલનો જોક્તા નથી. દ્વણ
નંથુર પદ્ધને સીધે ધીજોજ જોક્તા થાય છે ॥ ૭૯ ॥

હવે એકાંત વાદી બોધમતીના ચંદનનો ઉપદેશ કરેછે:-અથ બોધ મતચંદન ઉપદેશ:-

॥ દોહરા ॥-યદ્ એકંત મિધ્યાત્વ પપ, હૂરિ કરનકે કાજ; ચિદ વિશ્વાસ અવિચલ
કયા, જાપે શ્રી જિનરાજ ॥ ૮૦ ॥ વાઝાપન કાઝૂ પુરુષ દેહ્યો પુર કઈ કોઈ;
તરન તમે ફિરિકે સહ્યો, કહે નગર યદ્ સોઈ ॥ ૮૧ ॥ જો હુદ્ધ પનમે એક થો,
તો તિન્દિ મુનિરન કીય; શોર પુરુષકો અનુનક્યો, શોર ન જાને જીય ॥ ૮૨ ॥ જયપદ્
ધવન પ્રગટ મુન્યો, મુન્યો જૈનમત શુદ્ધ; તથ દ્વકાંત વાદી પુરુષ, જૈન જયો પ્રતિ બુદ્ધ ॥ ૮૩ ॥

अर्थ:- ए जे एकांत क्षणजंगुरपणुं ते मिथ्यात्व पद्द ठे, तेने छूर करवाने चिद्बि
 छास अविचल कथा के० जीवना अचल पदनी बात सामान्य केवलीना राजा श्री
 जिनेश्वर देव कहेवे. ॥ ८० ॥ कोईक पुरुषे वाढ्यावस्यामां एक नगर दीतुं होय ने
 ते पठी ज्यारे जुवानीमां आव्यो त्यारे फरीधी तेज नगरने तेणे जोयुं त्यारे तेने रेहेतां
 रेहेतां स्मृति आवी के, आ नगर तो में वालपणामां जोयुं हतुं तेज ठे. ॥ ८१ ॥ हवे
 अही जीवना अचलपणानो संजव देखाडेठे:-के, वेहु कालमां जो ते एकज हतो ते
 वारे ते पुरुषे वालपणामां ते नगर जोयुं हतुं त्यारे तेने जुवानीमां तेनुं स्मरण थयुं ए
 बात सत्य ठे. एटले वने वखतमां नगर तेज खरुं ठे, तेम एक पुरुषनो अनुजव के०
 जोगवेयुं कार्य तेने बीजो पुरुष जाणी शके नही. ॥ ८२ ॥ ज्यारे आ बात प्रगट सां
 जली अने जैनना शुद्ध मतनी बात सांजली त्यारे एकांतवादी पुरुषे प्रतिबोध पा-
 मीने जैनमत ग्रहण कीधो अने बोधमतने ठोडी दीधो. ॥ ८३ ॥

हवे बोधमतीना क्षणजंगुरपणामां सदृष्टा केम थई ते कहे ठे:-

अथ बोध मतीकी सदृष्टा कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- एक परजाय एक समेमे विनसि जाइ, दूजी परजाय दूजे
 समे उपजति हे; ताकी ठल पकरिके बोध कहे समे समे, नवो जीव उपजे पुरातनकी
 पति हे; ताते माने करमको करता हे और जीव, जोगता हे और वाके हिय ऐसी
 मति हे; परजे प्रवानको सरवथा दरव जाने, ऐसे दुरबुद्धिको अवश्य दुरगति हे ॥ ८४ ॥

अर्थ:- हरकोई अव्यनो एक समयमां जे एक पर्याय ठे, अव्य, क्षेत्र, काल, जा
 वने हीधे अवस्था जेद ठे, तेतो पर्याय ते समदमांज विनाश पामे ठे, अने बीजा
 समयमां बीजो पर्याय उपजे ठे, एवी जैननी वाणी ठे. ते वातनेज बोध मतीवाला
 निश्चलपणे पकनी राखीने कहे ठे के, समय समय नवो नवो जीव उपजे ठे, अने
 पाठला जुना जीवनी हाणी थायठे; वली आम मानेठे के कर्मनो कर्त्ता कोई बीजो
 जीवठे अने कर्मनो जोक्ता कोई बीजो जीव ठे. एम बोधमति कहेवे; अव्यना प
 र्यायतो समयमां फरे ठे, तेने बोधमति पर्याय प्रमाणने सर्वथा प्रकारे अव्यज जाणे
 ठे. एवा दुर्बुद्धिने अवश्य दुर्गतिज प्राप्त थाय ठे. ॥ ८४ ॥

हवे दुर्बुद्धि अने दुर्गतिनु लक्षण कहे ठे:-अथ दुर्गति स्थिति लक्षण:-

॥ दोहराः ॥-दुर्बुद्धी मिथ्यामती, दुर्गति मिथ्या चाल; गहि एकंत दुर्बुद्धिसों,
 मुगति न होइ त्रिकाल ॥ ८५ ॥ कहे अनातमकी कथा, चहे न आतम शुद्धि, रहे
 अध्यातमसों विमुख, दुराराधि दुर्बुद्धि ॥ ८६ ॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-कायासं विचारि

અકરતાં હે સર્વથા પ્રકાર કરતા ન હોઈ કવ હી; તેસે જિનમતિ ગુરુ મુખ એક પદ્ધતિ સુનિ, યાહી જાંતિ માને સો એકંત તજો અવહી, જોલોં હુરમતિ તોલો કરમકો કરતા હે, સુમતી સદા અકરતાર કહ્યો સવ હી; જાકે ઘટ જ્ઞાયક સુજાગ જગ્યો જવ હી સો, સોતો જગ જાલસો નિરાલો જયો તવહી ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:- મિથ્યાત્વમાં મગ્ન અજાણ થકો ચેતન કર્તા છે. અને જોગતા પણ છે અને સમક્રિતિ જીવ નિશ્ચયથી કર્તા પણ નથી અને જોક્તા પણ નથી ॥ ૭૬ ॥

જેમ સાંખ્યમતિ પોતાના મતમાં એવી પ્રરૂપણા કરે છે કે, જે અલક્ષરૂપ છે તે સર્વથા અકર્તા છે, પણ ક્યારે કર્તા થતો નથી, અને સત્ત્વ રજ તમ ગુણ પ્રકૃતિ કર્તા છે, પરીતે જે સાંખ્યમતિવાલા કહે છે, તેમ કોઈ જિનમતી પણ કોઈ ગુરુના મુખથી નિશ્ચય નયનો એક પદ્ધતિ સાંજલીને એમજ માને, એટલે જીવને અકર્તા માને છે. પણ શ્રી જિનેશ્વરના મતમાં સ્વાધ્યાદ પદ્ધતિ છે. તે એવો ઠરાવ છે કે જ્યાં સુધી હુદ્ બુદ્ધિ મિથ્યામતી અહં બુદ્ધિમાં છે, ત્યાં સુધી જીવ કર્મનો કર્તા છે; અને સુમતિ આવેથી સદા અકર્તા છે, જેવો છે તેવોજ અકર્તા કહ્યો, જેના ઘટમાં પોતાનો જ્ઞાયક સ્વજાવ જ્યારે જાગ્યો તે વ્યત્તથીજ તે જગજાલથી નિરાલો થઈ, તેણે અર્થ પુરુષ પરાવર્તમાં સંસાર લાવી મુક્યો ॥ ૭૭ ॥

હવે એકાંત વાદી બૌદ્ધમતીની બુદ્ધિનું વર્ણન કરે છે:-અથ બૌદ્ધ મતિ વર્ણન

॥ દોહરા ॥- બૌદ્ધ ટિનય વાદી કહે, ટિનુ જંગુર તનુમાંહિ; પ્રથમ સમે જો જીવ હૈ, હુતિય સમે સો નાંહિ ॥ ૭૮ ॥ તાતે મેરે મતલિપે, કરે કરમજો કોઈ; સો ન જોગ વે સરવથા, ઓર જોગતા હોઈ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ:-બૌદ્ધ ક્ષણિક વાદી છે, તે એવું કહે છે કે શરીરમાં રહેનારો જે પદાર્થ છે તે ક્ષણજંગુર છે એટલે પ્રથમ સમયમાં જે જીવ પદાર્થ શરીરને વિષે છે, તે વીજા સમયમાં ન પામિયે, એથી સર્વ ક્ષણજંગુર છે ॥ ૭૮ ॥ વલી બૌદ્ધ કહે છે કે મારા મનમાં એવી અજ્ઞા ઠરી છે, કે જે કોઈ કર્મ કરે છે, તે તો કર્મના ફલનો જોક્તા નથી. ક્ષણ જંગુર પણાને લીધે વીજોજ જોક્તા થાય છે ॥ ૭૯ ॥

હવે એકાંત વાદી બૌદ્ધમતીના સંન્યોનનો ઉપદેશ કરે છે:-અથ બૌદ્ધ મતસંન્યોન ઉપદેશ:-

॥ દોહરા ॥-યહ એકંત મિથ્યાત પપ, હૂરિ કરનકે કાજ; ચિદ વિલાસ અવિચલ કથા, જાપે શ્રી જિનરાજ ॥ ૮૦ ॥ વાલાયન કાહૂ પુરુષ દેખ્યો પુર કઈ કોઈ; તરુન જયે ફિરિકે લખ્યો, કહે નગર યહ સોઈ ॥ ૮૧ ॥ જો હુદ્ પનમે એક થો, તો તિન્હિ સુમિરન કીય; ઓર પુરુષકો અનુગ્રહ્યો, ઓર ન જાને જીય ॥ ૮૨ ॥ જવયહ વચન પ્રગટ સુન્યો, સુન્યો જૈનમત શુરુ; તવ ઇકાંત વાદી પુરુષ, જૈન જયો પ્રતિ બુદ્ધ ॥ ૮૩ ॥

अर्थ:- ए जे एकांत क्षणजंगुरपणुं ते मिथ्यात्व पक्ष ठे, तेने छूर करवाने चिद्रूि सास अविचल कथा के० जीवना अचल पदनी वात सामान्य केवलीना राजा श्री जिनेश्वर देव कहेंते. ॥ ७० ॥ कोईक पुरुषे वाढ्यावस्थामां एक नगर दीतुं होय ने ते पठी ज्यारे जुवानीमां आढ्यो त्यारे फरीधी तेज नगरने तेणे जोयुं त्यारे तेने रेहेतां रेहेतां स्मृति आवी के, आ नगर तो में घालपणामां जोयुं हतुं तेज ठे. ॥ ७१ ॥ हवे अही जीवना अचलपणानो संजव देखाडेठे:-के, वेहु कालमां जो ते एकज हतो ते वारे ते पुरुषे घालपणामां ते नगर जोयुं हतुं त्यारे तेने जुवानीमां तेनुं स्मरण थयुं ए वात सत्य ठे. एटले वने वखतमां नगर तेज खरुं ठे, तेम एक पुरुषनो अनुजव के० जोगवेळुं कार्य तेने बीजो पुरुष जाणी शके नही. ॥ ७२ ॥ ज्यारे आ वात प्रगट सां जखी अने जैनना शुरू मतनी वात सांजखी त्यारे एकांतवादी पुरुषे प्रतिबोध पा- मीने जैनमत ग्रहण कीधो अने बौधमतने ठोडी दीधो. ॥ ७३ ॥

हवे बौधमतीना क्षणजंगुरपणामां सद्दृष्टा केम थई ते कहे ठे:-

अथ बौध मतीकी सद्दृष्टा कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- एक परजाय एक समैमे विनसि जाइ, दूजी परजाय दूजे समै उपजति है; ताकी ठल पकरिके बोध कहै समै समै, नवो जीव उपजे पुरातनकी पति है; ताते माने करमको करता है और जीव, जोगता है और वाके हिय ऐसी मति है; परजे प्रवानको सरवथा दरव जाने, ऐसे दुरबुद्धिकों अवश्य दुरगति है ॥ ७४ ॥

अर्थ:- हरकोई इव्यनो एक समयमां जे एक पर्याय ठे, इव्य, क्षेत्र, काल, जा वने दीधे अवस्था जेद ठे, तेतो पर्याय ते समदमांज विनाश पामे ठे, अने बीजा समयमां बीजो पर्याय उपजे ठे, एवी जैननी वाणी ठे. ते वातनेज बौध मतीवाला निश्चलपणे पकरी राखीने कहे ठे के, समय समय नवो नवो जीव उपजे ठे, अने पाठला जुना जीवनी हाणी थायठे; वखी आम मानेठे के कर्मनो कर्ता कोई बीजो जीवठे अने कर्मनो जोक्ता कोई बीजोज जीव ठे. एम बौधमति कहेंते; इव्यना प र्यायतो समयमां फरे ठे, तेने बौधमति पर्याय प्रमाणने सर्वथा प्रकारे इव्यज जाणे ठे. एवा दुर्बुद्धिने अवश्य दुर्गतिज प्राप्त थाय ठे. ॥ ७४ ॥

हवे दुर्बुद्धि अने दुर्गतिजु लक्षण कहे ठे:-अथ दुर्गति स्थिति लक्षण:-

॥ दोहरा: ॥-दुर्बुद्धी मिथ्यामती, दुर्गति मिथ्या चाल; गहि एकंत दुर्बुद्धिसों, मुगति न होइ त्रिकाल ॥ ७५ ॥ कहै अनातमकी कथा, चहै न आतम शुद्धि, रहै अध्यातमसों विमुख, दुराराधि दुर्बुद्धि ॥ ७६ ॥ सवैया इकतीसा: ॥-कायासं विचारि

प्रीति मायाहिमें हारि जीति, खिये ह्वरीति जैसे चरखकी सकरी; चूंगुलके जोर जैसे गोह गहि रहे जूमि, त्यांहि पाई गाडेपेन ठोडेदेक पकरी; मोहकी मरोरसों जर-मको न वार पावे, धावे चिहु श्योर ज्यों बढावे जाख सकरी; ऐसी दुर्बुद्धि जूखि जूठके ऊरोखे जूझी, फूझी फिरे ममता जंजीरनिसों जकरी. ॥ ८७ ॥ वात सुनि चोक उठे वातहिंसों जोकी उठे, वातसों नरम दोइ वातहीं थकरी; निंदाकरे साधुकी प्रशंसा करे हिंसककी, साता माने प्रजुता असाता माने फकरी; मोख न सुयाइ दोख देखे तहां पेठि जाई, काखसो डराई जैसे नाहरसों धकरी; ऐसी डुरबुद्धि जूखो जूठके ऊंगेखे जूझी, फूझी फिरे ममता जंजीरनिसों जकरी ॥ ८८ ॥

अर्थ:- मिथ्यामतिने दुर्बुद्धि कहिये, अने मिथ्या चाखने दुर्गति कहिये, जे दुष्ट बुद्धि ठे, ते एकान्त मतीने ग्रहणेकरी रहेवे, तेने ग्रणे काखमां मुक्ति न थाय. ॥ ८७ ॥ एये दुर्बुद्धिनी व्यवस्था कहेवे:-जे आत्माश्री निश्च होय ते अनात्मा कहिये. तेथ नात्मांनी पया करे, आत्मांनी शुद्धता न जाणे, अने जे आत्माने आश्रयी विचार ठे तेने थप्पायम कहिये, ते तेनाश्री डुराराध्य के० दुखे समजायो जाय; तेनाश्री दुर्बुद्धि जीय विमुख रहे ठे ॥ ८६ ॥ दुर्बुद्धिनो विचार कहेवे:-कायासाथे प्रीति विचारे; हार जीत करी मापामां गही रहे; ह्व पकडी रहे; जेम हारख पही पोताना पगमां साकटी पकडीज राखे ठोटे नही. वझी चीजो दृष्टांत एक ठे; जेम कोई एक चोर चुंगली बंध देई करी गोहने मेहस अथवा हवेझी उपर चगावे ठे, ते बंधना जोरथी गोह जुमीने पकडी राखे, ने त्यां पोताना पग घटी राखे, पण जे टेक पकटी ते मूके नही, तेम मोह कर्मनी मरोर खागी तेथी व्रतनो गोर पामे नही, पटखे त्रम ठोगे नही. जेम मकनी जाख बधारनी पसारती चारे तरफ दोमे ठे, तेम चारे तरफ दोडती फरे, ए रीते दुर्बुद्धिये जूझी जुगने ऊगये छुझी रहेवे, ने ममतारूप दुर्बुद्धिना जंजीरनी बेगीने जकटी रखो ठे, ॥ ८७ ॥

बझी पवाने कोई अद्यात्मनी वात कहे त्यारे चोंकी उठे, ने जों नों करी उठे, कदा ग्रह करे अने पोताना मनने रुचती वातथी नरम थाय ने मनमानती वात न थाय तो प्रकृति थकारी करे, मोहमार्गना साधकनी निंदा करे, अने जे हिंसक अधर्म कहेवे, तेनी प्रशंसा करे, पोतानी मोटाईने साता मुख समजे असाताने फकीरी जाणे मोहानी वात सुहाय नही. ज्यां कोई दोष जुण त्यां चतुराईनुं अजिमान बतावे, अने मृत्युथी पदो टरे के, जेम नाहीरथी यकरी गरे, ए रीते मरतोरहेणम दुर्बुद्धि जीय जूझो फरेवे, ने जूठने ऊगये जुवती ममतारूप बेगीमां बंधाई रखो ठे. ॥ ८८ ॥

द्वे एकांत पद्मीना मतनी स्थापनाउपर अनेकांत स्थाप्यादी मतनी प्रशंसा करेते:-

अथ अनेकांत श्लाघा कथन:-

॥ कवित्त ठंदः ॥- केई कहै जीव तिन जंगुर, केई कहै करम करतार; केई कर्म रहित नित जंपहि, नय अनेत नाना परकार; जे एकंत गहै ते मूरख, पंडित अने कांत पखधार; जैसे जिन जिन मुगतागन, गुनसों गहृत कहावे द्वार. ॥ ७९ ॥

॥ दोहराः ॥- जया सूतसंग्रहविना, मुक्तमाल नहि होइ; तथा स्थाप्यादी विना, मोख न सये कोई. ॥ ८० ॥

अर्थ:- कोई योध मती जेवा तो जीवने क्षणजंगुर कहे ठे; कोई मिमांसक सरखा कर्मने कर्ता मानेठे; कोई सांख्यमती सरखा तो सदा जीवने कर्मरहित कहे ठे. एरीते अनेत नय नाना प्रकार कहे ठे, एमांथी जे एकांत पक्षज ग्रही रहेठे ते तो मूर्ख ठे अने पंडित जन जे ठे, ते अनेकांत पक्ष ग्रहेठे, जेम एक मालामां मोतीनो समुदाय व्यापणी व्यापणी सचामां सठ जुदा जुदा ठे पण ते सुतरमां परोव्यापणी स र्पनुं एक द्वार नाम पडे ठे, ॥ ७९ ॥ तेयो अनेकांत मत ठे, केम के, सूतरना संगवि ना मोतीनी माला घने नही, तेम स्थाप्यादमत धारण कीधा शिवाय मोक्षनो साधन द्वार पाय नही. ॥ ८० ॥

द्वे मत जेदनुं कारण पांच नय ठे तेनुं वर्णन करेते:- अथ पंच नय वर्णन:-

॥ दोहराः ॥- पद सुजाठ पूरवउदे, निहचे उहिम फाल; पक्षपात मिथ्यात पय, सरयंगी सिव चाल. ॥ ८१ ॥

अर्थ:- कोई पद वस्तु स्वभाव माने, कोई पूर्वं कर्मनो उदय माने, कोई निश्चय माने, कोई उद्यम माने, अने कोई कास माने, एमां पक्षपात करी जे एकरेज माने ते मिथ्यातय मार्ग कहेवाय. ॥ ८१ ॥

द्वे जुदा जुदा मतनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ मतव्यवस्था कथन:-

॥ सपेया इकतीसाः ॥- एक जीव वस्तुके अनेक रूप गुण नाम, निरजोग शुद्ध परजोगसों अशुद्ध हे; वेद पाठी ग्रन्थ कहै मीमांसक कर्म कहै सिवमति शिव कहै योध कहै बुद्ध हे; जैनी कहै जिन, न्याय वादी करतार कहै, उहों दरसनमें वचनको विरुद्ध हे; वस्तुको सरूप पहिचाने सोइ परवीन, वचनके जेद जेद माने सोई शुद्ध हे ॥

अर्थ:- जीव वस्तु एक अने तेना गुण अनेक ठे, रूप अनेक ठे, अने नाम अनेक ठे, निरजोग ठे एटखे परसंयोग विना पोताना स्वभावमां रह्यो शुद्ध ठे, अने परना संयोगपी अशुद्ध ठे. वसी वेद पाठी प्रजावे करी एने ग्रन्थ कहैठे. मिमांसक जे मिनीप एने कर्म कहैठे; शिवमती एटखे वैशेषिक एने शिव कहैठे, योधमती एने

बुद्ध कहेते, अने जेनी एने जिन कहेते, न्यायवादी नेयायकादिक एने कर्ता ।
 एरीते ठे दशनमां शुद्ध जीवने कहेवामां एकएकथी वचननो विरोध ठे. ५
 शनमां जे वस्तुनं स्वरूप उल्लेखे तेज प्रवीण कहेवाय, अने वचनना जेद
 निरुद्ध नयनिमित्ते वस्तुमां जेद प्रवीण माने तेज शुद्ध वात ठे ॥ ९२ ॥

हवे ठे दशननामत स्थापन करे ठे:- अथ मतस्थापना कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥-वेदपाठी ब्रह्म माने निहचे स्वरूप गहे, मीमांसक
 ने उदेमें रहतु हे; बौधमति बुद्ध माने सूत्रम सुजात साधे, शिवमती शिवरूप
 हरतु हे; न्याय ग्रंथके पढेया थापे करतार रूप, उद्दिम उदीरी उर आनंद सत्तु
 पांचो दरसनी तेतो पोपे एकएक थंग, जेनी जिनपंथी सरवंगी ने गहतु हे ॥ ९३ ॥
 अर्थ:-वेद पाठी के० वेदांती जीव वस्तुने ब्रह्म मानीने निश्चय स्वरूपने ग्रहे.
 टले एक अद्वैत मत धारेते. मीमांसक के० यज्ञना करनार जीवने कर्मरूप मानेते,
 उदयरूप थया जे संस्कार तेनुं ग्रहण करेते. बौधमती जीवने बुद्धमानीने
 पाणाधी सूक्ष्म सजाय साधेते, तेथी वस्तुना स्वत्वावनेज कर्ता मानेते. शिवमती
 शेषिक ते जीवने काखरूप मानेते, अने शिवने कर्ता मानेते. न्याय ग्रंथना
 प्रमाणादिक सोझ पदार्थने मानेते, शुद्ध जीवनेज कर्ता मानीने उद्यमनी उदी
 चित्तने आनंद करी मग्न रहेते, एम ए पांचे दर्शन वस्तु स्वजावादिक पांच नयन
 एक एक थंग पोपेते, पटले एकांत पद ग्रहेते. अने जे जैन मार्ग केहेवाय ठे, ते
 सर्वांगी सर्व नय ग्रहण करेते ॥ ९३ ॥

हवे जे मत स्थापनामां जुदी जुदी बुद्धि कही ते सर्व एक ठे, एतुं जणावेते:-

अथ मत स्थापना एकत्वी कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- निहचे अजेद थंग उदे गुनकी तरंग,
 सिधे उद्धता सकति हे; परजापरूपको प्रवान सूत्रम सुजात,
 नाम चक्र गति हे; याही जाति आतम दरवके अनेक थंग,
 माने सो कुमति हे; देव डारि एकमे अनेक खोजे सो सुबु
 मरे साची कदवति हे ॥ ९४ ॥

अर्थ:-सर्व जीवमां खडण जेद नथी एतुं निश्चय थंग ते
 एना तरंग उठी रहा ठे तेथी उदय थंग साचो ठे, अने ज
 स्थां ते प्रवर्ते ठे, तेथी उदयम थंगवडे कर्ताणुं साचुं ठे, अने
 जुदा ठे, तेनारूपनुं प्रमाण सूक्ष्म ठे. तेथी बौध सूक्ष्म
 अने परिणामनी गति ठे, ते फरता चक्रनी शक्ति ठे, ते

इहां काखने कर्ता कह्यो ते पण साचो ठे, एरीते आत्मद्रव्यमां अनेक अंग पामीये पण एमांथी एकज अंग माने अथवा एक अंग न माने तेनुं नाम कुमति ठे, जे ए कांत पक्ष ठोकीने एक वस्तुमां अनेक अंग खोजे तेनुं नाम सुबुद्धि कहीए जेम के खोजी जीवे ने वादी मरे ए केहेवत ठे, ते साची ठे ॥ ९४ ॥

हवे स्याद्वादनुं रूप कहेठे:-अथ स्याद्वाद स्वरूप कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- एकमें अनेक है अनेकहीमें एक है सु, एक न अनेक क तु कह्यो न परतु है; करता अकरता है जोगता अजोगता है उपजे न उपजिति मूए न मरतु है; दोखत विचारत न बोले न विचारे कतु, जेपको न जाजन पे जेखसो धरतु है; ऐसी प्रभु चेतन अचेतनकी संगतीसो उखट पखट नट वाजीसी करतु है ॥ ९५ ॥

अर्थ:- एक द्रव्यमां अनेक पर्याय ठे, अने अनेक पर्यायमां एक द्रव्य ठे, ए थी हर कोई वस्तु एक ठे, अथवा अनेकज ठे, एम कांई केहेवातुं नथी. व्यवहार मां कर्ता ठे, निश्चयमां अकर्ता ठे, वह्वहारथी जोक्ता ठे, निश्चयथी अजोक्ता ठे, व्यवहारथी उपजे ठे, निश्चयथी उत्पत्ति नथी, व्यवहारथी मुठ, ने निश्चयथी न थी मुठ, व्यवहारथी बोलेठे, विचारेठे, ने निश्चयनयथी कांई बोले पण नही, ने विचारे पण नही, अविकल्पी ठे, निश्चयथी जेपनुं जाजन के० स्थानक नथी, व्य वह्वारथी जेखनो धरनार ठे. एवो चेतनवंत जे ईश्वर ठे, ते पौनलिक अचेतननि संगतीथी उखट पखट थई रह्योठे, जाणे नटनी वाजीनो खेल करतो होय नी तेम खेल करेठे. ॥ ९५ ॥

अथ अनुजव व्यवस्था कथन:-

॥ दोहरा ॥- नट वाजी विकल्प दसा, नाही अनुजौ जोग; केवल अनुजौ क रनकी, निरविकल्प उपयोग. ॥ ९६ ॥

अर्थ:- अनुजवमां आत्मद्रव्यनी जे अवस्था पामिये ते कहेठे. पूर्वे कही जे नट सरखी जीवनी उखट पखट वाजी ठे ते तो विकल्प दशा ठे. ए दशा अनुजवमां योग्य नथी, निःकेवल अनुजव करवाने निर्विकल्प उपयोग आपवो तेज सत्य ठे. ॥ ९६ ॥

हवे अनुजवमां निर्विकल्प उपयोग आपवो तेनुं दृष्टांत कहेठे:-

अथ अनुजौ दृष्टांत कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- जेसे काहु चतुर संवारी है मुगतमास, भालाकी क्रियामें नाना जांतिको विज्ञान है; क्रियाको विकल्प न देखे पहिरन बाखो, मोतीनकी शो जमें मगन सुखवान है; तेसे न करे न जुजे अथवा करे सु जुजे, उर करे उर

સવ ને પ્રવાન હૈ; યદ્યપિ તથાપિ વીકલપ વિધિ ત્યાગ જોગ, નિરવિકલપ અનુતો અમૃત પાન હૈ. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:- જેમ કોઈ ચતુર પુરુષે મોતીની માલા સંમારીને વનાવી ને તેમાં જાત જાતનું વિજ્ઞાન છે, પણ તે માલાનો પહેરનારો તેની ક્રિયાનો વિકલપ જોતો નથી, પણ મોતીની શોજાથી મગન ને સુખવાન થઈ રહે છે. જેમ મોતીની માલામાં થ નેક વિજ્ઞાન છે, તેમ અહીં પણ અનેક વિકલપ છે, આત્મા કર્તા નથી, જોક્તા ન થી, અથવા કર્તા છે, જોક્તા છે, અથવા રાગ દ્વેષાદિક કરનારા વીજા છે, અને જો ગવનારા વીજા છે; એ સર્વ નય પ્રમાણ છે. યદ્યપિ એ સર્વ નય પ્રમાણ છે, તથાપિ એ સર્વ વિકલપ વિધિ ત્યાગવા યોગ્ય છે. કેમકે અનુત્તર જે છે તેનો નિર્વિકલપ છે અને અમૃતપાન સમાન છે, ઉપાદેય છે. ॥ ૯૭ ॥

હવે સ્વાધ્યાદી આત્માને કર્તા જે નયથી માનેછે તે કહેછે:-અથ કર્તાકથન:-
॥ ઘોરુરા: ॥- દરય કરમ કરતા અલલ, યદુ વિવહાર કહાઝ; નિહચે જોજે સો દરય, તેસો તાકો જાઝ. ॥ ૯૮ ॥

અર્થ:-પુનઃ ડ્રવ્યરૂપ કર્મનો કર્તા અલલ પુરુષ આત્મા છે, એ વ્યવહારમાં કેદે પાઈ શકે છે, નિશ્ચય નયમાં તો એ વાત છે કે જેવું જે ડ્રવ્ય હોય તેવું તેવું જાય સ્વરૂપ હોય, એવી પુનઃ ડ્રવ્યની ક્રિયા પુનઃવહેજ વનેછે. ॥ ૯૮ ॥

હવે જેવું વિપરીતપણું બુદ્ધિમાં જાસેછે, તેવું કહેછે:-અથ વિપરીત બુદ્ધિકથન:-
॥ સવેયા ઈકતીસા: ॥- જ્ઞાનકો સદ્જ જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમે, યદ્યપિ તથાપિ જ્ઞાન જ્ઞાન રૂપ કહ્યો હૈ; જ્ઞેયજ્ઞેય રૂપ યોં અનાદિહીકી મરજાદ, કાહુ વસ્તુ કા હુકો સુજાઝ નહિ ગહ્યો હૈ; પતે પરિ કોઝ મિથ્યા મતિ કહે જ્ઞેયાકાર પ્રતિ જાસ નિસોં જ્ઞાન અશુદ્ધ વ્હે રહ્યો હૈ; યાદિ હુરબુદ્ધિસોં વિકલ્પ જયો મોલત હૈ, સમુજે ન પરમ યોં જમમાદિ વસો હૈ ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:-જ્ઞાનનો એ સદ્જ સ્વભાવ છે કે, ઘટ પટ પ્રમુખ જ્ઞેય કે જે જાણવાજોગ જે પદાર્થ છે, તેનો જે આકાર છે, તેજરૂપે આત્માનું જ્ઞાન પરિણમે, યદ્યપિ એ જ્ઞાન પ્રમાણ છે તો પણ જ્ઞાન જે છે, તે જ્ઞાનરૂપજ કહેવાય પણ જ્ઞેયરૂપ ન કહેવાય અને જે જ્ઞેય પદાર્થ છે તે જ્ઞાનમાં પરિણમ્યો છે તોપણ જ્ઞેયરૂપજ કહેવાય, પણ જ્ઞાનરૂપ ન કહેવાય એવી અનાદિ કાલની મર્યાદા છે, કોઈ વસ્તુ વીજી વસ્તુનો સ્વભાવ પ્રદર્શ કરે નહીં, તેમ જુદો જુદો સ્વભાવરૂપ ધારણ કરે નહીં, એવી મર્યાદાવંચ જામ્તે, તેમ જ્ઞાન કોઈ કેશિક પ્રમુખ મિથ્યામતિ કહેછે, કે જ્ઞેય પદાર્થના આકાર પ્રતિ જાસે છે, તેથી જ્ઞાન પદાર્થ અશુદ્ધ થઈ રહ્યો છે. યારે એ અશુદ્ધપણું મટી જશે તારે મુક્તિપદ, એ જુદ

बुद्धिची मिथ्यात्व मोहनो विकल्प घयो, तेथी अंहि तहिं विकल थईने डोले ठे, अ
ने धर्मके० वस्तुनो स्वभाव जाणतो नथी. तेथी भ्रममां वह्यो फिरे ठे. ॥ एए ॥

हवे सर्व पदार्थ पोताना स्वभावमां व्यापीरहावे ते कहेठे:-अथव्यापकताकथन:-

॥ चोपाई:-सकल वस्तु जगमें असहार्थ, वस्तु वस्तुसों मिले न काई; जीव वस्तु
जाने जग जेती, सोऊ जित्न रहे सवसेती ॥ ४०० ॥

अर्थ:-जगत्नेविषे सर्व ज्ञाव असहायपणे वर्त्ते ठे. कोई कोईनो सहाय कारी
नथी, एज अर्थ प्रगट पणे कहे ठे, के एक वस्तु बीजी विलक्षण वस्तु साये मले
नही. जगत्मां जेटली वस्तु ठे, तेटलीने जीव जाणे ठे. एटले सर्व ज्ञेय वस्तु जी
वना ज्ञानमां परिणमे ठे, तोपण जीव सर्व वस्तुची जुदोज रहे ठे, एम पोतपोतानां
जुदां लक्षण ठे तेथी जुदां रहेवे ॥ ४०० ॥

हवे व्यवहारनी केहेवत देखाडेठे:-अथ व्यवहार कथन:-

॥ दोहरा:- करम करे फल जोगवै, जीव अज्ञानी कोइ; यह कथनी व्यवहार
की वस्तु स्वरूप न होइ. ॥ ४०१ ॥

अर्थ:-कोई अज्ञानी जीव ठे, ते कर्मने करेवे अने तेनुं फल पण जोगवेठे, ए केहेव
त व्यवहारमां ठे. पण जेजुं वस्तुनुं स्वरूप ठे, तेवी केहेवत नथी ॥ ४०१ ॥

हवे व्यवहारने प्रमाण करे एवी विपरीत बुद्धिनुं वर्णन करे ठे:-

अथ विपरीत बुद्धि वर्णन:-

॥ कवित्त संद:- ॥ ज्ञेयाकार ज्ञानकी परिणति, पै वह ज्ञान ज्ञेय नहि होइ; ज्ञेय
रूप खट दरव जित्न पद, ज्ञानरूप त्यातम पदसोइ; जाने जेद जाठ सुविचठन गुन ल
ठन सम्यग् दृग जोइ; मूरख कहे ज्ञान महि आकृति, प्रगट कलंक लखे नहिकोइ॥२॥

अर्थ:-जेवो ज्ञेय वस्तुनो आकार ठे, तेवी ज्ञाननी परिणती ठे. एटले ज्ञान घट
पटादिक ज्ञेयना आकार परिणाम ठे, पण ज्ञान ठे ते ज्ञेय रूप न थाय. जगत्मां जे
ज्ञेय वस्तु ठे ते ठ उल्य ठे तेतो जित्न पद के० जुदा जुदा स्वभावची केहेवा योग्य ठे,
अने जे आत्मापणुं कहिये तेतो ज्ञानरूप ठे एवो जावनो जेद ठे, ते गुण लक्षण लं
लखीने जे जखो विचक्षण अध्यात्मनो वेत्ता सम्यग् दृष्टी होय तेज जाणे. पण वैशे
पिक मति जेवो मूर्ख होय ते ज्ञानमां आकार विकल्प जोईने कहे, अहो! आ ज्ञानमां
आकार जासे ठे तेतो प्रगट कलंक ठे. तेने कोई केम लखे नही ? ॥ २ ॥

हवे मिथ्यामति जीव पोतानी मतिने दृढ करेठे:-अथ मिथ्यामति कथन:-

॥ चोपाई:- निराकार जो ब्रह्म कहावे; सो साकारनाम क्यों पावे; ज्ञेयाका ज्ञान
जबताई; पूरन ब्रह्म नहि तवताई ॥ ३ ॥ ज्ञेयाकार ब्रह्म मल माने; नास करनको उ

સથ ને પ્રવાન હે; યદ્યપિ તથાપિ વીકલપ વિધિ ત્યાગ જોગ, નિરવિકલપ અનુજો અમૃત પાન હે. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:- જેમ કોઈ ચતુર પુરુષે મોતીની માલા સંમારીને વનાવી ને તેમાં જાત જાતનું વિજ્ઞાન છે, પણ તે માલાનો પહેરનારો તેની ક્રિયાનો વિકલપ જોતો નથી. પણ મોતીની શોજાથી મગન ને સુખવાન થઈ રહે છે. જેમ મોતીની માલામાં અનેક વિજ્ઞાન છે, તેમ અહીં પણ અનેક વિકલપ છે, આત્મા કર્તા નથી, જોક્તા નથી, અથવા કર્તા છે, જોક્તા છે, અથવા રાગ દ્વેષાદિક કરનારા વીજા છે, અને જો ગવનારા વીજા છે; એ સર્વ નય પ્રમાણ છે. યદ્યપિ એ સર્વ નય પ્રમાણ છે, તથાપિ એ સર્વ વિકલપ વિધિ ત્યાગવા યોગ્ય છે. કેમકે અનુજવ જે છે તેતો નિર્વિકલપ છે અને અમૃતપાન સમાન છે, ઉપાદેય છે. ॥ ૯૭ ॥

હવે સ્પાદ્યાદી આત્માને કર્તા જે નયથી માનેછે તે કહેવું:-અથ કર્તાકથન:-

॥ દોદરા: ॥- દરય કરમ કરતા અલલ, યદુ વિવહાર કહાલ; નિદ્યે જોજે સોં દરય, તેસો તાકો જાલ. ॥ ૯૮ ॥

અર્થ:-પુનઃ પ્રવચન કર્મનો કર્તા અલલ પુરુષ આત્મા છે, એ વ્યવહારમાં કહેવાઈ શકે છે, નિશ્ચય નયમાં તો એ વાત છે કે જેવું જે પ્રવચન હોય તેવું તેવું જાવ સ્વરૂપ હોય, એવી પુનઃ પ્રવચનની ક્રિયા પુનઃવહેજ વનેછે. ॥ ૯૮ ॥

હવે જેવું વિપરીતપણું બુદ્ધિમાં નાસેછે, તેવું કહેવું:-અથ વિપરીત બુદ્ધિકથન:-

॥ સવેયા શ્કતીસા: ॥- જ્ઞાનકો સદ્જ જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમે, યદ્યપિ તથાપિ જ્ઞાન જ્ઞાન રૂપ કહ્યો હે; જ્ઞેયજ્ઞેય રૂપ યોં અનાદિહીકી મરજાદ, કાદુ વસ્તુ કા હુકો મુજાલ નહિ ગહ્યો હે; એતે પરિ કોલ મિથ્યા મતિ કહે જ્ઞેયાકાર પ્રતિ નાસ નિસો જ્ઞાન અશુદ્ધ વ્દે રહ્યો હે; યાદિ હુરબુદ્ધિસોં વિકલ જયો મોક્ષત હે, સમુકે ન પરમ યોં જર્મમાદિ વહ્યો હે ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:-જ્ઞાનનો એ સદ્જ સ્વભાવ છે કે, ઘટ પટ પ્રમુખ જ્ઞેય કે જે જાણવાજોગ જે પદાર્થ છે, તેનો જે આકાર છે, તેજરૂપે આત્માનું જ્ઞાન પરિણમે, યદ્યપિ એ વાત પ્રમાણ છે તો પણ જ્ઞાન જે છે, તે જ્ઞાનરૂપ જ કહેવાય પણ જ્ઞેયરૂપ ન કહેવાય અને જે જ્ઞેય પદાર્થ છે તે જ્ઞાનમાં પરિણમ્યો છે તોજે જ્ઞેયરૂપ જ કહેવાય, પણ જ્ઞાનરૂપ ન કહેવાય એવી અનાદિ કાલની મર્યાદા છે, કોઈ વસ્તુ યીજી વસ્તુનો સ્વભાવ મૂળ કરે નહીં, તેમ જુદો જુદો સ્વભાવરૂપ ધારણ કરે નહીં, એવી મર્યાદાબંધ વાત છે, તેમ છતાં કોઈ વેદોપિત પ્રમુખ મિથ્યામતિ કહેવું, કે જ્ઞેય પદાર્થના આકાર પ્રતિ નાસે છે, તેથી જ્ઞાન પદાર્થ અશુદ્ધ થઈ રહ્યો છે. બ્યારે એ અશુદ્ધપણું મટી જશે તારે મુક્તિયશે, એજ હુ

बुद्धिहीन निष्पात्य मोहनो विकल्प यथो, तेथी अंहि तहिं विकल्प यईने डोखे ठे, अ
ने धर्मके० वस्तुनो स्वभाव जाणतो नथी. तेथी जममां बहो फिरे ठे. ॥ एए ॥

हवे सर्व पदार्थ पोताना स्वभावमां व्यापीरहाये ते कहेते:- अथ व्यापकताकथन:-

॥ चोराई:- सत्त्व वस्तु जगमें अतहाई, वस्तु वस्तुतां मिछे न काई: जीव वस्तु
जाने लग जेती, सोऊ निन्न रहे सबसेती ॥ ४०० ॥

अर्थ:- जगत्नेविषे सर्व चाव अतहायपणे बनें ठे. कोई कोइनो सहाय कारी
नथी, एज अर्थ प्रगट पणे कहे ठे, के एक वस्तु बीजी विस्फुरण वस्तु साये मछे
नही. जगत्तां जेदसी वस्तु ठे, तेदसीने जीव जाणे ठे. एदसे सर्व इय वस्तु जी
वना ज्ञानमां परिणमे ठे, तोपय जीव सर्व वस्तुयी जुदोज रहे ठे, एम पोतपोतानां
जुदां छड़प ठे तेथी जुदां रहेते ॥ ४०० ॥

हवे व्यवहारनी केहेवत देखाडेते:- अथ व्यवहार कथन:-

॥ दोहरा:- करन करे फल चोगवे, जीव अज्ञानी कोइ: यह कथनी ब्रह्म
की वस्तु स्वरूप न होइ. ॥ ४०१ ॥

अर्थ:- कोई अज्ञानी जीव ठे, ते कर्मने करेते अने तेनुं फल पर चोगवेते. ह केहेव
त व्यवहारमां ठे. पर जेवुं वस्तुनुं स्वरूप ठे, तेवी केहेवत नथी ॥ ४०१ ॥

हवे व्यवहारने प्रमाण करे एवी विपरीत बुद्धिनुं वर्णन करे ते:-

अथ विपरीत बुद्धि वर्णन:-

॥ कवित्त ठंड:- ॥ इहाकार ज्ञानकी परिनिधि, पे बहु ज्ञान जेन कोइ कोइ जेन
रूप खट दरब चित्त पद, ज्ञानरूप आत्म पदतोइ जाते जेन बाव बुद्धिचक्षुं मुन
उन सत्यगृहग जोइ: मूर्ख कहे ज्ञान महि अहंति प्रगट स्वयंकोई कहे कोइजान।

अर्थ:- जेवो इय वस्तुनो आकार ठे, तेई ज्ञाननी परिनिधि ठे. एदसे ज्ञान जे
पटादिक इयता आकार परिणाम ठे, पर ज्ञान जे ते जेन रूप न गय, जमत्तां जे
इय वस्तु ठे ते ठ अल्प ठे तेवो चित्त पद केय ह्वा ह्वा बनावणी केहेव, योग्य के
अने जे आत्मपद कहेये तेवो ज्ञानरूप जे पर्य बावो जेन ठे, ते मुन ज्ञान
खतीने जे बहो विस्फुरण अज्ञानको वेना सत्यगृहग कोइ कोइ जेन जेन
पिक मति जेवो मूर्ख होइ ते ज्ञाननी अज्ञान विवक्ष कोइने कहे अतः
आकार चाते ठे तेवो प्रगट स्वयं के जेन कोइने जेन जेन नही

हवे निष्पातति जीव पोतानी मतिने ह्वा कोइ:- अथ

॥ चोराई:- निराकार जो ब्रह्म ब्रह्म सो नादानाम

जवतारि: दूरर ब्रह्म नहिं कनारि: ॥ ४०२ ॥ जेवाकर ब्रह्म

દિમ ગાને; વસ્તુ સુજાણ મિટે નહિ ક્યોંહી; તાતે પેદ કરે સઘયોહી ॥ ૪ ॥ દોહરા: ॥
મૂઢ મરમ જાને નહી, ગદ્દે એકાંત કુપદ્ધ; સ્યાદ્વાદ સરવંગમે, માને દક્ષ પ્રત્યક્ષ ॥ ૫ ॥

અર્થ:-બ્રહ્મતો નિરાકારજ છે, તે સાકાર નામ કેમ ધારણ કરે, જો બ્રહ્મને આકાર માનીયે તો સાકાર કેવું જોયે, તે કેમ ધને, જ્યાંસુધી જ્ઞેયનો આકાર જ્ઞાનમાં પ્રતિ જાસે છે, ત્યાંસુધી પૂર્ણ બ્રહ્મ ન કેહેવાય ॥ ૩ ॥ જ્ઞેય વસ્તુનો જે આકાર કેવું પ્રતિ જાસે તે બ્રહ્મને મલરૂપ માને છે, તે મલનો નાશ કરવાને ઇચ્છા કરે, જે વસ્તુનો જેવો સ્વ જાણ હોય તેવોજ રહે પણ કદી મટે નહી, તેથી મૂર્ખજે શઠ લોકોએ તે અમથો જૂઠો દ્વેષ કરે છે ॥ ૪ ॥ જે મૂર્ખ છે તે મર્મની વાતને ન ડાહ્યો ને એકાંત પદ્ધ જે જે કુપદ્ધ છે તેને પ્રદેશ અને જે ડાહ્યો પુરુષ છે, તે સ્યાદ્વાદ મતના આશ્રયથી સર્વાંગમય પ્રત્યક્ષ પણે માને, એટલે નિરાકાર સાકાર સર્વ નય માને ॥ ૫ ॥

હવે સ્યાદ્વાદને પ્રદ્વેષ કરનાર જે સમ્યક્ત્વી છે તેની સ્તુતિ કરે છે:- અથ સમ્યક્ત્વ સ્તુતિ:-

॥ દોહરા: ॥-શુદ્ધ દરવ અનુજો કરે, શુદ્ધ દષ્ટિ ઘટમાંહિ; તાતે સમ્યગ્વંત નર, સદ્જ ઉત્તેદક નાંહિ ॥ ૬ ॥

અર્થ:-સમ્યક્ત્વીના હૃદયમાં જે અનુજવ છે, તેજ શુદ્ધ ડ્રવ્યને શુદ્ધ કરે છે. કેમકે, હૃદયમાં વસ્તુ સ્વજાણ જાણવાથી શુદ્ધ દષ્ટિ છે, તેથી જે સમ્યક્ત્વવંત પુરુષ છે, તે સદ્જ સ્વજાણનો ઉત્તેદક થતો નથી, એટલે સદ્જ જાણનો ઉત્તેદ માનતો નથી ॥ ૬ ॥

હવે પરવસ્તુમાં પરડ્રવ્યનું અવ્યાપક પણું દૃષ્ટાંતવડે દૃઢ કરે:-

અથ અવ્યાપક ડ્રવ્ય કથન:-

॥ સર્વેયા શક્તીસા: ॥-જેસે ચંદકીરન પ્રગટિ જૂમિ સેત કરે, જૂમિસીત હોતિ સદા જોતિસી રહતી હૈ; તેસે જ્ઞાન સક્તિ પ્રકાસે હૈય ઊપાદેય, જ્ઞેયાકાર દીસે પે ન જ્ઞેયકોં ગદ્દતી હૈ; શુદ્ધ વસ્તુ શુદ્ધ પરજાયરૂપ પરિણમે, સત્તા પરવાન માંહિ ઢાઢે ન દહતી હૈ; સોતો ધોરરૂપ કવહો ન હોઈ સરવ થા, નિહચે અનાદિ જિનવા ની યોં કદ્દતી હૈ ॥ ૭ ॥

અર્થ:-જેમ શરદ્પુનમની રાત્રી સમે ચંદ્રના કિરણ પ્રકાશ વળે પૃથ્વીને શ્વેત રૂપ કરે, પણ તે ચંદ્રમાની જ્યોતિ કઈ પૃથ્વી વનતી નથી, સદા જ્યોતિરૂપ રહે, તેમ જ્ઞાન શક્તિ એવી છે કે જે જ્ઞેય ઊપાદેય વસ્તુને પ્રકાશે ત્યારે જ્ઞાન, જ્ઞેય વસ્તુને આકારે દેખાય છે પણ જ્ઞેય વસ્તુનું સ્વરૂપ પ્રદ્વેષ કરે નહી. કેમકે, જે શુદ્ધ વસ્તુ છે તે શુદ્ધ પર્યાયરૂપ પણે પરિણમે અને જેની પોતાની સત્તા છે તે જેટલામાં વસ્તુનું સદ્ગુણ પણું છે, તેટલા પ્રમાણ માંહે શુદ્ધ પર્યાયને પરિણમે છે, પણ વસ્તુનું

સ્વરૂપ ઢાંચું રહે નહી, તેતો શુરૂ વસ્તુ કોઈની સંગતીથી સર્વ પ્રકારે બીજે રૂપે ન થાય એ વાત નિશ્ચયમાં છે, એવી અનાદિ કાલની જિનવાણી કહે છે ॥ ૭ ॥

હવે વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ કહે છે:—અથ યથા સ્વરૂપ કથન:—

॥ સર્વેયા તેઈસા: ॥— રાગ વિરોધ ઉદે તથાલોં જવલોં યદ્ જીવ મૃપા મગ ધાવે; જ્ઞાન જગ્યો જવ ચેતનકો તવ કર્મ દશા પરરૂપ કહાવે; કર્મ વિલેલિ કરે અનુ જો તવ મોહ મિથ્યાત પ્રવેશ ન પાવે; મોહ ગયે ડપજે સુલ કેવલ સિરૂ જયો જગમાંહિ ન આવે ॥ ૮ ॥

અર્થ:—જ્યાંસુધી આ જીવ મિથ્યાત્વ માર્ગમાં દોડે છે, ત્યાં સુધી રાગ દ્રેપનો ઉદય છે, અને તેથી સત્ય માર્ગને પામતો નથી. જ્યારે શુરૂ ચેતન વસ્તુનું જ્ઞાન જાગ્યું ત્યારે તો કર્મ દશા જે છે તે પરરૂપ જણાય, અને આત્મા તેથી જુદો જોવામાં આવે. જ્યાં ચેતનનો અનુજવ છે ત્યાં સત્યાર્થ પળે જાણવું હોય તે કર્મનું વિલક્ષણ પળું કરે. ઇટલે જ્ઞેદ વિજ્ઞાનવને જિજ્ઞ સદ્ગુણ પળે જાણે, અને ત્યાં મોહરૂપ મિથ્યાત્વ પ્રવેશ કરી શકે નહી. મોહ ગયાથી સુલ સમાધિમાં કેવલ જ્ઞાન પ્રગટે અને ત્યારે જીવ સિરૂ થાય અને ફરીથી જગત્ને વિપે આવે નહી ॥ ૮ ॥

હવે જેમ અનુક્રમે વસ્તુ સ્વરૂપને પ્રગટ પળે સ્વજ્ઞાવને વધારે તે કહે છે:—

અથ અનુક્રમ વસ્તુ સ્વરૂપ વર્તમાનતા કથન:—

॥ ઠપય ઠંદ: ॥—જીવ કરમ સંયોગ, સહજ મિથ્યાત્વ રૂપ ધર; રાગ દોષ પરિનત, પ્રજાવ જાને ન આપાપર; તમ મિથ્યાત્વ મિટિગયો, જયો સમકિત ઉદોન સસિ; રાગ દોષ કવુ વસ્તુ, નાહિ ઠિનુ માહિ ગયે નસિ; અનુજી અજ્યાસિ સુલરાશી રમિ, જયો નિ પુન તારન તરન, પૂરન પ્રકાશનિહ્વલિ નિરલ્લી, બનારસી વંદત ચરન ॥ ૯ ॥

અર્થ:—અનાદિ કાલનો જીવને કર્મ સાથે સંયોગ છે. તેથી સહજ સંવંધે મિથ્યાત્વ સ્થિતિ રૂપ ધારી જીવ છે, અને ક્યારેક જીવ રાગમાં પરિણમ્યો રહે છે, અને ક્યારેક દ્રેપની પરિણતિના પ્રજાવથી પોતાને તથા પરને જાણતો નથી. એવામાં ક્યારેક મિથ્યાત્વરૂપ અંધકાર મટી ગયો ને સમકિતરૂપ ચંદ્રમાનો પ્રકાશ થયો તેથી સ્વર પડીકે રાગદ્રેપ કંઈ વસ્તુ નથી, ઇટલે જલી વસ્તુ નથી; એમ જાણી એના અનાદરથી રાગ દ્રેપ દ્વણમાં નાશ પામ્યા અને તે પછી પોતાના અનુજવનો અજ્યાસ કીધો, તેવારે તો સહજ સમાધિરૂપ સુલરાશિમાં રમી રહ્યો. ફરીતે નિપુણ સર્વ જ્ઞાની, તરણ તારણ સ મર્થ પ્રજુ થયો. હવે એ પૂર્ણ પ્રકાશ અનંત કાલ સર્ગી નિશ્ચય થયો તેના ધ્યાનને નિ રહી બનારસીદાસ તે પ્રજુના ચરણને નિત્ય પ્રતે વંદે છે. ॥ ૯ ॥

रागछेपना हेतुनुं शिष्य प्रश्न करवे. गुरु उत्तर आपेठे:—अथ प्रश्नोत्तर कथनं:—

॥ सवैया इकतीसा: ॥— कोउ शिष्य कहे स्वामी राग दोष परिणाम ताको मूल प्रेरक कहहु तुम कोनहै; पुगल करमजोग, किधो इंद्रिनिको जोग; किधो धन किधो परिजन किधों जोन है; गुरु कहे वहाँ दर्व अपने अपनेरूप, सवनिको सदा असहाई परीनोन है; कोउ दर्व काहु को न प्रेरक कदाचिताते, राग दोष मोह मृपामदिरा अचोन है ॥ १० ॥

अर्थ:—कोई शिष्य आचार्यने विनय पूर्वक पुत्रवा लाग्यो के अहो स्वामी, आत्माने राग छेप परिणाम उपजे ठे. तेनो प्रेरक निश्चय पण तमे कोने उरावो ठे? एटले आत्माने पौनलिक कर्मनो योग ठे, तेज इहां हेतु ठे, के पंचेंद्रियनो जोगहेतु ठे के धन हेतु ठे, के परिवार हेतु ठे, अथवा मंदीर हेतु ठे, ? इत्यादिकोमांथी राग छेप परिणामनो हेतु कोण ठे, ते कहो. गुरु कहे ठे, हे! शिष्य, ए पुनल संबंध हेतु नथी, तेम इव्य इंद्रिय ठे, तेतो पोतपोताने रूपे पोतपोतानी सत्तामां रहे ठे, थने सर्व इव्योनुं परिणमन सदा असहाई ठे, कोई कोईनुं सहाय करतुं नथी. तेथी कोई काले कोई इव्य कोईनुं प्रेरक एटले हेतु नथी, माटे राग छेप परिणामनो हेतु तो मिथ्यात्व मोहकर्मरूप मदिरानी अचोन के उद्धतपणुं ठे ॥ १० ॥

हवे कोई मूल राग छेप परिणामनुं प्रेरक पुनलनुं वल ठे एम कहेठे, तेने गुरु स मजावे ठे:— अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथनं:—

॥ दोहरा: ॥— कोऊ मूरख यों कहे, राग दोष परिणाम; पुनलकी जोरावरी, वरते आतम राम ॥ ११ ॥ ज्यों ज्यों पुगल वल करे, धरि धरि कर्मज जेप; राग दोषको परिणमन, त्यों त्यों होइ विशेष ॥ १२ ॥ इहविधि जो विपरीत पल, गहे स इहे कोई; सो नर राग विरोधसों, कवहु जिन न होइ ॥ १३ ॥ सुगुरु कहे जगमें रहे, पुगल संग सदीव; सहज शुद्ध परिणमनको, ओसर लहे न जीव ॥ १४ ॥ ताते विदुजावनविपे, समरथ चेतन राठ; राग विरोध मिथ्यातमें, सम्यकमेंसिब जाठ ॥ १५ ॥

अर्थ:—कोई मूल लोक एम कहेठे के, आत्मारामविपे जे राग छेप परिणाम ठे, पुनलनी जोरावरीथी ठे, एटले एज पुनलनुं जोर ठे ॥ ११ ॥ जेम जेम कर्म जेख धारीने एटले कर्म वर्गनारूप धारीने पुनल इव्य आपणुं वल विस्तारेठे, तेम तेम रागछेपनुं परिणाम विशेषरूपे थाय ठे, एम आत्मनेविपे देखाय ठे, ए सांख्यमतनुं केहेतुं ठे ॥ १२ ॥ ए रीते जे सांख्यमतिवाला थातुं विपरीत ग्रहण करेठे, थने सई हेठे, ते पुरुष राग छेपथी एवी श्रूवावने पण कदी जुड़ो थाय नही ॥ १३ ॥ हवे स दुगुरु कहेठे, अरे! प्राणी! जगत्मां पुनलना संगमां जीव सदा रहेठे. अनादिथी ए पु

જ્ઞાને જીવનું સંશ્લેષપણું છે, તેથી સહજ શુદ્ધ પરિણામવાલો જીવ અવતર ન પામે, પટલે પોતાનું શુદ્ધ પરિણામ પ્રદિશકે નહીં ॥ ૧૪ ॥ ચેતનરાય જે છે તે ચિદ્જાવને વિષે પટલે જ્ઞાન જાવવિષે સમર્થ છે, પટલે જાણપણનાં કાર્યમાં સમર્થ છે, અને મિથ્યામતિ નિમગ્નતાથી જાણપણામાં રાગ દ્વેષ પરિણામ દેખાય છે, અને જીવ સમ્યગ્ જાવમાં રહેલે, ત્યારે શિવ જાવ ઓપજેલે ॥ ૧૫ ॥

હવે જ્ઞાન જાવમાં પુનઃપ્રવેશ જાવ વ્યાપી શકતો નથી તેથી પરજાવનું અવ્યાપક પણું કહેલે:-અથ અવ્યાપકતા કથન:-

॥ દોહરા: ॥-જ્યોં દીપક રજની સમે, ચિહુ દિસિ કરે ઓડોત; પ્રગટે ઘટ પટ રૂપ મેં, ઘટ પટ રૂપ ન હોત ॥ ૧૬ ॥ ત્યોં સુ જ્ઞાન જાને સકલ, જ્ઞેય વસ્તુકો મર્મ; જ્ઞેય યાકૃતિ પરિનમન પે, તજે ન આત્મ ધર્મ ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાન ધર્મ અવિચલ સદા, ગદ્દે વિકાર ન કોઈ; રાગ વિરોધ વિમોહ મય કવહુ જૂલિ ન હોઈ ॥ ૧૮ ॥ એસી મહીમા જ્ઞાનકી, નિહવે દે ઘટમાંદિ; મૂલ મિથ્યા દૃષ્ટિસોં, સહજ વિલોકે નાંદિ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:- જેમ દીપો રાત્રે ચારે દિશાને પ્રકાશમાન કરેલે, અને તેથી ઘટપટાદિક પદાર્થ પ્રગટેલે, પણ દીપકનો પ્રકાશ ઘટપટરૂપ ઘટો નથી. ॥ ૧૬ ॥ તેમ સુજ્ઞાન જે છે, તે સર્વ જ્ઞેય વસ્તુનો મર્મ જાણેલે. તેના જ્ઞાનમાં જ્ઞેય પદાર્થનો આકાર પણ પરિણમેલે તો પણ જ્ઞાન જે છે તે આત્મ ધર્મ શુદ્ધ પણું ઠાંડતું નથી ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાન ધર્મથી જાણપણું તે સદા અવિચલ છે. એ જાણપણામાં કોઈ વિકાર પ્રવેશ કરે નહીં. રાગ દ્વેષમોહમાં જીવ વહેલે જીવો, તોપણ જાણપણાને કહી જુલ તો નથી ॥ ૧૮ ॥ એવો જ્ઞાનનો મહિમા નિર્ધે સ્વરૂપે ઘટમાં છે. પણ મૂલ મિથ્યા દૃષ્ટિ સહજ સ્વરૂપને વિલોકતો નથી ॥ ૧૯ ॥

હવે અનાદિકાલથી જીવનો મૂલ સ્વજાવ છે તે કહેલે:-અથ મૂલ સ્વજાવ કથન:-

॥ દોહરા: ॥-પરસુજાવમે મગન વહે, ઝાને રાગ વિરોધ; ધરે પરિગ્રહ ધારના, કરે ન આત્મ સોધ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:- શુદ્ધ ચેતન સ્વજાવથી ધીજા સ્વજાવ જે છે તે પર સ્વજાવ છે, તેમાં મગન થઈને રાગ દ્વેષમાં લેરી રહ્યોલે, અને પણ રાગ દ્વેષથી પરિગ્રહની ધારણા ધરેલે પણ આત્મહત્યનો સોધ કરે નહીં ॥ ૨૦ ॥

હવે મૂલને કુબુદ્ધિ અને પંડિતને સુબુદ્ધિ હોય તે કહેલે:-અથ કુબુદ્ધિ તયા સુબુદ્ધિ વિવરન:-

॥ ચોપાઈ: ॥-મૂલરૂપે ઘટ ધુરમતિ જાતી; પંડિત દિષ્ટિ સુમતિ પરગાતી; ધુરમતિ કુબુદ્ધિ કરમ કમાવે; સુમતિ રાધિકા રામ રમાવે ॥ ૨૧ ॥ દોહરા: ॥-કૃદ્ધિ કારી કૂં પરી, કરે જગતમેં લેદ; અસલ અરાધે રાધિકા, જાને નિજ પર જેદ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:- મૂર્ખ પ્રાણીના ઘટમાં હુમલો જાણી રહી છે, અને પંડિતના હેયામાં સુચિ પ્રકાશ થઈ રહી છે. હુચિ જે છે તે કંસરાજાની દાસી જે કુઝા તેના સરસી છે. તે કર્મની કમાઈ કરે છે; અને સુચિ જે છે તે રાધિકા સરસી છે. તે આત્મારામ ના પકને રમાનારી છે ॥ ૨૧ ॥ કુઝા દાસી કાલી અને કુચી છે, તે જગતમાં સેવ પ્રયાસ ઇપજાયે પવા કામ કરનારી છે, અને સુચિ રાધિકા જે છે, તેતો અલ્પ ના પકનેજ આરાધે છે. અને એજ માદારો શ્રેષ્ઠ ઇષ્ટ નાયક છે, અને બીજા સર્વ પર છે; એવો જોડ જાણે છે ॥ ૨૨ ॥

હવે કુચિ અને કુઝાનું પકસરનું વર્ણન કરે છે:- અથ કુચિ યથા:-

॥સવેયા ઇક્તીસાઃ॥-કુટિલ કુરૂપ શ્રંગ લગી છે પરાણ સંગ, અપનો પ્રાણ કરિ વ્યાપુરિ રિકાઈ છે; મદ્દે ગતિ અંધકીસી સકતી કમંધકીસી, બંધકો ઘટાઝ કરે બંધ હીમં પાઈ છે; રાંઢકીસી રીતિ સિણ, માંમ કીસી મતવારી, સાંમ જ્યોં મુતંદ ડોસે નાંમકીસી જાઈ છે; પરકો ન જાને જોડ કરે પરાધિન સેવ, યાતે હુચિ દાસી કુચ જા વાઈ છે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:- જે કુચિ છે તે માયાથી કુટીલ છે, તેજ કુઝા કુરૂપ શ્રંગ લાગી છે, અને કુચિ પારકા સંગમાં લાગી રહે છે, તેમ કુઝા પણ પચી છે. કુચિ પોતાના અશુદ્ધ પ્રમાણ વડે પોતેજ પરવશ થઈ છે, અને કુઝા પણ તેમ વેચાઈ છે. કવંધ પટ્ટે મસ્તક વિના છઠાઈ કરે તેની શક્તિ વેકામ હોય છે, તે આંધલાની માફક ગતિ સર્વ ડોસતો ફિરે છે તેમ કુચિ ને કુઝાપણ માયા વિનાની ફિરે છે અને હુચિ છે તે કર્મના બંધને વધારે છે, ને બંધ કેવળ રાગ દ્વેષ વિમદ્માં દોમે છે, તેમ દાસી પણ પારકા ઘર બંધમાં દોડતી પડે છે. કુચિ પોતાના નાયકને અલ્પાની નથી, તેથી રાંમ જેવી રીતી રાહે છે, તેમ દાસી પણ નાયક વિના રાંડની રીતે છે. વધી મોદાગનની રીતે મતવારી થઈ પડે છે, જેમ માંદ જનાવર મ્વતંદે મોસે છે, અને જાંડની ઠોકરી લાગ વિનાની હોય છે, તેથી જ કુઝા દાસી છે. જેમ કુચિ પોતાના ઘરનો જોડ જે જ્ઞાનાદિક વિષ્ટ છે તે જાણે નથી, તેમ દાસી પણ ઘરનો જોડ જાણે નથી, ને પગથીન થઈ રોડ કચ્ચા કરે માટે હુચિના દાસી તે કુઝા દાસી સમ્મી છે ॥ ૨૩ ॥

હવે કુચિ અને રાધિકા પ વેનું પક સ્વરૂપ કહી દેવાંગે છે:- અથ કુચિ યથા:-

॥નરેયા ઇક્તીસાઃ॥-સ્વચી રમીસી વ્રન કુચરકી કીસી સીસી, મુચાકે રામુદ્ધ હીડી મીસી મુવદાઈ છે; પ્રાચી જ્ઞાન જ્ઞાનકી અજ્ઞાની છે નિદાનકી, મુગચી નરપા-ચી જોર મારી નરુદાઈ છે; પામકી સ્વદર દાર, રામકી રમન દાર, રાયા રામ વંચ નિમં દેશનિ વેગાઈ છે; મંત્રનિકી માની નિમ્વાની નૂરકી નિસાની યાગે મદ્દુચિ રાની રા

धिका कहाई हे. ॥ २४ ॥ दोहरा: ॥- वह कुप्रजा वह राधिका, दोठ गती मति मान;
वह अधिकारनि करमकी, यह विवेककी खान. ॥ २५ ॥ दरय करम पुन्य दसा, जा
व कर्म मति वक्र; जो सुज्ञानको परिणमन, सो विवेक गुनचक्र. ॥ २६ ॥

अर्थ:- सुबुद्धि आत्मरूपनी रसीली ठे. अने राधा पण रूपनी रसीली ठे, अने ब्र
मरूप साखाने खोलवानी कुंची ठे. सुबुद्धि शील रूप सुधा समुद्रमां फली रद्देठे अने
राधा पण तेवी ठे, एम ए चेठ शील प्रकृतीयेकरी मद्दा सुखदायी ठे, ज्ञानरूप जानुनो
उदय करवाने प्राची के० पूर्व दिशा जेवी ठे, निदाननी जावनारी नथी, एटले निजे
हीपणे सुबुद्धि अने राधिका ठे. निरवाची के० वचन गोचर नथी, एवे ठेकाणे राची
रद्देठे, जेनी साची ईश्वरता ठे धाम के० जे पोतानुं आत्म घर तेनी खबरदार ठे, जेनी
साचे रमी रद्दी ठे ते राम एटले पोताना इष्टनी साचे रमनारी ठे. राधा रस पंथ ए
टले राधावल्लभीना मार्गना रसग्रंथमां राधानामे ईश्वरनी प्यारी ठे, तेवीज सुबुद्धि
पण ठे. एवी संतजननी मानीती ठे अने स्वस्यपणे रेहेनारी अने नूर के० शोचानी नि
शाणी ठे एवी सुबुद्धि वत्तेठे, माटे सुबुद्धिने राधिका राणी कहेवी ॥ २४ ॥ ए रीते
कुबुद्धि कुप्रजा यई अने सुबुद्धि राधिका यई, ए वे पोतपोतानी गति अने मति ली
धी रद्देठे. ते कुबुद्धि जे कुप्रजा तेतो कर्म बंधनी अधिकारणी ठे, अने सुबुद्धि राधि
का तो विवेकनी खाण ठे. ॥ २५ ॥ ज्ञानावरणीय आदिक ड्रव्य कर्म ठे. ते पुद्गल
रूप ठे अने मतिनी वक्रता ठे ते जाव कर्म जाणीए, जे सुज्ञाननो परिणमन हाय
तेने विवेक गुणनुं चक्र कहीए ॥ २६ ॥

हवे जाव कर्मना चक्रनी उपर दृष्टांत कहेठे:- अथ कर्म चक्र यथा:-

॥कवित्त वंदः॥- जैसे नर खेखार चोपरको, लाज विचार कौ चित चाठ; धरि स
वारिसा बुद्धि घससों, पासाको कुठ परे सुदाठ; तैसें जगत जीव स्वारथको करि उद्य
म चितवे उपाठ; खिद्यो खलाट होइ सोई फल, कर्म चक्रको यही सुजाठ ॥ २७ ॥

अर्थ:- जेम कोई चोपटनो खेल करे, ते पुरुष चित्तमां लाज विचारी खेलवानो
चाहूँ राखे, एटले हौस राखे, पोतानी बुद्धि घसने जुग प्रमुखनो यल राखीने त्रिक
चोक प्रमुख दाव उपर सारी संज्ञाख राखीने रमे, पण दाव तो पासाने आधीन ठे.
तेम जगतनो जीव उद्यम करीने पोताना स्वारथनो उपाय चितवे, पण पोताना ल
लाटमां खिद्युं होय तेज फल घाय, कर्म चक्र उदय माफक थाय एनो एज स्वजावतेश्व

हवे विवेक चक्र उपर दृष्टांत कहे ठे:- अथ विवेक चक्र यथा:-

॥कवित्त वंदः॥- जैसे नर खेखार सतरंजको, समुके सय सतरंजकी घात; चले चा
ख निरखे दोठ दख, मोह राग न विचारे मात, तैसे साधु निपुन शिव पथमे लखन

खसे तजे उत्पत्त; साये पुन्य चित्तवे अज्जे पद, यह सुविवेक चक्रकी वात ॥ २७ ॥
॥ दोहराः— सतरंज खेखे राधिका, कुब्जा खेखे सारि; याके निसिदिन जीतवो, वाके
निसिदिन हारि ॥ २८ ॥ दोहराः— जाके उर कुब्जा वसे, सोई अखख अजान; जा
के हिरदे राधिका, सो बुध सम्पक वान ॥ ३० ॥

अर्थः—जेम कोईमाणस सेतरंजनो रमनार सेतरंजना खेखनी सर्व धात के० युक्ति
अने दाव समजेते, पोताना पराया दस उदर नजर राखी चाख चाखे, पोताना पारका
वजीर द्वाधी प्रमुख मोहोरा गणतिमां राखी मनमां परने मांत करवानुं विचारेते, तेम
साधु लोक पंडित ठे, ते मोह मार्गमां खेखे; सङ्गणची वस्तुने जोय; तेमां उत्पत्तरूप
कार्य होय ते ठांडी दे, अने पोतानुं साधन करे, चित्तमां अनेद पद विचारे ए विवेक
चक्रकी वात ठे ॥ २७ ॥ सुबुद्धि राधिका ते सेतरंज खेखी रही ठे, अने कुमति कुब्जा
पाया सरगो रोख रोखेते. तेमां आ सुमति राधिका तेनुं विवेक चक्रमां रातदिन जि
तनुं थापते. अने कुमति कुब्जा ते कर्म चक्रमां रातदिन हारेते ॥ २८ ॥ जेनां हेयामां
कुमति गुब्जा यां, तेतो अज्ञान आत्माना अजाण ठे; अने जेना हेयामां सुमति
राधिका वगेते, तेज रामकिनयंत बुद्ध कहेतां ज्ञाता कहिये ॥ ३० ॥

एवें ज्यां शुद्धज्ञान ठे त्यां शुद्धक्रिया पाय ते कहेतेः—अथ ज्ञानक्रिया सहकार कथनः—
॥ सवैया इकनीमाः— जहां शुद्ध ज्ञानकी कला उद्योत दीसे तहां, शुद्ध परवान शुद्ध
चारित्रको अंग हें; ना कारन ज्ञानी सब जाने होय वस्तु मर्म, बेराग विस्वास धर्म
याको सरवंस हें; राग दोष मोहकी दसासों निश रहै याते, सर्वथा प्रकाश कर्मजा-
खको विषय हें; निरुपाधि आत्म समाधिमें विराजे ताते, कहिये प्रगट पुरन पर
महंस हें; ॥ ३१ ॥ दोहराः— ज्ञायक जाव जहां तहां, शुद्ध बरनकी चाख; ताते ज्ञान
विराग मत्र, सिव साये मम काख. ॥ ३२ ॥

अर्थः—जे प्राणीविषे जे शुद्ध ज्ञानकी कखानो उद्योत देखायते, ते प्राणीविषे तेज
बखनमां आत्माना शुद्धता प्रमाण करीने शुद्ध चारित्रनो पण अंग थाय ते कारणची
जे ज्ञान होय तेतो ज्ञेय के० ज्ञेय उपादेयरूप सर्व ज्ञाणवा योग्य वस्तुनो मर्म जाणे,
तारे ते ज्ञेयने ठांडे अने उपादेयरूप सर्व ज्ञाणवुं तेने ग्रहे ठे, एको बेराग्यना विज्ञा
सनो स्वभाव सर्व अंगे करी प्रगट थाय, अने बेराग्य आत्म्याची राग द्वेष मोहनी
दशाधी प्राणी निश रहैते, तेची पूर्वकृत कर्मनी निजरा थापते, अने वर्तमानकासमां
कर्म न बांटे, जे प्रकृति नुटी ग्रहे ते आगामिक कासमां बांटे नही, एम सर्वथा
प्रकृते कर्मजासुनो विषय थाय. तेवारे राग द्वेषादिक उपाधि रहित आत्म समाधिमां
विराजे तेची तेने प्रगट परमहंस प्रगटपणे कहिये ॥ ३१ ॥ ज्यां ज्ञायक जाव

ते-त्यां शुद्ध चारित्र्यनी चाल पामिये तेथी ज्ञान अने वैराग्य मलीने समकाले शिवमार्ग साधे ॥ ३३ ॥

हवे ज्ञानक्रिया उपर अंध पंगुनुं दृष्टांत देठे:- अथ ज्ञान क्रियाको दृष्टांत:-

॥दोहरा:॥-यया अंधके कंध परि, चढे पंगु नर कोइ; वाके दृग् वाके चरण, होहि पक्षिक मिथि दोइ, ॥३३॥ जहां ज्ञान किरिया मिले, तहां मोक्ष मग सोइ; वह जाने पदको मरम, वह पथमें घिर होइ. ॥ ३४ ॥

अर्थ:-कोई पांगलो नर जेम कोई आंधलाना खजा उपर चढवाधी, पांगलानी आंख अने ते आंधलाना पगधी चाले, त्पारे पंथ मार्ग होय तो घनेना मलवाधी गमन थाय, हाखबुं चालबुं घने, तेम ज्ञान वैराग्य मलेथी मोक्षमार्गें चलाय ॥३३॥ ज्यां ज्ञा अने क्रिया ए वे एकठा धई रह्ये त्यां मोक्षनो मार्ग थाय. एटखे ज्ञानथी वस्तुनो मर्म जाणे अने क्रियाधी पोताना वस्तुसज्जावमां स्थिर थाय ॥ ३४ ॥

हवे ज्ञान अने क्रियानुं जेबुं स्वरूप ठे तेबुं कहे ठे:- अथ ज्ञानक्रियाको स्वरूप:-

॥दोहरा:॥-ज्ञान जीवकी सजगता, करम जीवकी जूल; ज्ञान मोक्ष अंकूर है, करम जगतको मूल. ॥ ३५ ॥ ज्ञान चेतनाके जगे, प्रगटे केवल राम; कर्म चेतनामें वसे, कर्म बंध परिनाम. ॥ ३६ ॥

अर्थ:- ज्ञान ठे ते जीवनी सजगता ठे एटखे जीवने जगावे ठे; कर्म के० क्रिया कार्य करवो ते जीवनी जूल ठे, त्यां ज्ञान ठे ते मोक्षनो अंकूर ठे, एटखे मोक्षनो हेतु ठे, क्रिया कार्य करवो तेतो जवत्रमणनुं मूल ठे ॥ ३५ ॥ चेतना वे प्रकारनी पूर्वे कही ठे. तेमां ज्ञानचेतनाना जागवाधी केवल राम प्रगटे ते शुद्ध परमात्मा प्रगटे ठे, अने वीजी कर्मचेतना कहिए तेमां आत्मानो बंधपरिणाम उपजे ठे. ॥ ३६ ॥

हवे ज्ञाननो प्रज्ञाव अने क्रियानो प्रज्ञाव जिन्न जिन्न कही देखाडे ठे:-

अथ ज्ञानक्रियाको प्रज्ञाव जिन्न कथन:-

॥ चोपाई:॥-जयसग ज्ञान चेतना जारी; तय खगु जीव विकल संसारी, जय घट ज्ञान चेतना जागी, तय समकित्ती सद्ज वैरागी. ॥ ३७ ॥ सिद्ध समान रूप नि ज जाने; पर संजोग जव परमाने; शुद्धातम अनुजो अन्ध्यासे, त्रिविध करमकी ममता नासे. ॥ ३८ ॥

अर्थ:-ज्यांखगी क्रिया परिणामे करीने ज्ञान चेतना जारी धई एटखे अंधा कर्मरूप धई, त्यांखगी तो संसारी जीव विकलरूप धई रह्यो ठे अने अने अने ज्ञानचेतना जाएतरूप धई, त्पारे ते समकित्ती कहेवाय ठे; तेने अने अने कहीय. ॥ ३७ ॥ अने ज्ञान चेतनाना जाणवाधी पोताना रूपने निश्चिन्त निश्चिन्त

जाणे, अने पर पुनलना संयोगथी जे जाव उपजे, तेने तो पररूप माने, शुद्धात्मना अनुभवनो अज्ञास राखे; इव्यकर्म, जावकर्म, नोकर्म एवी त्रण जातिनां कर्मनी समता गमावे. ॥ ३७ ॥

हवे ज्ञाता थईने जे पूर्वकालविषे कर्म कीधांटे तेनी आलोचनाखे, अने पोतानी विगत कहेठे:—अथ ज्ञाता पूर्व कृतकर्म आलोचन कथन:—

॥ दोहरा: ॥— ज्ञानवंत अपनी कथा, कहे आपसों आप; में मिथ्यात दसाविषे, कीने बहु विधि पाप. ॥ ३९ ॥ सवेया इकतीसा: ॥—हिरदे हमारे महा मोहकी विकलताही, ताते हम करुना न कीनी जीव घातकी; आप पाप कीने शोरनकां उपदेश दीने, हूती अनुमोदना हमारे याही वातकी; मन वच कायमें मगन व्है कमाए कर्म, धाप त्रम जालमें कहाए हम पातकी; ज्ञानके उदे जए हमारी दशा एसी नई, जेसी जान जासत अवस्था होत प्रातकी. ॥ ४० ॥

अर्थ:— ज्ञान चेतना जागतां ज्ञानवंत पोतानी कथा पोतानी मेखे करे के में पूर्व कालमां मिथ्यात्व दशामां बहु जातनां पाप कीधां ठे. ॥ ३९ ॥ हमारा हेयामां पूर्व कालविषे महामोहनी विकलता थई, तेथी अमें जीव घातनी करुणा न कीधी, ने निर्दयदशा राखी, पोतानी कायाथी तो पोतेज पाप कीधां अने बीजाने वचने करी पापनो उपदेश दीधो; अथवा कोईने पाप करतो देखीने में तेनी अनुमोदना करी एवी रीते मन वचन कायाना अशुद्ध व्यवहारमां मग्न थईने कर्मनी कमाणी करी मिथ्या जालमां एवी रीते दोह्या, तेथी अमे पातकी केहेवाइए ठैये; हवे ज्ञाननो उदययतां हमारी दिशा एवी थई के जेम सूर्यना जासवाथी प्रजात कालनी अवस्था उद्योतवंत थाय, तेम हमारी पण एवी अवस्था थई ॥ ४० ॥

हवे ज्ञाता ज्ञानना प्रजावथी जेवी आपणी अवस्था जाणे तेवी कहेठे.

अथ ज्ञाता ज्ञान प्रजाव कथन:—

॥ सवेया इकतीसा: ॥— ज्ञान जान जासत प्रवान ज्ञानवान कहे, करुना निधान अमखान मेरो रूप है; कालसों अतीत कर्म कालसों अजीत जोग, जालसों अजीत जाकी महिमा अनुप है; मोहको विज्ञास यह जगतको वास मेंतो, जगतसों शुन्य पाप पुन्य अंध कूप है; पाप किन कियो कौन करे करिहै सु कौन, क्रियाको विचार सुपनेकी धोर धूप है ॥ ४१ ॥

अर्थ:—ज्ञानरूप सूर्यनो प्रकाश होवाथी प्रमाण ज्ञानवान के० ज्ञाता पुरुष एम कहेठे के, मारं स्वरूप करुणा निधान ठे. तथा सर्वनुं पोताना जेवुं स्वरूप जाणी ने सर्वनो हित वत्सल ठे. अने अमखान कहेता निर्मल ठे, कालने वश नथी पटखे

શાશ્વત છે. કર્મ વાણનો તેને જય નથી, એટલે કર્મ જેના સ્વજાવનો નાશ કરી શકે નહીં. મન વચન અને કાપના યોગની જાણ તેથી જે અજિત છે, અને આ જગતનો વાસ્ત છે, તેતો મોહતોવિજ્ઞાસતે, પણ મારો વિજ્ઞાસ નથી. જગત્ કહિયે જવન્નમણ તેથી હું શૂન્યહું, ગતિ કર્મ જગત્ કરેઠે, તેતો મારા સ્વરૂપમાં પાપ પુણ્ય અંધકૂપસમાન છે, એથી પાપ કોણે કીધું, હવે કોણ કરે છે, આગણ કોણ કરશે; આજે ક્રિયાનો વિચાર દિશાનાં આવેઠે, તેતો સ્વભાની દોરધાવ સમાન મિષ્ટ્યાવ્યવહાર છે ॥ ૪૧ ॥

હવે મિષ્ટ્યા પરિણામનું વર્ણન કરેઠે:-અથ મિષ્ટ્યાત્વ પરિણામ વર્ણન:-

॥ દોહરા: ॥- મેં યૌં કીનોં યૌં કરોં, અથ યહ મેરો કામ, મન વચ કાયામેં વસે, એ મિષ્ટ્યાત પરિણામ, ॥૪૨॥ મન વચ કાયા કરમ ફલ. કરમ દશા જડ અંગ: દરવિત પુણ્ય પિંડમેં, જાવિત જરમ તરંગ ॥ ૪૩ ॥ તાંતે જાવિત ધરમસો, કરમ સુજાઠ અપૂર; કોન કરાવે કો કરે, કોસર સહે સય જૂઠ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ:- મેં આલું કીધું, આમ કરુંબુ, હવે આ મારું કામ છે, તે કહુંબુ, પરીતે જ્ઞાન ચેતના જાગ્યાવિના મન વચન કાયાનાં મિષ્ટ્યા પરિણામ વસેઠે, ॥ ૪૨ ॥ આ જે મન વચન કાયાના જોગ છે, તે કર્મનું ફલ છે, અને કર્મની દશા જડરૂપ અંગ છે, એ જે મન વચન કાયા છે, તે પુણ્ય કલ્પનો પિંડ છે, તેથી આ મિષ્ટ્યા તરંગ જાવ ડપજે છે. ॥૪૩॥ તેમાટે આત્માનો જાવિત ધર્મ એટલે શુદ્ધ જાણપણું તેથી મિષ્ટ્યા તરંગરૂપ કર્મ સ્વજાવ વિપરીત છે તેને કરાવે કોણ અને કરે કોણ? અને સરખ કોણ છે એટલે અનુમોદે કોણ એ પ્રપંચ સર્વ જુગોઠે, ॥ ૪૪ ॥

હવે આ જોગથી ક્રિયા હોય તેની નિંદા કરેઠે:- અથ ક્રિયાકી નિંદા કથન:-

॥ દોહરા: ॥-કરની હિત હરની સદા; મુકતિ વિતરની નાંહિ; ગની વંધ પડતિ વિપે, સની મહા હુપ નાંહિ, ॥ ૪૫ ॥ સવેયા ફકતીસા:॥- કરનીકી ધરનીમેં માહા મોહ રાજા વસે, કરની અજ્ઞાનજાવ રાક્ષસકી પુરીહે, કરની કરમ કાયા પુગલકી પ્રતી ઠાયા, કરની પ્રગટ માયા મિસરીકી ટુરી હે, કરનીકે જાણમેં ઝરફિ રહ્યો ચિ દાનંદ. કરનીકી ઢટ જ્ઞાન જ્ઞાન હુતિ ટુરી હે; આચારજ કહે કરનીસોં વિવહારી જીવ કરની સદીવ નિહુચે સરૂપ ટુરી હે ॥ ૪૬ ॥

અર્થ:- કરણી જે ક્રિયા છે તે સદા અહિતની કરનારી છે, મુકિને દેવા વાણી નથી, આ ક્રિયાને આગમમાં તો વંધ પડતિમાંજ ગણી છે, તેથી ક્રિયા મહા હુલ સહિત છે. ॥ ૪૫ ॥ ક્રિયાની જૂનિમાં મહા મોહ રાજા વસેઠે, અને ક્રિયા છે તે તો અજ્ઞાન જાવ રાક્ષસની નગરી છે. એટલે ક્રિયામાં અજ્ઞાન રાક્ષસ રહી શકેઠે. અને એ ક્રિયા છે તે તો કર્મનો પગથાયો છે, અને કાપ યોગનો પડથાયો છે. અને પુણ્યનો પ

ઘટાયો છે. ક્રિયા છે તે પ્રગટ માયા જાલ છે, તથા તે સાકરની ઠરી છે, મીઠાસ આ પી મારે છે. આ કરણીની જાલમાં ચિદાનંદ પરમાત્મા ઝરજી કેં મગ્ન થઈ રહ્યો છે, અને ક્રિયાના ઓથે જ્ઞાનરૂપ સૂર્યની જ્યોતિ ઠપી રહી છે. શ્રી આચાર્ય કહે છે કે ક્રિયા કરતો થકો જીવ વ્યવહારીજ કહિય. પણ નિશ્ચય રૂપે દેખવાથી ક્રિયા સદા સર્વદા બુરી છે, ઇટલે છોટી છે. ॥ ૪૬ ॥

હવે પોતાની સમજ પામે તેને જ્ઞાતા કહે છે:— અથ જ્ઞાતા કથન:—
 ॥ચૌપાઈ:॥— મૃપા મોહકી પરિનતિ ફેલી, તાતેં કરમ ચેતના મેલી; જ્ઞાન હોત હમ સમુજી ઇતી, જીવ સદીવ જિન્ન પરસેતી ॥ ૪૪ ॥ દોહરા:॥—જીવ અનાદિ સરૂપ મમ, કરમ રહિત નિરૂપાધિ; અવિનાશી અશરન સદા, સુખમય સિદ્ધ સમાધિ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ:— અમારામાં પદ્ધતિ મિથ્યા મોહની પરિનતિ ફેલાઈ છે, ઇટલે મોહથી અ શુદ્ધ થઈ, ત્યારે ફેલાણી. તેનો હૃદય ગાઢો થયો, તેથી ચેતના શુદ્ધ હતી પણ અશુદ્ધ થઈ, કર્મસહિત ચેતના મલીન થઈ. હવે જ્ઞાન ચેતના પ્રગટ થતાં અમે ઇટલી વાત જાણી, કે જે જીવ છે તે નિશ્ચયે પરજોગથી ન્યારો છે ॥૪૭॥ અનાદિ કાલથી જે જીવ પ્રાણધારી કહેવાય છે, તે મારું સ્વરૂપ છે. તે સ્વરૂપ કેવું છે તે કહે છે. કર્મ રહિત છે; અને સંયોગાદિક ઉપાધિ રહિત છે; વલી વિનાશ ન પામે, સદા ઈશ્વર છે; કોઈનું શરણ ન રાખે, અને આ સ્વરૂપ સિદ્ધસમાધિના સુખમય છે ॥ ૪૮ ॥

હવે જ્ઞાનસ્વરૂપ કર્મ ઉપાધિથી જિન્ન છે તે કહે છે:— અથ જ્ઞાન સ્વરૂપી કથન:—
 ॥ચૌપાઈ:॥— મેં ત્રિકાલ કરણીસોં ન્યારા, ચિદવિલાસ પદ જગત ઝગ્યારા; રાગ વિરોધ મોહ મમ નાંહી, મેરો અવલંબન મુજમાંહી ॥૪૯॥ સવૈયા તેજસા:॥— સમ્યકવંત કહે અપને યુનમેં નિત રાગ વિરોધસું રીતો, મેં કરતૂતિ કરોં નિરવંઠક, મોહ વિષે રસ લાગત તીતો; સુદ્ધ સુચેતનકો અનુજો કરિ, મેં જગ મોહ મહા જડ જીતો, મોષ સમીપ જયો અવ મો કહું કાલ અનંત હીં વિધિ ધીતો ॥ ૫૦ ॥ દોહરા:॥— કહે વિચરન મેં સદા, રહ્યો જ્ઞાન રસ રાચિ; સુદ્ધાતમ અનુષ્ટૂતિ સોં, સ્થિત ન હોઈ કદાચિ ॥ ૫૧ ॥ પૂર્વ કરમ વિષ તરુ જણ, હૃદે જોગ ફલ ફલ; મેં હિન્દકો નહિં જો ગતા, સહજ હોતું નિરમૂલ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:— હું ત્રણે કાલમાં ક્રિયા કરણીથી ન્યારો છું. મારે કર્મથી સંગ નથી તો ક્રિયાથી સંગતી કેમ થાય ? મારું પદ કેં સ્વરૂપ, ચિદવિલાસ કેં જ્ઞાનવિલાસ છે, તે જગતમાં અજવાલુ છે. અને રાગ દ્રેષ મોહજાવ વસે છે, તેતો મારું સ્વરૂપ નથી. મારો અવલંબ આધાર મારા સ્વરૂપમાં છે ॥ ૪૯ ॥ સમક્ષિતી જીવ પોતાના ગુણ કહે છે. હું નિત્ય પ્રત્યે રાગ દ્રેષ મોહથી, રીતો કેં રિત્ત ઇટલે રહિત છું. હું જે ક્રિ

યા કરું તે રાગ દ્વેષ વિના વાંઘારહિત કરું. અને જે એ વિષય રસ છે તે, મોહતી તો કેળ મને તિક્ક લાગે છે પટલે કરવો લાગે છે. પોતાની શુદ્ધ ચેતનાનો અનુજવ કરીને મેં જગતમાં મોહરૂપ મહાસુજટ જીત્યો. મારું એવું સ્વરૂપ પામીને હું મોહને સન્મુલ થયો, હવે મને એવી રીતથીજ અનંત કાલ વીતો! પટલે અનંત કાલ લગે એ વોજ રહું એ આશંસા છે ॥ ૫૦ ॥ વિવદ્ધાણ જ્ઞાની પુરુષ આશંસા કરીને કહે કે હું સદા જ્ઞાન રસમાં રાવી રહું અને હું શુદ્ધ આત્મના અનુજવથી કોઈ પણ કાલમાં સ્વ સ્થિત ન થાઉં ! ॥ ૫૧ ॥ એ પૂર્વ કૃત પુણ્ય પાપરૂપ જે કર્મ છે, તે વિપ વૃદ્ધ જાણવા અને તે કર્મના ઉદયનો જે જોગ છે તે વિપ વૃદ્ધનાં ફલ ફલ છે. હું આ ઉદય જોગનો જોક્તા નથી. રાગ દ્વેષથી રહિત હું. અનાદિકાલના સાથે લાગેલા વિષય જોગ છે તે સદ્જ નિર્મૂલ થાય ॥ ૫૨ ॥

હવે હદાસીનતાને વૈરાગ્ય કહિયે તેનો મહિમા કહે છે:—અથ વૈરાગ્યમહિમાકથન:—

॥દોહરા:॥—જો પૂર્વ કૃત કર્મ ફલ, રુચિસોં જુંજે નાંહિ; મગન રહે આઠો પદુર, શુદ્ધાતમ પદમાંહિ ॥ ૫૩ ॥ સો બુદ્ધ કર્મદસા રહિત, પાવે મોપ તુરંત; જુંજે પરમ સમાધિ સુલ, આગમ કાલ અનંત ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:—જે પૂર્વકાલમાં કર્મ કર્યું, તેનું ફલ ઉદય થયું, તે ફલથી રુચિ લગાની જોગવે નહીં અને આઠે પ્રહર શુદ્ધ આત્મપદમાં મગ્ન રહે ॥ ૫૩ ॥ તેજ પંક્તિ કર્મ દશા રહિત ધર્ષને તરત મોક્ષપદ પામે, તે પઠી આગામિક કાલમાં અનંત કાલ લગી પરમ સમાધિનું સુલ જોગવે ॥ ૫૪ ॥

હવે જ્ઞાનિ પુરુષનો ક્રમે ક્રમે મહિમા વચે તે કહે છે:—જ્ઞાની પુરુષ મહિમા કથન:—

॥અપ્ય ઠંદ:॥—જો પૂર્વ કૃતકર્મ, વિરપ વિપ ફલ નહિ જુંજે; જોગ જુગતિકારજ કરંત મમતા ન પ્રજુંજે; રાગ વિરોધ નિરોધ સંગ વિકલપ સધિ ઠંદે, શુદ્ધાતમ અનુજો અન્યાસિ સિધ નાટક મંદે; જો જ્ઞાનવંત હદ મગ ચલત, પૂરત વૈદે કેવલ લહે; સો પરમ અર્તોદ્ધિય સુલવિપે, મગન રૂપ સંતત રહે ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:—જો જ્ઞાતા ધર્ષને પૂર્વ કૃતકર્મ રૂપ વૃદ્ધના વિપ ફલને જોગવે નહીં પટલે હદ ફલથી રતિ ન ડાળે, અનિષ્ટ ફલથી અરતિ ન ડાળે એવો જ્ઞાતા જે છે, તે મન ધ્વન કાયાના યોગે કરી યુક્ત છે, તેથી જોગની ગતિ કેળ પ્રવૃત્તિયે કાર્ય કરે છે, પણ કાર્યવિપે મમતા પ્રજુંજે નહીં, એરીતે રાગ દ્વેષનો નિરોધ કરીને યોગના સંગથી જે વિકલપ ડાળે, તે સર્વ ઠંદે, શુદ્ધ આત્માના અનુજવનો અન્યાસ કરીને શિવનાટક કેળ જે પક્ષી જીવન્યુક્તિ હોય એવું નાટક માંદે. જો જ્ઞાનવંત પુરુષ એદિજ માર્ગે જા

ले तो पूर्ण स्वभाव पामीने केवल ज्ञान पामे. पठी केवल ज्ञान पामीने उत्कृष्ट अतीन्द्रिय सुखनेविषे निरंतर मग रहे. ॥ ५५ ॥

हृवे शुद्ध आत्मा इव्य ठे तेनुं वर्णन करेठे:-अथ शुद्ध आत्मदर्पवर्नन:-

॥ सर्वेषां इकतीसाः॥- निरजे निराकूष निगम वेद निरजेद, जाके परगासमें जग त माईयतु हे; रूप रस गंध फास पुदगलको खिलास, तासों उदवंश जाको जश गा द्यतु हे, विग्रहसों विरत परिग्रहसें न्यारो सदा, जामें जोग निग्रहको चिन्ह पाइ यतु हे; सो हे ज्ञान परवान चेतन निधान ताहि, अविनाशी ईश मानी सीस नाइ यतु हे; ॥ ५६ ॥ जैसो नर जेदरूप निहचें अतीत हुंतो, तेसो निरजेद अथ जेदको न गहेगो; दोसे कर्म रहित सहित सुख समाधान, पायो निज ध्यान फिरि बाहिर न पहेगो; कपटु कदाचि अपनो सुजाउ त्यागि करि, राग रस राचिके न परवस्तु गहेगो; अमखान ज्ञान विद्यमान परगट जयो, याही जांति आगम अनंत काख र हेगो ॥ ५७ ॥ जपहितें चेतन विजाउसों उलटि आपु समों पाइ अपनो सुजाउ ग हि खीनो हे; तपहीते जोजो खेन जोग सो से सव खीनो, जो जो त्याग जोग सो सो सव गंदि खीनो हे; खेवेको न रही गोर त्यागिवेकों नांही ओर, बाकी कदा उ पगो जु कारज नयीनो हे; संग त्यागि थंग त्यागि वचन तरंग त्यागि, मन त्यागि पुद्धि त्यागि थापा सुद्धि कीनो हे ॥ ५८ ॥

अर्थ:-जे निर्जय केहेवाय ठे, निराकूष केहेवाय ठे, निगम के० उत्कृष्ट अर्थ केहे वाय ठे, वेद के० ज्ञानरूप केहेवाय ठे, जेनो जेद नथी एवो प्रकाशयंत पदार्थ ठे; जे मां सर्व जगत् शमाय ठे; अने जे ए रूप रस गंध स्पर्श जे विनाशी पदार्थों ठे, तेतो पुद्गलनो खिलास ठे, तेना उदवंस के० तेथी रहित जे ठे तेनो जसगाइए ठे. वखी जे विग्रह के० शरीर तेथी विरत के० रहित अने इव्यभावरूप परिग्रह तेथी जुडो ठे, जेमां सदाय प्रपे योग्यी रहित पणानुं चिन्ह के० लक्षण पामीए ठे, एवो पदार्थ तो ज्ञान ठे त्यां ते पदार्थ ठे. तेथी ज्ञान प्रमाण ठे. अने चेतनानो निधान ठे. तेने अविनाशी ईश्वर मानीने मस्तक नमाथीए ठे ॥ ५६ ॥ हृवे धीजुं पण शुद्धात्म इव्य मिळनुं वर्णन करेठे:-अतीत काखमां पण शुद्धात्म इव्य निश्चय नयथी अनेद रूप हंतुं अने उपहारनये जेदरूप हंतुं. हृवे केवल रूप पामीने निर्जेद के० जेद रहित जादीए. हृवे एवी दगमां काण मूर्ख जेद नरावजो ? नैवायिक लोक जे पोता नी प्रकृत्यामां समाधियोगआप्ताने कर्म रहित मानीने फरी संसारमां अवनार मानीने तेने नमस्कार करेठे, एण जे कर्म रहित थयो, मुख्य समाधान सहित थयो, पोतानुं स्थानक पान्यो, से पात्रो बाह्य मंकटमां केम पगजो? जेन भरतीनो नार उगा

रवा ईश्वर अवतार खेड़ने दुःख पामेठे एवं मिथ्याहृष्टिनी केहेवतमांठे, पण जीव शुरु यईने फरी राग रसमां राचिने कोई कालमां आपणो स्वज्ञाव त्याग करीने पर वस्तु ने ग्रहे नही. केमके अम्भान ज्ञान के० जे फरी करमाय नही एवं ज्ञान विद्यमान कालविषे प्रगट थयुं तेतो आगामिक कालमां अनंत काल सगी रहेशे॥५७॥ हवे फरीथी अवतार खेवाना कारणनो अज्ञाव कहेठे:- अनादिकालथी चेतन मिथ्यात्व जावरूप विज्ञावमां रमि रह्यो हतो ते समयप्रस्ताव पामीने, विज्ञावथी उपरांठे थई पोतानो शुरु स्वज्ञाव हतो ते पोतेज खइ लीधो, तेथी ज्ञान दर्शनादिक जाव खेवा योग्य हतो ते लीधो, अने राग द्वेषादिक जाव त्यागवाजोग हतो ते सर्व त्यागी दीधो; ते खेवानुं धीजुं ठेकाणुं रखुं नही, अने त्यागवानुं पण वीजुं ठेकाणुं रखुं नही. हवे इहां वाकी नवुं कार्य करवानुं शुं रखुंठेके जे कार्य करवाने फरी अवतार खेवो पने? जे उपाधिसंग हतो तेतो सर्व त्यजीने एटखे अंग त्याग के० काय योग त्यागिने, वचन तरंग त्याग के० वचन योग त्यागीने तथा मनोयोग त्यागिने बुद्धि त्याग के० विकल्प त्यागीने आत्माने शुरु करी लीधो ॥ ५८ ॥

हवे बाह्य ज्ञेय धरवो ते अव्यलिंग कहिए ते एकांतपणे मोक्षनुं कारण नथी ते कहेठे:- अथ एकांत अव्यलिंगीकी निंदा:-

॥ दोहराः॥- शुरु ज्ञानके देह नहिं, मुझा ज्ञेय न कोइ; ताते कारन मोपको, दखलिंगि नहिं होइ ॥ ५९ ॥ अव्य लिंग न्यारो प्रगट, कसा वचन विन्यान; अष्ट महारिधि अष्ट सिधि, एऊ होहि न ज्ञान ॥ ६० ॥

अर्थ:- आत्मा तो शुरु ज्ञानमय ठे. अने शुरु ज्ञानने देह नथी, अने ज्यारे देह नथी त्यारे ज्ञान ने मुझा ज्ञेय पण कोइ नथी. तेथी मोक्षनुं कारण अव्य लिंग होय नही. एटखे ज्ञेय लीधे मुक्ति नथी ॥ ५९ ॥ ज्ञानथी अव्यलिंग तो प्रगट पणे जुडुज ठे. कसा विज्ञान, वचन विज्ञान, ते ज्ञानथी न्यारां ठे. तथा आचार, श्रुत, शरीर, वचन, वाचना, बुद्धि, उपयोग, संग्रह संसीनता, ए अष्ट महा रिद्धि ठे. अने अहिमा, महिमा, गरिमा, खधिमा, प्राप्ति, प्राकाम्य, इशित्व, वशित्व, ए अष्टमहा सिद्धि ठे. ते पण ज्ञान नथी ॥ ६० ॥

हवे एटखां महिमावंत स्थानक ठे, तो पण ए ज्ञाननां स्थानक नथी ते कहेठे:-

अथ ज्ञान अज्ञाव स्थानक कथन:-

॥ सवेया इकतीसाः॥-ज्ञेयमें न ज्ञान नहिं ज्ञान गुरु वर्तनमें, मंत्र जंत्र तंत्रमें न ज्ञानकी कहानी है; ग्रंथमें न ज्ञान नहिं ज्ञान कवि चातुरीमें वातनिमें, ज्ञान नहीं ज्ञान कहा वानी है; तातें ज्ञेय गुरुता कवित्त ग्रंथ मंत्र वात, इनतें अतीत ज्ञान चे

तना निसानी हे, ज्ञानहीमें ज्ञाननही ज्ञान उरगोर कहु, जाके घट ज्ञान सोइ ज्ञानको निदानी हे ॥ ६१ ॥

अर्थ:- वेपमां ज्ञान न पामीए अने गुरुवाई के० गर्वपणुं महोटाइ पणुं तेमां पण ज्ञाननुं स्थानक नथी अने मंत्र, तंत्र, यंत्रमां ज्ञाननी कहेणी नथी तथा ग्रंथ शास्त्र पढवाथी पण ज्ञान प्राप्त थतुं नथी; कवितामां, चातुर्यतामां ज्ञान नथी. वातनी चतुराइमां ज्ञान नथी; अने जे वाणी ठे ते शुं ज्ञान ठे? अर्थात् वाणी पण ज्ञान नथी. माटे जेख, गुरुताइ, कविताइ, ग्रंथ, मंत्र, यंत्र, तंत्र, वात ए सर्वथी अतीत के० जुदीज ज्ञान वस्तु ठे, ते चेतननी सहिनाणी ठे. ज्ञानतो क्यारे जाणवुं, के जे अशुद्ध पणे होय तेतो ज्ञान न कहेवाय, माटे पूर्व जे स्थानक कहां तेथी जुदीज कोइ ज्ञान वस्तु ठे, माटे जेना घटमा ज्ञान प्रगटयुं, तेज ज्ञाननुं मूलकारण ठे ॥ ६१ ॥

हवे जेपूर्वे वेप प्रमुखना धारक कहा तेनी मूढता कहि देखामे ठे:-

अथ जेपादि धारक मूढ यहु कथन:-

॥ सवेया इकतीसा:- ॥ जेप धरे लोगनिकों वंचे सो धरम उग, गुरु सो कहावे गुरु वाई जाते चहियें; मंत्र तंत्र साधक कहावे गुनी जाहगर, पंक्ति कहावे पंक्ति ताई जामें लहिये; कवित्तकी कलामें प्रवीन सो कहावे कवि, वात कही जाने सो पवारगीर कहिये; ए तो सब विपेके जिखारी मायाधारी जीव, इन्हकों विखोकिं दयाल रूप रहिये ॥ ६२ ॥

अर्थ:- वेप धरीने लोकोने उगे, जरमावे ते धर्म उग कहावाय, एटखे तेने गुरुतानी चाहना होय ते गुरु केहेवाय. मंत्र, यंत्र, तंत्रादिक गुणनो जे साधक होय ते जाहगर केहेवाय. अने जेमां पंक्तिआई रही ठे, ते पंडित केहेवाय. कवित चातुरिनी कलामां जे प्रवीण होय तेतो कवि केहेवाय. वातो वनाधी वनावीने कही जाणे ते पवारगर केहेवाय एटली अथस्याना धरनारा ठे. ते सर्व इन्द्रियविषयना याचक मायाधारी जीव ठे. तेने जोईने मनमां एवुं विचारिये के अहो! इति आश्चर्य! एवापना केम पोतानो स्वार्थ खोपठे, एवी रीते तेना उपर दयालरूप थई रहेवुं ॥ ६२ ॥

हवे जीवना अनुजवनी योग्य दशा कहे ठे:- अथ अनुजव जोगता कथन:-

॥ दोहरा:- ॥ जो दयालता जाव सो, प्रगट ज्ञानको थंग; पैं तथापि अनुजो दशा, वरते विगत तरंग ॥ ६३ ॥ दरशन ज्ञान चरण दशा, करे एक जो कोइ, थिर व्हे साधे मोष मग, सुधी अनुजवी सोइ ॥ ६४ ॥

अर्थ:- जे आत्माने शुद्ध दयालता जाव प्रगटेठे, तेतो ज्ञाननुं थंग प्रगट थयुं एम जाणीए. पण अनुजव दशा जे ठे, ते तो विगततरंग के० विकल्प रहित वर्त्ते ॥ ६३ ॥

વલી દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રની દશાને વિકલ્પ રહિત એકપણે આત્માને જુણે, એ રીતે સ્થિરરૂપ ઘડને મોક્ષ માર્ગને સાથે ઠે તેનેજ સુધી કેમ સુબુદ્ધિવંત અનુજવંત કહિયે ॥ ૬૪ ॥ હવે નિઃસંદેહ શુદ્ધ સ્વરૂપ પામવું તેનો મહિમા કહે ઠે:—અથ અનુજવ મહિમાકથન:—

॥ સંવેયા શક્તીસા: ॥— જોઈ દગ્ જ્ઞાન ચરણાતમમેં ઠવિ ઝોર, જયો નિરદોર પર વસ્તુકોં ન પરસે; સુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે શુદ્ધતામેં કેલિકરે, સુદ્ધતામેં ધિર બ્દે અમૃત ધારા વરસે; ત્યાગી તન કષ્ટ બ્દે સ્પષ્ટ અષ્ટ કરમકો, કરે ધ્યાન જાન નષ્ટ કરે ધોર કરસે; સોઈ વિકલ્પ વિજઈ અલ્પ કાલમાંહિ, ત્યાગિ જો વિધાન નિરવાન પદ દરસે ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:— જે કોઈ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપી આત્માનેવિપે જ્ઞાનને ઠેકાણે ઠેરાવીને વાટ ઘાંઘે, ત્યાં નિરદોર કેમ સંશય રહિત થઈને પરવસ્તુનો સ્પર્શ ન કરે, ત્યાં નિશ્ચય નય ગ્રહણ કરીને શુદ્ધતાજ વિચારે, શુદ્ધતાજ ધ્યાવે, અપ્રમાદિ થઈને શુદ્ધતામાં કેલિકરે, શુદ્ધ ધ્યાનના પ્રથમ પાયામાં પ્રવેશકરી શુદ્ધતામાં ધિર થઈને મહા આત્મ દરૂપ અમૃતની ધારા વરપાવે. આંહી અવ્યવરૂપ લક્ષણ ઠે. તેથી શરીરના કષ્ટને ત્યા ગેઠે. લીનતાથી શરીર કષ્ટ ન જાણે ત્યારે સ્પષ્ટ થઈને ઇટલે વીર્ય ફોરવીને આઠે કર્મનાં સ્થાનને જાન કરે ઇટલે કર્મોને સત્તા થકી ચલાયમાન કરે અને નષ્ટ કરે કેમ નિર્જરા કરે એસે ધોરદુકેસે કેમ તે જીવ કર્મોને આકર્ષિને નિર્જરાવે તે જીવ વિકલ્પ જાણનો વિજય કરીને અલ્પ કાલમાંજ જો વિધાન કેમ જવશ્રેણિને ત્યાગી મોક્ષ પદ દેસે ઇટલે પામે ॥ ૬૫ ॥

હવે શિષ્ય પુઠે ઠે કે એ અનુજવ પામવો મહા વિપમ ઠે તે ઉપર ગુરુ શિક્ષા દેઠે:—

અથ અનુજવ શિક્ષા કથન:—

॥ ચૌપાઈ: ॥—ગુન પરજેમે દૃષ્ટિ મ દીજે; નિરવિકલ્પ અનુજો રસ પીજે; આપ સ માઈ આપમે લીજે; તનપા મેટિ અપનપો કીજે ॥ ૬૬ ॥ દોહરા: ॥—તજિ વિજાવ હુ જ્ઞે મગન, સુદ્ધાતમ પદમાંહિ; એક મોપ મારગ યદે, ધોર હસરો નાંહિ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:—આત્માના ગુણ પર્યાય અનેક ઠે, પણ તેમાં દૃષ્ટિ ન દેવી. માત્ર નિર્વિકલ્પ જ્યોનો અનુજવ રસ પીવો. આત્મા આધારમાં આત્માનો સમાસ કરી લેવો ઇટલે લય લગાવવી, ઇટલે આપણે શરીર ધારી ઠીણ, તે દશાનું કાય ધોગ પાળું ઠે તે મટાવી આત્મ સ્વરૂપ કરીએ ॥ ૬૬ ॥ આત્માના મૂલ સ્વજાવ વિના વીજું સર્વ વિજાવ પાળું ઠે, તેહને ત્યજીને શુદ્ધ આત્માના ચિદાનંદ સ્વજાવમાંજ મગ્ન થઈએ, એક અદ્વિતીય મોક્ષનો માર્ગ એજ ઠે. તેથી વીજો કોઈ મોક્ષનો માર્ગ નથી ॥ ૬૭ ॥

हवे शुद्ध आस्वरूपना अनुजवविना महाव्रत्ति पण अव्यलिङ्गी जाणवा ते कहेते:-
अथ अव्यलिङ्गी व्यवस्था कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कइ मिथ्या दृष्टि जीव धारे जिन मुझा जेप, क्रियामें म
गन रहे कहे हम जती है; अतुल अखंड मखरहित सदा उदोत, ऐसे ज्ञान जाव
सों विमुख मूढमति है; आगम संज्ञाखे दोष टाखे विवहार जाखे, पाखे वृत्त यद्यपि
तथापि अविरती है; आपुकों कहवे मोप मारगके अधिकारी मोपसों सदीव रुष्ट दुष्ट
दुरगति है. ॥ ६७ ॥ दोहरा:॥-जे विवहारी मूढ नर, परजे बुद्धी जीव, तिनको वा
हिज क्रीयको, हे अवलंब सदीव. ॥ ६८ ॥

अर्थ:-कैक जीव मिथ्या दृष्टि ठे अने आचार्य उपदेश रसयी जिन मुझा जेपधारी
ठे अने साधुनी क्रियामां मग्न रहेठे, अने पोताना मनयी अथवा कोईना प्रवर्तनी
अमे जति ठश्ये एम कहेठे एटखे महाव्रत्ति ठेये. अने जेनी तुलना नयी एतुं अखंड
के० संपूर्ण विज्ञाव मखरहित सदा प्रकाशवंत पोतानुं अनुजवरूप जे ज्ञान जाव ठे
तेयी विमुख ठे माटे मूढमति ठे. ते क्रिया करेठे, आगम सिद्धांत संज्ञारेठे,
अने आहारादिकना दोष टाखी व्यवहारमां दृष्टि राखेठे, एम यद्यपि महावृत्त पाखे
ठे, तोपण निश्चय नययी ए अविरतीज कहीए. एवा जे जीवठे ते पोते मोक्ष मार्गना
अधिकारी लोकमां कहेवायठे. मोक्षयी ए सदा रुठयाज रहेठे एटखे अजव्यने पण
क्रिया केवल नवमा प्रेयेयकमुधी गति कही ठे; पागे ए दुख दुर्गतिमां पड़ेठे. ॥ ६९ ॥
जे कोइ मूर्ख मनुष्य व्यवहारमांज रहे अने जे जीव पर्याय बुद्धिवंत ठे ते शुज
गतियो जीव होय तो जखी एवी पर्याय बुद्धि धारेठे तेने तो बाह्य क्रियानुं अत्र
लंबन सदाय कथुंठे ॥ ६९ ॥

हवे व्यवहारे महामूढ ठे तेनुं वर्णन करेठे:- अथ महामूढ वर्णन:-

॥ चोपाई:॥-जेसे मुग्ध धान पहिचाने; तुप तंडुलको जेद न जाने; तेसे मूढमती
व्यवहारी; खखे न बंध मोप विधि न्यारी ॥ ७० ॥ दोहरा:॥-कुमति बाहिज दिष्टिसे,
बाहिज क्रिया करत, माने मोप परंपरा, मनमें दुरप धरंत ॥ ७१ ॥ शुद्धात्तम अनुजो
कथा, कहे समकित्ती कोइ, सो सुनिके तासों कहे, यह सिवपंथ न होइ ॥ ७२ ॥

अर्थ:-जेम कोइ मननो जोखो पुरुष ठे ते धानने तो थोखखे पण तूस अने तंडुल
मां निश्चयता ठे ते न जाणें तेम, जे व्यवहारी मूढमति ठे तेतो बंधविधि अने मोक्ष
विधि जूदो जूदो खखी शके नही; केवल विधि जाणें ॥ ७० ॥ जे कुमति होय ते प
र्याय बुद्धिही शाता वेदनीय पण समाधि मुख जाणीने बाह्य दृष्टिनी तेनी हेतुरूप
बाह्यक्रिया करे अने बाह्यक्रियामां मग्न होय तो तेयी तेने निर्जरा मानीने मोक्ष

परंपरा माने अने मनमां आनंद पामे ॥ ७१ ॥ ते मूढने कोइ समकिती जीव शुद्ध आत्मानि अनुभव दशाने मोक्षनुं कारण कहे तो तेनुं वचन सांजलीने तेने एवुं कहे के ए रीतेतो मोक्षमार्ग थाय नही ॥ ७२ ॥

हवे मूढ तथा झानीनुं लक्षण कहेते:-अथ मूढ तथा झानी लक्षण कथन:-

॥ कवितः॥- जिन्हके देह बुद्धि घट अंतर, मुनि मुद्रा धरि क्रिया प्रवानहि; ते हिय अंध बंधके करता, परम तत्वको जेद न जानहि; जिन्हके हिये सुमतिकी क निका, चाहिज क्रिया जेप परमानहि; ते समकिती मोप मारग मुप, करि प्रस्थान जव स्थिति जानहि ॥ ७३ ॥

अर्थ:- जेना हीयामां देह बुद्धि रहेते एटखे देहधारी ने पण जित्पण्ये जाणतो नही अने मुनीश्वरनी मुद्रा धारिने क्रियानेज प्रमाण करेते, तेतो हीयानो अंध ठे अने बंधनो करनार ठे अने परम तत्वके० मोक्ष तत्त्वना जेद ने जाणतो नही अने जेना ह्यैयामां सम्यग् दृष्टिने लीधे सुबुद्धिनी करणीका जागी तेतो बाह्य क्रियाने जेप रूप प्रमाण करेते. तेनेतो समकिती कहीए;ते जीवमोक्षमार्ग ने सन्मुख प्रस्था न के० प्रयाण करीने जवस्थितिने निश्चयेजांजे ठे ॥७३॥

हवे संक्षेपशी निकेवल उपादेयरूप मोक्ष मार्गनो उपदेश देते:-

अथ मोक्षको उपदेश संक्षेप मात्र कथन:-

॥ सवेया इकतीसाः ॥- आचारिज कहे जिन वचनको विसतार, अगम अपार है कहेंगे हम कितनो!, बहुत बोलवैसों न मकसूद चुप जली, बोलीए सुवचन प्रयोजन है जितनो; नानारूप जलपसों नाना विकल्प उठे, ताते जेतो कारिज कथन जलो तितनो; शुद्ध परमात्मको अनुजौ अन्यास कीजे, यहे मोप पंथ परमारथ है इतनो ॥ ७४ ॥ दोहराः ॥- सुद्धात्म अनुजोक्रिया, सुद्ध ज्ञान हग दौर, मुक्ति पंथ साधन वहे, वाग जाख सब और ॥ ७५ ॥

अर्थ:-आचार्यजी शिष्यने कहे ठे. अहो! शिष्य! जिनेश्वरनां वचननो विस्तार तो नय प्रमाण करीने अगम अपार ठे. अमे केटलोक कहीए, आर्ही बहुत बोलवुं ते अ मारी मकसुद नही तेची चुप रहेवुं तेज ठीक ठे, अने जेटवुं प्रयोजन ठे तेटवुंज बोलवुं पण नाना प्रकारनु जल्प के० बोलवुं कहिये तो नाना प्रकारना विकल्प उठेते, तेची जे एक कार्य ठे तेपुरतुंज बोलवुं घस ठे;शुद्ध परमात्म इव्यना अनुभव योगना अन्यास करीए एज मोक्ष मार्ग जाणीए, वधी दातमां एटलोज परमार्थ ठे ॥ ७४ ॥ जे क्रियाशी शुद्ध आत्मानो अनुभव थाय तेज क्रियाठे अने शुद्ध ज्ञान दृष्टिनी दौर तेज मुक्ति पयनुं कारण ठे. बीजु सर्व वचनान्वरते ॥ ७५ ॥

દ્વયે શુદ્ધ જીવ દ્રવ્યનું વર્ણન:- અથ શુદ્ધ જીવ દ્રવ્ય વર્ણન:-

॥ દોહરા:-॥ જગત ચક્ષુ આનંદમય, જ્ઞાન ચેતના જાસ; નિર્વિકલ્પ શાશ્વત મુખિ
ર, કીજે અનુનો તાસ. ॥ ૭૬ ॥ અચલ અસ્થિત જ્ઞાનમય, પૂરન વીતમમલ, જ્ઞાન
ગમ્ય વાધા રહિત, સો દે આતમ તત્ત્વ. ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:- જે પદાર્થ જગત્માં ચક્ષુજેવો છે અને આનંદમય છે, જેની જ્યોતિ જ્ઞાન અને
ચેતના છે, જેમાં કોઈ વિકલ્પ નથી, જેદ નથી, અને શાશ્વતો છે તથા સ્થિર છે, જે
પદાર્થનો અનુનવ કરીએ તો મુક્તિ પામીએ. ॥ ૭૬ ॥ જે કોઈકાણે પોતાના સજાવથી
પ્રભાવમાન થાય નહીં એવો અસ્થિત જ્ઞાનમય છે, સંપૂર્ણ સમાધિવંત અને મમલ ર
હિત છે, ઇન્દ્રિય પ્રાપ્ત નહીં તેથી જ્ઞાન ગમ્ય છે અને અતેજ અને અપણાથી વાધા રહિત
છે, તેજ આત્મ તત્ત્વ કહીએ. ॥ ૭૭ ॥

॥ અતિ શ્રી સમપસાર નાટક ધંધનો દશમ સર્વ વિશુદ્ધિ નામા છાર વાણાવોધરૂપ
સંપૂર્ણ થયો. ॥

॥ દોહરા:- ॥- સાર વિશુદ્ધિ છાર યદ્, કહું પ્રગટ શિવપંથ; કુંદ કુંદ મુનિરાજ
જન, પૂરન જયો મરંધ. ॥ ૭૮ ॥

અર્થ:- જે છારમાં આત્માની સર્વ વિશુદ્ધિ પામિયે તેજ છાર કહું, તે પ્રગટ
છે મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો છે. શ્રી સીમંધર સ્વામીની વાણી સાંઝકીને શ્રી કુંદકુંવાચાર્ય
દ્વારે વીધો. ધૃતી સંપ્રદાય વાન છે, તે ધંધ સંપૂર્ણ થયો. ॥ ૭૮ ॥

દ્વયે ધંધ કર્તાનું નામ અને ધંધનો મહિમા કહેવો:- અથ ધંધ વ્યવસ્થા કથન:-

॥ ઘોસાદ:- ॥- કુંદ કુંદ મુનિરાજ પ્રવીણ; તિન્દ યદ્ ધંધ ઇંદ્રાણી કીના; ગાણા
વદ્ધ મુ પ્રાકૃત વ્યવસ્થા; શુદ્ધ પરંપરા રીતિ વ્યવસ્થા. ॥ ૭૯ ॥ જયો ધંધ જગમેં વિદ્યાના,
મુનત મદા મુખ પાવદિ જ્ઞાના; જે નવરસ જગમાંદિ વ્યવસ્થા; તે સર્વ રસમેં સાર સ
માને. ॥ ૮૦ ॥ દોહરા:- ॥ પ્રગટ રૂપ સંસારમેં, નવરસ નાટક દોહ; નવરસ મર્મિત
જ્ઞાનમેં, વિરજા જાને કોહ ॥ ૮૧ ॥

અર્થ:- કુંદ કુંદ નામે મુનિરાજ તે અધ્યારમમાં પ્રવીણ થયા, તે આચાર્ય આ સર્વ
વિશુદ્ધિનામા છાર સગિ આ ધંધ વીધો. તે ધંધ પ્રાકૃત ગાયાવદ્ધ વ્રજીવાણી પ્રકા
રી આ વાણીને શુદ્ધ સંપ્રદાયથી અમૃતવંદ આચાર્ય વ્યવસ્થા ॥ ૭૯ ॥ આ ધંધની
ટીકા વ્યવસ્થાન કરવાથી કુંદ કુંદાચાર્યનો કરેલો ધંધ જગત્માં વિદ્યાના થયો, તેને
સાંઝકી જ્ઞાના દોહ તે મદામુખ વાને, જગત્માં જે નવરસ વ્યવસ્થા છે, તે સર્વ રસ
માં સાર રસ તે જ સમપસાર નાટકમાં સમાઈ રહ્યો છે. ॥ ૮૦ ॥ સંસારમાં જ જાન પ્ર
ગટ છે કે જે નાટક દોહ તે નવ રસમય દોહ, પણ જ્ઞાનરસમાં જે જ્ઞાન છે, તેમાં નવ

रस गर्जित ठे. तेने तो कोई बिरलाज जाणैठे॥७१॥ ह्वे नव रसनुं वर्णन करतां नव रसनां नाम कहेठे:-अथ प्रथम नव रसके नाम:-॥ कवित्त ठंदः॥-प्रथम शृंगार वीर हूजो रस, करुना तृतीय जगत मुखदायक; हास्य चतुर्थ रुद्र रस पंचम, ठठम सुरस विजठ विजायक; सत्तम जय अष्टम रस अदचुत, नवमो शांत रसनिको नायक; ए नवरस एई नव नाटक, जो जहों मगन सोइ तहों लायक ॥ ७१ ॥

अर्थ:-प्रथम शृंगार रस, वीजो वीर रस, अने वीजो करुणा रस, ते जगत्मां मुखदायक ठे. चौथो हास्य रस, पांचमो रौद्र रस, अने ठठो विजत्स रस, ते विजायक कहेतां चित्तनो जंग करनार ठे. सातमो जय रस, आठमो अदचुत रस, अने नवमो शांत रस ते सयै रसनो नायक ठे. ए नव रस कहिए. ते नव रस नाटक रूप होय. जे प्राणी जे रसमां मग्न थई रह्यो ठे तेने ते रस लायक ठे. ॥ ७१ ॥

ह्वे नव रसना स्याई जाव कहेठे:-अथ रस अवस्था कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-सोजामे सिंगार वसै वीर पुरुषारथमे, हियेमे कोमल क रुना रस वखानिये; आनंदमे हास्य रुं रुं मुं रुंमे बिराजे रुद्र, वीजठ तहां जहां गि खान मन आनिये; चिंतामे जयानक अघाटतामे अदचुत, मायाको अरुचि ता मे शांत रस मानिये; एई नव रस जवरूप एई जावरूप, इन्द्रको बिसेठन सुदृष्टि जग जानिये. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-शोजामां शृंगार रसनो निवास ठे. अर्थ साधन रूप पुरुषार्थमां वीर रसनो पास ठे. हृदयनी कोमलतामां करुणा रसनो वास ठे. आनंदनी प्राप्तिमां हास्य रसनो पास ठे. रण संप्राममां रुं रुं मूंडपनेसां होय, त्यां रौद्र रसनो वास ठे. कोई सुगमणु स्थानक जोई मनमां खानी आवे, त्यां विजत्स रसनो वास ठे. चिंतामां जय रसनो पास ठे. जे कोई अथाग अघटमान वस्तु जाणिए त्यां अजुन रसनो वास ठे. ज्यां मायाणी अरुचि होय तहां शांत रसनो वास प्रमाण कहिए. ए नव रस ठे ते जवरूप के० संसार रूप पण ठे, अने एहिज नव रस जाव के० उत्तम जायरूप पण ठे; ए नव रसनो बिसेठन के० बिबेक जे ठे ते तो जगत्मां सुदृष्टिणी जाणीए ॥७३॥

ह्वे एज नव रस जायरूप ज्ञानमां गर्जित ठे ते एकज ठेकाणे देखाडे ठे:-

अथ नव रस ज्ञान गर्जित एकीनृत कथन:-

॥ उपप ठंदः॥-गुन विचार सिंगार, वीर उद्दिम उदार रूप; करुना सम रसरीति, हासदिरदे ठठाइ मुख; अष्ट कर्म दस दसन, रुद्र वरते तिहि पानरु; तन बिसेठ वीजठ. कुंद कुण्डल जयानक; अदचुत अनंत वस चितवन, शांत सहज वेगग पुन; नव रस बिस्वास परगास तय, जय सुबोध घट प्रगट हुब ॥ ७४ ॥

अर्थ:- ज्ञानादिक गुणैकरी आत्म विभूषित देखिये त्यांतो शृंगार रस उपज्यो १, अने आत्माने विषे निर्जरा प्रमुखनो उद्यम देखिये त्यांतो उदार प्रधान वीर रस ठे २, ज्यारे आत्माने उपशम रसनी रीते देखिये त्यारे करुणा रस जाणीए ३, ज्यारे एने अनुभवमां उत्साह अने सुख उपजे ठे ते तो ह्येयांमां हास्य रस उपजे ठे ४, महा बलवान आठ कर्मेना अनंत प्रदेशी दल ठे तेनो दलन करतां देखीए तो त्यां आत्मा रौद्र रसमयि थई रह्यो ठे ५, ज्यारे पुजलनुं स्वरूप विचारीये ठीए त्यारे विज त्त रस ठे ६, ज्यारे आत्मा पोतानुं स्वरूप न जाणे अने कुंद कुःखदशामां पड्यो ठे, त्यारे तो जय रसमां देखीए ७, अनंत वीर्यनुं ज्यारे चिंतवन करीए त्यारे तो आत्मा अद्भुत रस पामे ८, ज्यारे राग द्वेष निवारीने सहज वैराग्यने ध्रुव के ० निश्चल धारे ठे, त्यारे आत्मा शांत रसमय पामीए ९, ए नव प्रकारना जाव रसना विलास नो प्र काशतो ज्यारे घटमां सुबुद्धि प्रगट थाय त्यारेज थाय. ॥ ८४ ॥

हवे कुंदकुंदाचार्यकृत आ ग्रंथ ठे तेनी स्तुति करेठे:-अथ ग्रंथ स्तुति:-

॥ चोपाई: ॥-जव सुबोध घटमें परगासे, तव रस विरस विपमता नासे, नव रस लखे एक रसमांही, ताते विरस जाव मिटि जांही. ॥ ८५ ॥ दोहरा:-॥ सब रस गर्जित मूल रस, नाटक नाम गरंथ; जाके सुनत प्रवान जिय, समुजे पंथ कुपंथ. ॥ ८६ ॥

॥ चोपाई: ॥-वरते ग्रंथ जगत हित काजा, प्रगटे अमृतचंद मुनि राजा; तव तिन्ह ग्रंथ जानि अति नीका, रची बनाइ संसकृत टीका ॥ ८७ ॥ दोहरा: ॥-सर्व विशुद्धि छारखों, थाए करत बखान; तव आचारज जक्तियों, करे ग्रंथ गुन ज्ञान. ॥ ८८ ॥

॥ चोपाई: ॥-अद्भुत ग्रंथ अध्यात्म वांनी, समुजे कोऊ विरला ज्ञानी, यामे स्या दवाद अधिकारा, ताको जो कीजे विसतारा ॥ ८९ ॥ तो गरंथ अति शोभा पावे वह मंदिर यह कलस कहावे, तव चित अमृत वचन गढखोले, अमृतचंद आचारज बोले ॥ ९० ॥ दोहरा:-॥ कुंदकुंद नाटकविषे, कस्यो दरव अधिकार, स्यादवादने साधि मे, कहों थवस्या छार ॥ ९१ ॥ कहों मुक्ति पदकी कथा, कहों मुक्तिको पंथ, जेसे कारज जहां, तहों कारन दधिपंथ ॥ ९२ ॥ अर्थ स्पष्ट ॥

॥ चोपाई ॥-अमृतचंद बोले मृदु वांनी, स्यादवादकी सुनो कहानी, कोऊ कहे जगमांही, कोऊ कहे जीव हे नाही ॥ ९३ ॥ दोहरा: ॥-एक रूप कोऊ कहे, अगनित थंग; तिन जंगुर कोऊ कहे, कोऊ कहे अजंग ॥ ९४ ॥ नय अनंत इह विधि कही, मिसे न काहू कोइ, जो सब नयसाधन करे, स्यादवाद हे सोइ ॥ ९५ ॥ स्यादवाद अधिकार अब, कहों जैनको मूल, जाके जाने जगत जन, लहे जगत जसकूष ॥ ९६ ॥

अर्थः—हृवे संगतनी वात कहेठेः—ज्यारे घटमां सुबोध प्रकाशे ठे, त्यारे ए रसस हित ठे अने ए विरस ठे. एवो विषय ममता जाव ठे, ते सर्व नाश पामेठे. एनो हेतु ए ठे के जे नव रस ठे तेने एक जाव रसमांज लखे के० जुवे, तेथी विरस जाव मटीने एकज रसमां आत्मानुं रहेतुं थाय. ॥ ७५ ॥ एम सर्व रसोमां गर्जित एक र समय थयलो एवो आ समयसारनाटक नामे ग्रंथ श्री कुंदकुंदाचार्यजीए कह्यो, जेना अर्थ जावने सांजलता प्रमाणिक जीव ठे ते मार्ग कुमारगनो विचार समजे. ॥ ७६ ॥ प्रथम जगत्वासी जीवोने हितकारी कार्यनो ग्रंथ प्रवर्त्तमान थयो ते पठी अमृत चंद नामा आचार्य प्रगट्या तेणे आ ग्रंथ अति श्रेष्ठ जाणीने आ ग्रंथनी टीका व नावी, गाथानुं रहस्य लइने काव्य बंध कह्यो ते कहीएठीए. ॥ ७७ ॥ श्री अमृतचंद दजी एज ग्रंथनुं व्याख्यान करता सर्व विशुद्धि छार सुधी आव्या. आंही ग्रंथ सं पूर्ण थयो जाणी श्री अमृतचंद्र आचार्य जक्तिना वशथी ग्रंथनुं गुण ज्ञान करे ठे. ॥ ७८ ॥ आ ग्रंथ अध्यात्म वाणीमां अद्भुत थयो, पण आ ग्रंथने कोई विरला ज्ञान वंत पुरुष समजे. आ ग्रंथमां स्याद्वादनो अधिकार ठे, ते अल्प बुद्धि स्थूलमतिने समजवो मुशकेल ठे. तेथी ते स्याद्वादनो जो विस्तार करिये तो सार. ॥ ७९ ॥ जे थकी आ ग्रंथ अति शोभा पामे एम विचारी आ ग्रंथरूप मंदिर तेना उपर स्याद्वादनो विस्तार करिये तो ते कलशरूप थाय. त्यारे महारा चित्तमां अमृत जेवा वचन गढो के० धारण थइने खुले. एम दोष रहितनी परे श्री अमृतचंद आचार्य बोले ठे के ॥ ८० ॥ श्री कुंदकुंदाचार्यना करेला नाटक ग्रंथमां जीव अजीव इव्यनो अधिकार कह्यो. हवे हुं स्याद्वाद नयनी थवस्यानो छार कहंतुं, अने साध्य वस्तुनी थवस्या नो छार कहंतुं. ॥ ८१ ॥ बाणुमां दोहरानो अर्थ सुलज ठे ॥ ८२ ॥ अमृतचंद आ चार्य एवी कोमल बाणी बोल्या के अहो ! शिष्य ! स्याद्वादनी कथा हुं कहंतुं ते सां जलो. कोई अस्तिवादि तो एम कहे ठे के जगत्मां जीव वस्तु ठे, अने कोई नास्ति वादी कहे ठे के, जगत्मां जीव वस्तु नथी. ॥ ८३ ॥ कोई अद्वैत वादी ब्रह्मने एक रूप कहेठे. कोई नैयायिक वैशेषिक जीवने अगणितपणे कहेठे. कोई बौध्दमतीने लीधे जीवने द्वाणजंयुर कहेठे; कोई सांख्यमतीने लीधे जीवने अजंगज कहेठे. ॥ ८४ ॥ अर्थ समजवाना मार्गने नय कइए, ते समजवाना मार्ग अनंत ठे; तेने लीधे नय पण अनंत कहिये; तेमां कोई नय कोई नयने मखे नही, विरोधी ठे. हवे आंही जे सर्व नयनुं साधन करे, एटखे सर्व नयने साचा साधिने देखाडे, तेने स्याद्वाद जाणीए. ॥ ८५ ॥ ते स्याद्वादनो अधिकार हवे हुं सर्व कहंतुं. एज

अर्थः— ज्ञानादिक गुणेशरी आत्म विजृम्भित देखिये त्यांतो श्रृंगार रस उपज्यो १, अने आत्मानेविषे निर्जरा प्रमुखनो उद्यम देखिये त्यांतो उदार प्रधान वीर रस ठे २, ज्यारे आत्माने उपशम रसनी रीते देखिये त्यारे करुणा रस जाणीए ३, ज्यारे एने अनुभवमां उत्साह अने सुखउपजे ठे ते तो हेयांमां हास्य रस उपजे ठे ४, महा बलवान आठ कर्मना अनंत प्रदेशी दल ठे तेनो दलन करतां देखीए तो त्यां आत्मा रौद्र रसमयि थई रह्यो ठे ५, ज्यारे पुन्यनुं स्वरूप विचारीये ठीए त्यारे विज त्स रस ठे ६, ज्यारे आत्मा पोतानुं स्वरूप न जाणे अने छंद छुःखदशामां पड्यो ठे, त्यारे तो जय रसमां देखीए ७, अनंत वीर्यनुं ज्यारे चिंतवन करीए त्यारे तो आत्मा अद्भुत रस पामे ८, ज्यारे राग छेप निवारीने सहज वैराग्यने ध्रुव केण निश्चल धारे ठे, त्यारे आत्मा शांत रसमय पामीए ९, ए नव प्रकारना जाव रसना विलास नो प्र काशतो ज्यारे घटमां सुबुद्धि प्रगट थाय त्यारेज थाय. ॥ ७४ ॥

हवे कुंदकुंदाचार्यकृत आ ग्रंथ ठे तेनी स्तुति करेठेः—अथ ग्रंथ स्तुतिः—

॥ चोपाईः ॥—जव सुबोध घटमें परगासे, तव रस विरस विपमता नासे, नव रस खखे एक रसमांही, ताते विरस जाव मिटि जांही. ॥७५॥ दोहरा—॥सब रस गर्जित मूल रस, नाटक नाम गरंथ; जाके सुनत प्रवान जिय, समुजे पंथ कुपंथ. ॥ ७६ ॥

॥चोपाईः॥—वरते ग्रंथ जगत हित काजा, प्रगटे अमृतचंद मुनि राजा; तव तिन्ह ग्रंथ जानि अति नीका, रची वनाइ संसकृत टीका ॥ ७७॥ दोहराः ॥—सर्व विशुद्धि छारलों, थाए करत बखान; तव आचारज भक्तिसों, करे ग्रंथ गुन ज्ञान. ॥ ७८ ॥

॥ चोपाईः ॥—अद्भुत ग्रंथ अध्यात्म वांनी, समुजे कोऊ विरखा ज्ञानी, यामे स्या दवाद अधिकारा, ताको जो कीजे विसतारा ॥ ७९ ॥ तो गरंथ अति शोभा पावे बहु मंदिर यह कलस कहावे, तव चित अमृत वचन गढखोले, अमृतचंद आचारज बोले ॥८०॥ दोहराः—॥ कुंदकुंद नाटकविषे, कह्यो दरव अधिकार, स्यादवादने साधि मे, कह्यो अवस्था छार ॥ ८१ ॥ कह्यो मुक्ति पदकी कथा, कह्यो मुक्तिको पंथ, जेसे घृत कारज जहां, तह्यो कारन दधिपंथ ॥ ८२ ॥ अर्थ स्पष्ट ॥

॥ चोपाई ॥—अमृतचंद बोले मृदु वांनी, स्यादवादकी सुनो कहांनी, कोऊ कहै जीव जगमांही, कोऊ कहै जीव है नाही ॥ ८३ ॥ दोहराः ॥—एक रूप कोऊ कहै, कोऊ अगनित अंग; छिन जंगुर कोऊ कहै, कोऊ कहै अजंग ॥ ८४ ॥ नय अनंत इह विधि कही, मिले न काहू कोइ, जो सब नयसाधन करे, स्यादवाद है सोइ ॥ ८५ ॥ स्यादवाद अधिकार अथ, कह्यो जैनको मूल, जाके जाने जगत जन, खहे जगत जलकूष ॥ ८६ ॥

अर्थः—हृवे संगतनी बात कहेतेः—ज्यारे घटमां सुबोध प्रकाशे ठे, त्यारे ए रसस हित ठे अने ए विरस ठे. एवो विषय ममता जाव ठे, ते सर्व नाश पामेते. एनो हेतु ए ठे के जे नव रस ठे तेने एक जाव रसमांज लखे के० जुवे, तेथी विरस जाव मटीने एकज रसमां आत्मानुं रहेतुं थाय. ॥ ८५ ॥ एम सर्व रसोमां गर्जित एक र समय थयखो एवो आ समयसारनाटक नामे ग्रंथ श्री कुंदकुंदाचार्यजीए कह्यो, जेना अर्थ जावने सांजसता प्रमाणिक जीव ठे ते मार्ग कुमारगनो विचार समजे. ॥ ८६ ॥ प्रथम जगत्वासी जीवोने हितकारी कार्यनो ग्रंथ प्रवर्तमान थयो ते पठी अमृत चंद नामा आचार्य प्रगट्या तेणे आ ग्रंथ अति श्रेष्ठ जाणीने आ ग्रंथनी टीका व नावी, गाथानुं रहस्य लखने काव्य बंध कह्यो ते कहीएठीए. ॥ ८७ ॥ श्री अमृतचंद दजी एज ग्रंथनुं व्याख्यान करता सर्व विशुद्धि द्वार सुधी आग्या. आंही ग्रंथ सं पूर्ण थयो जाणी श्री अमृतचंद्र आचार्य जकिना वशथी ग्रंथनुं गुण ज्ञान करे ठे. ॥ ८८ ॥ आ ग्रंथ अप्यात्म वाणीमां अद्भुत थयो, एण आ ग्रंथने कोई विरला ज्ञान वंत पुरुष समजे. आ ग्रंथमां स्याद्वादनो अधिकार ठे, ते अल्प बुद्धि स्थूलमतिने समजवो मुशकेस ठे. तेथी ते स्याद्वादनो जो विस्तार करिये तो सारु. ॥ ८९ ॥ जे थकी आ ग्रंथ अति शोभा पामे एम विचारी आ ग्रंथरूप मंदिर तेना उपर स्याद्वादनो विस्तार करिये तो ते कलशरूप थाय. त्यारे महारा चित्तमां अमृत जेवा वचन गढो के० धारण यइने खुबे. एम दोष रहितनी परे श्री अमृतचंद आचार्य बोले ठे के ॥ ९० ॥ श्री कुंदकुंदाचार्यना करेला नाटक ग्रंथमां जीव अजीव इव्यनो अधिकार कह्यो. हवे हुं स्याद्वाद नयनी अथस्यानो द्वार कहंतु, अने साध्य वस्तुनी अवस्था नो द्वार कहंतु. ॥ ९१ ॥ बाणुमां दोहरानो अर्थ सुलज ठे ॥ ९२ ॥ अमृतचंद आ चार्य एवी कोमल वाणी घोड्या के अहो ! शिष्य ! स्याद्वादनी क्या हुं कहंतुं ते सां ज्ञो. कोई अस्तिवादि तो एम कहे ठे के जगत्मां जीव वस्तु ठे, अने कोई नास्ति वादी कहे ठे के, जगत्मां जीव वस्तु नथी. ॥ ९३ ॥ कोई अद्वैत वादी ब्रह्मने एक रूप कहेते. कोई नैयायिक वैशेषिक जीवने अगणितपणे कहेते. कोई वीधमतीने सीधे जीवने क्षणजंयुर कहेते; कोई सांख्यमतीने सीधे जीवने अजंगल कहेते. ॥ ९४ ॥ अर्थ समजवाना मार्गने नय कहिए, ते समजवाना मार्ग अनंत ठे; तेने सीधे नय एण अनंत कहिये; तैमां कोई नय कोई नयने मखे नही, विरोधी ठे. हवे आंही जे सर्व नयनुं साधन करे, एटखे सर्व नयने साचा साधने देखावे, तेने स्याद्वाद जाणीए. ॥ ९५ ॥ ते स्याद्वादनो अधिकार हवे हुं सर्व कहंतुं. एज

स्याद्वाद् आगमनुं मूल ठे. जे स्याद्वादना जाण प्रवीण जगत्वासी लोक ठे ते स सार जलधिनो कांठो पामेठे. ॥ ९६ ॥

हृये नयजाखधी शिष्यने संदेह उपज्यो त्यारे प्रश्न करेठे:-अथ शिष्यप्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- शिष्य कहे स्वामी जीव स्वाधीन के पराधीन, जीव एक हे किधो अनेक मानि लीजिये; जीव हे सदीव किधो नाहि हे जगत्मांदि ? जीव अविनमर के नखर कहीजिये; सतगुरु कहे जीव हे सदीव निजाधीन, एक अवि नमर दरब दृष्टि दीजिये, जीव पराधीन तिन जंगुर अनेकरूप, नाहि तहां जहां परजे प्रयान कीजीए. ॥ ९७ ॥

अर्थ:-प्रथम शिष्य पुतेठे, स्वामी जीव स्वाधीन ठे के पराधीन ठे ? जीव एक ठे के गणतिमां अनेक ठे ? ए केम मनमां जाणवुं, अने जीव कहेवाय ठे तो जगत्मां सदांठे के नथी, ए अस्तिपणानो संदेहठे, अने जीव अस्ति के अविनाशी ठे के विनाशी ठे. एये आर्या रीतना प्रश्न उपर सगुरु कहेठे, के हे ! शिष्य ! जीव वस्तु ज गत्मां ठे, पण नास्ति न कहीए, अने ते जीव आपणे स्वाधीन ठे. अने एकठे यद्यपि गणतीये अनेक ठे, तो पण लक्षणयी एक ठे. अविनाशी अव्य दृष्टि दीजे तो एम ज ठे, अने जो पर्याय नय प्रमाण करीये तो जीव पराधीन ठे, कर्माधीन ठे. अने अश्रुपित मरण देवमां क्षणनंगुर ठे. गत्यादिक देखतां अनेकरूप ठे. वसी अजीव प दार्द स्यादनानी अपेक्षाये नथी. अने जहां पर्याय प्रमाण ठे तिहां एठे. ॥ ९७ ॥

हृये अव्य क्षेत्र काख नाव करीने सर्व वस्तुनुं अस्तिनास्तिपणं कहेठे:-

अथ दरब क्षेत्र काख नाव अस्तिनास्ति कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- सर्वे क्षेत्र काख नाव चारो जेद वस्तुहीमे, अपने चतुष्क वस्तु अस्तिरूप मानिये; परकेचतुष्कवस्तु नास्ति नियत थंग, ताको जेद दब परजाप मध्य जानिये; दरबतो वस्तु क्षेत्र सत्ता जूमिकाख चाख, सुनाय सहज मूल सकृति पत्वानिये, बाही जानी परविकल्प बुद्धि कल्पना, विवहार दृष्टि अंशनेद परवानि ये. ॥ ९८ ॥ दोह्या: ॥- हे नाही नाही मु हे, हे हे नाही नाही; यह सरवंगी नय धनी, सबनाने सब मांदि. ॥ ९९ ॥

अर्थ:-अव्य, क्षेत्र, काख, नाव ए चारो जेद वस्तुमां विचारीए. थांही आपणे वस्तु हे, ते अस्तिरूप मानीए. एटखे स्वअव्य, स्वक्षेत्र, स्वकाख, स्वनावयी विचारीए त्या रे तो सर्वे वस्तु अस्तिरूप ठे. अने जो परवस्तुयी ए चारने विचारिये तो वस्तुनुं ना स्तिरूप नीरते ठे. एटखे परअव्य, परक्षेत्र, परकाख, परनावयी सर्वे वस्तु नास्तिरूप

पे ठे. नियत अंग के० निश्चयनयथी अस्ति ठे तेनो जेद ड्रव्य पर्यायधी जाणवो. ए चार जेदमां ड्रव्यधी वस्तु कहीए; वस्तुनी सत्तानी जूमिने क्षेत्र काहये; वस्तुनी परिणाम चालधी काल कहीए; सहजनी मूलशक्तिने स्वभाव कहीए. ए रीते बुद्धिनी कल्पना करीने परड्रव्य क्षेत्रादिकना जो विकल्प ग्रहण करिये. जेम के घट वस्तु ग्रहण करवाधी परड्रव्य, परक्षेत्र, परकाल, परभावनी कल्पनाधी नास्ति ठे. ए व्यवहार दृष्टिधी वस्तुना अंश जेद प्रमाण थाय. ॥ ९७ ॥ अने ए नथी एवुं कहेवामां स्वड्रव्यादिकनुं अस्तिपणुं लईने परड्रव्यादिकधी नास्तिपणुं लईए तथा ते ठे नहि एम कहेवामां प्रथम परड्रव्यादिकनुं अस्तिपणुं ग्रहीए; ठे अने नथीज एम कहेवामां फरी परड्रव्यादिकनुं केवल नास्तिपणुंज ग्रहण करिये ठिये; एधी सात जांगा उपजे ठे; आंही सर्वांग नयना धणी स्याद्वादी सर्व वस्तुमां सर्व जांगा माने ठे. ॥ ९८ ॥

हवे चौद नयना जेदधी एकेक जेदे एकांत पक्षीनी जेवी केहेणी ठे तेवी कहेठे:-

अथ चतुर्दश नय जेद एकांत पक्ष कथन नाम स्थापन:-

॥ सवेया इकतीता: ॥- ज्ञानको कारन ज्ञेय आतमा त्रिलोक मेय, ज्ञेयसों अनेक ज्ञान मेख ज्ञेय ठांही हे; जोखों ज्ञेय तोखों ज्ञान, सर्व दर्बमे विज्ञान, बिनाज्ञेय क्षेत्र ज्ञान जीव वस्तु नांही हे, देह नसे जीव नसे देह उपजत लसे, आतमा अचेतन हे सत्ताअंसमांही हे, जीव तिन जंगुर अज्ञायक सरूपी ज्ञान, ऐसी ऐसी एकंत अवस्था मूढ पाही हे ॥ ५०० ॥

अर्थ:-प्रथम चतुद नयना नाम स्थापना कहेठे:-जे ज्ञेय वस्तुमां ज्ञान उपजेठे, तेधी ज्ञाननुं कारण ज्ञेय ठे ए नाम ठे, १. ग्रण लोक प्रमाणे आत्मा ठे, तेधी त्रिलोक कमय एवुं नाम ठे, २. जेम अनेक ज्ञेय ठे, तेम ज्ञान पण अनेक ठे. ते अनेक ज्ञान ए नामठे, ३. ज्ञानमां ज्ञेयनी ठाया ठे ते मेखनुं ठे. तेधी मेखन ज्ञेय ए नाम ठे, ४. ज्यां सुधी ज्ञेय ठे त्यां सुधीज्ञान ठे. ज्ञेय उपरांत ज्ञान नथी तेधी ज्यां लगी ज्ञेय ए नामठे ५. सर्व ड्रव्य मधी विज्ञान ठे. तेनु तेज नामठे. ६. ज्ञेय क्षेत्रने प्रमाणेज ज्ञान ठे, तेधी ज्ञेय क्षेत्रमान ए नाम ठे. ७. जीव वस्तु जगतमां नथी. तेधीनास्ति जीव ए नाम ठे, ८. देहनो नाश बवाधी जीवनो पण नाश, तेधी जीव नाश ए नामठे ९. देह उपजवाधी जीव विराजे ठे, तेधी देह त्यां जीवोत्पाद ए नामठे १० आत्मा ठे ते अचेतन पदार्थ ठे तेधी अचेतन ज्ञाता ए नाम ठे ११. सत्ताना अंश ते जीव कहिए ठे, पण आत्मा अंश मात्रठे ए नामठे १२. जीव ठे, ते क्षाणजंगुरठे तेधी एज नामठे १३. ज्ञान ठे ते ज्ञायक स्वरूपमां नथी तेधी अज्ञायक ज्ञान ए नाम ठे १४. एवी एवी एकांत अवस्था मूढ लोको पामे ठे ए नयना जेद जाणवा ॥ ५०० ॥

સ્યાદ્દાદ યાગમનું મૂલ્ય છે. જે સ્યાદ્દાદના જાણ પ્રવીણ જગત્વાસી લોક છે તે જ સાર જલ્પધિનો કાંઠો પામે છે. ॥ ૯૬ ॥

હવે નવજાલથી શિષ્યને સંદેહ ઉપજ્યો ત્યારે પ્રશ્ન કરે છે:—અથ શિષ્યપ્રશ્ન
ગુરુ ઉત્તર કથન:—

॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥— શિષ્ય કહે સ્વામી જીવ સ્વાધીન કે પરાધીન, જીવ એક છે કિંધો અનેક માનિ લીજિયે; જીવ છે સદીવ કિંધો નાહિ છે જગત્માંદિ? જીવ અવિનમ્બર કે નમ્બર કહીજિયે; સત્ગુરુ કહે જીવ છે સદીવ નિજાધીન, એક અવિ નમ્બર દરવ દૃષ્ટિ લીજિયે, જીવ પરાધીન ત્રિન જંગુર અનેકરૂપ, નાંદિ તદ્દાં જહાં પરજે પ્રયાન લીજીય. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:—પ્રથમ શિષ્ય પુછે છે, સ્વામી જીવ સ્વાધીન છે કે પરાધીન છે? જીવ એક છે કે ગણતિમાં અનેક છે? એ કેમ મનમાં જાણવું. અને જીવ કહેવાય છે તો જગત્માં મદાને કે નથી, એ અસ્તિપણાનો સંદેહ છે, અને જીવ અસ્તિ કે ન અવિનાશી છે કે વિનાશી છે. હવે આથી રીતના પ્રશ્ન ઉપર સજુરુ કહે છે, કે હે! શિષ્ય! જીવ વસ્તુ જ ગતિમાં છે, પણ નાશિત ન કહીય, અને તે જીવ આપણે સ્વાધીન છે. અને એકલે વર્ણવે ગતિમાં અનેક છે, તો પણ સદ્ગુણથી એક છે. અવિનાશી હવ્ય હૃદિ લીજે તો એમ જ છે, અને જો વર્ણવ નવ પ્રમાણ કરીયે તો જીવ પરાધીન છે, કર્માધીન છે. અને અશ્ચિત મરણ દેશતાં દાણજંગુર છે. મરણાદિક દેશતાં અનેકરૂપ છે. વસી અજીવ પણ દાર્પ સ્વાપનાની અપેક્ષાએ નથી. અને જહાં વર્ણવ પ્રમાણ છે તિહાં પછે. ॥ ૯૭ ॥

હવે હવ્ય ક્ષેત્ર કાષ્ઠ જાવ કરીને સર્વ વસ્તુનું અસ્તિનાસ્તિપણું કહે છે:—

અથ દરવ ક્ષેત્ર કાષ્ઠ જાવ અસ્તિનાસ્તિ કથન:—

॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥— સર્વ ક્ષેત્ર કાષ્ઠ જાવ ચારો જેદ વસ્તુદીપ્તિ, અપને ચતુષ્ક વસ્તુ અગ્નિરૂપ માનિયે; પરકેચતુષ્કવસ્તુ નાસતિ નિયત યાગ, તાકો જેદ દરવ પરજાવ મધ્ય જાનિયે; દરવતો વસ્તુ ક્ષેત્ર સત્તા જૂમિકાષ્ઠ કાષ્ઠ, મુનાવ સદ્ગુણ મૂલ્ય સકતિ વર્ણવિયે, યાદી જાંતી પરવિકલપ વુદ્ધિ કલપના, ત્રિવદાર દૃષ્ટિ અંશનેદ પરજાનિ યે. ॥ ૯૮ ॥ દોઢગ: ॥— હે નાહી નાહી મુ દે, હે દે નાહી નાહી; યદ્ સરવંગી નવ ધની, સુશમાને સવ માંદિ. ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:—હવ્ય, ક્ષેત્ર, કાષ્ઠ, જાવ એ ચારે જેદ વસ્તુમાં વિચારીય, આંદી આપણે વસ્તુ છે, તે અગ્નિરૂપ માનીય. યદ્દે સ્વહવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાષ્ઠ, સ્વજાવથી વિચારીય ત્યારે તો સર્વ વસ્તુ અગ્નિરૂપ છે, અને જો પરવસ્તુથી એ ચારને વિચારિયે તો વસ્તુનું ના અગ્નિરૂપ નીતે છે. યદ્દે પરહવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાષ્ઠ, પરજાવથી સર્વ વસ્તુ નાશિતરૂ

પે ઠે. નિયત શ્રંગ કે० નિશ્ચયનયથી અસ્તિ ઠે તેનો જ્ઞેદ ડ્રવ્ય પર્યાયથી જાણવો. એ ચાર જ્ઞેદમાં ડ્રવ્યથી વસ્તુ કહીએ; વસ્તુની સત્તાની જૂમિને ક્ષેત્ર કાહયે; વસ્તુની પરિણામ ચાલથી કાલ કહીએ; સહજની મૂલશક્તિને સ્વજાવ કહીએ. એ રીતે બુદ્ધિની કલ્પના કરીને પરડ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિકના જો વિકલ્પ ગ્રહણ કરિયે. જેમ કે ઘટ વસ્તુ ગ્રહણ કરવાથી પરડ્રવ્ય. પરક્ષેત્ર, પરકાલ, પરજાવની કલ્પનાથી નાસ્તિ ઠે. એ વ્યવહાર દૃષ્ટિથી વસ્તુના શ્રંશ જ્ઞેદ પ્રમાણ થાય. ॥ ૯૭ ॥ અને એ નથી એવું કહેવામાં સ્વડ્રવ્યાદિકનું અસ્તિપણું લઈને પરડ્રવ્યાદિકથી નાસ્તિપણું લઈએ તથા તે ઠે નહિ એમ કહેવામાં પ્રથમ પરડ્રવ્યાદિકનું અસ્તિપણું ગ્રહીએ; ઠે અને નથીજ એમ કહેવામાં ફરી પરડ્રવ્યાદિકનું કેવલ નાસ્તિપણુંજ ગ્રહણ કરિયે ઠિયે; એથી સાત જાંગા ઉપજે ઠે; આંદી સર્વાંગ નયના ધણી સ્યાદ્યાદી સર્વ વસ્તુમાં સર્વ જાંગા માને ઠે. ॥ ૯૯ ॥

દ્વેષે ચોદ નયના જ્ઞેદથી એકેક જ્ઞેદે એકાંત પદ્ધતીની જોવી કહેણી ઠે તેથી કહેઠે:-

અથ ચતુર્દશ નય જ્ઞેદ એકાંત પદ્ધ કથન નામ સ્થાપન:-

॥ સર્વેયા શ્કતીસા: ॥- જ્ઞાનકો કારન હોય આતમા ત્રિલોક મેય, હોયસોં અં નેક જ્ઞાન મેલ હોય ઠાંદી હૈ; જોલોં હોય તોલોં જ્ઞાન, સર્વ દર્શમે વિજ્ઞાન, વિનાહોય ઠેત્ર જ્ઞાન જીવ વસ્તુ નાંદી હૈ, દેહ નસે જીવ નસે દેહ ઉપજત લસે, આતમા અચેતન હૈ સત્તાઅંસમાંદી હૈ, જીવ ત્રિન જંગુર અજ્ઞાયક સરૂપી જ્ઞાન, એસી એસી એકંત અવસ્થા મૂઢ પાદી હૈ ॥ ૫૦૦ ॥

અર્થ:-પ્રથમ ચતુર્દશ નયના નામ સ્થાપના કહેઠે:-જે હોય વસ્તુમાં જ્ઞાન ઉપજે, તેથી જ્ઞાનનું કારણ હોય ઠે એ નામ ઠે. ૧. ત્રણ લોક પ્રમાણે આતમા ઠે, તેથી ત્રિલોક મય એવું નામ ઠે, ૨. જેમ અનેક હોય ઠે, તેમ જ્ઞાન પણ અનેક ઠે. તે અનેક જ્ઞાન એ નામઠે, ૩. જ્ઞાનમાં હોયની ઠાયા ઠે તે મેલવું ઠે. તેથી મેલન હોય એ નામ ઠે, ૪. જ્યાં સુધી હોય ઠે ત્યાં સુધીજ્ઞાન ઠે. હોય ઉપરાંત જ્ઞાન નથી તેથી જ્યાં લગી હોય એ નામઠે ૫. સર્વે ડ્રવ્ય મયી વિજ્ઞાન ઠે. તેતુ તેજ નામઠે. ૬. હોય ક્ષેત્રને પ્રમાણેજ જ્ઞાન ઠે, તેથી હોય ક્ષેત્રમાન એ નામ ઠે. ૭. જીવ વસ્તુ જગતમાં નથી. તેથીનાસ્તિ જીવ એ નામ ઠે, ૮. દેહનો નાશ થવાથી જીવનો પણ નાશ, તેથી જીવ નાશ એ નામઠે ૯. દેહ ઉપજવાથી જીવ વિરાજે ઠે, તેથી દેહ ત્યાં જીવોત્પાદ એ નામઠે ૧૦ આતમા ઠે તે અચેતન પદાર્થ ઠે તેથી અચેતન જ્ઞાતા એ નામ ઠે ૧૧. સત્તાના શ્રંશ તે જીવ કહીએ ઠે, પણ આતમા શ્રંશ માત્રઠે એ નામ ઠે ૧૨. જીવ ઠે, તે જ્ઞાણજંગુરઠે તેથી એજ નામઠે ૧૩. જ્ઞાન ઠે તે જ્ઞાયક સ્વરૂપમાં નથી તેથી અજ્ઞાયક જ્ઞાન એ નામ ઠે ૧૪. એવી એવી એકાંત અવસ્થા મૂઢ લોકો પામે ઠે એ નયના જ્ઞેદ જાણવા ॥ ૫૦૦ ॥

હવે જ્ઞાનનું કારણ ક્ષેય. એજે પ્રથમ નય કહ્યો તેનો પ્રપંચ કરી દેલાડેઠે:-

અથ જ્ઞાનનો કારન ક્ષેય પ્રથમ નય યદુ કથન:-

॥ સવેયા ઇક્તીસાઃ ॥-કોઝ મૂઢ કહે જેસે પ્રથમ સમારિ જીતિ, પીઠે તાકે ઝ પર સુચિત્ર આઠો લેલિયે; તેસે મૂલ કારન પ્રગટ ઘટ પટ જેસો, તેસો તદ્દાં જ્ઞાન રૂપ કારજ વિશેષિયે; જ્ઞાની કહે જેસી વસ્તુ તેસોઈ સુજાત તાકો, તાકો જ્ઞાન ક્ષેય નિદ્રા નિદ્રા પદ પેલિયે; કારન કારજ ડોઝ એકહીમે નિદ્ધે પે, તેરો મત સાચો વિવહાર દૃષ્ટિ દેલિયે ॥ ૫૦૧ ॥

અર્થ:-કોઈ મૂઢ મીમાંસક તે શિષ્ય લોકને એમ સમજાવે છે કે, જેમ પ્રથમ તિ તને સમારી હોય તોપછી તેના ઉપર ચિત્ર સારું થાય, અને નરસી ઉપર નરસું ચિત્ર થાય; તેમ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિનું કારણ મન છે, પણ જેવો ઘટપટ પ્રમુલ પદાર્થ હોય તે યુગ તિદ્દાંજ્ઞાનરૂપ કાર્ય વિશેષ થાય છે, જો ઘટપદાર્થ જાણવા યોગ્ય હોય તો ઘટ જ્ઞાન હોય, અને પટ પદાર્થમાં પટ જ્ઞાન હોય, તેથી જ્ઞાનનું કારણ ક્ષેય છે, હવે તેને સ્પષ્ટાદ જ્ઞાની એમ કહેઠે કે, અહો જાઈ! જે જેવી વસ્તુ છે તેનો સ્વજાત પણ તેજો જ છે; જે જ્ઞાનપદાર્થ છે તેનો સ્વજાત જાણવાનોજ છે, અને જે ક્ષેયપદાર્થ છે તે જાણવા યોગ્યજ છે, આ અર્થ જોદથી જ્ઞાન અને ક્ષેય એ બને જુદા પદ જાણવા. અહીં જે ક્ષેય કારણપણે કહ્યું તેજ જ્ઞાન વિકલ્પે કહ્યું, તેથી ઘટપટાદિ જગત્ છે તે જડ પદાર્થ દૂર રહ્યા, અને જ્ઞાન છે તેજ સામાન્ય પણે છે તેથી નિશ્ચય નયથી તો જ્ઞાનમાં ક્ષેય પામિયે, પણ વ્યવહાર દૃષ્ટિ આપતાં તો તારું મત પણ સાચું છે ॥ ૫૦૧ ॥

હવે ધીજા એકાંત નય આત્મા ત્રિલોકમય છે તેનો પ્રપંચ દેલાડે ઠે:-

અથ હુતિય નય આત્મા ત્રિલોક પ્રમાનયદુ કથન:-

॥ સવેયા ઇક્તીસાઃ ॥-કોઝ મિથ્યામતિ લોકાલોક વ્યાપિ જ્ઞાન માનિ, સમુજે પ્રિ લોક પિન્ન આત્મ દરવ હે; યાદિતે સુવંદ જયો ઢોસે મુપ હુ ન ધોસે, કહે યા જગ તમે દુનારોઈ સરવ હે; તામોં જ્ઞાતા કહે જીવ જગતમાં નિદ્રા પે, જગતકો વિકાસી તોહિ યાહીતે સરવ હે; જો વસ્તુ સો વસ્તુ પરરૂપસોં નિરાસી સદા, નિદ્ધે પ્રમાન સ્પાદ્વાદમે સરવ હે; ॥ ૫૦૨ ॥

અર્થ:- કોઈ નેપાધિક, વેશેષિક મિથ્યામતિ છે. તે જ્ઞાનને લોકાલોક વ્યાપી માનીને એવું સમજે છે કે, જીવને તે વિજ્ઞાનનો પિન્ન છે. અને વિજ્ઞાન છે તે લોકાલોક વ્યાપી છે. તેથી આત્મદ્રવ્ય પણ લોક પ્રમાણ છે. તેથી પોતાને સર્વ વ્યાપી ईશ્વર માનીને સ્વવંદ થકો ઢોસે છે. અતિમાનમાં બહ્યો થકો ધીજાને મૂર્ખ માનીને કોઈની સાથે મુન્નથી ન ધોસે. જો ધોસે તો એમ કહે કે આ જગતમાં દુમારીજ સરવ કે

સર્વ રચના છે. હવે તેને સ્વાધ્યાદ જ્ઞાની કહે છે કે, અહો! જાઈ! જીવ જે છે તે જગત્થી ત્રિજ છે પણ તેના જ્ઞાનમાં જગત્નો વિકાસ છે તેથી ઈશ્વરપણાનો ગર્વ ચઢ્યો છે પણ જે વસ્તુ છે તેતો પોતાના સ્વરૂપમાં જ રહે છે અને પરસ્વરૂપથી સદા જુદી રહે છે તેથી જગત્ અને આત્માને નિશ્ચય નયના પ્રમાણથી સ્વાધ્યાદમાં સર્વથા વિરોધ પામિય. ॥૫૦૨॥

હવે ત્રીજો એકાંત નય તે જ્ઞેયથી જ્ઞાનનો અનેક પ્રપંચ કહિ દેલાએ છે:-

અથ તૃતીય જ્ઞેયસો અનેક જ્ઞાન કથન:-

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥-કોઠ પશુ જ્ઞાનની અનંત વિચિત્રાઈ દેશે, જ્ઞેયકો અકાર નાના રૂપ વિસતર્યો છે; તાહીકો વિચારી કહે જ્ઞાનની અનેક સત્તા, ગહિકે એકંત પદ્મ લોકનિર્સો લયો છે; તાકો ભ્રમ જંજવેકો જ્ઞાનવંત કહે જ્ઞાન, અગમ અગાધ નિરાવાધ રસ જયો છે; જ્ઞાયક સુજાવ પરજાઈસો અનેક જયો, જયપિ તથાપિ એકતાસો નહિં ટર્યો છે; ॥ ૫૦૩ ॥

અર્થ:-કોઈ પશુ કેમ મૂર્ખ જ્ઞાનની અનંત વિચિત્રતા દેશે છે. તેનો હેતુ કહે છે જગત્માં જ્ઞેય વસ્તુ અનંત છે, તેના આકાર અનંત છે. તે જ્ઞાનમાં પરિણમે છે તેથી જ્ઞાનપણ નાનાપ્રકારથી વિસ્તારે છે, અને તેના નાના રૂપ વિસ્તારને વિચારીને જ્ઞાનની અનંત સત્તા માને છે. એવો એકાંત પદ્મ લઈને પ્રતિવાદી લોકથી લને છે. હવે સ્વાધ્યાદી જ્ઞાનવંત તે એકાન્તપદ્મીના ભ્રમ જાંજવાને એમ કહે છે કે, અહો! જાઈ! તું જ્ઞાનને જ્ઞેયનો આકાર પરિણમ્યો જાણીને કેમ જૂલે છે? જ્ઞાન છે તે અગમ્ય વસ્તુ છે; નિરાવાધ રસથી જર્યું છે. જ્ઞાનનો જ્ઞાયક સ્વજાવ છે, તેથી યયપિ પર્યાય શક્તિ જ્ઞાન અનેકરૂપ થયું છે. તથાપિ જ્ઞાયક સ્વજાવથી જ્ઞાનની એકતાજ છે. પણ તે એક તાથી જ્ઞાન ટલતું નથી. ॥ ૫૦૩ ॥

હવે ચોથા નયમાં જ્ઞાનને વિષે જ્ઞેયની ઠાયાનો પ્રપંચ દેલા છે:-

અથ ચતુર્થ જ્ઞેય ઠાયા યહ કથન:-

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥-કોઠ કુધી કહે જ્ઞાનમાંહિ જ્ઞેયકો આકાર, પ્રતિજાસિ રહ્યો છે કલંક તાહિ ધોઈ; જવ ધ્યાન જલસોં પહારિકે ધવલ કીજે, સવ નિરા કાર શુદ્ધ જ્ઞાનમઈ દોઈ; તાસોં સ્વાધ્યાદી કહે જ્ઞાનકો સુજાવ યહે, જ્ઞેયકો આ કાર વસ્તુ નાહિ કહા યોઈ; જેસે નાના રૂપ પ્રતિવિંચકી જલક દીસે, જદપિ ત થાપિ આરસી વિમલ જોઈ. ॥ ૫૦૪ ॥

અર્થ:-કોઈ કુધી કેમ કુટુહિલ વૈશેષિક મતવાલો એમ કહે છે કે, જો જગત્વાસી જીવના જ્ઞાનમાં જ્ઞેયનો આકાર પ્રતિજાસે છે, તે આકાર તો નિરાકાર જ્ઞાનનું કલંક ડપજે છે. તેને ધોઈ નાખવું જોઈ, તેથી નિરાકારનું ધ્યાન લગાડવું તેતો જલ

હવે જ્ઞાનનું કારણ ક્ષેય. એજે પ્રથમ નય કહ્યો તેનો પ્રપંચ કરી દેલાઢેઠે:-

અથ જ્ઞાનકો કારન ક્ષેય પ્રથમ નય યદુ કથન:-

॥ સવૈયા ઇકતીસાઃ ॥-કોઠ મૂઢ કહે જેસે પ્રથમ સમારિ ળીતિ, પીઠે તાકે ડ પર સુચિત્ર આઠો લેલિયે; તેસે મૂલ કારન પ્રગટ ઘટ પટ જેસો, તેસો તહાં જ્ઞાન રૂપ કારજ વિશેપિયે; જ્ઞાની કહે જેસી વસ્તુ તેસોઈ સુજાય તાકો, તાકો જ્ઞાન ક્ષેય તિજ્ઞ તિજ્ઞ પદ પેલિયે; કારન કારજ ઢોઢ ઇકઢીમે નિહચે પે, તેરો મત સાચો વિવહાર દટિ દેલીયે ॥ ૫૦૧ ॥

અર્થ:-કોઈ મૂઢ મીમાંસક તે શિષ્ય લોકને ઇમ સમજાવે ઢે કે, જેમ પ્રથમ તિ તને સમારી હોય તોપઠી તેના ડપર ચિત્ર સારું થાય, અને નરસી ડપર નરસું ચિત્ર થાય; તેમ જ્ઞાનની ડત્પત્તિનું કારણ મન ઢે, પળ જેવો ઘટપટ પ્રમુલ પદાર્થ હોય તે ડંજ તિહાંજ્ઞાનરૂપ કાર્ય વિશેષ થાય ઢે, જો ઘટપદાર્થ જાણવા યોગ્ય હોય તો ઘટ જ્ઞાન હોય, અને પટ પદાર્થમાં પટ જ્ઞાન હોય, તેથી જ્ઞાનનું કારણ ક્ષેય ઢે, હવે તેને સ્પાઢાદ જ્ઞાની ઇમ કહેઢે કે, અહો જાઈ! જે જેવી વસ્તુ ઢે તેનો સ્વજાય પળ તેવો જ ઢે; જે જ્ઞાનપદાર્થ ઢે તેનો સ્વજાય જાણવાનોજ ઢે, અને જે ક્ષેયપદાર્થ ઢે તે જાણવા યોગ્યજ ઢે, આ અર્થ જેદથી જ્ઞાન અને ક્ષેય ઇ વને જુદા પદ જાણવા. અહીં જે ક્ષેય કારણપણે કહું તેજ જ્ઞાન વિકલ્પે કહું, તેથી ઘટપટાદિ જગત્ ઢે તે જડ પદાર્થ ઢૂર રહ્યા, અને જ્ઞાન ઢે તેજ સામાન્ય પળે ઢે તેથી નિશ્ચય નયથી તો જ્ઞાનમાં ક્ષેય પામિયે, પળ વ્યવહાર દટિ આપતાં તો તારું મત પળ સાચું ઢે ॥ ૫૦૧ ॥

હવે થીજા ઇકાંત નય આત્મા ત્રિલોકમય ઢે તેનો પ્રપંચ દેલાઢે ઢે:-

અથ ડુતિય નય આત્મા ત્રિલોક પ્રમાનયદુ કથન:-

॥ સવૈયા ઇકતીસાઃ ॥-કોઠ મિથ્યામતિ લોકાલોક વ્યાપિ જ્ઞાન માનિ, સમુકે ત્રિ લોક પિંડ આતમ દરવ હે; યાહિતે સુવંદ જયો ઢોલે મુપ હુ ન ઘોલે, કહે યા જગ તમે હમારોઈ સરવ હે; તાસોં જ્ઞાતા કહે જીવ જગતસોં તિજ્ઞ પે, જગતકો વિકાસી તોહિ યાહીતે ગરવ હે; જો વસ્તુ સો વસ્તુ પરરૂપસોં નિરાલી સદા, નિહચે પ્રમાન સ્પાઢ્વાદમે સરવ હે; ॥ ૫૦૨ ॥

અર્થ:- કોઈ નૈયાયિક, વૈશેષિક મિથ્યાતિ ઢે. તે જ્ઞાનને લોકાલોક વ્યાપી મા નીને ઇયું સમજે ઢે કે, જીવઢે તે વિજ્ઞાનનો પિંડ ઢે. અને વિજ્ઞાન ઢે તે લોકાલોક વ્યાપી ઢે. તેથી આત્મકલ્પ ગ્રણ લોક પ્રમાણ ઢે. તેથી પોતાને સર્વ વ્યાપી ઈશ્વર મા નીને સ્વવંદ પકો ઢોલે ઢે. અજિમાનમાં ચડ્યો થકો થીજાને મૂર્ખ માનીને કોઈની સાથે મુલ્થથી ન ઘોલે. જો ઘોલે તો ઇમ કહે કે આ જગત્માં હમારીજ સરવ કે

कहे ठे. अहो ! शिष्य ! एतो ब्रह्माद्वैतवादी मूढ मती ठे, ते पोतानो धर्म जाण तो नथी; अने पर वस्तु ठे तेने आत्मा जाणे ठे. एवा मिथ्यात्वथी ए दृढ कर्म बांधे ठे. अने जगत्मां पोतानो धर्म खोवे ठे. पोतानो स्वभाव गमावे ठे. जे सम किती जीव होय तेतो “सोहं” धीजना ध्यानथी शुरू अनुभवनो अज्यास करे, तेथी आत्मतत्त्व जुहुंज पामे. अने पगळे पगळे परवस्तुनो त्याग करे, अने पोताना शुरू स्वभावमां आठे प्रहर मग्न रहे, तेथी ज्ञान धारामां वहेनारो मोक्ष मार्गमां चालनारो कहेवाय ठे ॥ ६ ॥

हवे सातमो एकांत नय जे ज्ञेय क्षेत्र प्रमाण ज्ञान तेनो प्रपंच कहि देखाडेठे:—

अथ सप्तम ज्ञेय क्षेत्र प्रमाण ज्ञान यह कथन:—

॥ सवैया शक्तीसा: ॥—कोउ सठ कहे जेतो ज्ञेयरूप परवान, तेतो ज्ञान ताते कहुं अधिक न और है; तिहुं काल पर ठेत्र व्यापी परनयो माने, आपा न पि ठाने ऐसी मिथ्या दृग दूर है; जैन मती कहे जीव सत्ता परवान ज्ञान, ज्ञेयसों अ व्यापक जगत सिर मोर है; ज्ञाउकी प्रज्ञामे प्रतिविवित विविध ज्ञेय, जदपि तथापि धिति न्यारी न्यारी गौर है ॥ ७ ॥

अर्थ—कोई मूर्ख एम कहे ठे के जेटलुं ज्ञेय वस्तुना आकाररूपनुं प्रमाण ठे एटले ज्ञेयनुं जेटलुं एक नादानुं मोहोदुं प्रमाण ठे, तेदलुं ज्ञाननुं प्रमाण ठे; तेथी कंई वधारे धीजुं प्रमाण नथी. एम ज्ञानने त्रणे कालमां परक्षेत्र व्यापी अने पर वस्तुथी परिणम्यो, एटले ज्ञेयथी एक मेक थयो ज्ञानने माने ठे. पण ज्ञानने आत्मारूप जाणे नहीं; एवी मिथ्या दृष्टिनी दोर ठे. हवे तेने जैनमती स्याछादी कहे ठे, अहो ! नाई ! जेटला आकाश क्षेत्रमां जीव सत्ता ठे तेदलाज प्रमाण ज्ञान ठे. अने ज्ञान ठे ते घट पटादिक ज्ञेय पदार्थथी अव्यापक ठे एज जगत्मा मस्तके मुगट समान ठे. जो पण ए ज्ञाननी प्रज्ञामां नाना प्रकारना ज्ञेय पदार्थ प्रतिविवित थई रह्याठे, तोपण ज्ञाननी स्थिति जूदीज ठे. अने ज्ञेयनी स्थिति पण जुदीज ठे. अने ज्ञाननुं ठेकाणुं आत्मा ठे ते पण जुदोज ठे, अने ज्ञेयना पृथिवी प्रमुख जे ठे काणा ठे ते पण जुदांज ठे ॥ ७ ॥

हवे आठमो नय नास्तिकवादी एम कहे ठे के वस्तु नथी एज एकांत नय ठे. तेनो प्रपंच कहि देखाडे ठे:—अथ अष्टम नास्तिकवादी वस्तु नास्ति यह कथन:—

॥ सवैया शक्तीसा: ॥—कोउ शुन्यवादी कहे ज्ञेयके विनास होत, ज्ञानको विना श होइ कहो कैसे जीजिये; ताते जीवितव्यताकी धिरता निमित्त अव, ज्ञेयाकार प रिनामनिको नास कीजिये; सत्यवादी कहे ज्ञेया हूंजे नांही पेदखिन, ज्ञेयसों विर

थयुं, ते जलथी प्रह्लादीने ते ज्ञानने उज्ज्वल करिये तेवारे निराकार शुद्ध ज्ञानमय धवाय ठे, हवे आंही स्याद्वादी तेने कहे ठे. थरे! जाई! ज्ञाननो एज स्वभाव ठे, के ज्ञेयनो आकार वस्तुमां जासे तो आंही आकार गमावी नाखवानी शुं मतप्रव ठे? जेम आरसीमां नाना रूप प्रतिबिंबनो जलकाट देखाय ठे, तो पण आरसी नि मेल जोड़ण पण तेने प्रतिबिंबनुं कलंक कोई न कहे. ॥ ५०४ ॥

हवे पांचमो एकांतनय ते ज्यां लगे ज्ञेय त्यां लगे ज्ञान तेनो प्रपंच कही देखाडे ठे, अथ पंचम जोलों ज्ञेय तोलों ज्ञान यह कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-कोठ अझ कहे ज्ञेयाकार ज्ञान परिनाम जोलों, विद्यमा न तोलों ज्ञान प्रगट हे; ज्ञेयके विनाश होत ज्ञानको विनाश होइ, ऐसी वाके हिरदे मिथ्यातकी अखट हे; तासों समकितवंत कहे अनुजो कहान, परजे प्रवान न ज्ञान नानाकार नट हे; निरविकल्प अविनस्वर दरव रूप, ज्ञानज्ञेय वस्तुसों अव्यापक अघट हे. ॥ ५०५ ॥

अर्थ:-कोई अजाण पुरुष एवुं कहेते के जेवो ज्ञेयनो आकार तेवुं ज्ञाननुं परि णाम घायते, तेथी ज्ञेय विद्यमान ज्यां लगी होय, त्यां लगी ज्ञान प्रगट रहेते अने ज्ञेयनो विनाश थये ज्ञाननो पण विनाश घायते, एवी बात मिथ्यामतीना हृदयमां मिथ्यानी अखट लागी रहेते; हवे तेनाथी सम्यक्त्ववंत स्याद्वादी अनुजवनी कथा क हेते. थरे! जाई! जेम कोई नट पुरुष ठे ते नाना प्रकारना जेप धारीने नाना प्रकार नां नाम धरावेते, तेम ज्ञानरूप नट नाना प्रकार धरीने पर्याय प्रमाणे बहुरूपी घायते पण जेवुं नट अव्य एक ठे तेवुं ज्ञान वस्तु पण निर्विकल्प एक ठे, अव्यपणे अविनस्वर ठे. अने ज्ञान वस्तु ते ज्ञेय वस्तुथी अव्यापक ठे एटसे ज्ञेयवस्तु ज्ञान वस्तुमां एकमेक न घाय तेथी ज्ञान ज्ञेयनी एकता अघटती ठे ॥ ५०५ ॥

हवे ठछा एकांतनय सर्वे अव्यमयी आत्मानो प्रपंच कही देखाडे ठे:-

अथ षष्ठम सर्वे दर्वमय आत्मा यह कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-कोठ मंद कहे धर्म अधर्म आकास काळ, पुद्गल जीव तय मेरो रूप जगमें; जाने न मरम निज माने थापा परवस्तु, बंधे दिढ करम धरम सोये उगमे; समकिनी जीव सुख अतुनो अन्यासे ताते परको ममत्व त्याग करे पग पगमे; अपने मुनावमे मगन रहे आठों जाम, धारा वाही पंथिक करावे मोपमगमे ॥ ५०६ ॥

अर्थ:-कोई मूर्ख ब्रह्माद्वैतवादी एवुं कहे ठे के जो कोईना मतमां धर्म, अधर्म, आकाश, काळ, जीव, पुद्गल ए ठण अव्य कहेवाय ठे ते सर्वे ब्रह्म ठे. तेथी मारुं पण रूप सर्वे जगन्मां विलिखि रयुं ठे. बीजो पदार्थ कोई नथी. आंही गुरु शिष्यने

कहे ठे. अहो ! शिष्य ! एतो ब्रह्माद्वैतवादी मूढ मती ठे, ते पोतानो धर्म जाण तो नधी; अने पर वस्तु ठे तेने आत्मा जाणे ठे. एवा मिथ्यात्वची ए दृढ कर्म बांधे ठे. अने जगत्मां पोतानो धर्म खोवे ठे. पोतानो स्वभाव गमावे ठे. जे सम किती जीव होय तेतो “सोहं” धीजना ध्यानची शुरु अनुभवनो अन्यास करे, तेथी आत्मतत्त्व जुहुंज पामे. अने पगले पगले परवस्तुनो त्याग करे, अने पोताना शुरु स्वभावमां आठे प्रहर मग्न रहे, तेथी ज्ञान धारामां बहेनारो मोक्ष मार्गमां पावनारो कहेवाय ठे ॥ ६ ॥

एवे सातमो एकांत नय जे होय क्षेत्र प्रमाण ज्ञान तेनो प्रपंच कहि देखाडेठे:-

अथ सप्तम क्षेत्र प्रमाण ज्ञान यह कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोठ सठ कहे जेतो क्षेत्ररूप परवान, तेतो ज्ञान ताते कहुं अधिक न थोर हे; तिहुं काल पर ठेव व्यापी परनयो माने, आपा न पि ठाने ऐसी मिथ्या दृग दोर हे; जैन मती कहे जीव सत्ता परवान ज्ञान, क्षेत्रसों अ व्यापक जगत सिर मोर हे; झाडकी प्रजामे प्रतिबिंबित विविध क्षेत्र, जदपि तथापि धिति न्यारी न्यारी मोर हे ॥ ७ ॥

अर्थ- कोई मूर्ख एम कहे ठे के जेतुं क्षेत्र वस्तुना आकाररूपनुं प्रमाण ठे एटखे क्षेत्रनुं जेतुं एक नादानुं मोहोदंड प्रमाण ठे, तेदुं ज्ञाननुं प्रमाण ठे; तेथी कंई वधारे धीजुं प्रमाण नधी. एम ज्ञानने प्रणे कालमां परदेअ व्यापी अने पर वस्तुची परिणम्यो, एटखे क्षेत्रची एक मेक थयो ज्ञानने माने ठे. पण ज्ञानने आत्मारूप जाणे नही; एवी मिथ्या दृष्टिनी दोर ठे. एवे तेने जैनमती स्याद्धादी कहे ठे, अहो ! जाई ! जेतखा आकाश क्षेत्रमां जीव सत्ता ठे तेदखाज प्रमाण ज्ञान ठे. अने ज्ञान ठे ते घट पटादिक क्षेत्र पदार्थची अव्यापक ठे एज जगत्मा मस्तके मुगट समान ठे. जो पण ए ज्ञाननी प्रजामां नाना प्रकारना क्षेत्र पदार्थ प्रतिबिंबित पई रखावे, तोपण ज्ञाननी स्थिति जुदीज ठे. अने क्षेत्रनी स्थिति पण जुदीज ठे. अने ज्ञाननुं ठेकाणुं आत्मा ठे ते पण जुदोज ठे, अने क्षेत्रना पृथिवी प्रमुख जे ठे कापा ठे ते पण जुदांज ठे ॥ ७ ॥

एवे आठमो नय नास्तिकवादी एम कहे ठे के वस्तु नधी एज एकांत नय ठे. तेनो प्रपंच कही देखाडे ठे:-अथ अष्टम नास्तिकवादी वस्तु नास्ति यह कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोठ शुन्यवादी कहे क्षेत्रके विनास होत, ज्ञानको विना न होई करो केंसे जीजिये; ताते जीवितव्यताकी घिरता निमित्त अथ, क्षेत्राकार प स्निग्धनिको नास कीजिये; सत्यवादी कहे जेया हुंजे नांदी पेदगिन, क्षेत्रसों विर

धि ज्ञान जिज्ञासनी लीजीये; ज्ञानकी शक्ती साधि अनुजो दशा अराधि, करमकों त्यागिके परम रस पीजिये ॥ ७ ॥

अर्थ:-कोई बौध मतिनो जेद गुन्यवादी एम कहे ठे के, जेय ठे ज्ञान उपजे ठे, अने जेयनो विनाश थए ज्ञाननो पण विनाश थाय ठे. अहो! प्रतिवादी! तमेज कहे ठे, के ज्ञान ते जीवतुं रूप ठे. तो ज्ञाननो विनाश थएयी जीव पण विणसी जाय. तो जीवतुं केम होय? तेनो उत्तर के जीवितव्यनी स्थिरताने कारण पटखे शाश्वत जीव राखवा निमित्त ज्ञानमां जे ज्ञेयाकार परिणाम उपजे ठे, तेनो नाश करिये तो जीवनी स्थिरता थाय, हवे ते उपर सत्यवादी जेनी कहे ठे. अहो! जाई! एम खेदमां सिद्ध के० आकुलव्याकुल न थुं. ज्ञेयथी विरचिने उदासीन यईने ज्ञान वस्तु जिज्ञासनी लइये. ए ज्ञाननी ज्ञायक शक्ति ठे, ते शक्तिनुं साधन करीने अनुभव दशामां ए ज्ञायकने आराधिने कर्मने त्यागी परम रस पीजीए ॥ ७ ॥

एधे नयमो पकांत नय देहनो नाश थातां जीवनो नाश तेनो प्रपंच कही देखाडे-

अय नयम देहके नाश होते जीवको नाश यह कथन:-

॥ सर्वथा इकतीसा: ॥-कोउ क्रूर कहे काया जीव दोउ एक पिं, जय देह नई गी तयहीं जीव भरेगो; वायाको सो ठख किधों मायाकोसो परपंच, कायामें समाइ फिरि कायाकों न धरेगो; सुधी कहे देहसों अव्यापक सदीव जीव, समोपाय परको ममत्व परिहरेगो; अपने सुजात आइ धारना धरामे धाई, आपुने मगन कोइके थाप शुद्ध करेगो. ॥ ९ ॥ दोहरा: ॥- ज्यों तन कंचुकि त्यागसों, विनसे नाहि जे बुझा; त्यों शरीरके नासते, अख्य अखंदिन थंग. ॥ १० ॥

अर्थ:- कोई चार्वाक मनी क्रूर एम कहे ठे के, काया अने जीव ॥ एन एक पिं ठे, तेयी अपारे देह नाश पामशे तयारे जीव पण नाश पामशे. जेहाडे ते बुझनो विनाश पये तेनी वाया पण विनाश पामे ठे, तेम काया अने जीवनी वायाको ठख बनी रह्यो ठे. अथवा इंद्रजावननी मायानो प्रपंच बनी रह्यो ठे, तेयी ते कायामां समाइने पटखे दीपकनी परे थोखवाइने पात्रो कायाने धरशे नही. हवे तेने सुधी के० पैमित स्याहादी कहेठे, अहो! नाई! जीव ठे ते देहथी सदा अव्यापक ठे. पटखे जीव देह पले परिणम्यो नही. आ जीव पोतानो समय प्रस्ताव पामीने परनो ममत्व ठोगरी. तयारे पोताना शुद्ध स्वभावमां थावीने, धारनाधरामेधाइके पटखे स्थिरता रूप नू मिमां रईने थाप स्वरूपमां थापज मग्न यईने आत्मानी शुद्धता करशे ॥ ९ ॥ जेम सर्पना शरीर उपर कांचडी थावे, ते कांचडीना तजवायी जुजंग विणशे

नहीं, तेमज शरीरनो त्याग यतां अलप जीव ठे ते अखंनित अंगे रहेवे पण जी वनो विनाश यतो नथी. ॥१०॥

हवे दशमो एकांत नय देह उपजवाधी जीव उपजे तेनो प्रपंच कही देखानेठे:-

अथ दशम देह उपजत जीव उपजे यह कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-कोठ डुरखुळि कहे पहिले न हूंतो जीव, देह उपजत उ पज्यो हे अथ आइके; जोलों देह तोलों देहधारी फिर देह नसे, रहेगो अलप ज्योति ज्योतिमे समाइके; सदबुद्धी कहे जीव अनादिको देह धारी, जब ज्ञान, होइगो कवहीं काल पाइके; तवही सो पर तजि अपनो सरूप जजि, पावेगो परम पद करम नसाइके ॥ ११ ॥

अर्थ:-कोई छुट बुद्धि धरनार एक ममत्व वालो एम कहेठे के, पहलेलो जीव ह तो नहीं. अने पृथ्वी, जल, तेज, वायु, ए चार चूतना मिलापथी देह उपज्यो तेमां ज्ञान शक्तिरूप जीव आवी उपज्यो. हवे ज्यांसुधी देह वतें त्यांसुधी देहधारी नाम धरावे ठे अने पाठो देहनो नाश यशे त्यारे अलख पुरुष ज्योति रूपी ठे, ते ज्योति मां समाइ जाशे. हवे सदबुद्धि स्याद्धादी कहेठे, अहो! जाई! जीव अनादि कालथी देह धारी मूर्त्तिक ठे पटले नवो उपनो नथी. अने ए जीव कोई काले कालखण्डि पानीने ज्ञानी यशे, त्यारे देहादिक पर वस्तुने त्यागिने पोताना स्वरूपने नजशे. पठी कर्मोनो नाश करीने परम पदने पामशे. ॥ ११ ॥

हवे अग्यारमो एकांत नय आत्मा अचेतन तेनो प्रपंच विस्तारथी कहे ठे:-

अथ एकादशम आतमा अचेतन यह कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-कोठ पक्षपाती जीव कहे ज्ञेयके आकार, परिनयो ज्ञान ताते चेतना असत हे; ज्ञेय के नसत चेतनाको नास ता कारन, आतमा अचेतन त्रिकाल मेरे मत हे; पंक्ति कहत ज्ञान सहज अखंनित हे, ज्ञेयको आकार धरे ज्ञेयसो विरत हे; चेतनाके नाश होत सत्ताको विनाश होय, याते ज्ञान चेतना प्रवान जीव तत हे ॥ १२ ॥

अर्थ:-कोई पक्षपाती दृष्टवादी जीव कहेठे, ज्ञान ठे ते ज्ञेयनो आकार परिण म्यो होय, अने आकार परिणाम असतु ठे, तेथी चेतना पण असतु ठे. तेनो हे तु कहे ठे; जुठ ज्ञेयनो नाश थाय त्यारे चेतनानो नाश थाय ठे. जे सत् वस्तु होय तेनो तो विनाश क्यारे पण न थाय, ते कारणथी चेतना असतु थई तेथी ग्रणे कालमां आत्मा अचेतन थयो एवो मारो मत ठे. हवे पंडित स्याद्धादी क हे ठे, अहो! जाई! ज्ञान वस्तु सहज स्वभावे अखंनित ठे, अने ज्ञेयनो आकार धरेठे

तोपण ज्ञेयथी विरक्त ठे. जेम आरसीमां आकार जासे तोपण ते आकाररूप आरसी न थाय, तेम. जो चेतना लक्षणनोपण नाश मानीए तो जीवनी सत्तानो पण नाश थाय, तयारे जीव वस्तु पण असत् थाय, तेथी जीव तत्व जे ठे ते ज्ञान चेत नाना प्रमाणथीज मानीए ॥ १२ ॥

हवे बारमो एकांत नय अंशप्रमाण जीव सत्तानो प्रपंच कही वतावे ठे:-

अथ द्वादश अंस प्रमाण यद् कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- कोळ महा मूरप कहत एक पिंढमांहि, जहांलों अचित चित्त अंग लहलहे हे; जोगरूप जोग रूप नानाकार ज्ञेय रूप, जेते जेद करम के तेते जीव कहे हे; मतिमान कहे एक पिंढमांहि एक जीव, ताहीके अनंत जाव अंश फेळी रहे हे; पुगलसों जिन्न कर्म जोगसो अखिन्न सदा, उपजे विन से थिरता सुजाव गहे हे. ॥ १३ ॥

अर्थ:-कोई बौधमती महा मूर्ख एम कहेठे के, एक शरीरमां ज्यां लगी अचित त चित अंग के० घटपटादिक अचेतन विकल्प अथवा नर अमर तिर्यचादि चेतन अंग ते सचित विकल्प चकचकी रह्याठे, योगपरिणामथी योगरूप, जोगपरिणामथी जोगरूप, एम ज्ञेयनां नानाप्रकार रूप जेटलां कर्म के० क्रियाना जेद थायठे, तेटलाने जीव संख्या कहेठे, एटले जीव सत्ता अंश प्रमाण थई. हवे बुद्धिवंत स्याद्वादी एम कहेठे के, अहो! जाई! एक पिंढमां एक जीव ठे अने ते जीवना ज्ञान परिणामे करीने अनंत जाव जासनरूप अंश फेळी रह्याठे. पण जीव ठे, ते पुद्गलथी जिन्न ठे, अने कर्मयोगथी अजिन्न के० निराकुल ठे, तेमां जाव अंश अनंत उपजेठे, अने अनंत विणसे ठे पण जीवतो स्थिरतारूपज ग्रही रह्यो ठे ॥ १३ ॥

हवे तेरमो एकांतनय क्षणजंगुर जीवनो प्रपंच कही देखाडे ठे:-

अथ त्रयोदश त्रिनजंगुर जीव यद् कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोळ एक त्रिनवादी कहे एक पिंढमांहि, एक जीव उपज त एक विनसतु है; जाही समै अंतर नवीन उत्पत्ति हुहु, ताही समै प्रथम पुरातन वसतु है; सरवंग वादी कहे जेसे जलवस्तु एक, सोइ जलविविध तरंगनि लसतु है, तेसे एक आतम दरव गुनपरजेसों अनेक त्रयो पे एक रूप दरसतु है ॥ १४ ॥

अर्थ:-कोई एक क्षणवादी बौध एम कहेठे के एक पिंढमां एक जीव उपजे ठे. जे नवा जीवनी उत्पत्ति न थाय ते समे पे एम शृंखलावरु उपजे विणसे ठे, जाई! जेम तक्षाव प्रमुख जलाश्रयमां

જલ વસ્તુ ઇક છે તેજ જલ વિવિધ તરંગે કરી લસિત કે ॥ નિદ્રા નિદ્રા દેખાય છે, તેમ ઇક આત્મા ડ્રવ્ય છે તે ગુણ પર્યાયથી અનેક રૂપ થયો છે તોપણ ડ્રવ્યાર્થિક નયે ઇક રૂપેજ દેખીએ છે. ॥ ૧૪ ॥

હવે ચતુર્દશમો ઇકાંતનય જ્ઞાયક અજ્ઞાયકનો પ્રપંચ કહી વતાવે છે:—

અથ ચતુર્દશમ અજ્ઞાયક જ્ઞાયક નય યદ્ કથન:—

॥ સર્વેયા ઇક્તીસા: ॥—કોઠ ઘાલ યુક્તિ કહે જ્ઞાયક સક્તિ જોણો, તોણો જ્ઞાન અશુદ્ધ જગત મધ્ય જાનિયે; જ્ઞાયક સક્તિ કાલ પાઈ મિટિ જાઈ જવ, તથ અ વિરોધ ઘોષ વિમલ વર્ણનિયે; પરમ પ્રવીન કહે ઇસી તો ન વને વાહી, જેસે વિનું પરગાસ સૂરજ ન માનિયે; તેસે વિનું જ્ઞાયક સક્તિ ન કહાવે જ્ઞાન, યદ્તો ન પઠ પરતદ્ધ પરવાનિયે. ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:—જેની ઘાલકના જેવી તુઠ યુક્તિ છે, ઇવો કોઈ શૂન્યવાદી તથાગત કહે છે કે, જ્યાં લગી જ્ઞાનમાં જ્ઞાયક શક્તિ છે, ત્યાં લગી જગતમાં જ્ઞાન અશુદ્ધ કહેવાય છે, તેનો ઇજ પરમાર્થ છે, કે જે જ્ઞાયકપણું છે તે વિકલ્પરૂપ છે. અને વિકલ્પથી જ્ઞાન અશુદ્ધ ધાય છે, તેથી નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન શુદ્ધ છે. જ્યારે જ્ઞાનવ્યતિતે વશથી પોતાનો સમય પ્રસ્તાવ પામીને જ્ઞાયક શક્તિ છે તે મટી જાય, ત્યારેજ વિકલ્પના વિરોધથી રહિત ઇવું ઘોષ કે ॥ જ્ઞાન તે વિમલ કે ॥ શુદ્ધ વર્ણાણીએ. હવે ઇને પરમ પ્રવીણ સ્વા દ્વાદી કહે છે:—અરે! જાઈ! જે તું જ્ઞાયક ઇકતામાં વિકલ્પ માનીને શંકા પામે છે, અને જ્ઞાયકપણું અશુદ્ધ માને છે, ઇ વાત વને નહી. જેમ પ્રકાશવિના સૂર્ય માન્યો ન જાય અને પ્રકાશથીજ સૂર્ય માન્યો જાય, તેમ જ્ઞાયક શક્તિવિના જ્ઞાનપણ કહેવાય નહી, જો તને અનુમાનપ્રમાણથી તમારો પદ્ધ સાધન કરતા નથી, તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી પણ તમારો પદ્ધ પ્રમાણ કીધો ન જાય, તેથી તમારો પદ્ધ છે તે પદ્ધાજ્ઞાસ છે. ॥ ૧૫ ॥

હવે જેણે ચતુર્દ ઇકાંત નય હઠાવી દીધા ઇવો જે સ્વાદ્વાદ તેની સ્તુતિકરે છે:—

અથ સ્વાદવાદ પ્રશંસા કથન:—

॥ દોહરા: ॥—હહ વિધિ આતમ જ્ઞાન હિત, સ્વાદવાદ પરવાન, જાકે વચન વિ વારસો, મૂલ્ય હોઈ સુજાન ॥ ૧૬ ॥ સ્વાદવાદ આતમ સદા, તા કારન વલવાન, શિવ સાધક વાધા રહિત, અપે અર્થહિત આન ॥ ૧૭ ॥ સ્વાદવાદ અધિકાર યદ્, કહો અલ્પ વિસતાર, અમૃત ચંદ મુનિવર કહે, સાધક સાધિ હુવાર ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:—આવી રીતે આત્માના જ્ઞાનનો હિતકારી સ્વાદ્વાદ મત છે, તેજ પ્રમાણ જા ઇવો. જે સ્વાદ્વાદની વચન યુક્તિમાં પૂર્વે મૂર્ખ હોય તે સુજાણ થાય. ॥ ૧૬ ॥ જે સ્વાદ્વાદ સ્વરૂપ છે તેજ આત્માની દશા છે. તે કારણથી સ્વાદ્વાદ છે તે મદ્દા વલવાન

ठे, मोक्षनो साधक ठे, अने कोई मुक्तिची जांगे नही, तेथी ते वाधा रहित ठे अक्षय ठे. अने सर्व नयमां फेलि रह्यो ठे तेथी अखंनित एनी आण ठे ॥ १७ ॥ श्री आचार्य एम कहे ठे के, आ कंईक स्याद्वादनो अधिकार अद्विस्तारथी कह्यो. हवे श्री अमृतचंद आचार्य वारमो साध्य साधक छार कहे ठे. ॥ १८ ॥

इति श्री समयसारना नाटकमां स्याद्वादनामा श्यारमां छारनो अधिकार वालचोध सहित समाप्तः ॥

हवे साध्य वस्तु अने साधक वस्तुनुं स्वरूप देखाने ठे:-

अथ श्री साध्य साधक स्वरूप कथन:-

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जोइ जीव वस्तु अस्ति प्रमेय अगुरु लघु, अजोगी अमूर्तिक प रदेशवंत हे; उत्पत्तिरूप नाशरूप अविचल रूप, रतनत्रयादि गुण जेदसों अनंत हे; सोई जीव दरव प्रवान सदा एकरूप, ऐसो शुरू निहचे सुजात विरतंत हे; स्यादवाद मांहि साधि पद अधिकार कह्यो, अथ आगे कहिवेकों साधक सिधांत हे ॥ १९ ॥

॥ दोहराः ॥-साधि शुरू केवल दशा, अथवा सिद्ध महंत; साधक अविरत आ दिवुध, ठीन मोह परजंत. ॥ २० ॥

अर्थ:-जे कोई जीव वस्तु ठे ते अव्यथी अस्तित्वपणे, प्रमेयपणे, अगुरु लघु पणे, अजोगीपणे, अमूर्तिक पणे, प्रदेशवंत पणे, प्रवर्तें ठे, तेमां जे नास्तित्वपणं नही ते अस्तित्वपणं जाणवुं, अने प्रमाण ग्रहण करवा योग्य ठे, तेथी प्रमेयपणं ठे. अपौंडगलिक पणाथी अगुरु लघुपणं ठे, इत्यादि धर्म ठे. उत्पत्तिरूप पर्यायथी, विनाश रूप पर्यायथी, अविचलरूपथी, ज्ञान दर्शन चारित्र रत्नत्रय कहिए. इत्यादिक गुणोना जेदथी अनंत पणं लीधो वर्तें ठे. तेज जीवव्यव एकरूपज सदा प्रमाण ठे. ते एकरूपने अस्तित्व प्रमेयत्वादिक धर्म करी आगल कह्यो तेज शुरू निश्चयनयथी एनो एवो खजाव घृतांत ठे. तेज साध्य पद कह्युं एटले साधवालायक वस्तु ते स्याद्वाद अंधि कारमां कही. हवे आगल एने साधवानो सिद्धांत साधकठे ॥ १९ ॥ शुरू केवलीनी दशाने साध्य वस्तु कहीए. अथवा महंत सिद्धपणं ते साध्य वस्तु ठे. अने चोथा अविरत गुणगणाथी मांमीने चारमां क्षीणमोह गुणगणा पर्यंत नव गुणगणाना धणी जे बुध के० पंक्ति ठे, ते सर्वेने साधक कहीए. ॥ २० ॥

हवे अविरत्त्यादि साधकनी व्यवस्था कहेठे:-अथ साधक व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-जाको अथो अपूरव अनवर्ति करनको, जयो लाज जईगुरु वचनकी बोहनी; जाके अनंतानुबंध क्रोध मान माया खोज, अनादि मिथ्यात मि अ समकित मोहनी; सातों परकिति खपी किंवा उपसमी जाके, जगी उरमांही स

मकित कला सोहनी; सोइ मोह साधक कहायो ताके सरवंग, प्रगटी शगतिगुन धानक आरोहनी. ॥ २१ ॥ सोरठी: ॥—जाकी मुगति समीप, जई जव स्थिति घट गई; ताकी मनसा सीप, सुगुरु मेघ मुकता वचन. ॥ २२ ॥

अर्थ:—जे जीवने अधो के० यथाप्रवर्ति करणनो अने अपूर्व करणनो तथा अति पृथ करणनो साज धयो, एटले ए सम्यक्त्व प्राप्तिनां त्रण करण ठे तेनो साज धयो, अने जेने गुरु वचननी बोहनी थई एटले गुरु उपदेशनो साज धयो, तेथी अनंतानु बंधी क्रोध, मान, माया, अने लोच तथा अनादिकालनी मिथ्यात्व मोहनीय, मिश्रमो हनीय अने सम्यक्त्व मोहनीय, ए सात प्रकृति जेनी कय थई, अथवा उपशमी अथवा सातेमां कंइ स्वपी कंइ उपशमी, एवी जेना हेयामां सुहामणी समकितनी कला जागी तेज जीव मोहनो साधनारो कहेवाय. तेना सर्व श्रंगमां एटले बाह्य अर्च्यंतर श्रंगमां गुणस्थानक आरोहणी के० चढवानी शक्ति प्रगटी ॥ २१ ॥ जेने जवस्थितिना परिपा कयी मुक्ति समीप थई अने संसारनी स्थिति घटी गई, ते पुरुषनी मनसा शीप स मान थई, त्यां सद्गुरु ते मेघ समान धयो, ते सद्गुरुनां वचन तेनी मनसारूप सी पमां अमोक्षिक मोती जेवां धयां थकां रुचे ठे ॥ २२ ॥

एवे सद्गुरुने मेघनी उपमा कहीने स्तवे ठे:—अथ गुरु प्रशंसा:—

॥ दोहरा: ॥—ज्यों वरपे वरपा समे, मेघ अखंडित धार; त्यां सद्गुरु वानी खिरे, जगत जीव हितकार ॥ २३ ॥

अर्थ:—जेम वरसाद कालमां मेघ अखंडित धाराये वरसे, तेमज सद्गुरु होय ते जगतवासी जीवने हित कारक अमृत वाणी खेरे ठे ॥ २३ ॥

एवे सद्गुरुना उपदेश आक्षेपणी धर्म कया कहे ठे:—अथ उपदेश कथन:—

॥ सवैया तेइसा:॥—चेतनजी तुमजागि बिखोकहुं लाग रहै कहीं मायाकि ताई; आय कहींसुं कही तुम जाठगे माया रहैगि जहांकि तहांई; माया तुझारि न जाति न पाति न बसकि बेसी न अंसकि जाई; दासि किए धिनु छातनि मारत, एसि अनीति न कीजे गुसाई ॥ २४ ॥ दोहरा: ॥—माया गया एक हे, घटे घटे त्रि नमांदि; इन्हकी संगति जे खगे, तिनहिं कहुं सुख नांदि ॥ २५ ॥ सवैया तेइसा:॥—सोगनिसों फव नांतों न तेरों न तोसों कवृ इह सोगकों नांतो; ए तो रहैरमि स्वारथके रस, तू परमारथके रस मातो; ए तनसों तनमे तनमे जन, चेतन तुं त नसों गित हातो; दोहि मुखी अपनो पख तोरिके राग विराग विरोधको तांतो. ॥ २६ ॥ सोरठा: ॥—जे छुरयुद्धीजीव, ते उत्तंग पदवी चढ़े; जे समरसी सदीव, ति न्हकों कवृ न चाहिण ॥ २७ ॥ सवैया इकतीसा:॥—हांसीमें विपाद यत्त वियामे विवाद

यसे, कायामें मरन गुरुवर्त्तनमें हीनता; सुचिमें गिलान यसे प्रापतिमें हानि वसे, जेमें हारि सुंदर दशामें ठवि ठीनता; रोग यसे जोगमें संयोगमें वियोग यसे, गुनमें गरव यसे सोवमांदि हीनता; श्रोर जगरीति जेती गर्जित असाता सेती, साताकी स हेळी हे थकेळी उदासीनता ॥ २० ॥ दोहरा: ॥—जिहि उतंग चडि फिरि पतन, नहि उतंग बहिरूप; जिहि सुख अंतर जयवसे, सो सुख हे दुखरूप ॥ २१ ॥ जो विससे सुप संपदा, गये ताहि दुख होइ; जो धरती बहु त्रिणवती, जरे अगनिसां सोई ॥ २० ॥ इति गुरुउपदेस समाप्तः ॥ दोहरा: ॥—सबदमांदि सतगुरु कहे, प्रगटरूप जिन धर्म: सुनत विचक्षण सद्दे, मूढन जाने मर्म ॥ ३१ ॥

अर्थ:—अहो! जीव! चेतन! तमे मोह निझा तजोने जागो, अने सत्य स्वरूप देखीने मायारूप संपदाने शुं बसगी रखावो; पृथिवी प्रमुख अद्वार जारादीक जेठे तेमां तमें पर्यायी आख्या ठो? अने कही दशामां जोशो? अने जेनी साथे तमे राची रखावो, तेनो मायाजाख संपदा ज्यांनी त्यां रहेथे. ए मायाजाख तमारी जाती नथी, तथा पाती नथी अने माया तमारा यंशनी वेळी नथी, अने तमारा यंश के० एक देशनी पण कांई नथी, तेथी तमारे अने मायाने संबंध तो कोई पण नथी. अने तमे पो नानी करीने जावोगे. तेथी ए कहेयत साची करो ठो, के दासी कयां बगर सात मारो ठो, तेथी उतूपात याशे. माटे हे ! महंत पुरुषो ! एवी अनीति न करवी ॥ २४ ॥ माया अने ठापा एक सगळीज ठे. क्षणमां बधे ठे अने क्षणमां घटे ठे. तेथी ए मापानी संगते जे खामी रहेवे, तेने अपारे पण सुख थातुं नथी ॥ २५ ॥ आ जे पुत्र कसप्रदिक् तुं पोताना जाणे ठे, तेनो पारका खोको जेवा ठे, ए खोकोनी साथे तारो कांई नातो नथी. अने ए खोकोने पण ताहारी साथे कोई प्रकारनो नातो नथी. ए जे पुत्रकसप्रदिक् खोको ठे तेनो पोताना मार्यना रसथी ताहारी साथे रमी रसा ठे, अने अने! चेतन! तुं तो पोताना चेतनारूप परमार्यना रसमां राची रसो तुं. बखी ए जे खोको ठे ते तारा तनथी तनमय बई रसा ठे, पटखे तारा शरीरथी मोहित ठे, अने ए शरीर तो जग ठे अने तुं तो चेतन ठे. तेथी ते जगथी तारी सदा निश्चिना ठे. माटे राग अने द्वेष रूप मोह कर्मनो नातो तोमी पोतानुं बख फोरवीने सुखी या ॥ २६ ॥ जे जीव गग ठेपथी छुष्ट बुद्धि बई रसो ठे ते तो इंद्रादिकनी टेंची पदवी चाहे ठे, अने जे जीव सदाई समरसी नावमां रहे ठे, ते ने कोई टेंप पदवीनी चाहना यनी नथी. ॥ २७ ॥ हांमीने सारी मानीए ठे पण तेमां विषवाद बसे ठे, विद्याने मारी जाणीए वीए पण तेमां विवाद जगडो बसे ठे; का जाने सारी जाणीए वीए पण तेमां मरगदोष ठे, गुनवाई के० बदाईने सारी जाणीए

ठीए पण तेमां कोईकवारे हीणता ठे; पवित्राई सारी जाणीए ठीए, पण एने आदिके अंतें डुगंठा उपजे ठे; प्राप्ति सारी जाणीए ठीए, पण तेनी साये हाणीलागी रहीठे; जीतवुं जखुं ठे पण तेनी साये हारवुं लाग्युंज ठे; इहानीनी सुंदर दशा जळी ठे पण अंतें कांति क्षीण थई जाय ठे; जोगवुं सुख सारुं ठे, पण तेमां रोगनी उत्पत्ति ठे; इष्ट संयोग जसो ठे पण तेनी साये वियोगपण तैयार थई रहें ठे; प्रीति जळी ठे पण तेनीसाये अप्रीति पण उपजे ठे; औदार्यादिक गुणमां गर्व अहंकार वसे ठे; राज सेवा सारी ठे, पण तेमां दीनपणुं वसे ठे; अने वीजी जेटली जगत्वासी जीवोनी रीत सारी जाणीए ठीए, तेतो सर्व अंतरगर्जित अशाता सहित ठे. तेथी एकली उदासीनताज शातानी साहेली ठे. माटे समरस जावज श्रेष्ठ ठे ॥ २७ ॥ जे उंचे ठेकाणे चढीने पठी नीचे पडवुं घाय, ते उतंग ठेकाणुं न कहेवाय; पण ते ठेकाणुं कुवा जेवुं कहेवाय. तेम जे मुखना अंदर दुःख वसे ठे ते सुख पण दुःखरूप कहे वाय ठे ॥ २८ ॥ केमके सुख संपदा विखसे ठे पण पठी तेना नाशथी दुःख थाय ठे. जेम तृणोवाळी धरती अग्निथी चळी जायठे, पण तृणविनानी धरती कोई रीते घळती नथी, ए दृष्टांते जाणी लेवुं ॥ ३० ॥ एरीते गुरु उपदेश सूचनिकामात्र संपूर्ण यपो; सद्गुरु जैनधर्मने प्रगट रूप शब्दमांज कहे ठे, एटले वचनमां व खाणे ठे. ते जैन धर्मने सांजळी विचक्षण पुरुष होय ते सईहे ठे, अने मूर्ख होय ते तेनो मर्म जाणे नही:- ॥ ३१ ॥

हवे कोईकने उपदेशनी रुचिठे, अने कोईकने नथी तेवुं स्वरूप कहे ठे:-

अथ उपदेश रुचि अरुचि कथन:-

॥ सवैया एकतिसा:- ॥-जेसे काहू नगरके वासी छे पुरुष जूले, तामें एक नर सुष्ट एक दुष्ट उरको; दोउ फिरे पुरके समीप परे कुवटमे, काहू उर पंथिककों पूठे पंथ पुरको; सोतो कहे तुझारो नगर दे तुमारे द्विग, मारग दिखावे समुजावे खोजपुरको; एते पर सुष्ट पहिचाने पैं न माने दुष्ट, द्विरदे प्रवान तेसे उपदेश गुरुको ॥ ३२ ॥

॥ सवैया इकतीसा:- ॥-जेसे काहू जंगलमे पावसकी समो पाई, अपने सुजाई महा मेघ धरपतु है; आमल कपाय कटु तीपन मभूर पार, तेसो रस वाढे जहां जेसो दरपतु है; तेसो ज्ञानवंत नर ज्ञानको बखान करे, रसको उमाहो है न काहू परपतु है; बहे धुनि सुनि कोठ गहें कोठ रहैं सोई, काहूकों विपाद होई कोठ हरपतु है ॥ ३३ ॥ दोहरा:- ॥-गुरु उपदेश कहा करे, डुराराधि संसार; वसे सदा जा के उदर, जीव पंच परकार ॥ ३४ ॥

अर्थ:-जेम काई नगरना वासी वे पुरुष नगरमांथी निकलीने दिशा चूली गया.

તે વે પુરુષમાં એક તો સુષ્ટ કે^૦ હૈયાના સરલ સ્વજાવનો હતો, અને એક હૈયાનો હુષ્ટ હતો. પઠી તે ઘને પુરુષ નગરની સમીપજ કરવા લાગ્યા. પઠી કોઈ વીજા વાટમાર્ગને નગરનો મારગ પૂઠવા લાગ્યા, ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો જે તમારું ગામ તો તમારી સમીપ છે, એમ કહી તે ઘનેને મારગ દેલાડે, અને રુઠી રીતે પુર કે^૦ નગરને સોજ કરી સમજાવે, પણ તેમાં જે સરલ હૈયાનો છે, તેતો સાચું માને, પણ હુષ્ટ હૈયાનો છે તે માને નહીં, તેમ ગુરુનો ઉપદેશ છે તેપણ પુરુષના હૈયા પ્રમાણે છે ॥ ૩૨ ॥ જેમ કોઈ અરણ્યમાં ઘરસાદ પોતાનો સમય પામીને સ્વજાવથી મહા મેઘ વરષે છે. ત્યારે શ્યાંવલી પ્રમુલ્હ લાટા રસવાલા તથા વાવલ પ્રમુલ્હ કપાળ રસવાલા, અને લિંબના પ્રમુલ્હ કડવા રસવાલા, જાલ પ્રમુલ્હ નીંબરસવાલા, જેઠીમધ પ્રમુલ્હ મધુર રસવાલા, અને છુણ પ્રમુલ્હ ફારરસ વાલાં જાડોમાં તેડના ગુણ પ્રમાણે રસ પૃથ્વી થાય છે, તેમ જ્ઞાની આચાર્ય પ્રમુલ્હ પોતાની વચન વર્ગણા વચન યોગે સ્થિરે કે^૦ પ્રકાશે છે, તે જ્ઞાનનું વલાણ કરતાં પોતાના અનુનવ રસમાં ઝમગ થઈ રહ્યા છે, પણ તે ઘણતે કોઈ યોગ્ય અયોગ્ય શ્રોતાની પરીક્ષા કરતા નથી, પઠી તે શ્રોતા પુરુષોમાં તે જ્ઞાનની ધ્વનિ સાંજલીને કોઈ તેની વાણીને પ્રદે છે, કોઈ સુરે રહે છે, કોઈ નિદ્રા કરે છે, કોઈ મિથ્યાદષ્ટિને વિપાદપણ થાય છે, અને કોઈ સમ્પન્ન દષ્ટિ દર્પે પણ પામે છે ॥ ૩૩ ॥ માટે ગુરુનો ઉપદેશ શું કરે? આ સંસારી લોક હારાપ્ત છે, સમજાવવા કઠણ છે, જે સંસારના ઉદરમાં પાંચ પ્રકારની શ્રદ્ધાવાજાં જીવો છે, તે સદા વસીજ રહ્યા છે. ॥ ૩૪ ॥

દ્વે પાંચ પ્રકારનાં જીવનાં નામ કહે છે:-અથ પંચ પ્રકાર યથા:-

॥ દોદરા: ॥-હૂંધા પ્રત્યુ ચુંધા ચતુર, સૂંધા રોચક સુદ્ધ, ઝંધા હુરબુદ્ધી વિકૃષ્ટ ઘૂંધા ધોર અચુદ્ધ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:-એક તો હૂંધા તેનો પ્રત્યુ સ્વામી છે; વીજા ચુંધા કે^૦ ચતુર છે; વ્રીજા હુંધા કે^૦ રુચિયંત છે; ચોથો ઝંધા કે^૦ હુષ્ટ હુરબુદ્ધિ છે, અને વિકલ છે; પાંચમા ઘૂંધા કે^૦ ધોર અચુદ્ધિ છે ॥ ૩૫ ॥

દ્વે હૂંધાનું સદ્ગુણ કહે છે:-અથ હૂંધા યથા:-

॥ દોદરા: ॥-જાર્કા પરમ દશાવિષે; કરમ કર્લક ન દોશ; હૂંધા અગમ અગાધ પદ, વચન અગોચર સોશ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:-જેની અલ્પદશા વર્ણવેલી છે, જેમાં કોઈ કર્મરૂપ કર્લક દેખાય નહીં, એવું જે અગમ તથા અગાધ પદ છે, પરંતુ સિદ્ધ પદ છે જે વચનનો વિષય થઈ શકે નહીં તેને જાણ કહિયે. ॥ ૩૬ ॥

હવે ચુંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ચુંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જે હદાસ વ્હે જગતસોં, ગદે પરમ રસ પેમ; સો ચુંધા ગુરુકે વચન,
ચૂંધે બાલક જેમ. ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:-જે જીવ જગત્થી હદાસી થઈ રહે છે, અને જે પરમ દશામાં રહી તેના પ્રેમ
સ્વાદને ગ્રહે છે, પટલે ઉત્કૃષ્ટ દશા જાવે છે, તેતો ગુરુનાં વચનને બાલકની પરે ચુંધે
છે, અને પુટ થાય છે, તે ચુંધા કહેવાય છે. ॥ ૩૬ ॥

હવે સુંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ સુંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જો સુવચન રુચિસોં સુને, હિંપ હુદતા નાંહિ; પરમારથ સમુજે
નહી, સો સુંધા જગમાંહિ. ॥ ૩૭ ॥

અર્થ:-જે રુચિયે કરી આગમના અંગ જે સુવચન તેને સાંજલે છે, જેના હૃદયમાં
હુદતા નથી, પણ જે સૂદ્ધમ તત્ત્વને સમજે નહીં તેને જગત્માં સુંધા પુરુષ કહીયે. ॥ ૩૭ ॥

હવે ઝંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ઝંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકોં વિકયા હિત લાગે, આગમ અંગ અનિષ્ટ; સો ઝંધા બિપઈ વિ
કલ, હુદ રિષ્ટ પાપિષ્ટ. ॥ ૩૮ ॥

અર્થ:-જેને વિકયાનાં વચન હિતકારી લાગે છે, અને આગમ અંગ અનિષ્ટ લાગે
છે, તેતો વિકલ વિપરી જીવ ઝંધા કહેવાય, દોષવંત રોષવંત પાપકર્મી થઈ રહેઠે.

હવે ઘૂંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ઘૂંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકે શ્રવન વચન નહી, નહિ મન સુરતિ વિરામ; જમતા સો જડ
વત્ જયો, ઘૂંધા તાકો નામ, ॥ ૪૦ ॥ ચોપાઈ: ॥-ઘૂંધા સિદ્ધ કહે સવ કોઝ; સુંધા
ઝંધા મૂરલ દોઝ; ઘૂંધા ધોર વિકલ સંસારી; સુંધા જીવ મોપ અધિકારી. ॥ ૪૧ ॥

॥ દોહરા: ॥-ચૂંધા સાધક મોપકો, કરે દોષ હુઃખ નાસ; લહે પોપ સંતોષ સોં, વ
રનો લગન તાસ. ॥ ૪૨ ॥

અર્થ:-જેને વચન નથી પટલે જે પર્કેન્દ્રિય છે અને જેને શ્રવણ નથી પટલે જે વેરિન્દ્રિય
તેરિન્દ્રિય, ચૌરિન્દ્રિય છે, અને જેને મનની સુરતા નથી પટલે જે અસંજ્ઞી છે, વહી જેને
વિરામ કેળ વિરતિ નથી, અજ્ઞાનરૂપ જમતાથી જે જમરૂપ થઈ રહ્યા છે, તેને ઘૂંધા ક
હીયે. ॥ ૪૦ ॥ ઘૂંધા પુરુષને તો સદુ કોઈ સિદ્ધ કહે છે; સુંધા અને ઝંધા પ ધને
મૂર્ખ છે; અને ઘૂંધા હોય તેતો અધોર અંધારામાં વિકલ સંસારી જીવ છે; અને સુંધા
જીવ છે તેતો મોહના અધિકારી હોય, અને મોહના વાંઠક હોય ॥ ૪૧ ॥ ચૂંધા છે
તેતો મોહનો સાધક છે, દોષ અને હુઃખનો નાશ કરે છે, અને સંતોષથી પુદ્ધતા
પામે છે, તેનું લક્ષણ ધરણું છે. ॥ ૪૨ ॥

हवे मोक्ष साधकनुं उदाहरण कहेवे:-अथ साधक लक्षण:-

॥ दोहरा: ॥-कृपा प्रसम संवेग दम, अस्ति जाव वैराग; ए लठन जाके हिये, सस व्यसनको त्याग. ॥ ४३ ॥

अर्थ:-कृपा जे दया, तथा जे कपायना उदयनुं दवावबुं ते प्रशम अने संवेग ते मोक्षना अजिहापनुं पद के० स्थानक, तथा दम ते इंद्रियदमन, अस्ति पटखे जिनोक वचन उपर श्रद्धा, एहवो वैरागीजाव; एटखां लक्षण जेना हृदयमां रहे वे, अने सात व्यसननो जे त्याग करे तेज साधक होय. ॥ ४३ ॥

हवे साते व्यसननां नाम कहेवे:-अथ सप्त व्यसन नाम:-

॥ चोपाई: ॥-जूवा आमिप मदिरा दारी; आपेटक चोरी परनारी; एई.सात व्यसन दुख दाई; डुरित मूल दुर्गतिके जाई. ॥ ४४ ॥ दोहरा: ॥-दर्वित ए सातों व्यसन, डुराचार दुख धाम; जावित अंतर कलपना, मृषा मोह परिनाम. ॥ ४५ ॥

अर्थ:-जुगार १, मांस जक्षण २, मदिरापान ३, वेश्या गमन ४, आखेटक के० शिकार खेलवो ५, चोरी करवी ६, परस्त्री गमन ७, ए सात व्यसन कहेवाय वे, ते संसारमां दुःखदाई वे. पापनां मूल वे अने दुर्गतिना जाई वे. ॥ ४४ ॥ ए जे क्रिया रूप साते व्यसन वे ते द्रव्यरूप वे. ए दुष्ट आचाररूप दुःख धाम के० दुःखनुं घरे. अने जेना अंतरमां वृथा के० कूठा मोह परिणामनी कलपना के० विचारणा ध्यावन थाय, ते जावित व्यसन कहीए. ॥ ४५ ॥

हवे जावित सात व्यसननी व्यवस्था कहेवे:-अथ जावित व्यसन व्यवस्था कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-अशुजमें हारि शुज जीति यहै हूत कर्म, देहकी मगन ताई यहै मांस जपिवो; मोहकी गहलसों अजाने यहै सुरापान, कुमतिकी रीति ग रस चाखिवो; निरदे वहे प्राण घात करिवो यहै सिकार, परनारी संग प प्यारसों पराई सोंज गहीवेकी चाह चोरी, एई सातों व्यसन

ववानो चाह राखे तेज चोरी ठे. ए जावित सात व्यसननुं विदारण करवाची ब्रह्म
प्रत्यो जाय ठे. ॥ ४६ ॥

हवे मोक्षना साधकनी व्यवस्था कहेठे:-अथ साधक व्यवस्था:-

॥ दोहरा: ॥-विसन जाव जामे नही, पोरुप अगम अपार; किये प्रगट घट सिं
धुमपि, चौदह रतन उदार. ॥ ४७ ॥

अर्थ:-जेना चित्तमां व्यसनजाव पामिण नही, अने अगम अपार पुरुपातन पां
मिण, तेणे घटरूप समुद्र मंथन करीने उदार के० अमुद्य चौदे रत्न प्रगट कीधां ॥४७॥

हवे जावित चौद रत्ननुं वर्णन करेठे:-अथ जावित चौद रत्नको धरनन:-

॥ सवैया इकतीसा:-जठमी सुबुद्धि, अनूचूति कठस्तुत्तमनि, वैराग कलपवृक्ष,
संत सुवचन हे; ऐरावत उधिम प्रतीतिरंजा उदेविप, कामधेनु निर्जरा सुधा प्रमोद
धन हे; ध्यान चाप प्रेमरीति मदीरा विवेक वेद्य शुद्धजाव चंद्रमा तुरंगरूप मन हे;
चौदह रतन ए प्रगट होइ जहां तहां ज्ञानके उदोत घट सिंधुको मथन हे. ॥ ४८ ॥

॥ दोहरा: ॥-किण अवस्थामे प्रगट, चौदह रतन रसाख, कतुं त्यागे कतुं संग्रहे,
विधि निपेधकी चाख. ॥ ४९ ॥

अर्थ:-सुबुद्धि उपनी तेतो खट्नी उपनी १, आत्मानो अनुभव उपज्यो तेतो कौस्तु
भमणि उपज्यो २, वैराग उपज्यो तेतो कल्पवृक्ष अगुं ३, जापा समिति उपजी तेतो
शंख उपज्यो ४, उधिम उपज्यो तेतो ऐरावत हाथी उपज्यो ५, प्रतीति उपजी तेतो
रंजा उपजी ६, कर्मनो उदय तेतो विप उपज्युं ७, कर्म निर्जरा यइ तेतो कामधेनु
उपजी ८, ध्यान उपज्यो तेतो अमृतधन उपज्युं ९, ध्यान उपज्युं तेतो चाप के०
सारंग धनुष उपज्युं १०, प्रेमरीति के० प्रेमनी खय उपनी तेतो मदीरा उपज्यो ११
विवेक उपज्यो तेतो धनवंतरि वेद्य उपन्यो १२, शुद्धजाव उपन्यो तेतो चंद्रमा
उपन्यो. १३, मन शुद्ध यमुं तेतो सात मुखो अश्व उपन्यो. १४, ए चऊद रत्नतो
ज्यां ज्ञाननो उदय यवाधी पोताना ज्ञानरूप घट समुद्रनुं मंथन थाय ठे, त्यां
उपजे ठे एम जाणवुं ॥ ४८ ॥ साधनी अवस्थामां ए चौदे रत्न रसाख हतां ते प्रगट
कीधां, ए चौद रत्नमां विधि निपेधनी चाखमां एटखे हेय, उपादेयनी चाखमां कंश्क
त्यागे ठे अने कंश्क संग्रह करेठे ॥ ४९ ॥

हवे जावित चउद रत्न तैमां थाव रत्न त्यागवा योग्यठे अने ठ रत्न ग्रहण करवा
योग्य ठे ते कहेठे:-अथ अष्ट रत्न हेय पट उपादेय कथन:-

॥ दोहरा: ॥- रमा, संप विप धनु सुरा, वेद धेनु हय हेय, नति रंजा. गज कं

લ્પતરુ, સુધા સોમ આદેય ॥ ૫૦ ॥ ઇહ વિધિજો પરજાવ વિપ, વમે રમે નિજરૂપ, સો સાધક શિવપંથકો, ચિદ્વિવેક ચિદ્રૂપ, ॥ ૫૧ ॥

અર્થ:—રમાકે ૦ સદ્ધિ તેતો સુવુદ્ધિ ૧, સુવચનશંપ ૨, હૃદય ત્રિપ ૩, ધ્યાન ધનુષ ૪, પ્રેમ રીત મદિરા ૫, વિવેક દેય ૬, નિર્જરા કામ ઘેનુ ૭, મનશુદ્ધતે ધોનો ૮, ૯ આઠ અથિર છે તેમાટે ઠાંકવા યોગ્ય છે. અને અનુજવ મણિ ૧, પ્રતીતિ રંજા ૨, હથ મ દાઢી ૩, વેરાગ્ય કલ્પવૃક્ષ ૪, આનંદ સુધા ૫. શુદ્ધ જાવ ઘંડમા ૬, ૯ ઠ રત્ન ૯ દાણ કરવા યોગ્ય છે. ॥૫૦॥ આ રીતિથી પરરૂપ જે કર્માદિક જાવ છે, તેજ વિપથયું. તેનું જે વમન કરે છે, અને પોતાના સ્વરૂપમાં જે રમે છે તેજ પુરુષ મોહ માર્ગનો સાધક જાણીયે, જે જ્ઞાન જાવનો જાણનાર અને જ્ઞાન સ્વરૂપી તેજ સાધક કહીશા ॥૫૧॥

હવે મોહપદના સાધકની વ્યવસ્થા કહે છે:—અથ સાધક વ્યવસ્થા કથન:—

॥કવિચંદ્ર:॥—જ્ઞાનદૃષ્ટિ જિન્દગે પટ અંતર નિરલે દરવ સુગુન પરજાહ, જિન્દગે સ રૂજરૂપ દિન દિન પ્રતિ, સ્વાદવાદ સાધન અધિકાહ, જે કેવલ પ્રતીત મારગ મુપચિતે ચ રન રાપે ઠરાઈ. તે પ્રથિણ કરિગિન મોહ મલ અવિચલ હોઈ પરમપદ પાહ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:—જેના પટ અંતરમાં જ્ઞાનની દૃષ્ટિ જાગી તેથી ડ્રવ્યને જે દેલે જાણે, તે ડ્રવ્ય ના ગુણ જાણે; ગુણના પર્યાપ જાણે; અને જેને સદ્જ રૂપેજ પટલે નિધિતવ્યતાનાપરિ પાકથી દિન દિન પ્રત્યે સ્વાદ્વાદનું સાધન અધિક થઈ રહ્યું છે, અને જે કેવલિના કહે સા મારગને સન્મુગ થઈ રહે, એજ ચિત્ત રાલે અને એજ માર્ગથી ચરણ ઠરાવી રાલે, તે પ્રવીણ પુરુષ મોહરૂપ મલને દીણ કરી પરમ પદ પામી અવિચલ થાય છે ॥ ૫૨ ॥

હવે સમ્પગ્ દૃષ્ટિની વ્યવસ્થા અને મિથ્યા દૃષ્ટિની વ્યવસ્થા કહે છે:—

અથ સમ્પગ્દૃષ્ટિ મિથ્યાદૃષ્ટિ વ્યવસ્થા:—

॥ સર્વેવા ઇક્તીસા: ॥—ચાકળો ફિરત જાકોં સંસાર નિકટ આયો, પાયો જિનિ સમ્પગ્ મિથ્યાન નાશ કરિકે; નિરહુંદ મનસા મુનૂમિ સાધિ જિની જિનિ, કીની મોપ કારન અવસ્થા ધ્યાન ધરિકે; સોઈ શુદ્ધ અનુતો અન્યાસી અધિનાશ થયો, મયો તાકો કરમ તરમ મેગ ગરિકે; મિથ્યામતિ આપનો સરૂપ ન વિગાને તામે, હોષે જગ જાણમે અનંત કાલ જરિકે. ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:—જેમ રાત્રિને વિષે ચકળો ફિરતો ફરતો રહે છે, તેમ મંસારમાં ફિરતાં ફિરતાં જેનો અંત નિકટ આવ્યો, જે સમ્પક્ત પામ્યો, મિથ્યાત્વનો નાશ કરીને સાગંધ્યા દિક રહિત ઈવી મનસારૂપ નહીં નૂમિકા જેણે સાધિ લીધી, અને ધ્યાન ધરિને પો તાની અવસ્થા મોહપદના કારણરૂપી જેણે કીધી, તેજ સમ્પગ્ દૃષ્ટિ શુદ્ધ અનુતપનો અન્યાસી થયો, એમ કર્મે રોગને ગમાવીને અધિનાશી થયો, પટલે પનાંજન્મ મળ્યું દર્શા.

અસિદ્ધ ધર્મો, ઈથી સમ્યગ્ દૃષ્ટિ પામ્યાવિના મિધ્યાત્વી પોતાનું સ્વરૂપ શ્રોત્રલે નહીં. તેથી અનંતકાલ જરૂરે કે.૦ લગી જગત્ની જાલમાં મોલે ॥ ૫૩ ॥

દૃષ્ટે જે આત્માનો અનુજવ પામ્યો તેનો વિશ્વાસ કહેવે:-અથ અનુજવ વિશ્વાસ:-

॥ સર્વેયા ફક્તીસાઃ ॥-જે જીવ દરવરૂપ તથા પરજાયરૂપ, દોઢ ને પ્રવાન વસ્તુ સુરૂતા ગદ્દત દે; જે અશુરૂતાવનિકે ત્યાગી નાં સરવયા વિપેસોં વિમુખ વ્હે વિ રાગતા ચદ્દત દે; જો ગ્રાહજનાવ ત્યાગનાવ હુદ્દે જાવનિકો, અનુજો અન્યાસ વિપે એકતા કદ્દત દે; તેઈ જ્ઞાન ક્રિયાકે આરાધક સદ્જ મોપ, મારગકે સાધક અવાધક મદ્દત દે. ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:-જે કોઈ જીવ ડ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક એ બે નય પ્રમાણ કરીને વ સ્તુતી શુરૂતાને પ્રદેવે, જે જીવ રાગદ્વેષ મોહથી આત્મામાં જે અશુરૂતાવ છે તેના સર્વેયા ત્યાગી થયા છે, તેથી પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયથી વિમુખ થઈને વેરાગતામાં જે વર્તવા લાગેછે, અને જે જાણિત સૌંદે રક્ષમાં ઠ જાવ રક્ષ પ્રદ્વેષ કરવા યોગ્ય છે, અને આઠ જાવ રક્ષ ત્યાગવા યોગ્ય છે, એટલે આઠ દેવને ઠ ઉપાદેય છે, તે અનુજવના અન્યાસવિપે ધંને જાવની એકતા કરેછે, એટલે જે ડ્રવ્યમાં દૃષ્ટિ રહે અને પર્યાયમાં દૃષ્ટિ ન રહે, તેને એકતા કહેવે. તે જીવ જ્ઞાન ક્રિયા જે મોક્ષ માર્ગનું કારણ કહ્યું છે તેના આરાધક થયા. અને સદ્જરૂપમાં મોક્ષ માર્ગના સાધક થયા; ફરી તેને કર્મ બાધા ન હોય, તેથી અવાધક થયા મહિમાવંત થયા, પૂજનિક થયા. ॥ ૫૪ ॥

દૃષ્ટે જે જ્ઞાન અને ક્રિયાને જિજ્ઞાસાવે માને છે તેને પની એકતા કહી દેલાડે છે:-

અથ જ્ઞાન ક્રિયા એકતા કથન:-

॥ દોહરાઃ ॥-વિનસિ અનાદિ અશુરૂતા, હોઈ શુરૂતા પોપ; તા પરનતિકોં બુધ કહે, જ્ઞાન ક્રિયાસોં મોપ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:-અનાદિ કાલની જે અશુરૂતા છે તેનો જ્યાં વિનાશ થાયછે ત્યાં શુરૂતાનું પોપણ થાયછે, ઈથી જે આત્માની પરિણતિ થાય તેજ જ્ઞાનની ક્રિયા કહેવાયછે. તેને બુધ કે.૦ પંડિત પુરુષ એવું કહેવે કે એ જ્ઞાન ક્રિયાથી મોક્ષ થાય, આંહી જ્ઞાન તથા ક્રિયાની જે હુવિધા લેલેછે તે શબ્દનયથી જાણવી. ॥ ૫૫ ॥

દૃષ્ટે જ્ઞાનની વ્યવહાર નયથી થાપના દેલાકે છે:-અથ જ્ઞાન ડ્રવ્ય સ્થાપના:-

॥ દોહરાઃ ॥-જગી શુરૂ સમકિત કલા, વગી મોપમગ જોઈ; વહે કરમ ચૂરન કરે, ક્રમ ક્રમ પૂરન હોઈ ॥ ૫૬ ॥ જાકે ઘટ એસી દશા, સાધક તાકો નામ; જેસે દીપક જો ધરે, સો ઝજિયારો ધામ. ॥ ૫૭ ॥

અર્થ:-જેણે શુરૂ સમકિતની કલા જાણી અને જે કલા મોક્ષના મુખમાં જાવા

सांगी ते पुरुष कर्मने चरण करीने क्रमे क्रमे पूरण थाय ॥ ५६ ॥ जेना घटमां पृथी दशा बई रही ठे, ते पुरुषनुं साधक नाम कहेवाय. जेम दीवानुं अजबाहुं थण्ठी घरमां पण अजबाहुं थाय, तेम ज्ञानक्रिया तो मोक्ष साधक ठे. पण ज्ञानक्रियाने धरनां पुरुष पण साधक थाय ॥ ५७ ॥

कहे ज्ञाननुं फल कहेठे:-अथ ज्ञानफल वर्णन:-

॥ सर्वथा इक्षतीसाः ॥-जाके घट अंतर मिथ्यात अंधकार गयो, जयो परमास सुख समकीत ज्ञानकी; जाकी मोह निद्रा घटी ममता पलक फोटी, जान्यो जिन मर्म अवाची जगवानको; जाको ज्ञान तेज बग्यो उद्दिम उदार जग्यो, खग्यो सुष पोष समरस सुधा पानको, ताही सुविचक्षण को संसार निकट आयो, पायो तिनि मारग सुगम निरवानको ॥ ५८ ॥ जाके हिरदेमे स्यादवाद साधना करत, शुरू आत्मको अनुनी प्रगट नयो हे; जाकां संकलप विकलपके विकार मिटि, सदा काख एकी नाव रस परिणयो हे; जिनि बंध विधि परिहार मोष अंगीकार, ऐसो सुविचार पठ पोट गांठि दियो हे; जाही ज्ञानमहिमा उद्योत दिनदिन प्रति, सोइ जवसागर उलपि पार गयो हे ॥ ५९ ॥

अर्थ:-जेना घटमां अनादिकावनो मिथ्यात अंधकार हतो ते गयो, अने शुरू मय्यक्षर रूप सूर्यनो प्रकाश थयो, राग द्वेष मोह निद्रा जेनी घटी गई, ममतारूप पलक सागी हनी ते फिटि गई. तेथी जिन अवाची जगवाननो एटखे सिख स्वरूपनो मर्म पाम्यो, जेनुं ज्ञानतेज बग्युं एटखे प्रकाश थयो, प्रधान उद्यम जाग्यो अने उदरम रस रूप अमृत पानना सुखनो जेने पोष थयो, ते सुविचक्षण पुरुषने संसार निकट आय्यो, ते तो सुगम वातमां मुक्तनो मारग पाम्यो ॥ ५८ ॥

जेना हृदयमां स्याद्वाद स्वरूपनी साधनाथी शुरू आत्मानो अनुभव प्रगट थयो अने जेने संकलप विकलपनो विकार बटु ज्ञाननो हतो ते मटीने सदा काखमां एक चेतना रस जे एकी नावपणुं ठे ते पणे परिणम्यो, सेणे करीने बंध विधिनो परिहार जे संवरनुं धरनुं ते जेने थयुंठे, अने निमृद् दशाथी मोक्षनो जे अंगीकार तेना विना रनो पक्ष धायो ठे ते पक्ष गांठी दीधोठे, जेना ज्ञाननो महिमा दिन दिन प्रते उद्योत दयोठे. तेज जीव जव समुद्र उतरीने पार पहेल्यो एम जाणवुं. ॥ ५९ ॥

इहे अनुसूचीनी व्यवस्था तेज उपादेय ठे ते कहेठे:-अथ अनुनी व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वथा इक्षतीसाः ॥-अनिरूप नामति अनेक एक विरूप, अविद इत्यादि नातारूप जीव कहिये; दीने एक नेही प्रतिहानी अगर झुती नेकां ने दिपाइ वाइ विहावमे रहिये; विरता न होइ विकलपकी तरंगनिमे, बंधप्रता बडे अनु

જો દશા ન લહિયે; તાતેં જીવ અચલ અવાધિત અપંડ એક, એસો પદ સાધિકે સમાધિ સુલ્લ ગહિયે ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-કોઈ નયથી અસ્તિરૂપ છે, કોઈ નયથી નાસ્તિરૂપ છે. કોઈ નયથી અનેક, કોઈ નયથી એક, કોઈ નયથી સ્થિરરૂપ, કોઈ નયથી અસ્થિરરૂપ, ઇત્યાદિ નાના પ્રકારના સ્વરૂપથી જીવ કહીએ. અહીં એક નય જે સ્વરૂપ સાધે છે, ત્યાં તે નયનો પ્રતિ પદી કે બહુટી રીતે બીજો નય દેખાય છે, તેતો પેલા નયથી વિપરીતપણું સાધે છે, તેથી જો એકાંતનયપણું જ ગ્રહીએ અને તે ઉપર બીજો નય ન દેખાતીયે તો વાદવિવાદ થઈ જાય. તેથી નય જેદ કરણીથી કુવિકલ્પના તરંગ ઉઠે તે તરંગથી ચેતન સ્થિર ન થાય, અને ચંચલતાપણું વધે તેથી અનુનવ દશાગ્રહો ન જાય. માટે નયપદ તજીને અનુનવ અન્યાસને કારણે જીવ ડ્રવ્ય અચલ છે, અવાધિત છે, અલંક છે, એક છે, એવા સ્વરૂપનું સ્થાનક સાધિને સુલ્લ ગ્રહણ કરિયે ॥ ૬૦ ॥

હવે ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવે કરીને આત્માનું અલંકિતપણું કહે છે:-

અથ ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ કથન:-

॥ સંવેચા ઇક્તીસા: ॥-જેસે એક પાકી આંબફલ તાકે ચારિ અંશ, રસજાલી ગુલ્લી ઠાલક જવ માનિયે; યોં તો ન વને પે એસે વને જેસેં દહે ફલ, રૂપ, રસ, ગંધ, ફાસ, અપંડ પ્રવાનિયે; તેસે એક જીવકોં દરવ, પેત્ર, કાલ, જાવ, અંશ જેદ કરિ નિઝ નિઝ ન વપાનિ ચે; દર્ધ રૂપ, પેતરૂપ, કાલરૂપ, જાવરૂપ, ચારોં રૂપ અલલ અલંક સત્તા માનિયે ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:-શિષ્ય કહે છે. હે! સ્વામી! ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ વસ્તુના ચાર અંશ તમે કહો છો, ત્યાં પણ દદાંત આપણું કે, એક આંબફલ છે તેના રસ, જાલી પટલે રેસો, ગોટલી અને ઠાલ એ ચાર અંશ છે, તેમજ વસ્તુના ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ એ અંશ હોય કે ન હોય? હવે શુરુ કહે છે, હે! શિષ્ય! આહીં તું અંશકે ધ્રુવ સમગ્યો તેથી એ દદાંત દીધું. તેતો વને નહીં પણ આંહી અલંકરણામાં ચાર અંશ લાગ્યા તેનું દદાંત એ છે, કે તેજ આંબ ફલ છે, તેમાં રૂપ, રસ, ગંધ ને સ્પર્શ એ ચારે અલંકરણે પ્રમાણ કરિએ, એ ચાર રસ છે, તેમજ એક જીવનું ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ અંશજેદ કરીને રસ જાલી ગોટલીને ઠાલ એ ચાર અંક વચાણીયે નહીં. આંહી જે સાધ્યરૂપ આત્મા સત્તા છે, તે ડ્રવ્યથી અલંકરિતપણે. આત્મા ડ્રવ્યરૂપ છે, અને ક્ષેત્રથી અલંકરણે અસંખ્યાન પ્રદેશાશ્રવણપણે છે, કાલથી અલંકરિત ત્રિકાલ વર્તિતે, જાવથી અલંકરણે જ્ઞાપક જાવપણે છે; એમ જીવના ચાર અંશ અલંકરણે માનીયે ॥ ૬૧ ॥

लागी ते पुरुष कर्मने चरण करीने क्रमे क्रमे पूरण थाय ॥ ५६ ॥ जेना घटमां एवी दशा थई रही ठे, ते पुरुषनुं साधक नाम कहेवाय. जेम दीवानुं अजवालुं थएथी घरमां पण अजवालुं थाय, तेम ज्ञानक्रिया तो मोक्ष साधक ठे, पण ज्ञानक्रियाने धरतां पुरुष पण साधक थाय ॥ ५७ ॥

कहे ज्ञाननुं फल कहेठे:-अथ ज्ञानफल वर्णन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-जाके घट अंतर मिथ्यात अंधकार गयो, जयो परगास सुख समकीत ज्ञानकी; जाकी मोह निड घटी ममता पलक फीटी, जान्यो जिन मरम अवाची जगवानको; जाको ज्ञान तेज वग्यो उद्दिम उदार जग्यो, लग्यो पोप समरस सुधा पानको, ताही सुविचक्षण को संसार निकट आयो, पायो तिनि मारग सुगम निरवानको ॥ ५८ ॥ जाके हिरदेमे स्यादवाद साधना करत, शुद्ध आत्मको अनुज्ञो प्रगट जयो हे; जाकों संकल्प विकल्पके विकार मिटि, सदा काल एकी जाव रस परिनयो हे; जिनि बंध विधि परिहार मोप अंगीकार, ऐसो सुविचार पठ सोड ठांमि दियो हे; जाकी ज्ञानमहिमा उदोत दिनदिन प्रति, सोइ जवसागर उलंघि पार गयो है ॥ ५९ ॥

अर्थ:-जेना घटमां अनादिकालनो मिथ्यात्व अंधकार हतो ते गयो, अने शुद्ध सम्यक्त्व रूप सूर्यनो प्रकाश थयो, राग द्वेष मोह निडा जेनी घटी गई, ममतारूप पलक लागी हती ते फिटि गई, तेथी जिन अवाची जगवाननो एटखे सिद्ध स्वरूपनो मर्म पाम्यो, जेनुं ज्ञानतेज वधुं एटखे प्रकाश थयो, प्रधान उद्यम जाग्यो अने उपशम रस रूप अमृत पानना सुखनो जेने पोप थयो, ते सुविचक्षण पुरुषने संसार निकट आव्यो, ते तो सुगम वातमां मुक्तिनो मारग पाम्यो ॥ ५८ ॥

जेना हृदयमां स्याद्वाद स्वरूपनी साधनाथी शुद्ध आत्मानो अनुभव प्रगट थयो अने जेने संकल्प विकल्पनो विकार बहु जातनो हतो ते मटीने सदा कालमां एक चेतना रस जे एकी जावणुं ठे ते पणें परिणम्यो, तेणें करीने बंध विधिनो परिहार जे संवरनुं धरुं ते जेने थयुंठे, अने निस्पृह दशाथी मोक्षनो जे अंगीकार तेना विचारनो पक्ष धायो ठे ते पक्ष छांडी दीधोठे, जेना ज्ञाननो महिमा दिन दिन प्रते उद्योत थयोठे. तेज जीव जव समुद्र उतरीने पार पहांच्यो एम जाणवुं. ॥ ५९ ॥ हवे अनुजवीनी व्यवस्था तेज उपादेय ठे ते कहे ठे:-अथ अनुज्ञो व्यवस्था कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-अस्तिरूप नासति अनेक एक थिररूप, अथिर इत्यादि नानारूप जीव कहिये; दीसे एक नेकी प्रतिक्षणी अपर झुंजी नेकों ने दिपाइ वाद विवादमे रहिये; थिरता न होइ विकल्पकी तरंगनिमे, चंचलता बडे अनु

जो दशा न लहिये; ताते जीव अचल अबाधित अपंड एक, एसो पद साधिके समाधि सुख गहिये ॥ ६० ॥

अर्थ:-कोई नयथी अस्तिरूप ठे, कोई नयथी नास्तिरूप ठे. कोई नयथी अनेक, कोई नयथी एक, कोई नयथी स्थिररूप, कोई नयथी अस्थिररूप, इत्यादि नाना प्रकारना स्वरूपथी जीव कहीए. अहीं एक नय जे स्वरूप साधे ठे, त्यां ते नयनो प्रति पक्षी के० उलटी रीते बीजो नय देखाय ठे, तेतो पेला नयथी विपरीतपणुं साधे ठे, तेथी जो एकांतनयपणुंज ग्रहीए अने ते उपर बीजो नय न देखामीये तो वादविवाद चई जाय. तेथी नय जेद करणीथी कुविकल्पना तरंग उठेते तरंगथी चेतन स्थिर न थाय, अने चंचलतापणुं बधे तेथी अनुभव दशाग्रहो न जाय. माटे नयपक्ष तजीने अनुभव अन्यासने कारणे जीव ड्रव्य अचल ठे, अबाधित ठे, अखंड ठे, एक ठे, एवा स्वरूपनुं स्थानक साधिने सुख ग्रहण करिये ॥ ६० ॥

हवे ड्रव्य, क्षेत्र, काल, जावे करीने आत्मानुं अखंडितपणुं कहे ठे:-

अथ ड्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव कथन:-

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जेसे एक पाकी आंवफल ताके चारि अंस, रसजाली गुठली ठालक जब मानिये; यों तो न बने पे एसे बने जेसें दहे फल, रूप, रस, गंध, फास, अपंड प्रवानिये; तेसे एक जीवकों दरव, पेत्र, काल, जाव, अंस जेद करि जित्त जित्त न वपानि ये; दर्व रूप, पेत्ररूप, कालरूप, जावरूप, चारों रूप अलख अखंड सत्ता मानिये ॥६१॥

अर्थ:-शिष्य कहेठे. हे! स्वामी! ड्रव्य, क्षेत्र, काल, जावरूप वस्तुना चार अंश तमे कहो ठो, त्यां एवुं दृष्टांत आपवुं के, एक आंवफल ठे तेना रस, जाली एटले रेसो, गोठली अने ठाल ए चार अंश ठे, तेमज वस्तुना ड्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव ए अंश होय के न होय? हवे गुरु कहे ठे, हे! शिष्य! आहीं तुं अंशके० खंड समज्यो तेथी ए दृष्टांत दीधुं. तेतो बने नही पण आंही अखंडपणामां चार अंश लाववा तेनुं दृष्टांत ए ठे, के तेज आंव फल ठे, तेमां रूप, रस, गंध ने स्पर्श ए चारे अखंडपणे प्रमाण करिए, ए चार रस ठे, तेम एक जीवनुं ड्रव्य, क्षेत्र, काल, जावरूप अंशजेद करीने रस जाली गोठलीने ठाल ए खंड खंड बलाणीये नहीं. आंही जे साध्यरूप आत्मा सत्ता ठे, ते ड्रव्यथी अखंडितपणे, आत्मा ड्रव्यरूप ठे, अने क्षेत्रथी अखंडपणे असंख्यात प्रदेशावगाहपणे ठे, कालथी अखंड त्रिकाल वर्तिते, जावथी अखंड ज्ञायक जावपणे ठे; एस जीवना चार अंश अखंडपणे मानीये ॥ ६१ ॥

હવે સાધ્યપદમાં જ્ઞાન ક્રેયનું વિશેષ પણું અને અવિશેષ પણું કહેવું:-

અથ જ્ઞાન ક્રેય વીશેષ કથન:-

॥ સર્વેષાં શક્તીભા: ॥-કોઝ જ્ઞાનવાન કહે જ્ઞાન તો હમારો રૂપ, ક્રેય પદાર્થ તો હમારો રૂપ નાંદી છે; એક ને પ્રવાન એસે ટૂંજી અથ કહોં જેસે, સરસ્વતી અક્ષર અરથ એક ઠાંદી છે; તેસે જ્ઞાતા મેરો નામ જ્ઞાન ચેતના વિરામ, ક્રેયરૂપ સકતિ અનંતમુક પાદી છે; તાકારણ વચનકે જેદ જેદ કહોં કોઝ, જ્ઞાતા જ્ઞાન ક્રેયકો વિલાસ સત્તા માંદી છે ॥૬૨॥ ચોપાઈ: ॥ સ્વપર પ્રકાશક સકતિ હમારી; તાથે વચન જેદ વ્રમ જારી; ક્રેય દસા દ્વિવિધા પરગાસી; નિજ રૂપા પરરૂપા જાસી, ॥ ૬૩ ॥ ॥ દોહરા: ॥-નિજરૂપા આતમ સકતિ, પરરૂપા પરવસ્ત, જિનિ લલિ લીનો પેચ વદ, તિનિ શિશ્વ શિયો સમસ્ત ॥ ૬૪ ॥

અર્થ:-કોઈ જ્ઞાનવંત પ્રાણી પોતાના અનુજવ પ્રમાણથી એમ કહેવું, કે જે જ્ઞાન છે તેનો અમારું રૂપ છે. અને જે પદ્મ દ્રવ્ય ક્રેય છે તેનો અમારું રૂપ નથી, તેથી જ્ઞાન અને ક્રેય વિશેષણમાં છે. યુગ કહે છે, એતો એકજ નય પ્રમાણ છે. હવે વીજા નયથી જેમ અવિશેષણું થાય છે, તેમ કહું તુ. જેમ સરસ્વતી કે જે વિચારૂપ અર્થ છે. તેમ અક્ષર કે જે વિચારૂપ અર્થ એકઠો રહે, તેમ જ્ઞાતા તે તો માહારું નામ થયું. અને જે જ્ઞાન છે તેનો ચેતનાનો વિરામ કે જે પ્રકાર છે. અને જે જ્ઞાન ક્રેય પણે પરિણમ્યું છે, તે તો ક્રેયરૂપ શક્તિ છે. ધૃતી અનંત શક્તિ મહારીજ પાસે છે. તે કારણથી વચન જેદ કરીને જ્ઞાન અને ક્રેયનો જેદ કોઈ જાણે કહો, પણ વીજો નય દેખવાથી જ્ઞાનનો ને ક્રેયનો વિલાસ આતમા સત્તામાંજ છે. તેથી અવિશેષ પણું છે. ॥ ૬૨ ॥ જેથી હમારી શક્તિ ધૃતી છે જે પોતાનો પ્રકાશ કરે અને પરનો પણ પ્રકાશ કરે તેથી સ્વપર પ્રકાશક છે, તેથી જ્ઞાન અને ક્રેય એ વચન જેદે જે જેદ છે, તેજ જારી વ્રમ વપજા વેહે; પણ વસ્તુ એક છે. ક્રેય કે જે જાણવા યોગ્ય તેતો દશા જે પ્રકારે કરીને કહી. એક તો નિજરૂપા વીજી પર રૂપા કહી છે ॥ ૬૩ ॥ આંદી જે નિજરૂપ ક્રેય દશાક હીંજ તેનો સ્વરૂપ પ્રકાશક આતમ શક્તિ છે, અને જે વીજી પર રૂપ ક્રેય દશા તે પર વસ્તુ છે. જેને પદ્માવનો પેચ જાણ્યો તેણે તો સમસ્ત જાણ્યું ॥ ૬૪ ॥

હવે એજ પેચ મ્યાહાદમાં જોણ તે મ્યાહાદરૂપ વસ્તુનું વર્ણન કરે:-

અથ મ્યાહાદ રૂપ વસ્તુ વર્ણન:-

॥ સર્વેષાં શક્તીભા: ॥-કમ અવસ્થામે અનુદ્યમો વિશોકિયત, કરમ કર્મકર્મો રહિત મુક્ત અંગ છે; ટને ને પ્રવાન સમસ્ત મુદ્ધામુદ્ધરૂપ, યમો પરજાદ ધારી જીવ તાના રંગ છે; બદ્ધી મમેમે વિચારૂપ પે તથાપિ યાદી, અવગિત ચેતના સકતિ સ

वंग हे; यहे स्याद्वाद याको जेद स्याद्वादी जाणे, मूरप न माने जाकी हियो दृग जंग हे. ॥ ६५ ॥ निहचे दरव छिटि दीजे तव एकरूप, गुन परनति जेद जावसों बहुत हे, असंय प्रदेश संयुगत सत्ता परवान, ज्ञानकी प्रजासों लोकालोकमां न जुत हे, प रजे तरंगनिके थंग त्रिनजंगुर हे, चेतना सकति सो अखंभीत अचुत हे, सोहे जीव जगति विनायक जगत सार, जाकी मोज महिमा अपार अदभुत हे. ॥ ६६ ॥ वि जाव सकति परिणतिसों विकल दीते, शुद्ध चेतना विचारते सहज संत हे; कर्म सं योग सो कहावे गतिको निवासी, निहचे सरूप सदा मुक्त महंत हे; ज्ञायक सुनाउ धरे लोकालोक परगासी, सत्ता परवान सत्ता परगास वंत हे; सोहे जीव जानत जहां न कौतुकी महान, जाके कीरति कहान अनादि अनंत हे. ॥ ६७ ॥

अर्थः—कार्मण शरीर सहित आत्मानां कर्म अवस्थामां दृष्टि दर्शय, तो आत्माने शुद्ध देखीए ठीए. अने कर्म कलंक रहित केवल आत्मामांज दृष्टि दर्शय तो तो शुद्ध थंग ठे. अने ए वेदनय समकालेज प्रमाण करीए तो शुद्धशुद्धरूप कहुं जाय. एमां पर्यायनी धाराये करीने जीवना विचित्र प्रकार ठे. शुद्ध अशुद्ध अने शुद्धाशुद्ध ए त्रणरूप आत्माना एकज समय पामीए, यद्यपि एम ठे तथापि त्रणेरूपमां आत्माना अखंडित चेतना शक्ति सर्व थंगमां जरि रहि ठे, तेज स्याद्वाद कहीए, तेनो जेद जे स्याद्वादी होय, तेज जाणे, पण जेजुं हृदयुं दृगजंग के० सम्यग् दृष्टि रहित ठे, ते मूर्ख एनो जेद न जाणे. ॥ ६५ ॥ निश्चयनयधी डव्य उपर दृष्टि आपिये तो आत्म डव्य एकरूप ठे अने ए आत्म डव्यना गुण परिणतिरूप जेद जावधी जोइये तो आत्मा बहुरूपे ठे अने आत्माना सत्ता असंख्यात आकाश प्रदेश संयुक्त ठे, अने ते सत्ताने प्रमाण आत्मा कसो जायठे. अने ज्ञाननी प्रजा विचारीएतो लोकालोक प्रमाण क्षेत्रधी संयुक्त आत्मा कसो जायठे, तथा क्षणक्षणमां पर्यायरूप तरंगना थंग विचारीएतो जीव क्षणजंगुरज कहेवाय ठे, अने तेने चेतना शक्तिधी विचारीए तो सदा सर्वदा अखंरुज कहेवाय, अने अच्युत कहेवाय ठे. तेज जीव जगत्नो विनायक के० धरी अने जगत्तमां सारजुत पदार्थ ठे, जेना मोज अने महिमा अपार ठे अने अदभुत ठे ॥ ६६ ॥ हवे बीजुं पण स्याद्वाद कहेठेः—राग द्वेषादिक विजाव शक्तिधी परिणम्यो देखीए तो आत्मा विकल देखाय ठे; अने तेनी शुद्ध चेतनाज विचारीएतो सहज संतरूप दीते ठे; कर्म संयोग सहित आत्मा विचारीये तो चारे गतिनो वासी अने चोराशी लाख योनिनी दासी कहेवाय ठे; अने निश्चयनयधी एजुं स्वरूप जो विचारीए तो सदा सर्वथा मुक्तिरूप महंत ठे; अने जो एने ज्ञायक स्व जाव धारी विचारीए तो लोकालोक प्रकाशक अमेय कहेवाय; अने जो ए आत्माना

प्रकाशवंत सत्ता विचारिये तो पोतानी सत्ता प्रमाण आत्मा होय; ते जीव वस्तु साध्य ठे. जे जहान के० जगतने जाणैठे, जे महोदो कोतुकी पुरुष ठे, जेनी कीर्त्ति अने कथा अनादि अनंत काल लगी एवीज चालती आवैठे ॥ ६७ ॥

ह्वे साध्यरूप केवल दशानुं वर्णन करे ठे:-अथ केवल दशा वर्नन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-पंच परकार ज्ञानावरनको नास करि, प्रगटी प्रसिद्ध ज गमाहि जगमगी है; ज्ञायक प्रज्ञामे नाना ज्ञेयकी अवस्था धरि, अनेक जई पे ए कतामें रसपगी हैं; याही जांति रहेगो अनंत, काल परजंत, अनंत शक्ति फोरि अ नंत सां लगी है; नरदेह देवलमे केवलमे सरूप सुद्ध, ऐसी ज्ञान ज्योतिकी सिपा समाधि जागी है ॥ ६८ ॥

अर्थ:-मति ज्ञानावरणीय प्रमुख पांच प्रकारना ज्ञानावरणीय कर्मनो नाश करीने प्रसिद्ध के० प्रत्यक्षपणे प्रगटी एवी जे ज्ञान ज्योतिनी सिपा जगत्मां जगमगी रही ठे. ते ज्ञान ज्योतिनि सिपा पोतानी ज्ञायकपणारूप प्रज्ञामां नाना प्रकारना ज्ञे यनी अवस्था धरीने अनेक रूप थई ठे, तेपण ज्ञायक पणानी जे एकता ठे तेना रसयी मली रही ठे. तेज रीते अनंत काल पर्यंत रहेसो. अने अनंत वीर्य फोर वीने अनंत पदयी लागी रहेसो. ज्यारे मनुष्यना देहरूप देवलमां शुद्ध केवल ज्ञान स्वरूपे एवी ज्ञान ज्योतिनी सिखा जेवी समाधि ठे, ते जाणत थई एटले सर्व विपमता जाव मटि गयो ॥ ६८ ॥

ह्वे अमृतचंद आचार्य ठे ते चंद्रमा ठे. अने तेनी कक्षारूपि त्रण धारा ठे, तेनुं जुदा जुदा अर्थयी वर्णन करे ठे:-अथ अमृत चंद्र कक्षाके तीन अर्थ कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-अक्षर अरथमे मगन रहे सदा काल, महा सुख देवा जे सी सेवा काम गविकी; अमल अबाधित अलप गुन गावना है, पावना परम शुद्ध जावना है जविकी, मिथ्यात तिमर अपहार वर्द्धमान धारा, जेसी उने जामलों कि रन दीपे रविकी; ऐसी है अमृत चंदकक्षा त्रिधारूप धरे, अनुजो दशा गरंथ टीका बुद्धि कविकी ॥ ६९ ॥ दोहरा: ॥-नाम साधि साधक कक्षो, छार छादशम ठीक, समय सार नाटक सकल, पूरन जयो सटीक ॥ ७० ॥

अर्थ:- अमृतचंद्रनी अनुजव दशारूप कक्षा ठे, तेतो अक्षर अर्थमां के० मोक्ष प दार्थमां सदाकाल मग्न रहे ठे, अने जेवी कामधेनुनी सेवा सुखदायक थाय तेवी सुखदायक ठे; अने अमृतचंद्रनीप्रंथ टीकारूप कक्षा ठे तेज पाठखा वर्णने करी यु क्ठे, अने अमृतचंद्र कविनी बुद्धि ठे, तेतो अक्षर अर्थ के० शब्दार्थ तेमां मग्न रहे ठे. आगल बीजुं वर्णन पूर्वसी रीते जेम अमृतचंद्रनी अनुजव दशानी कक्षा अने

अने ग्रंथनी टीकानी कला अने कविकला ए त्रणे कला अमल ठे, अवाधित ठे, अख पुरुषनागुणनुं गायन करतीज रहे ठे तेथी पावन ठे, जव्यत्व पणानी परम शुद्ध जावना ठे, अने ए त्रणेकला, मिध्यात्वरूप अंधकारनी अपहरण करनार ठे, अने चढते परिणामे ठे; जेम चढता वे पोहोरो खगी सूर्यना किरण चढता चढता दीपे ठे, तेम ए कलापण वधती वधती दीपे ठे, एवी अमृतचंद्र आचार्यनी कला ठे ते त्रण प्रकारनुं रूप धारण करे ठे, एक तो अनुजवदशा, बीजी ग्रंथनी टीका करी ते अने बीजी काव्य बंध करतां कविकला कीधी ॥ ६९ ॥ साध्य साधक सामे वारमो छार ठीक कखो; अमृतचंद्र आचार्यनो करेखो कलशरूप समयसार नाटक ग्रंथ टीका समेत संपूर्ण थयो ॥ ७० ॥

॥ इतिश्री समयसार नाटकनो साध्य साधकनामा वारमोछार वासावबोधरूप संपूर्ण थयो ॥ ग्रंथाग्रंथ ०००० श्लोक मान ठे. ॥

द्वे ग्रंथनी अंते अमृतचंद्र आचार्य कवि आलोचनाकरेठे:-अथ कविश्लाघोचन:-

॥ दोहरा: ॥-अथ कविजन पूरव दशा, कहै आपसों आप; सहज हरप मनमें धरे, करे न पठाताप. ॥ ७१ ॥ सवैया इकतिसा: ॥-जो मे आप ठांनि दीनो पररूप गही खीनो, कीनी न वसेरो तहां जहां मेरो थल है; जोगनिको जोगी रहि करमको कर्ता जयो, हिरदे हमारे राग दोष मोह मल है; ऐसी विपरीति चाल जई जो अतीत काल, सो तो मेरी क्रियाकी ममता ताको फल है; ज्ञान दृष्टि जासी जयो क्रिया सों उदासी वह, मिथ्या मोह निझामे सुपनको सो ठस है. ॥ ७२ ॥ दोहरा: ॥-अमृतचंद्रमुनिराज कृत. पूरन जयो गरंय; समयसार नाटक प्रगट, पंचमगतिकोपंच. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-द्वे कससनो करनार कविते, ते पोतानेज पोतानी पूर्वदशा कहेठे. पोताना मर्म जाण्वाही सहज हर्ष उपज्यो ठे, ते आलोचनामां धारे ठे, पण पस्तावो करतो नधी. ॥ ७१ ॥ अतीत काले जेमहारो आत्मानो स्वजाव हतो ते मे ठांनि दीधो, अने पर जे कर्मादिक पररूप हतो ते में खई खीधो, अने ज्वां समाविधिपे मारो निवा स हतो, त्यां में वास न कीधो. पांच इंद्रियोना विषय जोगनो जोगी यईने कर्मनो कर्ता थयो, अमारा ह्येयामां राग द्वेषरूप महा मोह मल हतो, एवी उषर्टी चाखे चाखो तेतो अतीत कासमां बात बीती; एतुं जे कार्य थयुं, तेतो मारी क्रियामां म मता राखी तेनुं फल थयुं; द्वे तो ज्ञान दृष्टि जासी तेची क्रियाही उदासी थयो, अने जे अतीत कासमां अवस्था यई तेतो मोह मिथ्यात्व निझामां स्वपना जेयो खेस थयो. ॥ ७२ ॥ अमृतचंद्र आचार्यनो करेखो ग्रंथ संपूर्ण थयो; आ समयसार नाटक जे ग्रंथ ठे ते प्रगट पये पंचम गतिके० मुक्तिनो पंच ठे. ॥ ७३ ॥

॥ इति श्री समयसार नाटक ग्रंथ अमृतचंद आचार्यकृत संपूर्णम् ॥

હવે વળારસીદાસ કહેઁઃ—

॥ दोहरा: ॥—जाकी जगति प्रजावसों, कीनो ग्रंथ निवाहि; जिन प्रतिमा जिन सारपी, नमे वनारसी ताहि. ॥ ७४ ॥

અર્થ:—જેની જાકિના પ્રજાવે કરીને ગહનાર્થ ગ્રંથહતો તેનો નિર્વાહકીધો, એવી આકાલમાં જિન પ્રતિમા જે શ્રીજિનેશ્વર સરપી ઠે તેને વળારસીદાસ નમેઁ. ॥ ૭૪ ॥
હવે જેવા શ્રી જિનેશ્વર દેવ મહાત્મ્યવંત ઠે, તેવી જિન પ્રતિમા પણ મહાત્મ્યવંત ઠે તે કહેઁઃ—અથ જિન પ્રતિમા મહાત્મ્ય કથન:—

॥ सवेया इकतीसा: ॥—जाके मुख दरससों जगतके नेननिकों, थिरताकी वानी बढी चंचलता विनसी; मुझा देखे केवलीकी मुझा यादि थावे जहां, जाके थागे इंडकी विजृति दिसे तिनसी; जाको जस जपत प्रकास जगे हिरदेमे, सोई सुख म नी होइ हुती जो मखिनसी; कहत वनारसी सुमहिमा प्रगट जाकी, सोदे जिनकी सबी हे विद्यमान जिनसी ॥ ७५ ॥

અર્થ:—શ્રી જિન પ્રતિમાના મુખ દર્શન થવાથી જે તેના જાકજન ઠે તેના નયનને ફંડ આગલ સમ્યગ્ દશા કે ૦ સંવર દશા પામેલી હોય તેની સ્થિરતાની વાણી વધે અને જે જાવપદાર્થમાં ચંચલતા હોય તેનો નાશ થાય. અને પદ્માસન સ્થિત મુઝા આકાર ડ્યાં દેલે, ત્યાં કેવલીની મુઝા યાદ આવે ઠે; તે કેવલીની મુઝા એમ સંજાર ગામાં આવે ઠે કે, જેની આગલ ઇંડની સંપદા ઠે તે તુણ સમાન દેખાયઠે, ઘટલે ચો તર ઇંડ મહિમાકરેઠે, અને તે દશા સાંજલવામાં આવે ત્યારે ત્યાં જે કેવલીના જશ કહેવાયઠે, તેના ગુણનો પ્રકાશ હૈયામાં જાગેઠે, અને ત્યાં જે પહેલી મતિ સમ્યગ્ દશામાં મેલી જેવી હતી તે શુદ્ધ થઈ, તેથી વળારસીદાસ કહેઁઃ કે, જિન પ્રતિમાનો રવો પ્રગટ મહિમા ઠે કે તે વિદ્યમાનજિનેશ્વર સમાનજ માનવી ॥ ૭૫ ॥

હવે જિન પ્રતિમાનો જે જાકિવંત ઠે તેનું વર્ણન કરેઁઃ—અથ પ્રતિમા માને તાકો વર્ણન:—

॥ सवेया इकतीसा: ॥—जाके उर थंतर सुट्टिकी लहरि लसी, विनसी मिथ्यात मोह निझाकी समारपी; सैली जिन सासनकी फली जाके घट जपो, गरबको त्यागी लट दरबको पारपी; आगमके थहर परे हे जाके श्रवणमे, हिरदे चंनारमे समा नी वानी थारपी; कहत वनारसी अक्षप जवस्थिति जाकी, सोइ जिन प्रतिमा खाने जिन सारपी ॥ ७६ ॥

અર્થ:—જેના હૈયામાં સમ્યગ્ દર્શનની લેહેર ચિરાજમાન થઈ રહી ઠે. અને મિથ્યાત્વ મોહનીય રૂપ નિઝાની મૂર્ઠા તે વિનાસ પામી ઠે, તથા જેના ઘટમાંથી જિન શા

सननी शैली के० तत्त्व समजवामां अने तत्त्व समकणमां अहं बुद्धिरूप अजिमाननो त्याग चयोठे, अने जे ठ ए ऊच्यने परखनारो ठे, जेना श्रवणमां आगमना अक्षर पडे ठे, एटले जेसिद्धांत सांजले ठे, वली “क्षेपेरियं आर्प” आर्पित, क्षपि संवंधी वाणी तेजिनवाणी कहिये, ते जेना हृदयरूप जंगारमां समाणी ठे, एटले जरी ठे, तेमज वणारसी दास कहे ठे के जेनी जवस्थिति अक्षप आवी रही ठे, तेज पुरुष जिन प्रतिमाने जिन सरिपी प्रमाण करेठे ॥ ७६ ॥

ह्वे वणारसी दास पोतानी कथनी कहेठे:-अथ वणारसी कथन:-

॥ चोपाई: ॥-जिन प्रतिमा जन दोष निकंदे; सीस नमाइ वनारसिवंदे; फिरि म नमांहि विचारे ऐसा; नाटक ग्रंथ परम पद जेसा ॥ ७७ ॥ परम तत्व परचे इस मांही; गुन धानककी रचना नांही; यामे गुनधानक रस आवे; तो गरंथ अति शोजा पावे ॥ ७८ ॥ दोहरा: ॥-यहु विचारि संक्षेपसों, गुनधानक रस योज, वरनन करे वनारसी, कारन सिव पथ खोज ॥ ७९ ॥

अर्थ:-जिन प्रतिमा ठे तेज मनुष्यना राग द्वेष मिथ्यात्वनुं तिकंदन करनार ठे, तेथी वणारसीदास मस्तक नमावीने तेने वंदे ठे. पठी वनारसीदास मनमां एम विचारे ठे के, आ नाटक ग्रंथमां जेबुं परमपद ठे तेबुं आहीं कहेठे ॥ ७७ ॥

आ ग्रंथनां उपादेयरूप परम तत्व, आत्म तत्त्वनो परिचय ठे. पण गुणस्थान कनी रचना आ ग्रंथमां नथी. ह्वे जो आ ग्रंथमां गुणस्थानकनो रस आवे तो आ ग्रंथ सारी शोजा पामे ॥ ७८ ॥ ए प्रमाणे विचारीने संक्षेप मात्र गुण स्थान कना रसनी चीजनुं वणारसीदास वर्णन करे ठे. ते वर्णन शिवपंथनुं कारण ठे अने शिवपंथनी खोजना ठे. ॥ ७९ ॥

ह्वे गुणस्थानकनुं स्वरूप ठे तेबुं कहेठे:-अथ गुनधानक सरूप कथन:-

॥ दोहरा: ॥-नियत एक विवहारसों, जीव चतुर्दश जेद; रंग जोग बहु विधि जयो; ज्युं पट सहज सुपेद. ॥ ८० ॥

अर्थ:-निश्चे जीव एकरूप ठे. अने व्यवहारनयथी जीव जेदे ठे. आहीं हृष्टांत आपेठे, जेम वस्त्र सहज रंगमां सफेद ठे. पण रंगना जोगथी विचित्र प्रकारना रंगनुं धाय, तेम गुणस्थानकथी जीवनो तेवो जेद ठे. ॥ ८० ॥

ह्वे चौद गुणस्थानकनां नाम कहेठे:-अथ चतुर्दश गुनधानक कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:-प्रथम मिथ्यात झूजो सासादन तीजो मिश्र, चतुरथो अत्रत पंचमो व्रतरंच है; ठठो परमत सातमो अपरमतनाम, आठमो अपूरव करन सुख संच है; नौमो अनिवर्तनाव दशमो सूत्रमखोज, एकादशमो सु उपसंत मोह वंच

है; द्वादशमो तीन मोह तेरहों सजोगी जिन, चौदहों अजोगी जाकी थिति अंक पंच है. ॥ ७१ ॥ दोहरा: ॥-वरने सब गुण यानके, नाम चतुर्दश सार; अब वरनों मिथ्यातके जेद पंच परकार. ॥ ७२ ॥

अर्थ:-प्रथम मिथ्यात, बीजा सास्वादन, त्रीजोमिश्र, चौथो अविरत, पांचमो रंच मात्र व्रत एटखे देशव्रती, ठगो प्रमत्त, सातमो अप्रमत्त, एवां नाम ठे. आठमो अपूर्वकरण अथवा निवृत्ति वादर, ए वे नाम ठे. ते थांही सुखनो संचके० मिलाप ठे. नवमो अनिवृत्ति वादर, दशमो सूक्ष्म लोचन, अग्यारमो उपशांत मोह, थांही मोहनी पंचना ठे एटखे मोहणी ठुटवुं ठे. बारमो ह्रीण मोह कहीए, तेरमो सयोगी जिन, ते केवली थयो, चौदमो अजोगी जिन, जेनी स्थिति अ इ उ रु द्रु ए पांच न्हख अक्षर जेटली ठे. ॥ ७१ ॥ एम सर्व चउदे गुण स्यानना नामनुं सत्यार्थ वर्णन कीधुं ते शोजे ठे. हवे अनुक्रमे पहेला मिथ्यात्व गुणगणाना पांच प्रकारथी पांच जेद ठे ते कहुं. ॥ ७२ ॥

हवे पांच मिथ्यात्वनां नाम कहेठे:-अथ पंच मिथ्यात्वके नाम कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-प्रथम एकंत नाम मिथ्यात अजिग्रहीक, हूजो विपरित अजिनिवेसिक गोत है; तीजो विने मिथ्यात अनाजिग्रह नाम जाको, चौथो संसे जहां चित जोरकोसो पोत है; पंचमो अज्ञान अनाजोगिक गहलरूप, जाके उदे चेतन अचेतनसो होत है; ए पांचो मिथ्यात ब्रमावे जीवकों जगतमें, इन्हके विनास समकितको उदोत है. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-पांच मिथ्यात्वमां पेहेलुं एकांत पहना ग्राही अजिग्रहिक नामे मिथ्यात्व ठे. बीजुं मिथ्यात्व पेहेला मिथ्यात्वथी विपरित ठे. तेनुं अजिनिवेसिक एवुं गोत के० नाम ठे, त्रीजुं विनय मिथ्यात्व, सर्वने पूजवुं ते ठे, जेनुं नामा अनाजिग्रहिक ठे, चौथुं संसयिक मिथ्यात्व ज्यां जमराना बचानी माफक, चित ब्रमण करतुं रहे, पांचमुं अज्ञान मिथ्यात्व. ए अनाजोगिक पणायी अजाणपणे एकेंद्रियादिकमां गहलरूपि ठे. निज्ञानी ठाकनुं स्वरूपी ठे. जेना उदयथी चेतन ठे ते अचेतन थई रहुंठे. जेना नाम लीधा ते एज पांचे मिथ्यात्व जीवने जगत्मां जमावेठे. ए पांचे मिथ्यात्वनो विनाश थएथी समकितनो उद्योत थायठे ॥ ७३ ॥

हवे एकांतवादी अजिग्रहीक मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:-अथ एकांत यथा:-

॥ दोहरा: ॥-जो इकंत नय पहा गहि, ठके करावे दहा; सो इकंत वादी पुरुष

અર્થ:-સાતે નયમાં હર કોઈ એક નયનો પદ્મ પ્રહીને પોતાના જાણપણામાં ઠકી જાયઠે, અને દક્ષ કે ૦ તત્ત્વચેત્તા કહેવાય, તે એકાંત મતનો સ્થાપક મીમાંસક નેયા યક પ્રમુખ પુરુષ ઠે તે પ્રત્યક્ષપણે અજિગ્રહીક મિધ્યાત્વી ઠે ॥ ૬૪ ॥

હવે જાણપણામાં તો કાંઈક અનેકાંતપણું ઠે, પણ હઠથકી વિપરીત કહેઠે માટે તેનું સ્પષ્ટણ કહેઠે:-અથ વિપરીત યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પ્રંથ ડકતિ પથ ડઠપે, થાપે કુમત મુકીય, મુજસ દેત ગુરુતા પ્રદે, સો વિપરીતી જીય ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:-પ્રંથમાં જે કહ્યો એવો માર્ગ તેને ડથાપીને નિન્દ્વાદિક પોતાની કુમતિ થાપે, પોતાની પ્રસિદ્ધિ થવાને માટે ગુરુતા કે ૦ આચાર્યપણું પ્રદેઠે, તે જીવ અનેકાંતતાથી વિપરીત થયો તેને અજિનિવેશિક મિધ્યામતી કહીય ॥ ૬૫ ॥

હવે જેનું વિનય મિધ્યાત્વ ઠે એવા અનજિગ્રહિક મિધ્યાત્વીનું સ્પષ્ટણ કહેઠે:-

અથ વિનય મિધ્યાત્વ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-દેવ કુદેવ સુગુરુ કુગુરુ, ગિને સમાન જુ કોઈ; નમં જગતિસોં સવ નિકોં, વિનય મિધ્યાતી સોઈ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-સુદેવને અને કુદેવને સુગુરુને અને કુગુરુને જે કોઈ સમાનજ ગણે ઠે, અને તામલી તાપસનીપરે પરિણામ પ્રવર્જ્યાં છેડને જાકિધી સર્વને નમેઠે, પણ ગુણદો પની સ્વધર ન દોય તે વિનય મિધ્યાત્વ કહિયે ॥ ૬૬ ॥

હવે જેના જાણપણામાં સંદેહ ઠે, તે સંશય મિધ્યાત્વી કહિયે તેનું સ્પષ્ટણ કહેઠે:-

અથ સંશય યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જો નાના વિકલપ ગદે, રદે હિષ દેરાન; ધિર દ્વે તત્ત્વ ન સદ્દે, સો જિય સંસયવાન ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:-જે અપાર નય જાસ દેલિને જીવમાં સંશય રાખે, નાનાપ્રકારના ચિત્ત વિ કલ્પ પ્રદે અને દેરાન થઈ રહેઠે. સ્થિરતા રાખીને તત્ત્વને સદે નહીં તેજ જીવ સંશય યંત મિધ્યાત્વી કહીયે ॥ ૬૭ ॥

હવે પાંચમા અજ્ઞાન મિધ્યાત્વીનું સ્પષ્ટણ કહેઠે:-અથ અજ્ઞાન યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકો તન હુપ દદ્દસોં, મુરતિ દોતિ નદિં રંચ; ગદ્દસ રૂપ ધરતે સદા, સો અજ્ઞાન તિરયંચ ॥ ૬૮ ॥ પંચ જેદ મિધ્યાતકે, કદે જિનાગમ જોઈ; સાદિ અનાદિ સરૂપ અપ, કરોં અવસ્થા દોઈ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:-શરીરમાં હુ:સના દદેલ્લથી જેને દેય ડપાદેયની, રંચમાપ મુરતિ રેદેતી નથી, મૂર્ઠિત રૂપે જે સદા વર્તે ઠે, તે એકેન્દ્રિયાદિક તિરંચ અજ્ઞાન મિધ્યાત્વી કહિયે ॥ ૬૮ ॥

हे; द्वादशमो ठीन मोह तेरहों सजोगी जिन, चौदहों अजोगी जाकी थिति थंक
पंच है. ॥ ८१ ॥ दोहरा: ॥-वरने सब गुन थानके, नाम चतुर्दश सार; अब वरनों
मिथ्यातके जेद पंच परकार. ॥ ८२ ॥

अर्थ:-प्रथम मिथ्यात, बीजा सास्वादन, त्रीजोमिश्र, चोथो अविरत, पांचमो
रंच मात्र व्रत एटखे देशव्रती, ठगो प्रमत्त, सातमो अप्रमत्त, एवां नाम ठे. आठमो
अपूर्वकरण अथवा निवृत्ति वादर, ए वे नाम ठे. ते आंही सुखनो संचके० मिलाप
ठे. नवमो अनिवृत्ति वादर, दशमो सूक्ष्म लोच, अग्यारमो उपशांत मोह, आंही
मोहनी बंचना ठे एटखे मोह्थी लुटवुं ठे. बारमो क्लीण मोह कहीए, तेरमो सयोगी
जिन, ते केवली थयो, चौदमो अजोगी जिन, जेनी स्थिति अ इ उ रु लृ ए
पांच ह्रस्व अक्षर जेटली ठे. ॥ ८१ ॥ एम सर्व चउदे गुण स्थानना नामतुं सत्यार्थ
वर्णन कीधुं ते शोजे ठे. हवे अनुक्रमे पहेला मिथ्यात्व गुणगणाना पांच प्रकारथी
पांच जेद ठे ते कहुंतुं. ॥ ८२ ॥

हवे पांच मिथ्यात्वनां नाम कहेठे:-अथ पंच मिथ्यावर्तके नाम कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥-प्रथम एकंत नाम मिथ्यात अजिग्रहीक, दूजो विपरित
अजिनिवेसिक गोत है; तीजो विने मिथ्यात अनाजिग्रह नाम जाको, चोथो संसे
जहां चित जोरकोसो पोत है; पंचमो अज्ञान अनाजोगिक गह्वरूप, जाके उदे
चेतन अचेतनसो होत है; ए पांचो मिथ्यात त्रमावे जीवकों जगतमें, इन्हके वि
नास समकितको उदोत है. ॥ ८३ ॥

अर्थ:-पांच मिथ्यात्वमां पेहेलुं एकांत पक्षना ग्राही अजिग्रहिक नामे मिथ्या
त्व ठे. बीजुं मिथ्यात्व पेहेला मिथ्यात्वथी विपरित ठे. तेनुं अजिनिवेसिक एवुं गोत
के० नाम ठे, त्रीजुं विनय मिथ्यात्व, सर्वने पूजवुं ते ठे, जेनुं नामा अनाजिग्रहिक ठे,
चोथुं संसयिक मिथ्यात्व ज्यां जमराना वचानी माफक, चित त्रमण करवुं रहे,
पांचमुं अज्ञान मिथ्यात्व, ए अनाजोगिक पणायी अजाणपणे एकेंद्रियादिकमां ग
ह्वरूपि ठे. निजानी ठाकनुं स्वरूपी ठे. जेना उदयथी चेतन ठे ते अचेतन थई र
हुंठे. जेना नाम लीधा ते एज पांचे मिथ्यात्व जीवने जगत्मां जमावेठे. ए पांचे मि
थ्यात्वनो विनाश थएथी समकितनो उद्योत थायठे ॥ ८३ ॥

हवे एकांतवादी अजिग्रहीक मिथ्यात्वतुं लक्षण कहेठे:-अथ एकांत यथा:-

॥ दोहरा: ॥-जो इकंत नय पक्ष गहि, ठके करावे दक्ष; सो इकंत वादी पुरुष
मृषावत परतक्ष. ॥ ८४ ॥

અર્થ:-સાતે નયમાં હર કોઈ એક નયનો પદ્મ ગ્રહીને પોતાના જાણપણામાં ઠકી જાયઠે, અને દક્ષ કેળવેલા કહેવાય, તે પૂર્વક મતનો સ્થાપક મીમાંસક નેયાયક પ્રમુખ પુરુષ ઠે તે પ્રત્યક્ષપણે અગ્નિગ્રહીક મિથ્યાત્વી ઠે ॥ ૫૪ ॥

હવે જાણપણામાં તો કોઈક અનેકાંતપણું ઠે, પણ હઠથી વિપરીત કહેઠે માટે તેનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ વિપરીત યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પ્રંથ ડકતિ પથ ડઠપે, ધાપે કુમત મુકીય, મુજસ દેત ગુરુતા પ્રદે, સો વિપરીતી જીય ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:-પ્રંથમાં જે કહ્યો એવો માર્ગ તેને ડથાપીને નિન્દવાદિક પોતાની કુમતિ ધાપે, પોતાની પ્રસિદ્ધિ થવાને માટે ગુરુતા કેળવેલા આચાર્યપણું પ્રદેઠે, તે જીવ અનેકાંતતાથી વિપરીત થયો તેને અગ્નિનિવેશિક મિથ્યામતી કહીય ॥ ૫૫ ॥

હવે જેનું વિનય મિથ્યાત્વ ઠે એવા અનગ્નિગ્રહિક મિથ્યાત્વીનું લક્ષણ કહેઠે:-

અથ વિનય મિથ્યાત્વ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-દેવ કુદેવ સુગુરુ કુગુરુ, ગિને સમાન જુ કોડ; નમં જગતિસોં સવ નિકોં, વિનય મિથ્યાત્વી સોડ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ:-સુદેવને અને કુદેવને સુગુરુને અને કુગુરુને જે કોડ સમાનજ ગણે ઠે, અને તામલી તાપસનીપરે પરિણામ પ્રવર્જ્યા લેશને જાક્ષિથી સર્વને નમેઠે, પણ ગુણદોષની સ્થિતિ ન હોય તે વિનય મિથ્યાત્વ કહિયે ॥ ૫૬ ॥

હવે જેના જાણપણામાં સંદેહ ઠે, તે સંશય મિથ્યાત્વી કહિયે તેનું લક્ષણ કહેઠે:-

અથ સંશય યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જો નાના વિકલપ ગદે, રહે હિય હેરાન; થિર રહે તત્ત્વ ન સદહે, સો જિય સંસયવાન ॥ ૫૭ ॥

અર્થ:-જે અપાર નય જાણ દેખિને જીવમાં સંશય રાખે, નાનાપ્રકારના ચિત્ત વિલક્ષ્ય પ્રદે અને હેરાન થઈ રહેઠે. સ્થિરતા રાખીને તત્ત્વને સદે નહીં તેજ જીવ સંશય વંત મિથ્યાત્વી કહીયે ॥ ૫૭ ॥

હવે પાંચમા અજ્ઞાન મિથ્યાત્વીનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ અજ્ઞાન યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકો તન હુપ દહલસોં, સુરતિ હોતિ નહિં રંચ; ગહલ રૂપ વરતે સદા, સો અજ્ઞાન તિરયંચ ॥ ૫૮ ॥ પંચ ખેદ મિથ્યાત્વકે, કહે જિનાગમ જોડ; સાદિ અનાદિ સરૂપ અથ, કહોં થવસ્યા દોડ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ:-શરીરમાં હુ:ખના દહેલથી જેને હેય ડપાદેયની, રંચમાત્ર સુરતા રહેતી નથી, મૂર્છિત રૂપે જે સદા વર્તે ઠે, તે એકંદ્રિયાદિક તિરંચ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વી કહિયે ॥ ૫૮ ॥

श्री जिनेश्वरना आगम सिद्धांत जोईने मिथ्यात्वना पांच जेद कहेठे:—जेनी आदि पा मीए तेतो आदि मिथ्यात्व कहीए, अने जेनी आदि न पामीए तेतो अनादि मिथ्यात्व कहिये, एवी एवी मिथ्यात्वनी अवस्थानुं स्वरूप हवे कहेठे ॥ ८९ ॥

प्रथम सादि मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:—अथ सादि यथा:—

॥ दोहरा: ॥—जो मिथ्या दल उपसमे, ग्रंथ जेद बुद्धि होइ,

फिरि आवे मिथ्यातमें, सादि मिथ्याती सोइ ॥ ९० ॥

अर्थ:—जे मिथ्यात्व मोहनीयना दलने उपशमायीने मिथ्यात्व ग्रंथी जेदीने ज्ञाता समकित्ती थईने पाठा मिथ्यात्वमां आवे ते सादि मिथ्यात्व कहीए. एना मिथ्यात्वमां हवे आदि थई तेथी सादि मिथ्यात्वी कहिये ॥ ९० ॥

हवे वीजुं अनादि मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:—अथ अनादि मिथ्यात्व कथन:—

॥ दोहरा: ॥—जिनि गरंथि जेदी नही, ममता मगन सदीव; सो अनादि मिथ्या मती, विकल बहिर्मुख जीव. ॥ ९१ ॥

अर्थ:—जे जीवे मिथ्यात्व ग्रंथी जेदी नथी अने सदासर्वदा काल लक्षण, ममता मांज मग्न रहे, ते जीव अनादि मिथ्यात्वी कहीए; अने जे बहिर्मुख रहे, जेने पर मात्मा इत्यनी दृष्टि नथी, ते बहिर्मुख जीव कहीए. ॥ ९१ ॥

॥ इति श्री वणारसीदास कृत समयसार नाटकनेविषे प्रथम गुणस्थानकनो अ धिकार संपूर्ण थयो. ॥

॥ दोहरा: ॥—कह्यो प्रथम गुण थान यह, मिथ्या मत अजिधान; अलप रूप अथ वरनुं, सासादन गुन थान. ॥ ९२ ॥

अर्थ:—जेनुं मिथ्यात्व एवुं नाम ठे, ते पेहेवुं गुणस्थानक सूचना मात्र कह्युं, हवे संक्षेप मात्र सास्त्रादन गुणस्थाननुं स्वरूप कह्युं. ॥ ९२ ॥

॥ सवैया इकतीसा; ॥—जैसे कोउ दुषित पुरुष खाइ खीर खांड, वोन करे पीठे के लगार स्वाद पावे हे; तैसे चढि चोथे पांचमे के ठठे गुनथान, काहु उपसमीको कपाइ छदे आवे हे; ताहि समे तहां गिरे परधान दशा त्यागी, मिथ्यात अथ स्थाको अथोमुख वहे धावे हे; बीच एक समे वा ठ आवखी प्रमान रहे, सोइ सा सादन गुनथानक कहावे हे. ॥ ९३ ॥

अर्थ:—जेम कोइ दुष्पावंत पुरुष ठे ते खीरखांड खाए, पठी तेने वमन करेठे. ते वमननी पठी पण खीरखारुना जोजननो लगारेक स्वाद पामेठे. तेम कोइ जीव उ पशम सम्यक्त्व पामीने चोथे अविरत गुणस्थाने रह्यो ठे. अथवा उपशम सम्यक्त्व पामताज सरखो समान पांचमा गुणगणें अथवा ठठे गुणगणें चढ्यो त्यां समकितनी

उज्ज्वलता न थई, अने अनंतानुबंधी उपशमि कपाय हतो ते उदय थयो ते सम यमां ते त्रणे गुणगणायकी ते उपशम सम्यक्त्वनी प्रधान दशा जे श्रेष्ठ दशा तेने त्यागीने फरी मिध्यात्व दशाने उंधे मुखे उलटो रहेवे, एटखे मिध्यात्व पामतामां अने सम्यक्त्व वूटतामां वचे एक समयकाल प्रमाणे अथवा उत्कृष्ट ठ आबलिका प्रमाणे जे सम्यक्त्व अंश रहेवे तेनेज सास्वादन गुण स्थानक कहिए. ॥ ९३ ॥

॥ इति द्वितीय गुण ध्यानक समाप्तः ॥

॥ दोहराः ॥—सासादन गुण ध्यान यह, जयो समापत वीय; मिश्र नाम गुण ध्यान अथ, चरनन करों त्रितीय. ॥ ९४ ॥

अर्थः—आ वीजुं सास्वादन नामे गुणस्थान संपूर्ण थयुं. हवे वीजुं मिश्र गुणथा ननुं वर्णन करुंतुं. ॥ ९४ ॥

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥—उपसमी समकित्ती केतो सादि मिध्यामती, छुहूनि को मिश्रीत मिध्यात आइ गहे हे; अनंतानुबंधी चोकरीको उदे नांही जामे, मिध्यात समे प्रकृति मिध्यात न रहेहे; जहां सहृदय सत्यासत्यरूप समकाल, ज्ञान जाव मिध्या जाव मिश्र धारा वहे हैं; जाकी धिति अंतर मुहूरत वा एक समे, एसी मिश्र गुण ध्यान आचारज कहे हे. ॥ ९५ ॥

अर्थः—उपशम सम्यक्त्व मिध्यात्व, मिश्र, अने सम्यक्त्व रूप त्रण पुंज करीने ज्यारे मिश्र पुंजमां जीव वत्तें, अथवा सम्यक्त्वची पडीने फरी मिध्यात्वमां आवी सादि मिध्यात्वी थईने मिश्र पुंज उदय थयाथी मिश्रमां वत्तें, ए वेठने मिश्र गुण स्थानक कहिये, केमके मिध्यात्व सम्यक्त्व थको वत्तें ठे. जेथी संसार अनंतो वधे ते अनंतानुबंधीनी चोकडी कहिए, तेनो जेमां उदय नथी अने मिध्यापणुं शमे तथा उपशमेवे, त्यां मिध्यात्वनी प्रकृतिनो उदय रहेतो नथी. ज्यां समकाळे सत्यासत्यरूप श्रद्धा ठे, एटखे श्रद्धामां साजुं खोहूं वेठ ठे, तिहां ज्ञान जाव ठे, ते मिश्र धारामां वहेवे. अने मिध्यात्व जाव पण सम्यक्त्व धाराथी मिश्रित धारा थकी वहेवे. जेनी उत्कृष्ट स्थिति अंतर्मुहूर्त काखनी ठे, अथवा जघन्य एक समयनी ठे. एतुं नाम वीजुं मिश्र नामे गुणगणुं आचार्यजी कहेवे. ॥ ९५ ॥ ॥ इति तृतीय गुणस्थान समाप्तः ॥

॥ दोहराः ॥—मिश्र दशा पूरन जई, कही यथा मति जापि; अथ चतुर्थ गुणध्यान विधि, कहां जिनागम सापि, ॥ ९६ ॥

अर्थः—मिश्र गुणगणानी जेवी दशा ठे, ते जेवी पोतानी बुद्धि ठे तेवी रीते जा पारूप कही ते संपूर्ण थई, हवे श्री जिनागमनी शाप सईने चोथा सम्यक्त्व गुण गणानो विधि करुंतुं ॥ ९६ ॥

હવે ચોથા સમ્યક્ત્વ ગુણગણાનું વર્ણન કરેલે:-અથ સમ્યક્ત્વ વર્ણન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ ॥-કેઈ જીવ સમકિત પાઝ અર્થ પુનઃ, પરાવર્તે કાલ તાંદે ચોલે દોઈ ચિત્તકે; કોઈ એક અંતર મુહૂરતમેં મંથિ જેદિ, મારગ હલંધિ સુલ વેદે મોય વિત્તકે; તાતે અંતરમુહૂરતસોં અર્થ પુનઃસોં, જેતે સમે દોઈ તેતે જેવ સમકિતકે; જાદી સમે જાકો જય સમકિત દોઈ સોઈ, તવહીસોં ગુન ગદે દોષ દદે ઇતકે. ॥૧૫॥

॥ દોહરાઃ ॥-અથ અપૂર્વે અનવર્તિ ત્રિક, કરન કરે જો કોઈ; મિથ્યા મંથિ વિદાર ગુન, પ્રગટે સમકિત સોઈ. ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:-સમ્યક્ત્વ પામીને ચિત્તનો ચોલો થઈને અર્થ પુનઃ પરાવર્તે કાલ લગણ મંગારમાં રહેલે, અને કોઈક જીવ તો એકજ અંતરમુહૂરતે કાલમાં મિથ્યાત્વ મંથી જેવી સમ્યક્ત્વ પામીને નારે ગતિનો માર્ગ હલંધન કરી મોહરૂપ વિત્તના સુલ વેદે, પણ સંભારમાં રહે નહીં, તેથી સમ્યક્ત્વ પામીને જલ્પન સંસાર સ્થિતિ એક અંતર મુહૂરતની ઠે અને ટાહટ મંગાર મિથિ અર્થ પુનઃ પરાવર્તની ચાલે, હવે પટ્ટહી સંસાર સ્થિતિની વધમાં એક એક ગમગની વૃદ્ધિ કરતા જેટલા તે મિથિના જેવ થાય તેટલા સમ્યક્ત્વના હેઠ પામીએ, એ રીતે સમ્યક્ત્વના ઘણા જેવ પામિયે; જે સમયે જેને સમ્યક્ત્વ વાચ હવે દોષ ને ગમગે ને જીવ સ્વાસ્થી પોતાના ગુણ મદેલે; અને ઇતકે કે જે સંગાર અવશ્યતા દોષનું દહન કરેલે. ॥૧૫॥ અથ કે જે યથાપ્રવૃત્તિ કરણ, અપૂર્વ કરણ, અનિવૃત્તિ કરણ તે પ્રણે કરણ જે કોઈ નવગતિય કરેલે ત્યાં કોઈક થયતે એક, આ પુનર્મરિના માને કર્મની મિથિ અંત કોડા કોરી નાગરોપમ પ્રમાણ રહે, સ્વારે યથાપ્રવૃત્તિ કરણ થાય. પત્રી મિથ્યાત્વ મંથી જોડવાથી અપૂર્વકરણ થાય, અને સમ્યક્ત્વ પ્રવૃત્તિથી અનિવૃત્તિકરણ થાય, જે કોઈ પ્રણે કરણે કરી મિથ્યાત્વ મંથી વિદારીને સમ્યક્ત્વ મરહુર પામે તેજ સમ્યક્ત્વ કહિયે ॥ ૧૬ ॥

હવે અષ્ટ પ્રકારથી સમ્યક્ત્વ વિચરણ કરે લે:-અથ અપૂર્વ કથન:-

॥ દોહરાઃ ॥-સમકિત ઉત્પત્તિ નિન્દુ ગુન, દૂષણ દોષ વિનાગ; અનીચાર ગુન અષ્ટ વિધિ, લરનોં વિચરન નામ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ, ૧ સમ્યક્ત્વની ઇગ્નિ, ૨ સમ્યક્ત્વનું નિન્દુ, ૩ સમ્યક્ત્વનો ગુણ, ૪ સમ્યક્ત્વનું દૂષણ, ૫ સમ્યક્ત્વના દોષ, ૬ સમ્યક્ત્વનો વિનાશ, ૭ સમ્યક્ત્વના અનિચાર, ૮ એ મર્વે અષ્ટ પ્રકાર થયા, તેનો વિચર કરવું ॥ ૧૭ ॥

હવે પ્રથમ સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહેલે:-અથ સમ્યક્ત્વ યથા:-

॥ ચોત્તરોઃ ॥-સત્ય પ્રતીતિ અમ્યા જાકી; દિન દિન સીતિ મદે ગમનાકી; ઊન ઊન કરે મદદો મદદો; મનઃકિન નાઠ કદાવે તાકો ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:-સત્યમાં જેની પ્રતીત છે, જે સાચાનેજ સર્વદેહે, એવી જેની અવસ્થાએ અને દિવસે દિવસે વધતી વધતી ક્રમા નિર્લોજતા પ્રમુખ સમતાની રીત જે ગ્રહણ કરે છે. એવું સત્ય કાર્ય પહેલાં કદી ન કર્યું, તેથી હવે ક્ષણ ક્ષણમાં સત્યની સાકો કેં મહા કાર્ય જે કરે છે, તે જાવનું નામ સમ્યક્ત્વ કહીએ ॥ ૬૦૦ ॥

હવે સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ કહે છે:-અથ ઉત્પત્તિ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-કેતો સહજ સુજાઓ, ઉપદેશે ગુરુ કોશ; ચિહ્નું ગતિસેતી જીવકોં, સમ્યક દરશન હોશ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-નદીને કિનારે ઊંચા પાણીના કલ્લોલ આવતા જાતાના ન્યાયથી એટલે સરિહુપલ ઘોલના ન્યાયથી કોશને સહજ સ્વજાવમાંજ સમકિત ઉપજે, કોઈને ગુરુના ઉપદેશ થકી સમ્યક્ત્વ ઉપજે. જે જીવ ચારે ગતિમાં શયન નિદ્રા કરી રહ્યો હતો તેને જે સમ્યક્ત્વ ઉપજે છે, તે એવા એવા પ્રકારથી ઉપજે છે ॥ ૧ ॥

હવે જેથી સમ્યક્ત્વ ઉપજ્યું જાણીએ તે સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ કહે છે:-અથ લક્ષણ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-આપા પર પરચેલિયે, ઉપજે નહિં સંદેહ; સહજ પ્રપંચ રહિત દશા, સમકિત લક્ષણ એહ ॥ ૨ ॥

અર્થ:-આત્મા અને આત્માથી વીજાં જે કર્માદિકના પુજલ છે, એટલે વીજા પાંચે ડ્રવ્ય તેના પરિચય પ્રતીતિમાં, સંદેહ ઉપજે નહીં અને સહજ સ્વજાવમાં આત્મદશા તે માયાપ્રપંચ રહિતથાય એ સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ કહિયે ॥ ૨ ॥

હવે સમ્યક્ત્વના ગુણ કહે છે:-અથ ગુણ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-કરુના વઠ્ઠ સુજનતા, આતમર્નિદા પાઠ; સમતા જગતિ વિરાગતા, ધરમ રાગ ગુણ આઠ ॥ ૩ ॥

અર્થ:-દયા તથા સર્વનું હિત વાંઠક પણ, સર્વ સાથે મૈત્રી જાવ રાખવો, આત્મર્નિ દાનું પઠન કરવું, ઇષ્ટ અનિષ્ટ ઉપર સમજાવે રહેવું, દેવ ગુરુની જાક્તિ, વૈરાગરસમાંજ જિજ્ઞા થકા રહેવું, ધર્મથી રાગ રાખવો. એ સમ્યક્ત્વના આઠ ગુણ છે ॥ ૩ ॥

હવે સમ્યક્ત્વનાં પાંચ જૂપણ કહે છે:-અથ પંચ જૂપણ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-ચિત પ્રજાવના જાવજુત, હેય ઉપાદેયવાનિ; ધીરજ હરપ પ્રવીનતા જૂપણ પંચ વચ્ચાનિ ॥ ૪ ॥

અર્થ:-ચિત કેં જ્ઞાન એટલે જિન શાસનનો જેવી રીતે પ્રજાવ વધે તેવા જાવમાં રહેવું, હેય ઉપાદેયના જ્ઞાનવંત થઈ ધૈર્યમાં રહેવું, સમ્યક્ત્વપામીને હર્ષ રાખવો, તત્ત્વવિ ચારમાં પ્રવીણતા રાખવી, એ પાંચ સમ્યક્ત્વનાં જૂપણ વચ્ચાણિ ॥ ૪ ॥

हृवे सम्यक्त्वना पचीस दोष कहेते:-अथ पंचवीस दोष यथा:-

॥ दोह्रा: ॥-अष्ट महामद अष्ट मल, षट् आयतन विशेष; तीन मूढता संजुगत, दोष पचीसी एव. ॥ ५ ॥

अर्थ:-अष्ट महामद ठे, अने आठ मल ठे, ठ आयतन विशेष ठे, अने षण् मूढता ठे; ए सवे एकठा करीए तो पचीस दोष थाय. ॥ ५ ॥

हृवे आठ जातना मद कहेते:-अथ अष्ट मद यथा:-

॥ दोह्रा: ॥-जाति क्षात्र कुल रूप तप, वल विद्या अधिकार; इन्द्रको गरव जु कीजिये, यह मद अष्ट प्रकार. ॥ ६ ॥

अर्थ:-जानिमद, क्षात्रमद, कुलमद, रूपमद, तपमद, वलमद, विद्यामद, तथा अधिकार के० ऐश्वर्यमद ए आठ वस्तुनो जे गर्व करवो तेज आठ प्रकारना मद कहावे. ॥ ६ ॥

हृवे आठ प्रकारना मल कहे ठे:-अथ अष्ट मल कथन:-

॥ घोषादे: ॥-आमंका अस्थिरता बांठा; ममता दृष्टि दशा दुरंगंठा; वत्सल रहित दोष परजापे; चित्त प्रतापना मांझि न राखे. ॥ ७ ॥

अर्थ:-धर्म ठपर अने जिनशासन बचन ठपर शंका राखे, धर्ममां स्थिरता नहीं. मर्गादिकनी बांठाधरे, कृदंवादिकविषे ममत्व नाव राखे, ए धर्म मखीन ठे एही दु गंठा करे, स्वामी बमल न करे, पारका दोष प्रकाशे, ज्ञान प्रमुख विविध प्रकारनी प्रतापनामां चित्त न राखे. ए आठ मल जाणया ॥ ७ ॥

हृवे ठ आयतन दोष कहेते ते ठ स्थान मिथ्यात्वनां कहेते:-अथ षडायतनयथा:-

॥ दोह्रा: ॥-कुगुरु कुदेव कुधर्म धर, कुगुरु कुदेव कुधर्म; इनकी करे सारादना, षट् षडायतन कर्म. ॥ ८ ॥

अर्थ:-कुगुने माननार, कुदेवने सेवनार, कुधर्मे माननार, कुगुरु प्रशंसा, कुदेव प्रशंसा, कुधर्म प्रशंसा, ए नष्टनी प्रशंसा करे ते आयतन कर्म दोष ठे. ॥ ८ ॥

हृवे षण् मूढता दोष कहेते:-अथ मूढत्रय यथा कथन:-

॥ दोह्रा: ॥-देव मूढ गुरु मूढता, धर्म मूढता पोष; आठ आठ षट् तीनि मिश्रि, ए पचीस सब दोष. ॥ ९ ॥

अर्थ:-मुदेव समझे नहीं ए पेछी देव मूढता. मुगुरुने समझे नहीं ए बीजी गुरु मूढता, मुधर्मेने समझे नहीं ए प्रीजी धर्म मूढता. ए अविद्यानो पोषक ठे. एहीसे आठ मद, आठ मल, ठ आयतन, षण् मूढता, सवे मखी पचीस दोष थाय. ॥ ९ ॥

હવે પાંચ પ્રકાર સમ્યક્ત્વનો નાશ કરે તે કહેઠે:-અથ નાશ પંચક યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જ્ઞાન ગર્વ મતિમંદતા, નિતુર વચન ઉદગાર; રુદ્રજાવ આલસ દસા, નાસ પંચ પરકાર. ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:-જ્ઞાનના ગર્વથી, બુદ્ધિની મંદતાથી, કઠણ વચનના ઉદગાર કે કહેવાથી, રોદ્ર જાવ ધરવાથી, આલસ પળાથી, ધ્રુવી રીતે પાંચ પ્રકારે સમ્યક્ત્વનો નાશ થાયઠે. હવે દિગંધર સંપ્રદાયથી સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર કહેઠે:-અથ અતિચાર પંચકયથા:-

॥ દોહરા: ॥-લોગ દાસ જય જોગ રુચિ, અમસોચ ધિતિ ચેવ; મિથ્યા આગમકી જગતિ, મૂપા દરસની સેવા ॥૧૧॥ ચોપાઈ: ॥-અતીચાર એ પંચ પ્રકારા; સમલ કરહિ સમકિતકી ધારા; છૂપન ચૂપન ગતિ અનુસરની; દસા આઠ સમકિતકી વરની ॥૧૨॥

અર્થ:-સમ્યક્ત્વની ક્રિયાથી મને લોક દસશે એવો મનમાં જય રાખે, પાંચ ઇંદ્રિયના વિષયજોગની રુચિ રાખે, આગલ મહારં શું થાશે એવી પોતાની સ્થિતિનું ચિંતન કરતો રહે, મિથ્યાત્વ દર્શનના જે આગમ સિદ્ધાંત ઠે તેની જાતિ કરે, પાંચમું મિથ્યા દર્શનની સેવા કરે ॥૧૧॥ એ પાંચ પ્રકારના અતિચાર તે સમ્યક્ત્વની ઝડબલ ધારાને મલ સ હિત કરેઠે, એવી છૂપણ ગતિની પાઠલ લાગી અને ચૂપણ ગતિને પાઠલ લાગી રહે એ સમકિતની આઠ દશાને વરણી ॥ ૧૨ ॥

હવે જે સાત પ્રકૃતિના ક્ષય અથવા ઉપશમથી સમ્યક્ત્વ ઉપજે તે કહેઠે:-

અથ સત પ્રકૃતિ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પ્રકૃતિ સાત અથ મોહકી, કહૌં જિનાગમ જોઈ; જિન્હકો ઝડૈ નિ વારિકે, સમ્યક દરશન હોઈ ॥ ૧૩ ॥ સવૈયા શ્કતીસા: ॥-ચારિત મોહકી ચારિ મિ ધ્યાતકી તીનિ તામેં, પ્રથમ પ્રકૃતિ અનંતાનુબંધી કોહની; ધ્રીજી મહામાન રસ જીજી માયા જઈ તીજી, ચોથી મહાલોજ દસા પરિગહ પોહની; પાંચઈ મિથ્યાત મતિ ઠઠી મિથ પરનતિ, સાતઈ સમે પ્રકૃતિ સમકિત મોહની; ઈઈ પટ ધિગવનિતાસી એક કૃતિયાસી, સાતો મોહપ્રકૃતિ કહાવે સત્તા રોહની ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:-હવે મોહનીયની સાત પ્રકૃતિ શ્રી જિનેશ્વરનું આગમ જોઈ કહું. જે સાત પ્રકૃતિનો ઉદય નિવારવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શન પ્રગટ થાયઠે ॥૧૩॥ મોહનીય કર્મનાવે જેદ ઠે:-એકતો ચારિત્ર મોહનીય, ધ્રીજી મિથ્યાદર્શન મોહનીય, તેમાં ચારિત્ર મોહનીયની ચાર પ્રકૃતિ, અને મિથ્યા દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ મળી સાત પ્રકૃતિ ઠે; તેમાં પ્રથમ પ્રકૃતિ અનંતાનું બંધી કોહની કે બ્રોધની, ધ્રીજી પ્રકૃતિ મહા અજિમાનના રસમાં જીનો થકો રહે તે અનંતાનુબંધી માન, અને ધ્રીજી પ્રકૃતિ મહામાયામય તે અનંતાનુબંધી માયા, ચોથી પ્રકૃતિ મહાલોજ દશામાં પરિગ્રહની પોષણ કરનાર એ અ

નંતાનુવંધી સોજ, પાંચમી પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ઠઠી પ્રકૃતિ મિશ્ર પરિણામ
પટલે મિશ્ર મોહનીય, સાતમી પ્રકૃતિ જે છે તે પહેલી ઠપ્ પ્રકૃતિનું સમ થયું પટલે
દઘાઈ ગઈ તે સાતમી સમ્યક્ત મોહનીય જાણવી, એમાં ધુરલી ઠ પ્રકૃતિતો વિંગ
વનિતાસી કે ૦ વાઘળી જેવી છે. એની ગેલ લાગી તો કાંઈ ઘૂટતી નથી, અને એક
સાતમી પ્રકૃતિ કૃતિયાસી કે ૦ કુનાર્યા જેવી છે. તેનોપણ જરોસો નથી. એ સાતે મોહ
નીયની પ્રકૃતિ તે જીવનાસદ્જાવની રોકનાર છે. ॥ ૧૪ ॥

હવે સાતે પ્રકૃતિથી સમ્યક્ત્વના જ્ઞેદ ઉપજે તે કહે છે:—અથ સમ્યક્ત્વ જ્ઞેદ કથન:—

॥ ઠપ્પય ઠંદ: ॥—સાત પ્રકૃતિ ઉપસમહિ, જાસુ સો ઉપસમ મંન્નિત; સાત પ્રકૃતિ
ઠય કરન, દાર ઠાયકી અલંકિત; સાતમાંહિ કવુ પિપહિ, કવુક ઉપસમ કરિ રસ્કે;
સો ઠય ઉપસમવંત, મિશ્ર સમકિત રસ ચલે; પટ પ્રકૃતિ ઉપશમશ્વા પિપશ્, અથ
વા ઠય ઉપશમ કરે; સાતઈ પ્રકૃતિ જાકે ઉદય, સો વેદક સમકિત ધરે ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:—જેને એ સાત પ્રકૃતિ ઉપસમી જાય તેતો ઉપસમી, પંન્નિત કે ૦ જ્ઞાતા હોય
તેનું નામ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ; અને જે એ સાતે પ્રકૃતિનો ક્ષય કરનાર હોય તેને
ક્ષાયકી કહીએ, તે અલંકિત ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ હોય, વલી એ સાતે પ્રકૃતિમાં કંઈ લ
પાવે, કંઈ ઉપશમાવી રાખે, તેતો ઉપશમ લક્ષણ સહિત, તેમાં મિશ્રરૂપ સમ્યક્ત્વ રસને
ચાલે, એ સાતે પ્રકૃતિમાં ઠ પ્રકૃતિ ઉપશમે અને સાતમી સમ્યક્ત્વ મોહનીય તો પ્ર
કૃતિ ઉદય થાવી વેદે છે. અથવા ઠ પ્રકૃતિ ક્ષય થઈએ અને સાતમી વેદે છે. અથવા
ઠ પ્રકૃતિમાં કોઈ પ્રકૃતિનો ક્ષય થયો છે, અને કોઈનો ઉપશમ થયો છે, અને સાતમી
પ્રકૃતિ વેદે છે તે વેદક સમ્યક્ત્વ ધારી કહીએ ॥ ૧૫ ॥

હવે સર્વે સમ્યક્ત્વના નવ જ્ઞેદ કહે છે:—અથ નવવિધિ સમ્યક્ત્વ વર્નન:—

॥ દોહરા: ॥—ઠય ઉપસમ ઘરતે ત્રિવિધ, વેદક ચાર પ્રકાર; ઠાયક ઉપશમ જુગ
લયુત, નોધા સમકિત ધાર ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:—ક્ષયોપશમસમકિત ત્રણ પ્રકારનું વર્તે છે. વેદક સમ્યક્ત્વના ચાર પ્રકારે છે,
ક્ષાયક સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર છે અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર, એ ક્ષાયકને
ઉપશમ વેદુના મલવાથી સર્વ મલી નવ પ્રકારનો સમ્યક્ત્વધારી થાય ॥ ૧૬ ॥

હવે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વના ત્રણ પ્રકાર કહે છે:—અથ ક્ષયોપશમ ત્રિવિધયા:—

॥ દોહરા: ॥—ચારિ પિપહિ ત્રય ઉપસમહિ, પળ પય ઉપસમ દોહ; પે પટ ઉપસમ
એકં યો, પય ઉપસમ ત્રિક દોહ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:—સાતે પ્રકૃતિમાં અનંતાનુવંધીની ચોકની લપી ગઈ છે, અને ત્રણ દર્શન મોહની
ઉપસમી છે, તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ. અથવા ચાર અનંતાનુવંધી અને મિ

ધ્યાત્વ મોહનીય એ પાંચ પ્રકૃતિ ક્ષય ગઈઠે, અને એ ઉપશમી ઠે, તેને પણ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ; અથવા મિશ્ર મોહનીય ઘટણ ઠ પ્રકૃતિ ક્ષય ગઈ, અને સાતમી ઉપશ માત્રી ઠે, તોપણ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ; એ ત્રણ પ્રકારે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ થાય. હવે ક્ષયોપશમ સહિત સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદવાધી જે ક્ષયોપશમ વેદક નીપજે ઠે, તેના એ પ્રકાર ઠે:-અથ ક્ષયોપશમ વેદક ક્ષિક યથા કથન:-

॥ દોહરા: ॥-જહાં ચારિ પ્રકારતી વિપદિં, છે ઉપસમ શ્વ વેદ; પય ઉપસમ વેદ ક દશા, તાસુ પ્રથમ યહ જ્ઞેદ. ॥ ૧૬ ॥ પંચ વિપે શ્વ ઉપસમે, શ્વ વેદે જિહિ ઘોર, સો પયઉપસમ વેદકી, દશા ડુતિય યહ ઝર ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-જ્યાં અનંતાનુવંધી ચાર પ્રકૃતિ ક્ષય થાય ઠે; અને મિધ્યાત્વ અને મિશ્ર એ વેડ પ્રકૃતિ ઉપશમેઠે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદેઠે, આવી દશામાં જે ક્ષયો પશમ સહિત વેદક સમકિત થયુંઠે, તેનો આ પ્રથમ જ્ઞેદ ઠે. ॥ ૧૬ ॥ વહી જ્યાં ચાર અનંતાનુવંધી અને મિધ્યાત્વ મોહનીય એ પાંચ પ્રકૃતિ લખીઠે, અને એક મિશ્ર મોહનીય ઉપશમી ઠે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે ઠે, ત્યારે ક્ષયોપશમ સહિત વેદક સમકિતની આ ધીજી દશા થઈ. ॥ ૧૭ ॥

હવે જે ક્ષાયિક સહિત વેદકઠે, અને ઉપશમસહિત વેદક ઠે, તેનો પ્રકાર કહે ઠે:-

અથ ક્ષાયક વેદક ઉપશમ વેદક યથા કથન:-

॥ દોહરા ॥-પય પટ વેદે એક જો, વ્યાયક વેદક સોડ, પટ ઉપસમ શ્વ પ્રકૃ તિ વિદ, ઉપસમ વેદક હોડ. ॥ ૨૦ ॥ ક્ષાયક ઉપસમકી દશા, પૂરવ પટ પદમાંહિ, કહી પ્રગટ અથ પુનરુક્તિ, કારન ઘરની નોંહિ. ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:-જ્યાં ચારે અનંતાનુવંધી અને મિધ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્રમોહનીય એ ઠ પ્રકૃતિ લખી ઠે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે ઠે, ત્યારે ક્ષાયિક વેદક સમ્યક્ત્વ કહિયે; અને એ જે પૂર્વે ઠ પ્રકૃતિ કહી તે જેણે ઉપશમાવી ઠે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે ઠે, ત્યારે ઉપશમ વેદક સમ્યક્ત્વ કહિયે. ॥ ૨૦ ॥ ક્ષયોપશમ નામે જે સમ્યક્ત્વ કહીએ, તેની દશા તો પાઠણ પદપદ કે.૦ ઉપય ટંદમા કહી ઠે, તેમાં એ સાતમાં કે.૦ એક ઉપશમ કરી રાખે, એવું પ્રગટ કહેલું ઠે. તેથી આંહિ પરી કહેવાયાથી પુનરુક્તિ દોષ છાગે તે કારણથી પરી ઘરણથી નથી. ॥ ૨૧ ॥

હવે સમ્યક્ત્વના મૂલ જ્ઞેદ ચાર અને ઉત્તર જ્ઞેદ નવ ઠે તે કહેઠે:-અથ જ્ઞેદ વિવરન:-

॥ દોહરા: ॥-પય ઉપસમ વેદક વિપદ, ઉપસમ સમકિત વ્યારિ; ત્રીન વ્યારિ શ્વ શ્વ મિલત, સય નવ જ્ઞેદ વિસારિ. ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:-ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ, વેદક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ,

એવા મૂલ ચાર જેદ સમકિતના થયા. વહી દ્યોપશમના ગ્રણ જેદ, વેદકના ચાર જેદ અને દ્યાયકનો એક જેદ, ઉપશમનો એક જેદ, એ સર્વે મલી સમકિતના નવ ઉત્તર જેદ થાય. ॥ ૨૨ ॥

હવે નિશ્ચયાદિક સમ્યક્ત્વની વ્યવસ્થા કહેઠે:-અથ નિશ્ચે વ્યવહાર સામાન્યવિશેષ:-

॥ સોરઠા ॥-અથ નિહચે વિવહાર, અરુ સામાન્ય વિશેષ વિધિ; કહોં ચ્યારિપરકારિ, રચના સમકિત જૂમિકી. ॥ ૨૩ ॥ સવૈયા ઇકતીસા: ॥-મિથ્યા મતિ મંઠિ જેદ જગી નિરમલ જ્યોતિ, જોગસોં અતીત સોદે નિહચે પ્રવાનિયે; વહે હુંદ દસાસોં ક હાવે જોગ મુઝા ધરે, મતિ શ્રુતિ જ્ઞાન જેદ વિવહાર માનિયે; ચેતના ચિહન પહિ ચાન આપર વેદે, પોરુપ અલપ તાતે સમાન વલાનિયે; કરે જેદાજેદકી વિચાર વિસ તારૂપ હેય ગેય ઉપાદેયસોં વિશેષ જાનિયે. ॥ ૨૪ ॥ સોરઠા: ॥-થિતિ સાગર તેતી સ, અંતર મુહુરત એક વા; અવિરતિ સમકિતિ રીસ, યહ ચતુર્થ ગુન થાન ઇતિ ॥૨૫॥

અર્થ:-હવે નિશ્ચયથી અને વ્યવહારથી સામાન્ય વિશેષપણો કહેઠે સમ્યક્ત્વની જૂ મિની ચાર પ્રકારની રચના ઠે તે કહેઠે. ॥ ૨૩ ॥ પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગ્રંથી જોદિને જે આત્માની નિર્મલ જ્યોતિ જાગી ઠે અને જે જ્યોતિ મન, વચન, કાયાના જોગથી અતીત ઠે તેતો સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયનયથી પ્રમાણ કરીએ. વીજું તે સમ્યક્ત્વ ઈંદ્ર દશાથી વર્તમાન થાય ઠે, ઇટલે વહુ વિકલ્પથી ધામધુમ દશાથી વર્તે ઠે. ત્યારે તો એવું કહેવાય ઠે કે એ જોગ મુઝા ધારી ઠે, આ મતિજ્ઞાની ઠે, આ શ્રુત જ્ઞાની ઠે. એવા જોદ વ્યવહારનયથી માનિયે ઠે. ત્રીજું એ આત્માના ચેતનારૂપ ચિન્હ કેળ લક્ષણ જાણીને આત્મ ઈલ્ય અને પરબ્રહ્મને વેદે ઠે. પરંતુ અંતરાયના ઉદયથી પુરુષ પરાક્રમઅલ્પ ઠે, ઇટલે અવિરતિ ઠે. તેથી એ સામાન્યપણે સમ્યક્ત્વ કહીએ. ચોથું ગુણ અને ગુણિનો જોદાજોદ વિચાર વિસ્તારરૂપ કરે જેમ આત્મા ગુણિઠે; જ્ઞાનાદિક ગુણ ઠે. તેના જોદા-જોદનો વિચાર કરવો, એવા હેય, ફોય, ઉપાદેયનો વિચાર રાલવો. વિશેષપણે સમ્યક્ત્વ જાણિએ. ॥ ૨૪ ॥ અવિરતિ સમ્યક્ત્વની ઉલ્કૃષ્ટિ તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિ અથવા જ ઘન્યથી એક અંતર મુહૂર્તની સ્થિતિ હોય. અવિરતિ સમ્યક્ત્વની રહસ્ય મર્યાદા એ વે પ્રકારે હોય, એ ચોથું ગુણસ્થાનક સમાપ્ત થયું. ॥ ૨૫ ॥

હવે પાંચમાં ગુણસ્થાનકના વિવરણનો આરંભ કરેઠે:-અથ પંચમગુનસ્થાનક આરંભ.

॥ દોહરા: ॥-અથ ઘરનો ઇકતીસ ગુન, અરુ વાવીસ અજપ્ય; જિન્દકે સંપદ ત્યાગસોં, સોદે ધાવક પપ્પ. ॥ ૨૬ ॥

અર્થ:-તેમાં પ્રથમ પાંચમા ગુણસ્થાનક ક્ષાયક આવકના એકત્રીસ ગુણ કહુંહું.

अने बावीस अजक ठे ते कहंहुं. जे गुणने संग्रह करवाथी अने जे अजकने त्याग बाधी श्रावकनो पक्ष गुणसंग्रहीत शोभायमान थाय ते कहंहुं. ॥ २६ ॥

हवे श्रावकना एकवीस गुणनां नाम कहेवे:-अथ श्रावक इकवीसगुन कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-खज्जावंत दयावंत प्रसंत प्रतीतवंत, परदोषकों ढकैया पर उपकारी है; सोम दृष्टि गुनग्राही गरिष्ठ सबकों इष्ट, सीष्ट पक्षी मिष्टवादी वीरग विचारी है; विशेषज्ञ रसज्ञ कृतज्ञ तज्ञ धरमज्ञ, नदीन न अजिमांनी मध्य विवहारी है; स हजे विनीत पाप क्रियासों अतीत एसो, श्रावक पुनीत इकवीसगुन धारी है ॥ २७ ॥

अर्थ:-खज्जावंत १, दयावंत २, शांतमूर्ति ३, प्रतीतवंत ४, परदोषनो ढांकनार ५, परउपकारी ६, सोमदृष्टि ७, गुणग्राहक ८, गुरुवाई ९, सर्वनो वृक्षन १०, शिष्टाचारनो पक्षी ११, मिष्टवचन बोखनार १२, ठंडो विचार विचारे १३, विशेष ज्ञाननो जाणनार १४, शास्त्ररस जाणनार १५, करेला उपकारने जाणे १६, ते उपकारने जाणे १७, धर्मने जाणनार १८, अदीनपणुं ग्रहे अजिमांनी रहे मही १९, एवा मध्यम व्यवहारसां रहे, के जेघी सहज स्वभावे विनयवंत होय २०, अने पापक्रियाथी रहित होय २१, एवा पवित्र श्रावक एकवीस गुणना धारनार थाय. ॥ २७ ॥

हवे जघन्य श्रावकने बावीस वस्तु अजक ठे:-अथ बावीसअजक वर्नन:-

॥ कवित्त ठंद:-ऊरा घोरवरा निसजोजन, बहु बीजा वेगन संधान; पाँपर वरउंवरि कतुंवरि, पाकर जोफल होइ अजान; कंद मूख माटी विप आमिप, मधु मापन अरु मदिरापान; फल अति तुष्ट तुसार चक्षित रस, जिनमत ए बावीस अपान. ॥ २८ ॥

अर्थ:-गमोरा हेना करहा १, काचा धोखनां वना २, रात्री जोजन ३, बहु बीज फल ते दानम प्रमुख ४, वेगण ५, अथाणुं पाणीमांहेलुं ६, पीपखनी पीपी ७, वन वृक्षनां फल ८, धोखरनां फल ९, कतुंवरनां फल १०, पाकरीनां फल ११, अजाण्यां फल १२, कंदमूखनी जाति सर्व १३, माटीनीजाति १४, अफीमप्रमुख १५, मांस १६, मधु १७, मांखण १८, मदिरापान १९, बहु तुष्ट फल कातुं फल २०, हीम २१, जेनो वर्ण, रस, गंध, स्पर्श फरी गयो होय ते चक्षित रस २२, ए बावीस वस्तु श्री. जिने श्रवना मत धारीने अजक ठे. ते खावी नही ॥ २८ ॥

॥ दोहरा: ॥-अथ पंचम गुन धानकी, रचना वरनो अल्प;

जामे एकादश दशा, प्रतिमा नाम विकल्प. ॥ २९ ॥

अर्थ:-हवे देशविरतीनामे पांचमा गुनधाननी रचना अल्पमात्र वर्णवुंहुं. संक्षेपमात्र करीने ते गुणधाननां अग्यार प्रतिमा धारी ठे. प्रतिमा एवुं नाम चारित्र विज्ञानहुंहुं. ॥ २९ ॥

हवे अग्नीश्वर प्रतिमानां यथार्थनाम कहेवे:-अथ एकादश प्रतिमा नामकथन:-

॥ सवैया इकतीसाः ॥—दंसन विशुद्धकारी वारह विरतधारी, सामायक चारी पर्व पोसह विधि वहे; सचित्तको परिहारी दिवा अफरस नारी, आठो जाम ब्रह्मचारी निरारंजी वहे रहे; पाप परिग्रह ठंडे पापकी न शिद्धा मंके, कोठ याके निमित्त करे सो वस्तु न गहे; एते देस व्रतके धरैया समकित्ती जीव, ग्यारह प्रतिमा तिन्हे जगवंतजी कहै ॥ ३० ॥

अर्थः—दर्शन विशुद्धिनी करनारी दर्शन प्रतिमा १, चारे व्रतनी धारनारी विरति प्रतिमा २, ज्यां सामायिकनो उच्चार ठे ते सामायिक प्रतिमा. ३, ज्यां पर्व आवाय्याची पोसह करवो ते पोसहप्रतिमा ४, ज्यां सचित्त वस्तुनो परिहार करिये ते सचित्त परिहार प्रतिमा ५, ज्यां दिवसे स्त्री स्पर्श न करवो ते दिवस अस्पर्श प्रतिमा ६, आठे प्रहर ब्रह्मचर्यमां रहेवुं ते ब्रह्मचर्य प्रतिमा ७, सर्व आरंजनो ज्यां त्याग करवो ते निरारंजी प्रतिमा ८, परिग्रहने त्यागवो ते परिग्रह त्याग प्रतिमा ९, ज्यां पापोपदेश न देवो ते पापोपदेश त्याग प्रतिमा १०, कोई आपणा निमित्त आहारादिक वस्तु करे ते ले नही ते उदेशिक त्याग प्रतिमा ११, ए अगीयार प्रकारे करीने देश विरत धारी सम्यक्त्व जीव कछावे. तेनी आ ग्यारह प्रतिमारूप प्रतिज्ञा जगवंतजी कहै ठे ॥ ३० ॥

हवे ए प्रतिमानो अर्थ कहैठेः—अथ प्रतिमा कथनः

॥ दोहरा ॥ संयम थंस जग्यो जहां, जोग अरुचि परिनाम; उदे प्रतिज्ञाको जयो प्रतिमा ताको नाम. ॥ ३१ ॥

अर्थः—जहां संयम चारित्रनो थंस जाग्यो अने जोग अरुचिना परिणाम यया, त्यां कोई प्रतिज्ञानो उदय थयो तेनुं नाम प्रतिमा कहीए. ॥ ३१ ॥

हवे प्रथम दर्शन प्रतिमानुं विवरण करैठेः—अथ प्रथम प्रतिमा यथाः—

॥ दोहरा ॥—आठ मूलगुण संग्रहे, कुवसन क्रिया न कोइ; दर्शन गुण निर्मल करे; दर्शन प्रतिमा सोइ ॥ ३२ ॥

अर्थः—आठौं पेहेला कछा ठे करुणा वरसल, सुजनता इत्यादिक सम्यक्त्वना आठ मूल गुण ठे तेनो संग्रह करे, ज्यां साते व्यसननी क्रिया नथी एवा सम्यक्त्व दर्शनना गुण निर्मल करे, तेज दर्शन प्रतिमा कही. इहां व्रत नथी एनो काळ एक मासनो ठे ॥ ३२ ॥

हवे धीजी प्रतिमानो विवरो कहैठेः—अथ द्वितीय प्रतिमा यथाः—

॥ दोहरा ॥—पंच श्रुतव्रत आदरे, तीन गुण व्रत पाव; सिद्धा व्रत च्यारों धरे, यह व्रत ॥ ३३ ॥

अर्थः—पांच अणुव्रत, त्रण गुणव्रत अने सामायिक धारे १, पोसह धारे २, देशा वकासिक करे ३, अतिथि संविज्ञाग करे ए चार शिक्षाव्रत धारे, ते व्रत प्रतिमा, जाणवी. तेनो काल वे महीनानो ठे. ॥ ३३ ॥

हवे त्रीजी सामायिक प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ तृतीय प्रतिमा यथाः—

॥ दोहराः ॥—दर्धजाव विधि संजुगत, द्विये प्रतिज्ञा टेक; तजि ममता समता गद्दे, अंतर मुहुरत एक, ॥ ३४ ॥ चोपाईः॥—जो अरिमित्र समान विचारे, आरत रुद्र कु ध्यान निवारै; संजमसहित जावना जावे; सो सामायिकवंत कहावे. ॥ ३५ ॥

अर्थः—दश दोष वचनना टालवा, चार दोष कायाना टालवा, ए ड्रव्यविधि अने दश दोष मनना टालवा ते जावविधि जाणवो. तेणे करीने संयुक्त; अने दैयामां एक शो आठ पंचपरमेष्ठी मंत्रनुं स्मरण लागी रहे, एम वीजी पण कोई प्रतिज्ञानी टेक राखीने, ममता तजीने, समता ग्रहण करवी, एम एक अंतरमुहूर्त काल पर्यंत सामा यिक चारित्र थाय ॥ ३४ ॥ जे कोई शत्रु मित्रने समान विचारे, आर्तध्यान रौद्रध्या ननुं निवारण करे, पंच संवर सहित थाय, चार जावना जावे, तेज सामायिकधारी श्रावक कहिए; ए त्रीजी प्रतिमा त्रण मासनी होय ॥ ३५ ॥

हवे चोधी पोसह प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ चतुर्थ प्रतिमा यथाः—

॥ दोहराः ॥—सामायक कीसी दसा, चार पहर सों होइ;

अथवा आठ पहर रहे, पोसह प्रतिमा सोइ. ॥ ३६ ॥

अर्थः—जे पूर्वे सामायिकनी दशा कहीठे तेवी दशा चार प्रहर लगी होय, अ थवा तेवी दशा आठ प्रहर लगी रहे, तेज पोसह प्रतिमा धारी श्रावक कहीए. ए चार मासनी प्रतिमा जाणवी इहां आठम, चठदश, अमास, पूनमने दहाडे तथा प वेदिन आवेघी पोसह करे ॥ ३६ ॥

हवे पांचमी सचिच परिहार प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ पंचमी प्रतिमायथाः—

॥ दोहराः ॥—जो सचिच भोजन तजे, पीवे प्रासुक नीर;

सो सचिच त्यागी पुरुष, पंच प्रतिज्ञागीर ॥ ३७ ॥

अर्थः—जे सचिच भोजननो त्याग करे अने फासु जल पीए, ए रीते जे पुरुष स चिच वस्तुनो त्याग करे, ए वेहेसी प्रतिमाथी एटली बधती, क्रिया करे तेतो पांचमी प्रतिमानो धरनार जाणवो. ए प्रतिमा पांच मास सुधी रहे. ॥ ३७ ॥

हवे ठठी ब्रह्मचर्यप्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ षष्ठि प्रतिमा यथाः—

॥ चोपाईः ॥—जो दिन ब्रह्मचर्यमत पाखे; तिथि आप निसि योस संज्ञाखे;

गहि नोबानी करे व्रत रक्षा; सो षट् प्रतिमा साधक अक्षा ॥ ३८ ॥

અર્થ:-સચિત્તનો પરિહારિ તો પ્રયમનીજ રીતે છે. અને દિવસે બ્રહ્મચર્ય વધારે પાલે. અને પંચમી આદિપર્વ આવે દિવસરાત્રિમાં પદ્ધતિ આઠ પ્રહર બ્રહ્મચર્ય પાલે ત્યાં નવવાડે કરીને બ્રહ્મચર્યવૃત્તની રક્ષા કરે, તે પુરુષ ઠઠી પ્રતિમાનો સાધનહાર હોય તે ઠમાસ લગણની જાણવી ॥ ૩૬ ॥

હવે સાતમી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ સાતમી પ્રતિમા યથા:-

॥ ચોપાઈ ॥-જો નવવાનિ સહિત વિધિસાધે; નિશિદિન બ્રહ્મચર્ય આરાધે; સો સમ પ્રતિમાધર જ્ઞાતા; શીલ શિરોમનિ જગત વિખ્યાતા ॥ ૩૭ ॥

અર્થ:-જે શ્રાવક નવવાડ સહિત જે બ્રહ્મચર્યવૃત્તનો વિધિ છે, તે વિધિયે રાત્રિ દિવસ બ્રહ્મચર્યને આરાધતો રહે, અને જે આગલ ઠ પ્રતિમાની ક્રિયા કહી છે તેને તો લીધો રહ્યા છે. એવો જે શ્રાવક છે, તેતો સાતમી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમાનો ધરનાર જ્ઞાની પુરુષશીલ શિરોમુણિ જગત્માં પ્રખ્યાતિ પામેલો જાણવો ॥ ૩૭ ॥

હવે આઠમી પ્રસંગથી નવ વાડનો વિવરો કહે છે:-અથનોવાડિ યથા:-

॥ કવિચંદ્ર:-તિયથલવાસ પ્રેમરુચિ નિરપન, દેપરીઠ જાવન મધુવેન; પૂરવજો ગકેલિ રસચિંતન, ગુરુ આહાર લેત ચિત્તચેન; કરિ સુચિ તન સિંગર વનાવત, તિયપ રજંક મધ્યસુલસેન;મનમથ કથા બદરિ જરિ જરિ જોજન,પ નવવાડિ જાન મતજેન॥૪૦॥

અર્થ:-જ્યા સ્ત્રીઠ વસે ત્યાં વાસ ન કરવો, પ્રેમરુચિ રાહીને સ્ત્રીના અંગોપાંગ દેખવાં નહીં, દષ્ટિદોષનું નિવારણ કરીને, આડો પદ્મો આપીને સ્ત્રીના મધુર વચન સાં જાણે નહીં, પૂર્વ કાલમાં જે જોગ ક્રીડા કરી હોય તેતો રસ ચિંતવે નહીં, ચિત્તના ચેતને અર્થે ધૃતાદિક સહિત ગરિષ્ઠ આહાર લેહીં, જ્ઞાન મજ્જાનથી શરીરને પવિત્ર કરીને શૃંગાર શોજા સજે નહીં, સ્ત્રીને સુવાના પલંગમાં સુલસેન કરે નહીં, મનમથ જે કંદર્પ તેની કથા કહે નહીં, પેટ જરીને જોજન ન કરે, એ નવ વાડો જૈન મતમાં જાણવી. એ વહુજ આનંદ કારી છે ॥ ૪૦ ॥

હવે આઠમી નિરાંજ પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ અષ્ટમી પ્રતિમા યથા:-

॥ દોહરા:-જો વિવેક વિધિ આદરે, કરે ન પાપારંજ; સો અષ્ટમ પ્રતિમા ધની, કુગતિ વિજે રન યંજ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ:-જે કોઈ શ્રાવક પાઠલી સર્વ ક્રિયા કરતો થકો વિવેક સહિત વિધિ વિશેષ આદરે, અને પાપનો આરંજ પોતાના હાથે ન કરે તેતો આઠમી નિરાંજ પ્રતિમાનો ધરનાર શ્રાવક કુગતિના વિજયનો રણયંજ રૂપ થઈ રહ્યો છે ૪૧ ॥

હવે નવમી પરિગ્રહ પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ નવમી પ્રતિમા યથા:-

॥ ચોપાઈ: ॥-જો દસઠા પરિગ્રહનો ત્યાગી; મુલ્લ સંતોષ સહજ વૈરાગી; સમરસ ચિંતિત કિંચિત ગ્રાહી; સો આવક નો પ્રતિમા વાહી ॥ ૪૨ ॥

અર્થ:-નવવિધ પરિગ્રહનો ત્યાગી હોય, મુલ્લ સંતોષ સહિત વૈરાગી હોય, ઉપશમ રસથી ઝીંઝ્યો રહેતો હોય, કિંચિત્ ગ્રાહી કહેતાં કંઈક અશન વશનનું ગ્રહણ કર નારો હોય અને વીજી ક્રિયા સર્વે આવમી પ્રતિમાની પરે હોય, તે આવક નવમી પ્રતિમાનો ધરનાર હોય. એ પ્રતિમા નવમાસ લગી રહે ॥ ૪૨ ॥

હવે દસમી પાપોપદેશ ત્યાગ પ્રતિમા કહેઠે:-અથ દસમી પ્રતિમા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પરકોં પાપારંજકો, જો ન દેઈ ઉપદેશ; સો દશમી પ્રતિમાસહિત, આવક વિગત કલેશ. ॥ ૪૩ ॥

અર્થ:-નવમી પ્રતિમા લગણ ગૃહ કુટુંબ પરિવારને કદાચ પાપનો ઉપદેશ આપે, પણ આહીં પાપારંજનો ઉપદેશ ત્યાગે તે આવકને દશમી પ્રતિમાસહિત જાણિયે. તેજ આવક ક્લેશ રહિત થયો એમ જાણવું. ॥ ૪૩ ॥

હવે અગ્યારમી ઉચિતગ્રાહી પ્રતિમાનો વિવરો કહેઠે:-અથ અગ્યારમી પ્રતિમા યથા:-

॥ ચોપાઈ: ॥-જો સુઠંદ વરતે તજિ કેરા, મઠમંરુપમહિં કરે વસેરા; ઉચિત આહાર ઉદંન વિહારી; સો એકાદશ પ્રતિમા ધારી. ॥ ૪૪ ॥

અર્થ:-જે આપણાં ઘર વાર કેરા ઠાંડીને સ્વઠંદે વર્તે, અને મઠ મંરુપમાં વાસ કરે, આધાર્મિક આહાર ત્યાગે, યોગ્ય આહાર લે અને ઉઠુંન વ્યવહારી થઈ સાધુ જેવો થાય, તે અગીઆરમી પ્રતિમાનો ધરનાર થાય. એ આવકની કરણી છે. ॥ ૪૪ ॥

હવે અગ્યારમી પ્રતિમાની વ્યવસ્થા કહેઠે:-અથ એકાદશ પ્રતિમા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-એકાદશ પ્રતિમા દશા, કહી દેશવ્રત માંહિ; વહી અનુક્રમમૂલસોં, ગહી સુ વટી નાંહિ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ:-એ અગીઆર પ્રતિમાની દશા પાંચમા દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકમાંહે કહી. હવે પ્રથમથી જે આગલની પ્રતિમાઉ ગ્રહણ કરેલી છે તેતો અનુક્રમે ગ્રહીજ રહ્યો છે, પણ તેથી તુટો નથી અને ચઢતિ ચઢતિ ક્રિયા કરતો રહેઠે ॥ ૪૫ ॥

હવે અગ્યાર પ્રતિમાધારીમાં જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ, દશા કહેઠે:-

અથ જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ દશા કથન:-

॥ દોહરા: ॥-પટ પ્રતિમા તાઈ જઘન, મધ્યમનવ પરજંત; ઉત્તમ દશમી ગ્યારમી, ઇતિ પ્રતિમા વિરતંત ॥ ૪૬ ॥

अर्थः—चैत्री दिवस ब्रह्मचर्य प्रतिमा लगण जघन्य श्रावक होय, अने नवमी परि
प्रह त्याग प्रतिमा लगण मध्यम श्रावक याय, दशमी अगोश्वरमी प्रतिमानो धणी
उत्तम श्रावक होय. एतले प्रतिमानुं वृत्तांतकणुं ॥४५॥ इतिप्रतिमा अधिकार समाप्त॥

द्वये पांचमा गुणस्याननी स्थिति कहेवे:- अथ पंचम गुणस्यानक स्थिति:-

॥ चोपाई: ॥—एक कोटि पूरव गनिनीजे; तामें आठ वरप घट कीजे; यह उल्लूख
कास्र यिति जाकी, अंतरमुहूर्त जघन्य दसाकी ॥ ४७ ॥

અર્થ:-એક કોટિ પૂર્વવર્ષની સંખ્યા કીજે, તેમાં આઠ વર્ષ ઘટાડીએ. પછી જે વર્ષ રહે તે દેશ પ્રતિ ગુણસ્યાનકની ઉત્કૃષ્ટિ કાલસ્યિતિ જાણવી, અને આદેશવત્તિ ગુણ સ્યાનની જઘન્યદશાની સ્યિતિ એક અંતર્મૂહર્ત્ત કાલમાન હોય ॥ ૪૭ ॥

इये एक पूर्वेकालनी वर्षसंख्या कहे ठे:-अथ पूर्वेसंख्या कथन:-

॥ दोहराः ॥—सत्तरि खाद्य करोम मिति, वष्पन सहस करोडि; एते वरप मिखाइ करि, प्ररय संग्या जोमि. ॥ ४० ॥

अर्थ:-सितेरसाय कोटि वर्ष पृथ्वी मिति के० प्रमाणता उपर ठपन हजार कोटि वर्ष
मेलवीये त्तारे पूर्वकासननी जोकिनी वर्ष संख्या थाय, तेना 90460000000000.
पृथ्वा थंक थाय. लोक व्यवहारमां सात पन्न पांच खर्वे सानु अन्ज कहिए. ॥ ४७ ॥

दृष्टे अंतर्मुद्गर्तं काव्यं जघन्य उत्कृष्ट प्रमाणं कर्तुं—अथ अंतर्मुद्गर्तप्रमाणं

॥ दोहराः॥—अंतर मुदुरत छे घमी, कनुक घाटि उतरुष्ट; एक समे कलाउसी, अंत मुदुर्त कनिष्ट. ॥ ४९ ॥ यद् पंचम गुनयानकी, रचना कही विचित्र; अथ छठम गुन यानकी, दसा कहं सुन मित्र ॥ ५० ॥

अर्थः—वेपथीमां एक समय उठो याप, त्वारेतो उत्पन्न अंतमुहूर्त चाप अने एक
 आवृत्तिने एक समय ते कनिष्ठ के० जघन्य अंतमुहूर्त काष्ठ होय, ए दिगंबर संप्रदा
 यधी ठे ॥ ४९ ॥ एम देशव्रति पांचमा गुणस्याननी विचित्र रचना कहीते. हवे
 हे ! मित्र ! ठगा गुणस्याननी दश कहुंव ते सांतखो ॥ ५० ॥

दृष्टे प्रमत्तनामे उवा गुणवाणानी श्यवस्या कहुंनुं-अथ प्रमत्तगुणस्यानकः-

॥ दोहरा: ॥—पंच प्रसाद दशा घरे, अनाइस गुनवान; थविर कदप जिन कदप
जुत, हे प्रमत्त गुनवान. ॥ ५१ ॥

અર્થ:-પર્મરાગાદી પાંચ પ્રમાદની દશા ધારે છે. અને સાધુના અલ્પાર્થીત ગુણો ધારે છે. આંત્રી અલ્પાર્થીત ગુણ કહ્યા તે દિગંધર સંપ્રદાયથી. ચિત્તર કલ્પથી ચિત્તરનો આનાર અને અને જિનકલ્પથી જિનનો આચાર તેણે કરી યુક્ત છે. પણ પ્રમત્ત ગુણ સ્વાન દ્વોષ

श्री समयसारनाटक.

हवे पांच प्रमादनां नामनी गणत्री करेठे:-अथ पंच प्रमाद यथा:-
परमादी मुनि राइ. ॥ ५१ ॥
अर्थ:-धर्मउपर राग राखे, विकथा वचन बोले, निजालेवे, रस ते इन्द्रियप्रमुखना वि

य तेवे, कथाय तेवे, ए दशासहितजे मुनिराज होय ते प्रमादी कहीए. ॥ ५१ ॥
हवे श्री मुनिराजना अठावीस मूल गुण कहेठे:-अथ अठाइस मूलगुन कथन:-
॥ सर्वथा इकतीसः ॥-पंच महाव्रत पाळे पंच समिती संजाले, पंच इंद्रि जीति

जयो जोगी चित चैनको; पट आवशक क्रिया दर्वित जावित साधे, प्रासुक धरा
मे एक आसन हे सैनको; मंजन न करे केस बुंचे तन वल्ल सुंचे, त्यागे दंतधावन पं
सुगंध स्वास चैनको; गढो करपे आहार, लघु जुंजी एकवार, अठाइस मूल गुन
धारो जती जैनको ॥ ५३ ॥

अर्थ:-“सबाळ पाणाइ वायाउवेरमाणं” इत्यादिक पंच महाव्रत पाळे; इयांसमिति प्र
मुख पांच समिति संजांलीने करे अने पांच इन्द्रियनो जीतनार पटले जेने इंद्रियोना
विषय सेवतां चित्तमां चैन न उपजे, तेथी विषयोनो त्यागी थाय. सामायिक प्रमुख
ठ आवश्यकक्रिया ठे, ते प्रत्यची पण साधे अने जावची पण साधे, ए २१ गुण थया.
फासू पृथ्वी प्रमुख शय्यामां प्रमाणोपेत एक शयन आसन राखे, ए २२ गुण थया.
स्नान न करे, केस सोच करे, शरीरविषे वस्त्रनो त्याग करे, दांतण नकरे, आसवदननो
सुगंध मूलगुण प्रमुख नळे, उजो उजो आहारकरे लघुता के० अंतर्प्रांत आहार जुंजे
तेपण एक टंक खाय. ए अठावीस मूल गुणनो धरनार जेन दर्शनी जती होय ॥ ५३ ॥
ए दिगंबर संप्रदायची गुण कला ठे.

हवे पांच महाव्रत कहेठे:-अथ पंचव्रत यथा:-

॥ दोहराः ॥-हिंसा मृषा अदत्त धन, मेधुन परिग्रह साज;
किंचित त्यागी अनुव्रती, सवि त्यागी मुनिराज. ॥ ५४ ॥

अर्थ:-जीवपात, असत्य, चोरी, मेधुन, परिग्रहसामग्री ए पांचे आश्रवने
त्यागे, ते अणुव्रती धायक; व्हिए अने सर्वथा त्यागे ते मुनिराज कहिए. ॥ ५४ ॥
हवे पांच प्रकारनी समिति पटले सावधानपणुं कहेठे:-अथ पंच समिति
॥ दोहराः ॥-बडे निरगि जाये उचित, जपे अदोष आहार;
छेड निरगि दारे निरगि, समिति पंच परकार ॥ ५५ ॥
छेड निरगि जाये ते इयां समिति; योग्य वचन बोले ते ज्ञाया समिति

हित आहार लीए ते एपणा समिति; वस्त्र पात्र निरपीने ले ते आदानसमिति; मज्जु त्रादिक जोइने परठवे ते पारीगवणीया समिति. ए पांच प्रकारे समिति ॥ ५५ ॥
हवे जे अवश्य करीए ते आवश्यक कह्णीए तेनां नाम कहेठे,—अथपडावश्यकथाः—

॥ दोहराः ॥—समता वंदन शुति करन, पडिकमणुं सज्जाउ, काउसगग मुझाधरन ए पन्नावसिक जाउ. ॥ ५६ ॥

अर्थः—सामायिक धरवुं १, गुरुवंदना करवी २, चोवीशजिनेश्वरनी स्तुति करवी ३, अतिचारथी निवर्त्तवुं ते पडिकमणुं ४, स्वाध्याय करवो ५, काउसगगमुझा धरवी. हे! जाइ! ए ठ आवश्यक कह्णीए. ॥ ५६ ॥

हवे थिवर कल्प अने जिनकल्पनो जेद कहेठेः—अथ स्थिविर कल्पी जिनकल्पीः—

॥ सवैया इकतीसाः ॥—यविर कलपी जिनकलपी डुविध मुनि, दोउ वनवासी दोउ नगन रहत है; दोउ अठाईस मूल गुन के धरेया दोउ सरव तियागी व्हे विरागता गह त है; थविर कलपिते जिन्हके सिष्य सापा होई, वेठके सज्जामे धर्म देसना कहत है; ए काकी सहज जिन कलपी तपस्वी घोर, उदेकी मरोरसुं परिसह सहत है. ॥ ५७ ॥

अर्थः—थिवर कल्पी अने जिन कल्पी ए वे प्रकारना मुनीश्वर होय. ए वे वनवा समां रहे. अने वेहु नागारहे; ए वे अठावीस मूल गुणना धारनार ए वे सर्वस्व के० सर्व परिग्रहना त्यागी थईने वैरागजाव धरे. एवा कहा पण ते वेमां स्थिवरकल्पी ते कह्णीए जेने शिष्य शापा होय, अने सज्जामां वेसिने धर्म देशना करे अने जे जिन कल्पी होय ते एकाकी होय, घोरतपस्वी होय. अने कर्म उदयनी मरोरथी जे परि पह उपजे ठे ते सहन करे, ए दिगंबर संप्रदायिक वचनो ठे. ॥ ५७ ॥

हवे प्रसंगथी वावीस परिपह साधुने सवहा योग्य तेनां नाम कहेठेः—

अथ वावीस परीपह यथा कथनः—

॥ सवैया इकतीसाः ॥—ग्रीपममेधुप थिति सीतमे अंक पचीत, जूपेधरेधीर प्यासे नी र न चहतु है; रंस मसकादिसों न करे जूमि सैन करे, वध वंध विद्यामे अडोल व्हेर हतु है; चर्या डुल जरे तिन फाससों न थरहरे, मल डुरगंधकी गिलान न गहतु है; रोनगको न करे इक्षाज एसो मुनिराज, वेदनीके उदे ए परिसह सहतु है. ॥ ५८ ॥

अर्थः—उष्ण कालमां तनूकामां आताप सहे, शीत कालमां शीत सहेवाथी चि तमां कंपे नही, डुखो ठतां धीरज राखे, अनेपणी ग्रहे नही, प्यासवंत थको सदोष पाणीनी चाहना करे नही, नागा शरीरने रंस मसकादि करडे तोपण करे नही, धर तिये शय्या करे, मरणांत कष्ट थ्यावे जातनातना वध वंधनादिक कष्ट तेथी अगोल रहे, पण चलायमान न थाय, चर्या के० विहारनुं डुल जरे, तदरीते विहारमां तथा सय

नासनमां कठोर त्रण स्पर्शशी थरहरे नहीं, मेखनी दुर्गंध ठे, तेनी दुर्गंधा न करे, रोगनी वेदना सहै पण तेनो इलाज न करे, एवा मुनिराज होय ते वेदनीय कर्मना उदयधी ए इग्यार परिपह उपजे ठे तेने सहै ठे. ॥ ५७ ॥

॥ कुंजलीयाः ॥—एते संकट मुनि सहै, चारित मोह उदोत; खज्जा संकुच दुःपध रे, नगन दिगंबर होत; नगन दिगंबर होत, श्रोत रति स्वाद न सेवे; त्रियसनमुख हग रोकि, मान श्रपमान नवेवे; धिर वहे निर्जय रहै सहै कुवचन जग चेतै; जिहुक पद संग्रहै, खहे मुनि संकट एते. ॥ ५८ ॥ दोहराः ॥—अल्प ज्ञान लघुता खखे, मति उत्तराप विलोड, ज्ञानावरन उदोत मुनि; सहै परीसह दोइ ॥ ६० ॥ सहै अदरसन डुरदसा, दरसन मोह उदोत; रोकेउमंग अलाजकी, अंतरायके होत. ॥ ६१ ॥

अर्थः—द्वे चारित्र मोहनीयना उदय थवाधी मुनिराज संकट सहैठे. ते संकटनी गणतरी कहैठे. नगन दिगंबर थई जे खज्जाधी संकोच दुःख उपजे ठे तेने धरे. एटले संकटधी न जागे १, वली नगन दिगंबर थइ श्रोत के० इंडीयना रति स्वादने न सेवे, २, स्त्रीना हाव जावधी चुके नहीं ३, कोइ सत्कार करे कोइ सत्कार न करे तेउपर विषम जाव खावे नहीं ४, कोइ जयधी जागे नहीं स्थिर रहै निर्जय रहै ५, जगत्मां जे कंइ कुवचन ठे. आक्रोशनां वचन ठे ते सर्व सहन करे ६, जिह्वा ग्रहणधी जिहुक पद संग्रहै पण ते संकटधी नाजे नहीं, ए सात संकट चारित्र मोहनीयना उदयधी मुनि सहैठे ते सहन करे ठे ॥ ५८ ॥ इवे जणयाविना अल्पज्ञानधी सर्वमां पोतानी लघुता थाय ते सहन करे; पोतानी मतिना उत्कर्षधी उत्कृष्टपणुं जोइने गुरुता सहै २, एम ज्ञानावरणीय कर्मनो उदय थातां अज्ञान परिपह अने प्रज्ञापरिपह एवे परिपह उपजे ठे ते सहन करे ॥ ६० ॥ दर्शन मोहनीयना उदय थवाधी सम्यग् दर्शननी मखिनता उपजे, तेनी दुष्टदशा सम्यग् दर्शनधी न जागे, अंतराय कर्मनो उदय थवाधी जे खाननो उमंग रोकै रहै तेधी अलाजने सहन करे. ए वा बीस परिसह कथा ॥ ६१ ॥

हवे जे कर्मधी जे परिसह उपजे ते कहै ठे. अथ वाबीस परिपह विवरनः—
॥ सवैया इकतीसाः ॥—एकादश वेदनीकी चारित मोहकी सात, ज्ञानावरनीकी दोइ एक अंतरायकी; दंसन मोहकी एक छाविसति बाधा सब, केई मनसाकी केइ बाकी केई कायकी; काहुकों अल्प काहुसों बहोत उनी साता, एकहीं समेमें उदे थावे असहायकी; चर्यायित सज्जामांहि एक सीत उल्लमांहि, एक दोइहोहि तीनि नांही समुदायकी ॥ ६२ ॥ ॥ दोहराः ॥—नानाविध संकटदशा, सहिसाधे शिवपंथ, यिविरकल्प जिन कल्पधर, दोऊ सम निगरंथ ॥ ६३ ॥

અર્થ:- અગ્યાર સંકટ તો વેદનીય કર્મના ઉદયથી ઉપજે છે. ચારિત્ર મોહનીય કર્મથી સાત વાધા ઉપજે છે. જ્ઞાનાવરણની કરેલી વે વાધા ઉપજે છે. અંતરાયની કીધી એક વાધા ઉપજે છે. દર્શન મોહનીયની કરેલી એક વાધા ઉપજે છે. સર્વ મલી વાવીસ વાધા થઈ. તે વાવીસને પરિપદ્ કહીએ. વાધામાં કોઈ મનની છે, કોઈ વચનની છે, કોઈ કાયાની છે; આ વાવીસ વાધામાંહેલી કોઈને અદ્વય એક વે ઉપજે; કોઈને બહુ ઉપજે, તો એકજ સમે શ્રોગણીસ વાધાનો ઉદય થાય. તેમાં અસહાયની કે જે વાધા વાધાસાથેજ વોલેટે પણ સાથે વને નહીં ત્યારે તેમાં એકજ વાધા એક સમે થઈ તે અસહાયની કહીએ. જેમ ચર્યાપરિપદ્ ચાલવાથી ઉપજે છે; નિપેદ્યા પરિપદ્ રહેવાથી ઉપજે છે; શય્યા પરિપદ્ રહેવાથી ઉપજે છે. અને શિતવાધા તથા ઝુણ વાધામાં એક સમયમાં એકજ વાધા ઉપજે તેથી આ પાંચ પરિપદ્માં એક અથવા વે અથવા ત્રણ એક સમયમાં થાય, પણ સમુદાયરૂપ પાંચે ન થાય ॥ ૬૧ ॥ ઇતિ પરિસદ્ અધિકાર સમાપ્ત થયો ॥

અર્થ:- એવાં નાના પ્રકારના સંકટ છે તેની દશા સદ્ન કરીને મુક્તિમાર્ગ સાધે, તેથી યિવિર કલ્પના ધરનાર અને જિન કલ્પના ધરનાર એ વેહુ નિગ્રંથ સમાન છે ॥ ૬૩ ॥

હવે યિવર કલ્પમાં અને જિનકલ્પમાં કંઈ તફાવત છે તે કહેવું:-

અથ સ્થિવિરકલ્પ જિનકલ્પ તારતમ્ય કથન:-

॥ દોહરા: ॥- જો મુનિ સંગતિમાં રહે, યિવિરકલ્પ સો જાનિ; એકાકી જાકી દસા સો જિનકલ્પ વપાનિ ॥ ૬૪ ॥ ॥ ચોપાઈ: ॥- યિવિર કલ્પ મુનિ કતુક સરાગી; જિન કલ્પી મહાંત વિરાગી; ઇતિ પ્રમત્ત ગુણથાનક ધરની; પૂરન જઈ જયારથ વરની ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:- જે મુનીશ્વર ગઘના ગણની સંગતમાં રહેવે, તેતો યિવર કલ્પી જાણીએ. જેને ગણની નિશ્રા નથી, જેની એકાકી દશા છે તેતો જિનકલ્પી કહીએ ॥ ૬૪ ॥ એ વેહુ નિગ્રંથમાં યિવરકલ્પનો ધરનાર કશ્ક સરાગ દશામાં છે, અને જે જિનકલ્પી છે તે મહાવેરાગી છે. ઇટલે પ્રમત્ત ગુણઠાણની જે જૂમિકા વાંધી અને યથાર્થ સાચપણે વરણી તે પૂર્ણ થઈ ॥ ૬૫ ॥

હવે સાતમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરેવું:- અથ સત્તમ ગુણથાનક વર્ણન:-

॥ ચોપાઈ:- ॥ અથ વરનો સત્તમ વિસરામા; અપ્રમત્ત ગુણથાનક નામા; જહાં પ્રમાદ ક્રિયા વિધિ નાસે; ધર્મધ્યાન ચિરતા પરમાપે ॥ ૬૬ ॥ દોહરા:- પ્રથમ કરનચારિત્રકો જાસુ અંત પદ દોહ, જહાં આહાર વિહાર નહિ, અપ્રમત્ત હે સોહ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:- મુક્તિરૂપ મંદિરમાં ચઢતાં તે સાતમો વિસામો છે, અને અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક જેનું નામ તે હવે વ્હાણે છે જે ગુણસ્થાનમાં ધર્મરાગાદિકેકરી પ્રમાદનો

[illegible]

[Faint bleed-through from the reverse side of the page]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

[Handwritten signature]

(Faint handwritten Devanagari script)

અર્થ:- જ્યાં ઉપશમિક અને ક્ષપક એવી બે શાખા વર્તે છે, જે ગુણ સ્થાનમાં સૂદ્ધ શિવ પદવીની અજિલાપા છે એવી જ્યાં સૂદ્ધ લોજ દશા પામિયે, તે સૂદ્ધ સંપરાય કહીએ. સંપરાય એવું કપાયનું નામ છે ॥ ૭૨ ॥

હવે અગ્યારમું ઉપશાંત મોહ નામે ગુણસ્થાન કહુંતું:- અને તેની પ્રજુતાનું પ્રમાણ કહુંતું. અથ એકાદશમ ગુણસ્થાન વર્ણન:-

॥ચોપાઈ:- અથ ઉપસંતમોહ ગુણસ્થાન; કહોં તાસુ પ્રજુતા પરવાના; જહાં મોહ ઉપસમે ન જાસે; યથાહ્યાત ચારિત પરગાસે ॥ ૭૩ ॥ દોહરા:-જાહિ ફરસકે જીવ ગિરિ, પેરે કૌરે ગુન રહ; સો એકાદસમી દસા, ઉપસમકી સરહદ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:- જે ગુણસ્થાનમાં મોહનીય કર્મ સર્વે ઉપશમી જાય, પણ ઉદયમાં જાસે નહીં અને યથાહ્યાત ચારિત્રનો પ્રકાશ થઈને જેવું નિસંગ આત્માનું સહજ રૂપ છે તેવું પ્રગટે છે ॥ ૭૩ ॥ જે ઉપશમ શ્રેણિ ચઢિને જે ગુણસ્થાનને ફરસીને અવશ્ય જીવ તિહાંથી પડે અને જે ગુણ પ્રગટે તે સર્વ રદ કરે, એ અગીયારમી દશા થઈ, એટલે ઉપશાંત મોહ ગુણસ્થાનક થયું. એટલે ઉપશમની મર્યાદા થઈ ॥ ૭૪ ॥

હવે વારમાં ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ દ્વાદશ ગુણસ્થાનક વર્ણન:-

॥ચોપાઈ:- જ્ઞાન નિકટ જહાં આવે; તહાં જીવ સવ મોહ પિપાવે; પ્રગટે યથાહ્યાત પરધાના; સોદ્વાદશમ ઊન ગુન યાના ॥ ૭૫ ॥

અર્થ:-જે ગુણસ્થાનને કેવલ જ્ઞાન નિકટ આવે છે, અને ત્યાં જીવ સર્વે મોહનીય કર્મ સ્વપાવીને ધીજા પણ ઘાતી કર્મ સર્વે સ્વપાવે, અને જ્યાં પ્રધાન ઉત્કૃષ્ટ યથાહ્યાત ચારિત્ર પ્રગટે એવા પ્રકારથી જે છે તે વારમું ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનક કહીએ ॥ ૭૬ ॥

હવે આંહી લગણ પાઠલા ઠગથી માંની સાત ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ શ્રેણિની અપેક્ષાએ જેકાલ સ્થિતિ છે તે કહેઁ:-અથ પદ ગુણસ્થાનક સ્થિતિકથન ઉપશમ શ્રેણિક અપેક્ષાએ

॥ દોહરા: ॥:-પદ સત્તમ અઠમ નવમ; દશ એકાદશ વાર, અંતર મુદુરત એક વા, એક સમે થિતિ ધાર. ॥ ૭૬ ॥ ઊન મોહ પૂરન જયો, કરિ ચૂરન ચિત ચાલ; અવ સજોગ ગુણ યાનકી, વરનોં દસા રસાલ. ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:-ઠવું, સાતમું, આઠમું, નવમું, દશમું, અગ્યારમું, વારમું, એ સાત જે ગુણસ્થાન છે, તેની સ્થિતિ એક અંતર મુદૂર્તની છે. અથવા સાત ગુણસ્થાનની જઘન્ય એક સમયની સ્થિતિ ધારો. ॥૭૬॥ મોહમય જે ચિત્તની ચાલ હતી તેનું ચૂર્ણ કરીને ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનક પૂરણ થયું. હવે સજોગી ગુણ યાનકની રસાલ દશાનું વર્ણન કરુંતું ॥ ૭૭ ॥

હવે તેરમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ ત્રયોદશ ગુણ સ્થાનક વર્ણન:-

॥ સવૈયા શ્કતીસા: ॥:-જાકી ડુઃખ ઘાતા ધોકરી ધિનસગઈ, ધોકરી અથા

ती जरी जेवरी सनान हे: प्रगट ज्यो अनंत दंतन अनंत ज्ञान, बीरज अनंत सुख सचा समाधान हे: जाने आठ नाम गोत वेदनी प्रकृति ऐसी एक्यासी चोरासी वा पंचासी परवान हे: सो हे जिन केवडी जगत वासी जगवान. ताकी जो अवस्था सो सजोगी गुन घान हे. ॥ ७७ ॥

अर्थ:-आत्माना गुणना घातना करनार एवा क्षानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय, ए घाती कर्मनी चोकडी दुःख दाता हती ते जेनी विनाश यई गडे, अने जे आत्माना गुणनो घात न करे एवा वेदनीय, आयु, नाम, अने गोत्र, ए चार अ घाति कर्मनी चोकनी रही ते बडेडी शोरी सनान रही ठे. दर्शनावरणीय कर्मकूप धपायी ज्यां अनंत केवड दर्शन प्रगट थयुं. अने ज्ञानावरणीय कूप धपायी ज्या केवड ज्ञान प्रगट्युं. अंतराय कर्म कूप धपायी अनंत वीर्य प्रगट्युं. मोहनीय कर्म कूप धपायी अनंत सुखसचा अने सनाधि प्रगट्या अने जेमां आयु कर्म, ना नकर्म, गोत्रकर्म, वेदनीयकर्म, एवारनी सर्व (७५) प्रकृति रही ठे. तेमां कोईने आहारिक शरीर, आहारक अंगोपांग, आहारक संघातन, आहारक बंधन, तथा जिनानविना, (७६) प्रकृती रही ठे अने कोईने जिननाम सहित ठे, तेयी (७१) रही ठे तथा कोईने आहारक चतुष्कडे अने जिननामनयी नाटे (७४) ठे तथा कोईने जिननाम सहित (७५) प्रकृतियुं प्रमाण ठे. एवी दशानो धरनार जे ठे ते जिन होय केवडी होय, जगतनो जगवान् होय, तेनी जे अवस्था ठे तेनेज सयोगी गुणस्थानक कहिए. ॥ ७७ ॥

हुवे सजोगी गुणस्थानकवाडानी मुझा देवानेठे:-

॥ सर्वदा शकतीता:- ॥ जो अनेज परजंक मुझा धारी सखया अथवा सुकाठसंग मुझा धिरपाड हे: खेत सपरस कर्म प्रकृतिके उदे आए. विना डग जरे अंतरिक्ष जाकी वाड हे: जाकी धिति पूरव करोडि आठवरे घाट, अंतरमुहुरति जघन्य जग जाड हे: सो हे देव अठारहूपन रहित ताकों बनारसी कहे मेरी बंदना त्रिकाश हे ॥ ७८ ॥

अर्थ:-जे अडोसरये सर्वदा प्रकारे पर्यंक मुझा धारी होय एटसे पद्मासनवाडीने सदा सर्वदा बेंतेडे, अथवा काठसंगमुझा स्थिरपणे पाडे ए वचन दिगंबर संप्रदायतुं ठे, अने क्षेत्र स्वर्ग रूप जे कर्म प्रकृति ठे तेनो उदय धपायी केवडी विहार करेवे पर धीजापुरुषनीपेठे चाडे नहिं पण केवडी डगडुं जह्वाविनाज आकाशमां अधर चाडे चाडे. ए परुषदा दिगंबर संप्रदायनी ठे. जे सयोगी गुण स्थाननी स्थिति आठ वर्षे न्यून पूर्वकोटी वर्षनी घाय केमके जन्मधी आठ वर्षजगी केवडज्ञान उपजतुं नयी, अने आ गुनधानानी जघन्यस्थिति एक अंतरमुहूर्तनी घाय. जगतजा

અર્થ:- જ્યાં ઉપશમિક અને રૂપક એવી વે શાસ્ત્રા વસે છે, જે ગુણ સ્થાનમાં સૂદ્ધ શિવ પદવીની અજિલાપા છે એવી જ્યાં સૂદ્ધ લોજ દશા પામિયે, તે સૂદ્ધ સંપરાય કહીએ. સંપરાય એવું કપાયતું નામ છે ॥ ૭૨ ॥

હવે અગ્યારમું ઉપશાંત મોહ નામે ગુણસ્થાન કહુંતું:- અને તેની પ્રત્યુતાનું પ્રમાણ કહુંતું. અથ એકાદશમ ગુણસ્થાન વર્નન:-

॥ચોપાઈ:- અથ ઉપસંતમોહ ગુણસ્થાના; કહોં તાસુ પ્રત્યુતા પરવાના; જહાં મોહ ઉપસમે ન જાસે; જથાહ્યાત ચારિત પરગાસે ॥ ૭૩ ॥ દોહરા:-જાહિ ફરસકે જીવ ગિરિ, પેરે કૌરે ગુન રહ; સો એકાદસમી દસા, ઉપસમકી સરહદ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:- જે ગુણસ્થાનમાં મોહનીય કર્મ સર્વે ઉપશમી જાય, પણ ઉદયમાં જાસે નહીં અને યથાહ્યાત ચારિત્રનો પ્રકાશ થઈને જેવું નિસંગ આત્માનુ સદ્ગુણ રૂપ છે તેવું પ્રગટે છે ॥ ૭૩ ॥ જે ઉપશમ શ્રેણિ ચઢિને જે ગુણસ્થાનને ફરસીને અવશ્ય જીવ તિહાંથી પડે અને જે ગુણ પ્રગટે તે સર્વ રદ કરે, એ અગીયારમી દશા થઈ, પટલે ઉપશાંત મોહ ગુણસ્થાનક થયું. પટલે ઉપશમની મર્યાદા થઈ ॥ ૭૪ ॥

હવે વારમાં ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ દ્વાદશ ગુણસ્થાનક વર્નન:-

॥ચોપાઈ:- જ્ઞાન નિકટ જહાં આવે; તહાં જીવ સવ મોહ પિપાવે; પ્રગટે યથાહ્યાત પરધાના; સોદ્વાદશમ ઠીન ગુન થાના ॥ ૭૫ ॥

અર્થ:-જે ગુણસ્થાનને કેવલ જ્ઞાન નિકટ આવે છે, અને ત્યાં જીવ સર્વ મોહનીય કર્મ લપાવીને વીજા પણ ઘાતી કર્મ સર્વે લપાવે, અને જ્યાં પ્રધાન ઉત્કૃષ્ટ યથાહ્યાત ચારિત્ર પ્રગટે એવા પ્રકારથી જે છે તે વારમું ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનક કહીએ ॥ ૭૬ ॥

હવે આંહી લગણ પાઠલા ઠગાથી માંની સાત ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ શ્રેણિની અપેક્ષાએ જેકાલ સ્થિતિ છે તે કહેવે:-અથ પદ ગુણસ્થાનક સ્થિતિકથન ઉપશમ શ્રેણિક અપેક્ષાએ

૥ દોહરા: ॥-પટ સત્તમ અઠમ નવમ; દશ એકાદશ વાર, અંતર મુદુરત એક વા, એક સમે થિતિ ધાર. ॥ ૭૬ ॥ ઠીન મોહ પૂરન જયો, ફરિ ચૂરન ચિત ચાલ; અથ સજોગ ગુણ થાનકી, વરનોં દસા રસાલ. ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:-ઠતું, સાતમું, આઠમું, નવમું, દશમું, અગ્યારમું, વારમું, એ સાત જે ગુણસ્થાન છે, તેની સ્થિતિ એક અંતર મુદૂર્તની છે. અથવા સાત ગુણસ્થાનની જઘન્ય એક સમયની સ્થિતિ ધારો. ॥૭૬॥ મોહમય જે ચિત્તની ચાલ હતી તેનું ચૂર્ણ કરીને ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનક પૂરણ થયું. હવે સજોગી ગુણ થાનકની રસાલ દશાનું વર્ણન કરુંતું ॥ ૭૭ ॥

હવે તેરમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ ત્રયોદશ ગુણસ્થાનક વર્નન:-

॥ સવૈયા ઇકતીસા: ॥-જાકી ડુઃખ દાતા ઘાતી ચોકરી બિનસગઈ, ચોકરી અથા

श्री समयसारनाटक.

ती जरी जेवरी समान है; प्रगट जयो अनंत दंसन अनंत ज्ञान, वीरज अनंत सु
सत्ता समाधान है; जामे आठ नाम गीत वेदनी प्रकृति ऐसी एकयासी चोरासी
पंचासी परवान है; सो है जिन केवली जगत वासी जगवान, ताकी जो अवस्था
सो सजोगी गुन धान है. ॥ ७७ ॥

अर्थ:-आत्माना गुणना घातना करनार एवा क्षानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोह
नीय, अंतराय, ए घाती कर्मनी चोकडी दुःख दाता हती ते जेनी विनाश थई गई,
अने जे आत्माना गुणनो घात न करे एवा वेदनीय, आयु, नाम, अने गोत्र, ए चार थ
घाति कर्मनी चोकनी रही ते वलेखी दोरी समान रही ठे. दर्शनावरणीय कर्मक्षय
थयाची ज्या अनंत केवल दर्शन प्रगट थयुं. अने ज्ञानावरणीय क्षय थयाची ज्या
केवल ज्ञान प्रगट्युं, अंतराय कर्म क्षय थयाची अनंत वीर्य प्रगट्युं, मोहनीय कर्म
क्षय थयाची अनंत सुखसत्ता अने समाधि प्रगट्या अने जेमां आयु कर्म, ना
मकर्म, गोत्रकर्म, वेदनीयकर्म, एचारनी सर्व (७५) प्रकृति रही ठे. तेमां कोईने आ
हारिक शरीर, आहारक अंगोपांग, आहारक संघातन, आहारक बंधन, तथा जि
नामविना, (७७) प्रकृती रही ठे अने कोईने जिननाम सहित ठे, तेथी (७८)
रही ठे तथा कोईने आहारक चतुष्कठे अने जिननामनथी माटे (७९) ठे तथा को
ईने जिननाम सहित (७५) प्रकृतिनुं प्रमाण ठे. एवी दशानो धरनार जे ठे ते
होय केवली होय, जगतनो जगवान् होय, तेनी जे अवस्था ठे तेनेज सजोगी
होयानक कहीए. ॥ ७७ ॥

हवे सजोगी गुणस्यानकवाखानी मुझा देखावे:-
॥ ७८ ॥ १. वेया इकतीसा:-जो अमोल परजंक मुझा धारी सरवया अथवा सुकाउसग
पपाख है; खेत सपरस कर्म प्रकृतिके उदे थाए, विना डग जरै अंतरिक्ष जाकी
पकी घिति पूरव करोडि आवरण घाट, अंतरमुहुरति जघन्य जग जास
अवारद रूपन रहित ताको धनारसी कहै मेरी बंदना त्रिकाख है. ॥ ७९ ॥
अथवा काउसगमुझा स्थिरपणे पाखे ए वचन दिगंबर संप्रदायनुं
जे कर्म प्रकृति ठे तेनो उदय थयाची केवली विद्वानारो
नहि पण केवली डगयुं जग्याविनायक थाए, त तो आ
दिगंबर संप्रदायनी जे जे सजोगी रूप ठे. जे संवरथी आश्रव
पाय केमके जगती ॥ ७८ ॥

हवे ग्रंथनी श्रंते मंगलाचरण रूप संवर रूपी ज्ञानने नमस्कार करेते:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥-जगतके प्रानी जीवद्वेहरह्यो गुमानी एसो, आश्रव अमुर दुःख दानी महा जीम हे; ताको परताप खंम्वेको परगट जयो, धर्मको धरेया कर्म रोगको दहीम हे; जाके परजाव आगे जागे परजाव सव, नागर नवल सुख सागरकी सीमहे; संवरको रूप धरे सावे शिवराह एसो, ज्ञानी पातसाह ताकों मेरी तसमील हे. ॥७३॥

अर्थ:-जगतना वासी जेटला प्राणी ठे, ते सर्वेने जीतीने जे गुमानी यह रह्यो, एयो आश्रवरूप जे अमुर ठे, ते महा दुःखदायक ठे. तेनो प्रताप खंमवाने जे ज्ञान रूप वादशाह प्रगट थयो ठे ते केवो ठे के धर्मनो धारण करनारो ठे. अने कर्मरूप रोग गमाववानो दहीम ठे. जे ज्ञान वादशाहना प्रजाव आगल काम क्रोधादिक राग रूपरूप पुनवना जाव ठे ते सर्व नासी जाय ठे; अने नागर के चतुर ठे, जे पेहेला कोइ थारे न पामेलो एयो जे नवो सुख समुद्र ते खगण जेनी सीम ठे. संवररूपनो धरनार अने मुक्तिमार्गनो साधनार एयो जे ज्ञानरूपी वादशाह ठे, तेने महारी स खाम ठे. पटखे नाटक करीने ज्ञान वादशाहने मुजरो कीधो ठे. ॥ ७३ ॥

॥ इति श्री समयसार नाटक वाखावयोधरूप अर्थ सहीत समाप्त थयो. ॥

॥ चोपहः ॥-जयो ग्रंथ संपूरन जापा, धरनी गुनथानककी सापा; धरनन थोर कहांसो कहिये, जया सकति कही चुप दहे रपीये ॥ ७४ ॥ लिहए पार न ग्रंथ उ दधिवा; ज्यों ज्यों कहिये ज्यों ज्यों अधिका; ताते नाटक अगम अपारा; अखप कबीमुरकी मतिधारा ॥ ७५ ॥

॥ दोहरा: ॥-समयसार नाटक अकथ, कविकी मति खबु होइ; ताते कहत य नारसी, पूरन कथे न कोइ. ॥ ७६ ॥

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥-जेसे कोठ एकाकी मुनट पराक्रम करि, जीते केही जां तिचकी कटक मो खरनो; जेमे कोठ परविन हारु नुज नाह नर, तरे केसे शयंजूर मन मिंधु तरनो; जेमे काठ उदिमी उठाह मनमांदि धरे, करे केसे कारज वि लो करनो; तेमे नुठ मती मोरी तामे कविकखा थोरी, नाटक अपारमे क हि धरनो? ॥ ७७ ॥

अथ जीव महीमा कथन:-

॥ इकतीसाह: ॥-जेमे	तामे कथ	॥ कथ बटू बीज
बीज बटू हे, बटमांदि कथ	नामे	बिनार नो अ
नंतता अथट हे; तेमे एक सनामे		म अनंत
उट हे; उटमे अनंत कथा कथामे	अनंत	॥ ७८ ॥

॥ दोहरा: ॥—ब्रह्म ज्ञान आकाशमें, उने समति पग होइ; जया सकति उदिम धरे, पार न पावे कोइ. ॥ ९३ ॥

॥ चोपाई ॥—ब्रह्म ज्ञान नज श्रंत न पावे; सुमति परोठ कहाखों धावे; जिहि विधि समयसार जिनी कीनो; तिन्हके नाम धरे अब तीनो. ॥ ९४ ॥

अथ कवि त्रयी कथन नामः—

॥ सवेया इकतीसा: ॥—कुंदकुंदाचारज प्रथम गाथा वरू करे, सामेसार नाटक विचारी नाम दयो है; ताहीके परंपरा अमृतचंद जये तिन्ह, संसकृत कलस समारि सुख लयो है; प्रगटयो वनारसी गृहस्थ सिरीमाल अवकिये हे कवित्त हिए बोध बीज बयो है; शवद अनादि तामें अरथ अनादि जीव, नाटक अनादियों अनादि हिको जयो है. ॥ ९५ ॥

अथ कविष्यवस्था कथनः—

॥ चोपाई ॥—अथ कतु कहुं यथारथ वानी; सुकवि कुकविकी कथा कहानी; प्रथम सुकवी कहावे सोई; परमारथ रस बरने जोई. ॥ ९६ ॥ कलपित वात हीए नहिं आने; गुरु परंपरा रीति वखाने; सत्पारथ सेखी नहिं ठंडे; मृषा वादसों प्रीति न मंके. ॥ ९७ ॥

॥ दोहरा: ॥—ठंड सचद अक्षर अरथ, कहे सिखांत प्रवान; जो इहि विधि रचना रचे सो हे सुकवि सुजान ॥ ९८ ॥

॥ चोपाई: ॥—अथ सुनु कुकवि कहुं हे जेसा; अपराधी हिय श्रंध अनेसा; मृषा जाव रस बरने हितसों; नई उकति नहिं उपजे चितसों. ॥ ९९ ॥ प्याति खाज पूजा मन आने; परमारथ पथ जेद न जाने; वानी जीव एक करि बूके; जाको चित जड ग्रंथि न सुके. ॥ १०० ॥ वानी खीन जयो जग नोखे, वानी ममता त्यागि न बोखे; हे अनादि वानी जगमांही; कुकवि वात यह समुके नांही. ॥ १०१ ॥

अथ वानी व्यवस्था कथनः—

॥ सवेया इकतीसा: ॥—जेसे काहू देसमें सखिलधार कारंजकी, नदीसों निकसि-फिरि नदीमें समानी है; नगरमें गौर गौर फेखी रही चहू उर, जाके ढिग वहे सोई कहे मेरो पानी है; त्योंही घट सदन सदनमें अनादि ब्रह्म, वदन वदनमें अनादिहीकी वानी है; करम कलोलसों उसासकी ब्यारि बाजे, तासों कहे मेरी धुनि एतो मूढ प्रानी है. ॥ १०२ ॥

॥ दोहरा: ॥—एसे मूढ कुकवि कुधी, गहे मृषा पथ दोर; रहे मगन अजिमा नमें, कहे उरकी उर. ॥ १०३ ॥ वस्तु सरूप लखे नही, बाहिज दृष्टि प्रमान; मृषा विसास विसोकके, करे मृषा, गुन गान. ॥ १०४ ॥

अथ मृषा गुन गान यथा:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-मांसको गरंथि कुच कंचन कलस कहे, कहे मुख चंद जो सवेखमाको घरु हे; हाडके दशन आहि हीरा मोती कहे ताहि, मांसके थ धर ठेठ कहे बिय फरु हे; हाड दंड जुजा कहे कोलनाख काम जुधा, हाडहीके थंजा जंघा कहे रंजा तरु हे; योंही जूरी जुगति बनाये थो कदाये कवि, एते पर कहे हम सारदाको घरु हे. ॥ ७०५ ॥

॥ चोपाई: ॥-मिथ्यायंत कुकवि जे प्रानी, मिथ्या तिनकी जापित वानी, मिथ्या यंत मुकवि जो होई, वचन प्रवान करे सब कोई. ॥ ७०६ ॥

॥ दोहरा: ॥ वचन प्रवान करे मुकवि, पुरुष हूवे परवान, दोऊ थंग प्रवान जो, सोहे सहज मुजान. ॥ ७०७ ॥

॥ अथ समयसार नाटकव्यवस्था कथन:- ॥

॥ चोपाई: ॥-अथ यह यात कहां हे जैसे; नाटक जापा जयो सुणसे, कुंद कुंद मुनि मूल उभरता, अमृतनंद टीकाके करता. ॥ ७०८ ॥ समेसार नाटक सुख दानी, टीका सहित मंसूततानी, पंडित पढे दृढमती बुजे, अक्षपमतीकों अरथ न मूजे. ॥ ७०९ ॥ पांटे राजमहाराज जिनधर्मी, समयसार नाटकके कर्मी, तिन्ह ग रंयकी टीका कीनी, याज्ञायोग सुगम करि दीनी. ॥ ७१० ॥ इहि विधि बोधवचनिका फेसी, समोनाइ अध्यात्ममैत्री; प्रकटी जगतमांहि जिनवानी, घर घर नाटक कथा पवानी. ॥ ७११ ॥ नगर आगरामांहि विख्याता, कारन पाइ नण बहुज्ञाना, पंच पुरुष अति निपुन प्रवीने, निसिदिन ज्ञानकथा रस जीने. ॥ ७१२ ॥

॥ दोहरा: ॥-स्वचंद पंडित प्रथम, छुनिय चतुर्गुज नाम. तृतीय नगोनी दास नर, कोंग्पास गुनधाम. ७१३ ॥ धर्मदास ए पंच जब, मित्रि बेसे एक नोर; परमा रथ चरचा करे, इन्हके कथा न थोर. ॥ ७१४ ॥ नाटक रम मुने, कयहूं उर सिद्धांत, कयहूं विंग बनाइके, कहे बोध विरलंत. ॥ ७१५ ॥

अथ विंगयथा:-

॥ दोहरा: ॥-चित चकोर वर धम्म धर, सुमति नगोनी दास, चतुर नाय वि रता लख, स्वचंद परमान. ॥ ७१६ ॥ इहि विधि ज्ञान प्रगट नयो, नगर आगरे मांहि, देसदेस महि विख्यायो. मृषा देशमहि नांदि. ॥ ७१७ ॥

॥ चोपाई: ॥-जहां नहां जिनवानी फेसी, खपे न सो जाकी मति मैत्री, जाके सहज बोध उतगता, सो ननकाख खले यह याता. ॥ ७१८ ॥

॥ दोहरा: ॥-घटघट अंतर जिन बसे. घटघट अंतर जिन, मत मदिराके पान
सां मनबाझा समुजे न. ॥ ३१ए ॥

॥ चोपाई: ॥-बहुत बडाउ कदाओ कीजे, कारजरूप बात कहि सीजे. नगर आ
गरा माहे विप्याता, बनारसी नामे लघु ज्ञाता. ॥ ३१० ॥ तामे कवित कझा चतु
राई. प्रपा करे म पंचो जाई, म परपंच रहित हिय सोझे, ते बनारसीसों हति घोझे.
॥ ३११ ॥ नाटक समेतार हित जीका, सुगमरूप राजमसी टीका, कवित बख रचना
जो होई, जापा ग्रंथ पढे सब कोई. ॥ ३१२ ॥ तब बनारसी मनमहि आनी, कीजे तो
प्रगटे जिनवानी, पंच पुरुषकी आझा सीनी, कवित बंधकी रचना कीनी. ॥ ३१३ ॥ सोरहसे
त्रिरानवे (१६९३) विते. आनुमास तित पढ वित्तीते. तिथि तेरसि रविवार प्रवीना ता
दीन ग्रंथ समापत कीना. ॥ ३१४ ॥ दोहरा ॥ सुख निधान सकबंध नर, साहिब
साहि किरान, सहस साहि तिर मुकुटमनि, साह जहां मुञ्जतान. ॥ ३१५ ॥ जाके राज
मुचेनसों. कीनों आगमसार, इति जीती व्यापी नदी, यह ठनको उपकार. ॥ ३१६ ॥

॥ अथ सयका ठीक कथन:- ॥

॥ सर्वथा इकतीसा ॥- तीनसे दसोत्तर सोरठा दोहा षंड दोठ, जुगससे तेताजीत
इकतीसा आने हैं; वासी सु चोपईये सैंतीस तेइ सेसवैये, बीस ठपे अगारह क
वित्त बपाने हैं; सात फुनिही अनिहू चारि कुंडसिये मिडे, सकल सातसे सचाई
म ठीकवाने हैं; बत्तीस अक्षरके सझोक कीने ताके ग्रंथ संख्या सत्रहसे सातअधि
काने हैं. ॥ ३१७ ॥ दोहरा:-॥समयसार आतम दरद, नाटक जाव अनंत; सोहे आ
गम नाममें, परमारथ विरतंत. ॥ ३१८ ॥

॥ इति परमागम समयसारनाटक नाम सिद्धांत

संपूर्णम् ॥ श्रीरत्न ॥

जाहिरखवर.

अमारा तरफथी हलमां नीचेनां पुस्तको उपायांते; तथा उपाय ठे.

किम्मत. रु. आ. पा.

६- ८-०

प्रकरण रत्नाकर जाग. १ (वीजी श्यावृत्ति)

(जेमां साम्राज्यसोगायानुं स्तवन, आगमसार, आनंदघनचो-
विशी, नयचक्रसार, अव्यगुणपर्यायनोरास, योगदृष्टि समुच्चय, अ-
ध्यात्मसार, समाधिशतक, समताशतक, दिक्पटचोराशीबोल, चिं-
तामणिस्तोत्र, तथा समयसार ए अद्भुत ग्रंथोनो समावेशे कयोंते)

प्रकरणरत्नाकर जाग १ खानो प्रथम कटको.

(जेमां साम्राज्यसोगायानुं स्तवन तथा आगमसारठे).

२- ०-०

" वीजो "

(जेमां नयचक्रसार, तथा आनंदघन चोविशीठे)

२- ४-०

" श्रीजो "

(जेमां योगदृष्टि सद्याप, अध्यात्मसार वगरेठे)

२- ०-०

" चोथो "

(जेमां समयसार ठे)

३- ०-०

श्री वैराग्य कल्पप्रता (श्री यशोविजयजी कृत)

३- ०-०

श्री जडवाहु संहिता (अथर्वयज्योतिषग्रंथ-श्री जडवाहु स्वामी कृत)

१- ०-०

श्री प्रतिमाशतक (श्री यशोविजयजी कृत)

०-१२-०

श्री मागधीजापानुंव्याकरण-हुंडिकानां नापांतरसाथे उत्तरार्ध

३- ८-०

श्री उपदेशप्रासाद (प्रास्ताविक श्लोक साथे) प्रथम खं.

२- ०-०

श्री उपदेश तरंगिणी-अनेक कथाउं साथे (श्रीरत्नमंदिरगणिकृत)

१- ४-०

श्री अर्द्धश्रीति-(जैनन्यायश्लोकव्यवहार श्री हेमचंद्राचार्य कृत)

१- ४-०

श्री वैराग्यशतक-(अनेक कथाउं साथे) जापांतर

१- ४-०

श्री योगशास्त्र (मूत्र-टीका वाझावबोधसाथे श्री हेमचंद्राचार्य कृत)

३- ४-०

श्री धर्मसर्वस्वाधिकार (अद्भुतग्रंथ श्रीजयशंकर सूरिकृत)

०- ९-०

श्री चंद्राजानो रास, अयंसाथे. (१५०) रंगीन चित्रोसाथे. (उपाय ठे)

४- ०-०

मुंबई-मांगवी-शाकगजी

शा० जीमसिंह माणक.

